J. S. 1958

Fig. 1. Holmens kirke. Ydre set fra Christiansborgs tårn.

HOLMENS KIRKE

ved

JAN STEENBERG

Længe før tanken om en særlig kirke for kongens søfolk opstod, søgte Bremerholms mænd til S. Nicolai kirke. Sådan var det allerede på Frederik II.s tid[1]. Men først da Christian IV. i 1617 på det opdæmmede land syd for Nicolai kirke havde anlagt sine »Skipperboder« med boliger for kaptajner, båds- og styrmænd og andre fra orlogsværftet og flåden, fik Marinen sin egen kirke[2], først midlertidig, men senere — fra 1619 — indrettet i Holmens gamle ankersmedje (s. 27).

Holmens kirke fik således et sogn, der var mere fagligt end lokalt afgrænset. Den nye kirke skulle søges af alle med tilknytning til orlogsflåden uanset bolig. En række bestemmelser fra 1617, 1623, 1632 og 1649 har nøjere præciseret dette[3]. Skipperboderne, der lå mellem Admiralgade og Ulkegade, mellem Dybensgade og Størestrædet, kom herefter til at udgøre kærnen i Holmens kirkes sogn. Hertil kom de af kongens folk, der var beskæftiget på Proviantgården, Tøjhuset, Bryggerhuset og den kongelige staldgård på Slotsholmen. Efter anlægget af Nyboder ude ved Østerport fik kirken også beboerne herfra til sognebørn. I de gamle skipperboder rykkede undertiden en del civilpersoner ind, og dem gjorde præsterne ved S. Nicolai krav på under henvisning til, at hele området

egentlig hørte under deres sogn, og at de kun agtede at renoncere på Holmens folk[4]. Den kgl. ordre af 7. maj 1660 faldt helt ud til fordel for Holmens kirke, der ikke blot fik sine tidligere rettigheder bekræftet, men endog fik helt nye rettigheder: alle der af kongen fik bevilget byggeplads på Slotsholmen, alle der boede i Skipperboderne og i Holmens Revier uanset profession, og alle flådens embedsmænd uanset rang skulle søge til Holmens kirke. Efter en liste, der 1760 var forfattet af klokkeren Ole Bang, hørte dengang til sognet følgende etater og områder: Skipperboderne, Proviantgården, kongens grynmølle, Tøjhuset, »laboratoriet« på Christianshavn, gjethuset på Kongens Nytorv, det tidligere Kongens Bryghus, Bremerholm (både Gammel- og Nyholm), Christiansholm og Dokkens betjente, samt Nyboder[5]. — Ved opførelsen af det første Christiansborg var de private gårde på Slotsholmen forsvundet, og deres beboere gled derfor ud af Holmens sogn. Men ved nyordningen efter Nicolai kirkes brand skete der påny en ændring, med nye grænser fastlagt efter kgl. resolution af 14. dec. 1804 (bd. I, s. 463). Gammelholms bebyggelse ved midten af forrige århundrede fremkaldte en ny sogneregulering, endelig fastlagt 1878. Herefter omfattede Holmens sogn hele området fra Nyhavn langs Havnegade, Ved Stranden, Højbro Plads til Østergade, og herfra over Kongens Nytorv tilbage til Nyhavn[6]; dertil kom stadig Nyboder og endelig alle de personer, der har tilknytning til flåden, og som har bolig i det storkøbenhavnske område. På denne måde er den nye S. Nicolai kirkebygning indlemmet i Holmens sogn, i hvilket der siden 1952 er en tredie kirke, Sømandskirken i Nyhavn.

Sognepræsten bærer siden 1639 titlen Holmens provst, men har mulig fungeret som sådan fra første begyndelse[7]. Ved hans side stilledes fra 1621 en øverste og siden 1637 en nederste residerende kapellan. Alle præsterne havde embedsboliger i Skipperboderne og Holmens Revier.

Det nære forhold mellem kirken og marinen gjorde det naturligt, at kongen udnævnte sine tillidsmænd ved kirken blandt disse. En stor del af kirkens patroner valgtes blandt rigets admiraler[8]. Den første patron ved Holmens kirke var rigsadmiral Albert Skeel til Fussingø, udnævnt 7. dec. 1617. Af senere patroner kan nævnes Niels Juel, Ulrik Christian Gyldenløve og Frants Trojel. Da admiral Andreas Rosenpalm, den sidste af de personligt udpegede patroner, ved sin død efterlod sig en stor gæld, blev fra 1754 Admiralitetet indsat til at varetage patronatets forretninger[9]. Ved enevældens ophør gik patronatet over til Marineministeriet, der fungerede lige til loven om menighedsråd af 30. juni 1922 ændrede disse patriarkalske forhold. Herefter blev patronatet i praksis ophævet, omend titlen formelt består endnu. Holmens kirke er da siden 1922 selvejende under Marineministeriets tilsyn. De beføjelser, der tidligere skulle bestrides af patronen, nemlig forvaltning af kirkens midler, tilsyn med bygningen, indsættelse af kirkeværger m. m., er overgået til kirkens menighedsråd.

Kirkeværgen var patronens lokale tillidsmand. Også han valgtes blandt Holmens folk. Oftest var der to værger på een gang med hver sin ressort (bygning, begravelser, de fattiges midler etc.). De første, kendte værger er skibshøvedsmand Willum Evensen og deleskriver Niels Olufsen, begge udnævnt 1646, og det sagdes ved deres tiltrædelse, at kirken ikke tidligere havde haft nogen værger[10]. Blandt deres efterfølgere vil man i de kommende afsnit om kirken hyppigt træffe den højtansete skibsskriver Gabriel Jacobsen Kyng (værge fra 1657 til sin død 1684) og hans efterfølger vejermester Hans Svendsen (1684—94). Fra de store byggearbejder omkring 1700, da værgens arbejde var særlig byrdefuldt, nævnes folk som eskadre- og mønsterskriver Nicolai Klaumann og vejermester Peter Wartberg, alle embedsmænd på Bremerholm. Linien er fulgt op lige til vore dage.

Den særstilling, Holmens kirke indtog ved sin tilknytning til flåden, fik også andre udslag. En kort overgang, fra 1686 til 1703, var der gudstjeneste på hollandsk ved en dertil beskikket præst[11]. Mere ejendommeligt er det dog, at kirken fortrinsvis i 16- og 1700'rne blev benyttet til bisættelse af folk, der tilhørte den romersk-katolske religion. Der er udarbejdet en liste[12] over katolikker, der blev jordfæstet i København i tiden

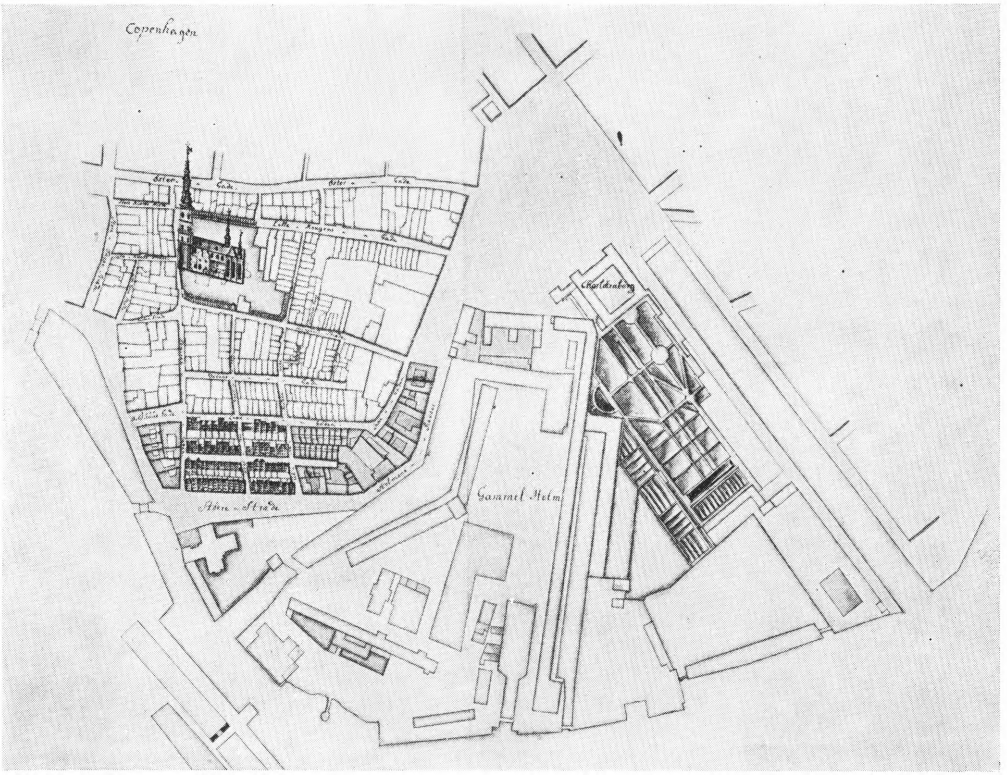

Fig. 2. Bremerholm, Skipperboderne og Holmens Kirke. Plan, midt i 1700'rne, efter Frederik V's Atlas, Kongelige Bibliotek.

fra 1649 til 1730. Herefter modtog Trinitatis 23 lig, Petri 6, Vor Frelsers 3, Vor Frue og Helliggejst hver 1, men Holmens kirke kunne opvise hele 44; Louis Bobé opregner i sin bog om Holmens kirke s. 28 nogle af de kendteste navne.

Kirkens gods har næppe nogensinde været stort. Rede kapital fattedes meget hyppigt, hvilket grelt træder frem under de nysnævnte byggearbejder. Af fast ejendom var der — foruden hvad der lå af bygninger på kirkepladsen, samt residenserne m. m. — vist nok kun Græstrup kirketiende, solgt 1692, og Tåstrup kongetiende[13], solgt 1705. Til bestridelse af alle løbende udgifter havde kirken egentlig kun indtægterne af stolestaderne og begravelserne. De første kom meget uregelmæssigt ind; de sidste kunne godt være ganske anselige, men det ser dog ud til, at de penge, man ofrede på det kostbare kapelbyggeri 1705, var meget længe om at komme ind i kassen igen.

Da disse gravindtægter var de solideste, ikke blot for Holmens kirke, men for de københavnske kirker overhovedet, er det ikke til at undre sig over, at de respektive værger nidkært vogtede over deres rettigheder. Således havde Holmens kirke fra 1710 eneret til at befordre lig fra Hof-, Land- og Søetaten ved kirkens egne ligvogne, og det indskærpedes kort derefter, at retten også udstraktes til at gælde begravelser ved universitetets to kirker, Vor Frue og Trinitatis. Ordningen gav anledning til pinlige stridigheder. Da Garnisons kirke mente også at have ret til militære begravelser og dertil brugte sin ligvogn, lod værgerne ved Holmens kirke en efterårsdag 1710 Garnisons ligvogn arrestere, da den returnerede efter en formentlig ulovlig ligfærd. Episoden gav anledning til nogen korrespondance, der endte med, at regeringen afgjorde spørgsmålet til fordel for Garnisons kirke[14]. Det 18. århundrede igennem støder vi i kirkens korrespondance gang på

gang på slige stridigheder. 1743 og 45 rettede man skytset mod skrædder Buch, der med sin private ligvogn »bortrøvede« lig, som kun Holmens ligvogn måtte transportere. Lignende kontroverser havde Holmens kirke senere, i 1761 med S. Nicolai og Helliggejst, 1777 med Vor Frelsers kirke, 1787 atter med S. Nicolai, 1788 med Helliggejst og 1790 med Vor Frue[15].

Trods kirkens vanskelige økonomi indlod Holmens værger sig undertiden på store og kostbare byggeforetagender, som f. eks. kirkens belægning med kobbertag, opførelse af hegnsmure og kapel; hegnsmuren fra 1699 blev endda udskiftet allerede 1714, skønt den langtfra var udtjent (nedenfor s. 16), og byggeriet blev i det hele lagt op i et højere plan, end kirkens fattigdom berettigede til. I de kommende afsnit vil vi flere gange møde denne inkonsekvens og få den forklaret; årsagen var den enkle, at kirken havde slottet til genbo, en udsat beliggenhed, der stillede uomgængelige krav. Hvor meget af dette der var kirken pålagt ved direktiver fra hoffet, og hvormeget man indlod sig på frivilligt, lader sig næppe altid afgøre. Kapelbyggeriet var dog sikkert frivilligt, fordi man havde et — som det viste sig ikke helt velbegrundet — håb om, at det ville svare regning omgående. Men det er på den anden side givet, at den fine, tildels storslåede, form disse byggearbejder fik, skyldes genboskabet til slottet. Med den store nye Admiralitetsbygning fra 1706 var Størestrædet udbygget til en statelig, bred opkørsel til slottet med et dybt perspektiv, hvor pavillonen fra 1738 på Holmens hovedmagasin dannede hovedstadens eneste *point de vue*[16]. Ved hoffets festlige lejligheder kunne dette gadestrøg illumineres, og ved kronprinsesse Louises indtog 1743 rejstes Marcus Tuschers to romerske søjler[17] ud for Admiralitetet og forvandlede gaden til den københavnske *via triumphalis*. Det er forståeligt, at i sådanne omgivelser måtte kirken være iført et festligt skrud. Kirkens honnette ambitioner gjaldt vistnok mest tiden under den ældre enevælde. Under Frederik VI.s lange og sparsommelige regering mærker man lidet eller intet til sligt.

Mens den øvrige hovedstad blev ramt af store ulykker, klarede Holmens kirke sig frelst ud af det hele. Efter byens brand 1728, måtte den give Petri kirkes menighed husly til 1731 og Helliggejstes til 1732. Den 4. feb. 1794 brændte Christiansborg, og kirken blev hin nat omdannet til møbelmagasin[18]; værgerne søgte at skrive udførlige lister over det kongelige bohave, men måtte opgive det under den store forvirring. Al gudstjeneste blev for en tid suspenderet, indtil effekterne atter var kørt bort. Næste år brændte det pånу tæt ved kirken. Byens brand 1795 ødelagde bl.a. hele kvarteret syd for Nicolai kirke med Skipperboderne og Holmens Revier. Også Admiralitetet brændte og med det værdifulde arkivalier, som nu må savnes i kirkens historie. Men kirken selv blev skånet og slap med tabet af sin materialgård og en del brandredskaber, der under panikken blev udleveret til de katastroferamte bydele[19].

Slap Holmens kirke således billigt ud af alle ulykkerne, var den på den anden side genstand for angreb på pengepungen. Siden anlægget af Assistens kirkegård 1760 var der gentagne gange planer fremme om helt at opgive indenbys begravelser. Holmens kirke havde siden 1666 sin Skibskirkegård udenfor Østerport og havde således ingen andel i Assistens. Den kunne altså opfylde kravene om begravelser uden for voldene, men ville blive ramt på økonomien, om der kom forbud mod begravelser i kapellet. Struensees regering havde udfærdiget et forslag til et sådant forbud. Præsterne og værgerne ved Holmens kirke opsatte da en skrivelse til Admiralitetet, dateret 15. maj 1771; det hedder heri, at kirken ved salg af 33 gravsteder i kapellet hidtil havde haft en indtægt på 10400 rdl.; i kirken var der solgt ialt 57 gravsteder, men nogen sum kunne ikke opgives, da man ikke havde ført bog over indtægterne før 1690; en reform på dette område, fremhæves der, ville have de alvorligste følger for kirkens økonomi[20]. Faren drev over denne gang. Ved res. af 22. feb. 1805 blev det forbudt at begrave lig under kirkegulvet, men bisættelser i kapellet var vedblivende tilladt både her og i tilsvarende kapeller ved Petri og Helliggejstes kirker. Denne ret blev pånу bekræftet ved en kgl. res. af 13. april 1851. Bisættelser i kapellet har fundet sted siden da lige op til vore dage.

De skelsættende begivenheder i 1800'rne var et par store hovedistandsættelser og den store nyordning af gadekvartererne i Gammelholmkvarteret i tiden efter 1860. Det behandles altsammen i de følgende afsnit. Trods de gennemgribende ændringer i bybilledet lige uden for kirkens port har kirken dog beholdt sin nære tilknytning til marinen. Søværnets embedsmænd udgør stadig en meget væsentlig del af menigheden. Holmens kirkes segl har ganske naturligt altid haft en gengivelse af et skib.

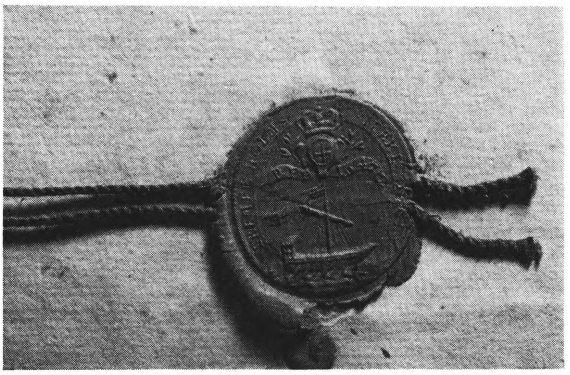

Fig. 3. Holmens kirkes signet. N. E. 1959

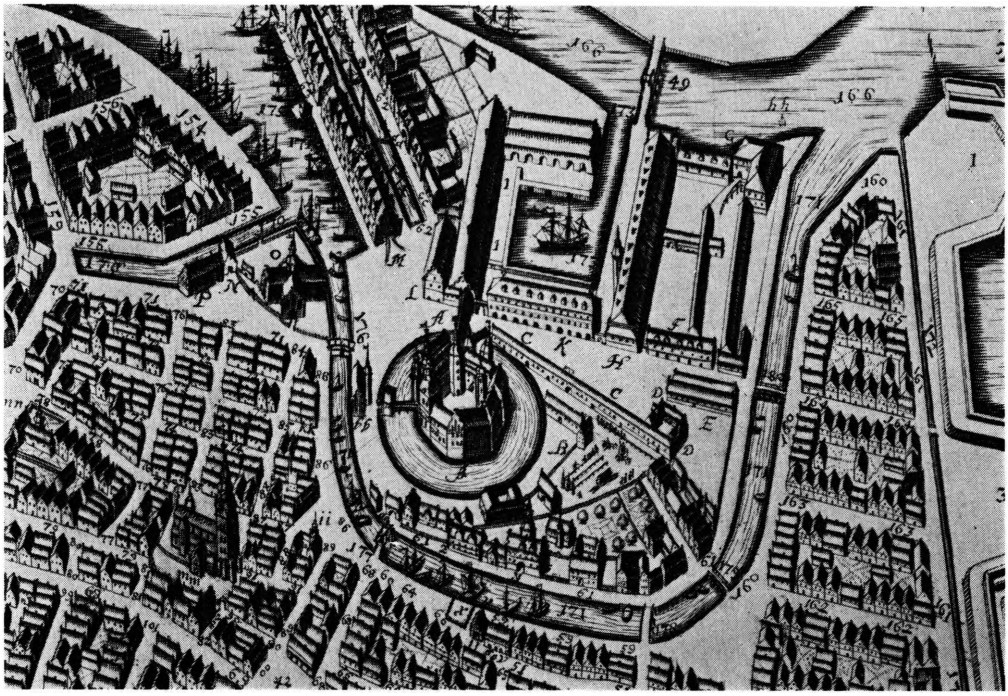

Fig. 4. Holmens kirke og Slotsholmen. Udsnit af Resens prospekt o. 1670. (S. 11).

BREMERHOLMS KIRKEGÅRD

Ved indsejlingen til byens havn lå der i middelalderen et par holme; den ene var Slotsholmen, hvor Absalons borg i århundreder var Københavns mest fremskudte hus med vidt udsyn over vandet; på den anden side af sejlrenden lå Bremerholm, hvor Christian III. anlagde orlogsværftet, og hvor senere Holmens kirke blev rejst[1].

Bremerholms vestlige bred var den nuværende Slotsholms kanal. Mod nord fulgte dens strandkant nogenlunde Laksegades forløb, og mellem denne gade og kvarteret om S. Nicolai kirke var der et sejlløb, hvis navn er bevaret i nuværende Dybensgade. Mod øst strakte Holmen sig hen bag bygningerne ved Niels Juel, nemlig krydset ved Holmens Kanal, Holbergs- og Niels Juelsgade, mens den søndre strandkant løb ind under Ø. K.s bygning, Hotel Kongen af Danmark og Nationalbanken hen til et punkt syd for den plads, hvor kirken blev bygget.

I løbet af 1500'rne var terrænet mellem Bremerholm og S. Nicolai kirke blevet udfyldt[2], »Dybet« forsvandt — og dermed karakteren af en ø. Men navnet

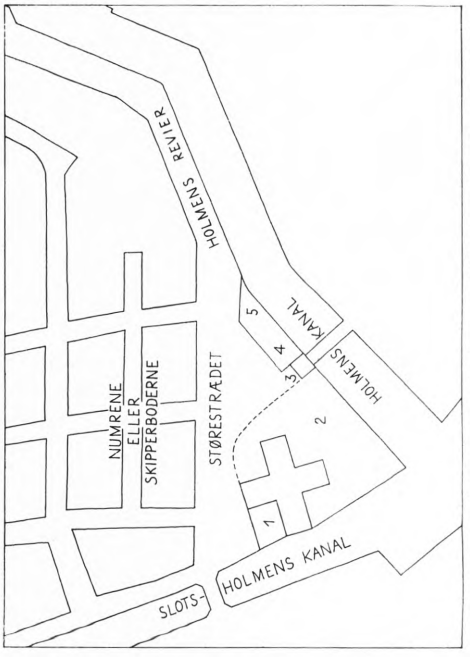

Fig. 6. Holmens kirke o. 1705-14. Nr. 3, kapellet. Nr. 4, det nye Admiralitet.

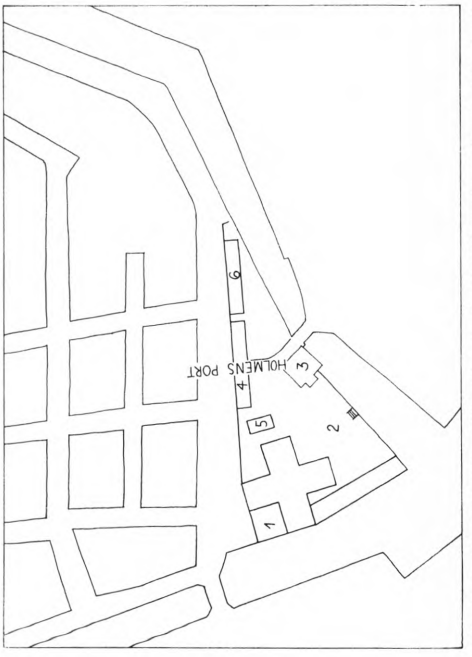

Fig. 8. Holmens kirke efter omreguleringen i 1870'erne.

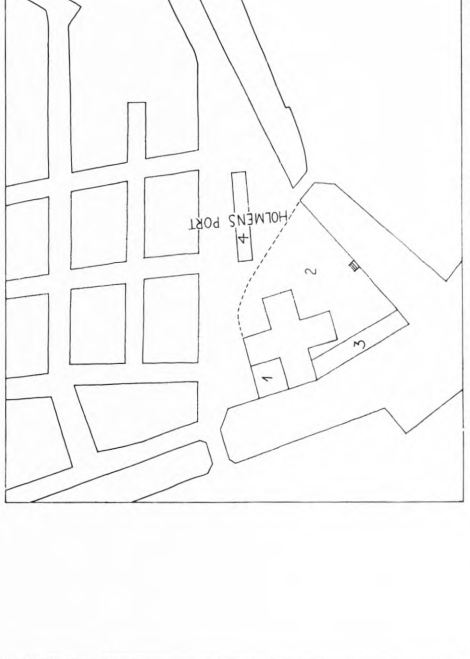

Fig. 5. Holmens kirke og omgivelser o. 1660. Nr. 1-2, begravelsesplads. Nr. 3, Holmens port. Nr. 4-5, ældste Admiralitet.

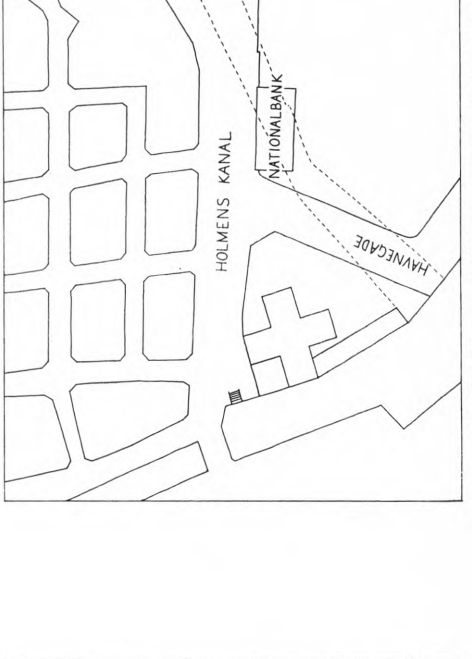

Fig. 7. Holmens kirke 1714-95. Nr. 3, Hovedvagten. Nr. 4, Admiralitetet. Nr. 5, ligvognshuset. Nr. 6, Holmens chefs bolig.

Fig. 5—8. Holmens kirke. Planer af kirkegården ved K. Krogh. Nord opad.

Bremerholm bevaredes, oftest forkortet til »Holmen« og senere ændret til »Gammelholm«, efter at Christian V. havde flyttet en del af orlogsværftets virksomhed til Nyholm. Sit grundskud fik Holmen 1858, da hele den store virksomhed blev fjernet fra sit historiske sted og terrænet overlodes til bebyggelse[3].

Med udfyldning af »Dybet« og opfyldning af Holmens søndre strandkant var der åbnet store muligheder for byggevirksomhed: byen kunne udvide sig sydpå fra S. Nicolai kirke, og værftet havde rigelig plads til huse af praktisk karakter, magasiner og smedjer, bl.a. hin ankersmedje, der blev den første begyndelse til Holmens kirke. Faktisk har Holmen siden Christian IV.s tid stadig været i støbeskeen, og processen er endnu i vore dage i fuld gang. Bremerholms kirkegård, der alene ved sin beliggenhed og udformning var hovedstadens mærkeligste, fik bestandig nye genboer og naboer, lå ud til Børsens og Holmens kanaler blandt kulisser, der ustandseligt udskiftedes. Bedst bevaret er façaden mod Slotsholmen, hvor Børsen i mere end 300 år har været kirkens genbo. Til alle andre sider har Holmen skiftet karakter. Da mange af disse ændringer har grebet direkte ind i dispositionerne for kirken og dens opbygning, skal de vigtigste af dem her opregnes.

1) Den gamle Østervold blev 1607—08 af Christian IV. dels helt ombygget efter det bastionære system, dels forlænget mod syd fra Dybet og helt hen til Bremerholms søndre strandkant[4]. Holmen blev derved skåret i to stykker. Frederik II.s ankersmedje (den senere kirke) kom til at ligge inden for voldlinien, mens det øvrige orlogsværft kom til at ligge udenfor. Volden, med sine stramt tilskårne flanker, ses på van Wijcks stik 1611 (fig. 12) og var da ganske ny. — Tæt nord for smedjen lå (og ligger endnu) Holmens bro som et nødvendigt bindeled mellem regeringens hovedsæde og værftet. I fortsættelse heraf anlagde man en ny port gennem den nye Østervold, fortsat i en bro over voldgraven, umiddelbart øst for smedjen. Den 1647 anlagte kirkegård fik ved denne ordning sin østgrænse fastlagt i henved 250 år og fik her som sine faste naboer Holmens hovedvagt og Holmens låge[5].

2) Det inddæmmede område syd for S. Nicolai kirke var for størstedelen kronens ejendom. Her lå den kongelige urtehave og hoffets boldhus. Efter at anlægget af Kongens Have ved Rosenborg havde gjort denne lille have overflødig, byggede Christian IV. i 1617 på en del af dette område sine »skipperboder« med boliger for orlogsflådens mandskab. Husene lå mellem Admiralgade og Ulkegade, mellem Laksegade og nuværende Holmens Kanal (fortidens Størestræde), i fire karréer med nummererede ejendomme — ofte kaldet »Numrene« — der blev stammen i det senere Holmens sogn[6].

3) Ved anlægget af en hel ny voldlinie fra Christian IV.s sidste år, fra Nørreport til Kastellet, måtte den ældre Østervold fra 1607 før eller senere blive overflødig[7]. Den blev sløjfet 1646—47, og kun voldgraven blev bevaret i stræk-

ningen fra Hallandsås (nuværende Kongens Nytorv) til dens udmunding ved Børskanalen umiddelbart syd for Holmens kirke. Sløjfningen af det svære voldlegeme frigav en del terræn. Fra »Numrene« hen til Kongens Nytorv blev der plads til en række nye ejendomme: *Holmens Revier.* Og umiddelbart øst for kirken ved Holmens låge (hvis beliggenhed forblev uantastet lige til 1858) byggedes et par ejendomme, den ene — nærmest lågen — for viceadmiral Jørgen Biørnsen, den anden for kgl. bartskær Philip Hacquard (fig. 18). Begge ejendomme blev snart erhvervet af staten, den første købtes 1661 til brug for Krigskollegiet og Admiralitetet, den anden omdannedes 1687 til Kommercekollegiet[8].

4) En anden følge af voldens sløjfning var, at der nu blev plads til en kirkegård. Om ankersmedjens ændring til kirke vil der nedenfor blive berettet (s. 27). Endnu mens volden stod der, var den enskibede bygning udvidet til en korsformet kirke, der var klemt helt ind under voldens flanke, og der var ingen plads til begravelser. En *Bremerholms kirkegård* var ikke desto mindre taget i brug tidligere[9], indviet 13. marts 1628; det kan kun være den begravelsesplads, der lå omtrent på Det kgl. Teaters grund øst for voldgraven og ud for Frederik II.s sejlhus, og som ved 1600'rnes midte snart kaldtes den gamle, snart de fattiges kirkegård. Man ophørte med at begrave lig her 1654, da en ny pestkirkegård ved S. Anna Rotunda »ved guldhuset« blev taget i brug[10], indviet 23. januar, men de gamle grave på Holmens ældste kirkegård blev næppe sløjfet straks. Endnu 1668 skriver Anders Hjørring i sine optegnelser[11], at der var kvæsthus »i det store murede sejlhus, som står ud til strædet ved den gamle Holmens kirkegård«.

Den nye kirkegård ved Bremerholms kirke må være taget i brug umiddelbart efter, at voldlinien fra 1608 var blevet sløjfet. Der findes en taksation på begravelser her dateret 22. nov. 1646; men den er mulig først indviet næste år, da en forordning om den nye kirkegård[12] blev udstedt 25. marts 1647. På to sider gik den lige ud til vandlinien: mod vest, overfor Børsen, til Slotsholmens kanal, mod syd til den gamle voldgrav fra 1608. Den nordlige grænse ud til Størestræde er vanskeligere at ansætte. Her blev den lille Kor-urtegård anlagt og indhegnet 1660, og det er vitterligt — hvad der også tydeligt fremgår af den endnu bevarede indskrifttavle (nedenfor s. 13) — at der ikke tidligere havde været begravelser her. Fra nordre korsarms gavl (nordøsthjørnet ud mod Størestrædet) gik den egentlige kirkegårds hegn, i form af et plankeværk i en bue hen til Holmens låge; sådan vises det på Besens prospekt (fig. 4), der dog må behandles med et vist forbehold, og iøvrigt på andre kort fra tiden omkring 1700. Begravelsespladsens største samlede areal lå således direkte ud til de to kanaler og betegnedes hyppigst som »den store kirkegård«; en såkaldt »lille urtegård«, mellem østre og nordre korsarm, nævnes første gang 1704; den

var et modstykke til korets urtegård på den vestre side af nordre korsarm[13]. I plankeværket var et par køreporte, hvoraf den ene 1659 overlodes til kongens bygmester Albertus Mathiesen, der tillige fik ordre til at nedbryde det hus, »som staar paa Holmens Kirkegaard«. Ordene er ikke klare; man kan heller ikke med bestemthed placere hegnets forløb omkring kirken, da der ikke er overensstemmelse mellem Resens billede og det bevarede kortmateriale[14].

Da det nye Generalkommissariat blev opført 1706 (se nedenfor under *hegnsmuren)* blev hele kirkens samlede front ud mod Størestrædet forandret, og kirkegårdens teltpæle blev flyttet mod nord for at danne en lige linie mellem kirkens store, nordre gavl og den nye ministerialbygning. Dette nævnes ganske vist ikke direkte i nogen samtidig kilde, men fremgår med al ønskelig tydelighed af de nye direktiver for opførelsen af en hegnsmur på dette sted i året 1714. Vel var udvidelsen ikke stor, men dog den største, kirkegården kom til at opleve. Bag den nye grænselinie indrettedes endnu en mindre underafdeling, den såkaldte »nye eller lille kirkegård«; en del af det sparsomt tilmålte areal blev endda optaget af et hus for ligvognene[15], opført 1714, beliggende på det indvundne områdes nordøstlige del tæt ved hegnsmuren og Generalkommissariatets nybygning — og senere omtalt som sammenbygget med kirkegårdens materialhus. Syd herfor lå langs grænseskellet mod øst ind mod Holmens hovedvagt dels kirkens lille arkivbygning[16], opført o. 1740, og dels et par haver. 1763 måtte kirkeværgen aflevere sin hønsegård[17], som lå her op til Holmens låge og ud til den tidligere voldgrav, og det inddragne areal benyttedes til en beskeden kirkegårdsudvidelse, som dog blev gjort illusorisk få år senere: 1770 krævede og fik Holmen fra kirkegården et stykke jord, der skulle bruges til udvidelse af hovedvagtens arrestbygning[18]. — Ligvognshuset, der blev fornyet 1784, blev delvis ødelagt ved Generalkommissariatets brand 1795 og derefter helt nedrevet, men vognene reddedes og stod en kort tid parkeret i en af buegangene ved slottets ridebane[19]. Derefter flyttedes de til et nyopført skur ved Garnisons kirke og stod der til 1802, da et nyt hus for ligvogne blev opført på det gamle sted ved Holmens kirke, tæt ved Generalkommissariatets brandtomt, hvor det forblev til omreguleringen af kirkepladsen i 1870'erne[20].

Hegnsmuren. Som en ægte maritim institution lå kirkegården ved vandet, og dens indhegning blev præget deraf. Ud mod den tidligere voldgrav var der et solidt fundament af kampesten, og derover et levende hegn[21]. Den flanke, der vendte ud mod Børsen og Slotsholmen havde, af hensyn til trafikken i byens havn, i vandkanten et bolværk og derover et plankeværk. De hyppige fornyelser af dette hegn, ikke mindst af bolværket, var en direkte følge af skibsfarten, når skipperne med deres bådshager greb fat i træværket[22]. Selve kirkens gavl var jo fra første færd ført ud til vandkanten og hvilede på et fundament af kvadersten; plankeværket stod da på begge sider af gavlen og

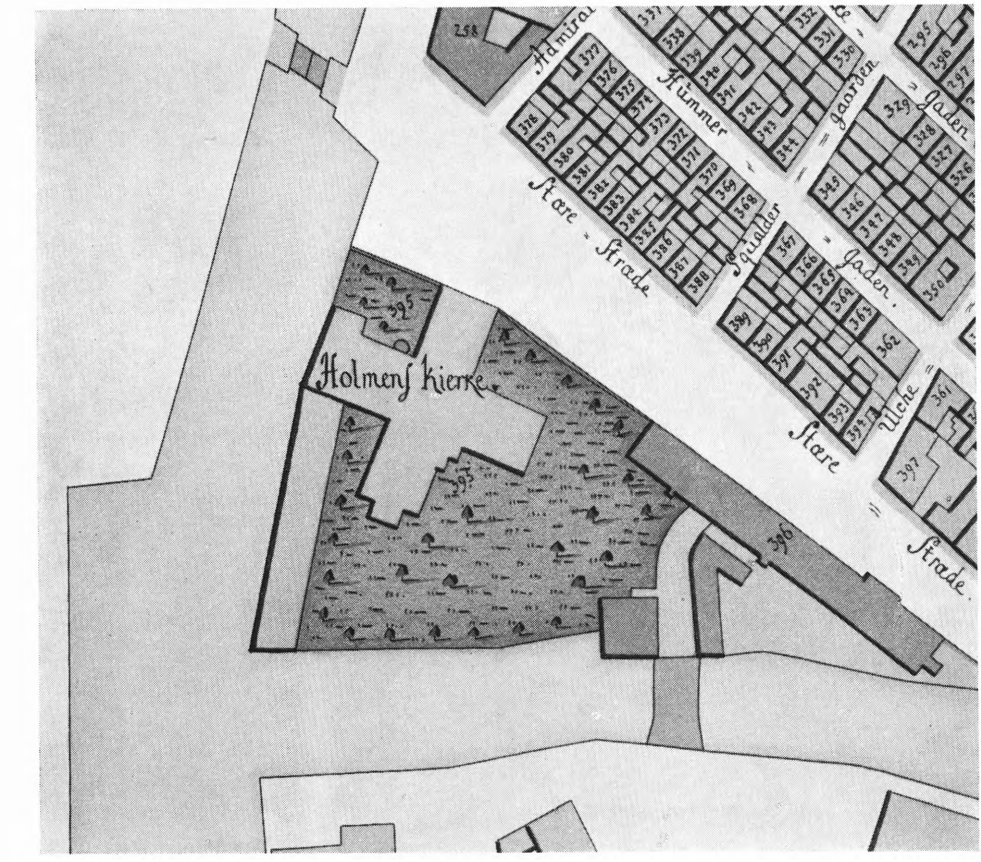

Fig. 9. Holmens kirke og kirkegård. Udsnit af Geddes kort 1757.

ses antydet på Wolfgang Heimbachs billede af arvehyldningen 1660 (fig. 18). —

1660 inddrog man, som ovenfor nævnt, korets urtegård ved kirkens nordvestre kryds og hegnede denne nye begravelsesplads med en mur, der to gange i tidens løb, 1704 og 1872, er helt ombygget. En tavle, der opsattes til minde om den ældste mur, har trodset alle ændringer og er endnu bevaret; det er en sandstensplade, indføjet i den sidst opførte hegnsmurs inderside, tæt ved nordre korsarms vestmur. Overfladen er stærkt forvitret; med fordybede versaler læses følgende indskrift:

Anno 1660 da Gabriel Jacobsøn vaar denne kirkis forstander er denne kirkegaards muer opsat og pladsen til de hensovede børns legemers huilested forordnet og indhegnet.

Pladsen, som lå foran denne nye hegnsmur, mellem Holmens bro og kirkens nordre gavl, og som kirken havde rådighed over, blev samtidig med murens opførelse lejet ud til en stenhugger og hegnet med et stakit[23]. Frederik III. havde givet sit minde til pladsens indhegning, men på betingelser: stakittet

måtte »icke saa høit giøres och opsettes, att det woris prospect och udseende fra slottet kan vere præjudicerlig och hinderlig«. Udtalelsen er anført her, fordi prospektet og udsigten fra slottet gang på gang greb ind i kirkebygningens forhold. Det må være det samme hensyn, der var bestemmende for kirken, da den o. 1700 lod en ny hegnsmur opføre, fra kirkens nordøstre hjørne og hen til Holmens låge. Naturligvis havde man også i tankerne at udskifte det utvivlsomt lidet pyntelige plankeværk på den side, der vendte ud mod Børsen; 1696 var der planer om her at erstatte bolværket med en stensat kaj og over denne en hegnsmur, men man veg tilbage derfor af hensyn til de store omkostninger, og 1697 nøjedes man med at forny bolværket og erstatte plankeværket med et stakit[24]. Derimod planlagde man 1699 og gennemførte i de følgende år opførelsen af den nye mur fra kirkens nordgavl til Holmens låge. August 1699 gav patronen ordre til indkøb af hollandske mopper, kalk fra Gotland og hugne kampesten til fundamentet; en tegning skulle også fremskaffes, udført af J. C. Ernst[25], som dog ikke kan have haft det daglige tilsyn. Arbejdet blev heller ikke iværksat straks, kun et kalkhus[26] på kirkegården var i længere tid det eneste synlige tegn på, at noget skulle ske. Kongens resolution[27] forelå først 4. januar 1701. Muren blev da bygget sommeren 1701, men værgen klagede over murmesteren Niels Jacobsens sendrægtighed — der manglede hverken materialer eller håndværkere, sagde han, der manglede kun murmesterens nærværelse[28]. Arbejdet var dog på det nærmeste sluttet, da J. C. Ernst bistået af to murmestre, Hans Olufsen og Hans Wiedewelt, den 1. oktober synede muren[29]. Der var adskillig kritik: fundamentets kvadersten kunne have været bedre tilhugne, murværket burde have skårne fuger, og »de hugne sten i ovalerne burde sidde dybere«. Patronen sluttede sig til kritikken med en bemærkning om, at muren var »meget høj og ubillig opført«. Indirekte kan vi af den fremførte kritik slutte, at overfladen stod i blank mur; den må have været fagdelt ved lisener, og i hvert fag har der været en oval åbning, formentlig tilgitret med jernsprinkelværk, med kileformede slutsten af kalk- eller sandsten, altså en ganske statelig hegnsmur. Et billede af kirken, indgraveret i sølvplade på pengetavle fra 1708 (fig. 65), viser et udsnit af denne mur i dens forløb nærmest ved kirken; der var en ganglåge, kronet med (vistnok brudt) segmentgavl, tæt ved nordre korsarms gavl, og længere borte en køreport med trekantgavl. Da hegnsmuren fra 1701 udskiftedes allerede 1714, var den jo langtfra udtjent, og det blev da også bestemt, at så meget materiale, der kunne anvendes fra den ældre mur, skulle overføres til den nye. Begge de portaler, der er afbildet på pengetavlen, er da sandsynligvis i behold endnu. Den brede køreport danner siden 1872 indgangen i korets urtegårdsmur (fig. 11), og den mindre ganglåge er samtidig indmuret udvendig i søndre korsarm, hvor den sidder med sin brudte gavl om en kronet kartouche med rigsvåbenet.

Fig. 10. Holmens kirke. Ydre set fra Storestræde. Rach og Eegberg o. 1750.

Kort efter fuldførelsen af hegnsmuren satte man et lignende arbejde i gang ved korets urtegård. Trods kritikken mod 1701-muren og trods kirkens kummerlige økonomi, der var yderligere anspændt ved oplægning af nyt kobbertag, erstattede man den nylig opførte urtegårdsmur med en nybygning. Arbejdet var tilsyneladende overflødigt, men iværksattes ved en ordre fra kongen[30], dateret 15. maj 1703. Frederik IV. ønskede da, at muren om korets urtegård skulle nedbrydes og en ny opføres »ligesom den anden nyopførte mur«. Man tror at læse mellem linierne, at kongen atter her tænkte på prospektet fra slottet og ville have ensartede hegnsmure om kirkegården. I alle tilfælde blev ønsket opfyldt, og muren stod færdig 1704. Den stod lige til 1872 og kendes fra billeder, hvoraf det ældste er den føromtalte graverede plade på pengetavlen 1708; den stod med blankt murværk, var fagdelt ved lisener, der var malet grå, og i hvert felt var der en ovalåbning. Tæt ved nordre korsarms gavl var en bred køreport med brudt gavlfronton som ramme om en kronet kartouche. Dette sandstensornament skånedes 1872 og sidder indmuret over indgangen til skriftemålsbygningen i urtegården. På kartouchen læses i ophøjede versaler:

Salm. LXXXIV. 2. Hvor elskelige ere dine boliger, Herre Zebaoth, min siæl begræder og længes ogsaa inderlig at komme til Herrens forgaarde. Anno MDCCIV.

Udsmykningen af muren bekostedes af enkelte medlemmer af menigheden. Det vides, at de to vaser, der var anbragt over køreportens piller, var skænket af private[31], bl.a. værgen Peter Wartberg. Både disse vaser og andre fra den senere hegnsmur (1714) om den store kirkegård er nu anbragt over gesimsen på skriftemålsbygningen. Kor-urtegårdens hegnsmur ud mod Slotsholmens kanal byggedes samtidig, og fra den tid stammer vel også den store kampestenssætning ned til vandet. Denne murstrækning stod glat, uden piller, men med fire ovalvinduer og var fagdelt ved en malet pilasterdekoration (nedenfor s. 42).

Samtidig med fuldendelsen af korets urtegårdsmur leverede Holmens mestersmed Niels Mogensen en *jerngitterport*[32], som hans folk havde udført »i deres hvilestunder«; kongen leverede jern og kul, og af kirkens midler bevilgedes der senere 200 slettedaler til smedene for deres umage, hvorefter Holmens billedhuggere søgte og fik et lignende gratiale, fordi de havde gjort modellerne til gitterporten »fra det mindste til det største«. Skønt tidspunktet for portens tilblivelse skulle gøre det sandsynligt, at den var udført for korets urtegård, fremgår det af senere omtale af den, fra 1711 og fremefter, at den hørte til 1701-muren, hvor »Jernporten« til stadighed omtales i 1700'rne, også efter ombygningen 1714. Den fik nyt topstykke[33] 1760, og i denne skikkelse forblev den i østre hegnsmur lige til 1872. Nu er den opstillet ved hegnsmuren om korets urtegård.

Ved kirkegårdens østgrænse lå som omtalt et par ejendomme, bl.a. det ældre Admiralitet, parallelt med voldgraven fra 1608. De blev nedrevet og 1706 erstattet med det nye militære regeringskontor, Generalkommissariatet[34], der fik en anden orientering end forgængeren, drejet omtrent øst—vest, så at nybygningens fornemme, romerske paladsfaçade på det nærmeste flugtede med kirkens nordgavl. Den lille, trekantede plads foran Holmens låge forsvandt og tog karakteren af en bred gade, der løb fra Holmens bro forbi kirken til Kommissariatsbygningen, og som senere sluttedes med opførelsen af en ny bolig for Holmens chef i begyndelsen af Christian VI.s regering. Østre hegnsmur fra 1701 var dermed blevet meningsløs og måtte udskiftes. Det skete ikke straks. En ny mur var planlagt og omtales allerede 1711, men blev først til virkelighed 1714—15. Denne nye hegnsmur, der i kirkens arkivalier nævnes som »den forflyttede«, sluttede forbindelsen mellem kirkens nordgavl og det nye Generalkommissariats vestgavl og blev bygget noget højere end sine forgængere — altså også højere end korets urtegårdsmur — for at komme i harmoni med sine omgivelser. Generalkommissariatet havde forneden et rustika-stokværk, der skiltes fra beletagen ved en bred kordongesims, og det blev denne gesims, den nye hegnsmur kom til at flugte med, og der var herved opnået en harmonisk korrespondance mellem uensartede bygningsblokke af forskellig alder og funktion.

N. E. 1959
Fig. 11. Holmens kirke. Hegnsmurens portal (s. 14).

Arbejdet med den forflyttede mur tog sin begyndelse foråret 1714. Kongens godkendelse forelå 30. april 1714, idet han dog krævede tegningen indsendt til generalbygningsinspektørens, Wilh. Fr. von Platens, godkendelse »paa det, at det Projekt, som engang har været for, kan istand bringes«. Tegningen må være udført af Ernst, der dog ikke direkte nævnes; han var jo Holmens bygmester og havde æren for det omtrent samtidig byggede store kapel ved Holmens kirke (nedenfor s. 53). I hegnsmurens lange façade var der tre gennemgange, hvoraf den midterste var tredobbelt, bestående af bredere køreport flankeret af smallere ganglåger. De to andre portaler, den længst mod vest ind mod den lille urtegård, og den længst mod øst ind mod kirkens materialgård fik gavlfrontoner af samme slags som den i korets urtegårdsmur fra 1704. I de dispositioner, som værgen gav ved arbejdets begyndelse, hed det som ovenfor nævnt, at man i videst muligt omfang skulle genanvende materialet[35] fra den ældre mur; dette vil da utvivlsomt sige, at køreportens store trekantgavl af sandsten overførtes til den nye mur og fra denne til korets urtegårdsmur fra 1872, hvor den endnu sidder, og at en anden portalkrone — mulig den ind til den lille urtegård — også blev overført fra den ældre murflugt til den nye (hvorfra den

som nævnt s. 14 blev overført til søndre korsarm 1872). Det var i køreporten det store jerngitterværk fra 1704 blev anbragt, delvis fornyet 1760. De andre gennemgange havde porte af træ, alle »flammerede« dvs. med skråbeklædning[36]. Dog blev »Jernportens« to flankerende ganglåger udskiftet 1760 og erstattet med gitterlåger[37]; også disse sidder nu i korets urtegårdsmur. — 1714-murens ydre var en gentagelse af forgængeren, blot højden var forskellig. Den kendes gennem talrige afbildninger og sad her lige til 1872, da portalerne som nævnt flyttedes, og da en omregulering af kirkepladsen forestod. På Generalkommissariatets tomt byggedes 1827 det nye Søkortarkiv; dette blev først nedrevet 1874, hvorefter hele kirkepladsen fik nyt hegn i form af et jerngitterværk[38].

Sådan som kirkepladsen i 20. århundrede ser ud, giver den ikke beskueren den ringeste mulighed for at begribe, hvad der engang har været her. Kirkegården fra 1647 lå på en pynt med udsigt til Børsen på den anden side af Slotsholmens kanal og til Bremerholms orlogsværft hinsides voldgraven. Siden kapellet blev bygget 1705—09, var udsynet mod Børsen stænget, men den søndre flanke var stadig fri og forblev sådan til 1860. Forbindelsen med voldgraven — datidens Holmens Kanal — blev endda mere intim, da man anlagde en stentrappe[39] ned til vandet; vi ved ikke, hvornår denne trappe blev bygget, men det er dog vistnok sket i forbindelse med opførelsen af det store gravkapel. Det hændte ofte, at kister, der skulle bisættes i kapellet, blev ført til kirkegården ad søvejen og derefter båret op ad trappen. »Vandporten« er navnet på denne adgang til kirkegården[40]. Den stod fra midten af 1700'rne flankeret af kuglebærende sandstenssøjler. At også datiden må have haft blikket åbent for denne plets landskabelige skønhed, kan man indirekte se af, at præsterne havde lysthuse her, et på hver side af vandporten[41]. Når der nu og da lyder klager over at kirkegården lå vanrøgtet hen[42] og var »ligere en Blegedam og Plads at sole Sengeklæder paa end en Kirkegaard«, så er dette ikke andet, end hvad vi hører fra samtlige byens kirkegårde i fortiden. Stedets romantiske skønhed er utvivlsomt blevet værdsat i al den tid, der var begravelsesplads ved Holmens kirke. Som ved byens andre kirkegårde ville man her understrege den landskabelige karakter. 1704 plantede man unge lindetræer ved hegnsmuren; da de voksede til, måtte man 1766 ansætte en gartner til at beskære dem[43]. Ud mod voldgraven voksede et par store kastanier, der 1771 blev fældet, fordi rødderne truede med at sprænge kampestenskajen[44].

De forskellige afdelinger inden for den samlede gravplads — store og lille kirkegård samt lille urtegård — blev fra første færd indhegnet med stakitværk[45], der hyppigt nævnes på grund af talrige reparationer. 1795, da Generalkommissariatet ved den store brand blev ødelagt, blev kirkegårdens stakitter væltet under den voldsomme tumult. Man overvejede at erstatte dem med klippede hække, men vendte dog tilbage til stakitterne igen[46].

En plan fra 1802 om at indrette butikker ved hegnsmuren[47] genkalder lignende foreteelser andetsteds: Edelbergs boder ved S. Nicolai og Lærredsboderne ved Helliggejst (bd. I, s. 470, 633). Om boderne ved Holmens kirke skulle ligge foran eller bag hegnsmuren (hvor der var ejendomsgrave), nævnes ikke, og planen blev i alle tilfælde opgivet.

Da fattigkirkegården ved sejlhuset blev opgivet, fik kirken en ny begravelsesplads, denne gang uden for Østerport. *Skibskirkegården,* nu *Holmens Kirkegård,* blev taget i brug 1666. Trods sin høje alder rummer den dog ikke gravminder ældre end 1795, og dens største monument er gravhøjen over de faldne i slaget ved Rheden 1801. En nærmere redegørelse for Skibskirkegården falder dog uden for rammerne af dette værk[48].

Residenser. Kirkens tre præster boede oprindelig i kongens skipperboder, kærnen i det gamle Holmens sogn, til en begyndelse dog med hyppigt vekslende bopæl. I slutningen af 1700'rne boede de to kapellaner i residenser, der lå i Størestrædet lige over for kirken, matr. nr. 392 mellem Svaldergården og Ulkestrædet og nr. 397, der var Ulkegadens østre hjørnegrund. Provsteresidensen var siden 1687 ved Holmens Revier, matr. nr. 405 (fig. 2 og 9). Alle residenserne brændte 1795, men da var nr. 392 i forvejen bortsolgt (april 1795), og det var meningen, at kirken skulle afvikle alle embedsboligerne; den store brand 1795 gjorde dette problem aktuelt, meget hurtigere end ventet[49].

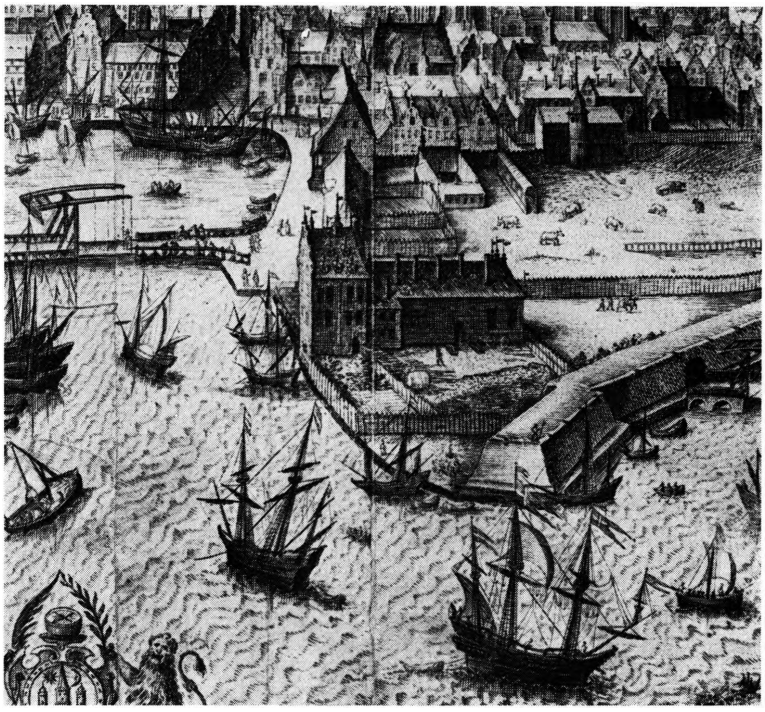

Fig. 12. Ankersmedjen på Bremerholm. Udsnit af van Wijcks prospekt 1611.

ANKERSMEDJEN

Orlogsværftet havde brug for værksteder og smedjer, når nye skibe skulle bygges, og når de gamle orlogsskibe kom hjem til eftersyn fra lange togter. Den største af disse smedjer blev lagt ved Holmens vestlige bred ud til det sejlløb, der i senere tider kaldtes Børskanalen eller Slotsholmens kanal; det var Frederik II.s ankersmedje, der fik denne påfaldende og ejendommelige beliggenhed som genbo til Københavns slot, og som rejstes her med en arkitektonisk velgennemarbejdet gavl ud mod vandet. Den blev stammen i den senere Holmens kirke.

Smedjen blev opført i årene 1562—63 under ledelse af kongens bygmester Peter de Duncker[1]. Den bestod af to dele, den egentlige smedje, der var et langhus orienteret omtrent sydvest-nordøst, og en tårnlignende udbygning ved stranden med gavl mod slottet. Begge dele var opført samtidigt og efter alt at dømme i een støbning. Bygningens bredde ved gavlen måler 21 ½ alen (ca. 15 m), den samlede længde var ca. 80 alen (53 m). Det højere tårn ved stranden har haft en dybde af ca. 16 ½ alen (11 m). Dette sidste mål vil kun kunne stadfæstes, når omfattende udhugninger i murværket engang kan finde

sted; men på det nuværende kirkeloft står tårnbygningens gamle tagstol endnu, bundet sammen som en enhed uden direkte forbindelse med den øvrige kirkes tagværk fra 1640'rne; et mellemrum mellem de to selvstændige tagstole viser, hvor tårnets oprindelige østgavl engang har været og røber således det ovenfor angivne mål.

Da denne smedje 1619 omdannedes til kirke, blev den nok ændret (fik nye vinduer, døre, spir m. m.), men selve skroget bevaredes, og ikke uvæsentlige rester deraf eksisterer endnu. Det er velkendt, at kirken påny i 1640'rne blev udbygget i større skikkelse, fik korsarme med samme højde som den gamle tårnbygning, og siden da er adskillige tilbygninger føjet til det gamle korpus, trappetårne til pulpiturerne, kapeller og skriftemålsbygninger, som man må borteliminere for at få fat på den egentlige kærne. Når således begge korsfløje — den nordlige benævnet Kaptajnsgangen, den sydlige Urtegårdsgangen — er fradraget, bliver tilbage den østlige fløj, benævnet Skippergangen, og dens forlængelse hinsides krydset, nemlig korgangen og koret, således at dette sidste svarede til tårnbygningen i vest med korgitrets plads netop der, hvor tårnets østre gavl engang havde stået.

Hele denne ældste del af bygningen havde sokkel af store kvadersten. Enkelte af kvadrene er nyere, således ved østgavlen lige syd for den 1872 indsatte Kongeport fra Roskilde domkirke; de øvrige er gamle og må vel stamme fra 1560'erne. Man må dog regne med senere omsætninger; flere steder blev ydermurene i tidens løb gennembrudt af døre med adgang til herskabsstole, og endnu kan flere af disse murgennembrud spores i sokkelstenene[2]. Men som helhed må man regne med, at soklen stammer fra den ældste tid.

Terrænet falder jævnt fra de højereliggende dele af kirkepladsen ned mod nord til det fordums Størestræde (nuværende Holmens kanal). I de sydlige dele af ankersmedjen er kun et enkelt kvaderskifte synligt over jordsmonnet; dog er der ved sydsidens nedgang til fyrkælderen blotlagt hele tre skifter sokkelsten af tilhugne kvadre. I de nordlige dele af den ældste bygning har faldet i terrænet blotlagt knap to skifter, mens den senere tilføjede nordre korsarm kan opvise omtrent 2 ½ skifte. Mest imponerende virker den store stensætning under den vestlige gavl ved Børskanalen. Her er der seks lag kvadersten af variabel størrelse og højde. Midt i denne stensætning ses en »lap« af mindre sten på 2 ½ skiftes højde, dækkende over en oprindelig åbning — vindue, dør eller luge —, der antagelig har ført ind til den mønt og toldbod, der vides at have været her. I et hulrum under alteret har man fornylig fundet en stor, vandret liggende, tilhugget kvadersten, som nu er utilgængelig, men som engang må have hørt til mønten eller toldboden. — I gavlens sokkelsten sidder endnu fem store jernringe, der i gamle dage brugtes af skippere, dels når de fortøjede deres skuder her, dels når de ved bådshager slæbte fartøjerne frem

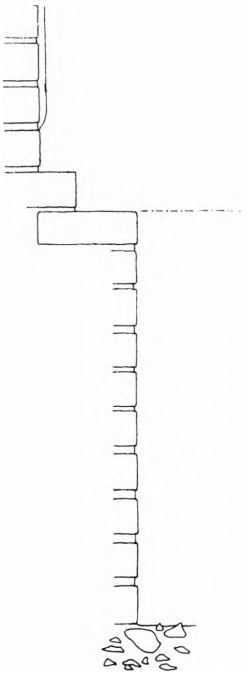

Fig. 13. Holmens kirke. Snit gennem Skippergangens sydmur. 1: 20. Ved K. Krogh.

gennem sejlløbet. Den livlige skibstrafik har ofte i århundredernes løb skadet kirkens stensætning; de gamle murankre, der endnu ses i gavlens svære stensætning, har man indsat for at modarbejde yderligere skred i stenmasserne.

Over soklen er der nu et sandstensprofil med hulled; om det svarer til de oprindelige forhold, er vel tvivlsomt, og sandstenen synes næsten over hele linien at være fornyet[3]. — Smedjens mure er i øvrigt opført af store munkesten lagt i krydsskifte. Stenstørrelsen er ret variabel, 25—28 × 11—12 × 8—9 cm. Antagelig stod huset oprindelig med blank mur; vi ved, at den senere kirke på dette sted i tidens løb har fået overfladebehandling på ydermurene, først kalket, senere oliemalet og — siden 1872 — cementpudset, hvilket vil blive nærmere omtalt under kirkens bygningshistorie. Netop disse forskellige processer har medført, at ankersmedjens ydermure ikke kan undersøges. Kun et enkelt sted er der en chance, der hvor kapellet fra 1705 støder til korets sydmur; hvad man her ser på loftet over kapellets hvælving, er murbehandlingen fra før anno 1700, en stribet kalkmaling med gule og røde skifter, som må stamme fra korskirkens tid, altså 1640'rne, og som ikke kan tages som et kriterium for, hvad der var på dette sted i tidligere tid. Men kalkmalingen synes dog at ligge direkte uden på de store munkesten, der som nævnt må have stået i deres naturlige røde farve, da bygningen for 400 år siden blev rejst.

Murenes indersider har kunnet efterspores ved et par udhugninger foretaget 1959. Den ene er under prædikestolen og viser et skødesløst krydsskifte. Den anden udhugning foretoges i Skippergangens indre sydmur; man så her den samme skiftegang og stenstørrelse som ved prædikestolen. Der foretoges samtidig en prøvegravning i dybden; efter denne hviler ankersmedjens mur ca. 110 cm under nuværende gulvflade på et lag af teglstensbrokker i kalkmørtel; over gulvhøjde springer muren tilbage og er derover dækket af puds (fig. 13).

I Skippergangens sydøstre hjørne, under opgangen til orgelet, findes resterne af kirkeværgen Gabriel Jacobsen Kyngs murede gravkrypt (s. 123). Her ses på gravkammerets nordre side et svært murfremspring, der formodes at være de borthuggede rester af en skorsten, i hvis indre der endnu ligger sod. Fortolkningen af murværket, ligesom selve dets forekomst på dette sted, byder på flere vanskeligheder, men udelukket er det ikke, at vi her står over for en af ankersmedjens skorstene. Er fortolkningen rigtig, må skorstenen nu være det

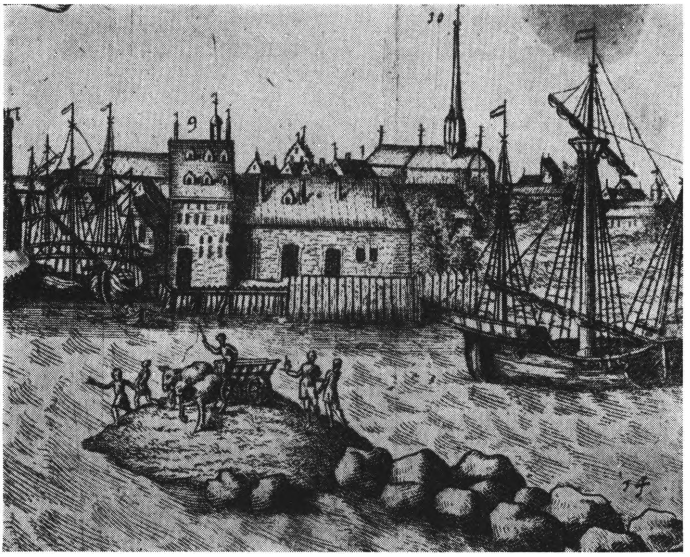

Fig. 14. Ankersmedjen. Udsnit af Braunius' prospekt 1587.

eneste minde om bygningens tidligere funktion, inden Christian IV. lod den indrette til kirkeligt brug.

Der findes fra gammel tid to billeder af ankersmedjen, det ene er fra Braunius' prospekt 1587 (fig. 14), det andet er van Wijcks velkendte fugleperspektiv af København 1611 (fig. 12). De stemmer overens i hovedtrækkene: tårnbygning ud mod stranden, smedje med skorstene bagved mod øst; de viser også begge et tårn, der er noget bredere end smedjen, hvilket er et minus ved pålideligheden af deres vidneudsagn, idet den nuværende bygnings mure tydeligt viser, at begge kompleksets bestanddele havde samme bredde. I alle detaljer er der afvigelser mellem de to billeder, navnlig hvad angår antallet af døre, vinduer og skorstene. Her vil kun en fremtidig afbankning af kirkens murværk have mulighed for at bringe klaring. Man nøjes derfor med en rekonstruktion i hovedtræk og tilføjer af enkeltheder, at både tårn og smedje havde talrige vindfløje, og at tårnets tagryg har båret et lille rytterspir.

Ankersmedjen var efter nutidens forestillinger en fabriksbygning med rygende skorstene og har efter sin bestemmelse fået et nøgternt udseende. Anderledes blev det med det tårn, der blev lagt som en skærm foran fabrikken, og som med sin højtopbyggede gavl endnu i 20. århundrede sammen med sine genboer, Børsen og Kancellibygningen udgør et af hovedstadens fineste arkitekturbilleder. Over en rektangulær grundplan, 15 m i bredden, 11 m i dybden, rejste tårnet sig i tre stokværk, foroven kronet af den italiensk udseende gavl. I kælderstokværkets stensætning var der som før nævnt en åbning, der også skimtes på prospektet fra 1611. Derover må tårnet have haft to fulde stok-

værk med vinduer, der også sås på vestsiden, hvor der nu siden 1872 ses tre høje slanke blændinger (et heldigt træk, tilføjet den ældre bygning af arkitekten Ludvig Fenger). Bygningen rummede til en begyndelse den kgl. mønt og bolig for Holmens mestersmed[4]. Mønten, som i alle tilfælde beslaglagde kælderen, havde lokaler her til 1593. Mestersmeden synes at have boet i stuerne ovenover til omkring 1617, da en ny og større smedje var bygget længere mod sydøst på Bremerholm. Kælderstokværket blev da toldbod; i de øvre stokværk indrettede man en navigationsskole, fra 1619 ledet af Joris Carolus; på den tid blev der over tagryggen mellem den lille tagrytter og vestgavlens spids bygget et galleri[5], antagelig til brug for undervisningen i navigationsskolen. I slutningen af 1620'rne omtales mønten påny i toldbodens tidligere lokaler. Bortset fra de mindre ændringer, de skiftende formål har medført, stod tårnet urørt indtil den store ombygning i 1640'rne.

Gavltrekanten er ved vandrette sandstensgesimser delt i to stokværk (lig. 15). Det nederste dækkes til siderne af dobbelte volutter — »krøllerne« kaldes de betegnende i kirkens brevsager — og er rytmisk opdelt i bredt midtfelt og smallere sidefelter; rytmen markeres af fire pilastre, samlet to og to som ramme om de to sidefelter, og er diskret forstærket ved små konsoller under hovedgesimsen. Pilastrene har rillede skafter og doriske kapitæler. I sidefelterne er der små rundbuede blændnicher, i midtfeltet en større luge, hvis lladbue vel er det eneste mere nordiske træk i denne ellers så sydlandsk udseende gavl. Det øvre stokværk, der er ramme om urskiven, har i hver flanke kun een storvolut og i feltet kun to pilastre, anbragt i lod over de to midterste nedenunder. Topfeltet med sin lave trekantfrontispice er bygget højt, let og frit over tagryggen, højere og friere end vanligt var under nordiske himmelstrøg, og dækker som en kulisse for alt det, der ligger bagved.

Om gavlens funktion som en skærm, der skulle berede udsigten fra slottet et behageligt prospekt, og om dens ejendommelige italienske træk og om bygmesteren Peter de Dunckers afhængighed af de forbilleder, han må have fundet i Serlios arkitekturbøger, er der fornylig skrevet kyndigt af Otto Norn, til hvis resultater der hermed skal henvises[6]. Der er intet, der berettiger os til at tro, at bygmesteren selv har været i Italien, men han har ved hjælp af datidens arkitekturteoretiske bøger evnet at give København den første bygning i romersk ånd. Admiralitetsbygningen (fig. 10), der fra 1706 var Holmens kirkes nærmeste nabo, blev 150 år senere nr. 2. Sammen røber disse to bygninger, at der blev kælet for randbebyggelsen omkring Bremerholm. Da Frederik II. lod smedjens gavl få en udsøgt arkitektonisk form, havde han samtidig antydet retningslinierne for Holmens kirkes, Størestrædets og Holmens Kanals fremtidige udformning. Hvad enten kirkeværgerne bistået af de vekslende patroner syslede med byggeplaner om hegnsmure (s. 16) eller kapeller (s. 51), måtte

Fig. 15. Holmens kirke. Ankersmedjens vestgavl. J. S. 1959

disse bygherrer altid tænke på genboskabet til slottet. Hele udbygningen af Størestrædet og kanalen med kirken, Admiralitetet, boligen for Holmens chef og det store hovedmagasin på Holmen hinsides kanalen[7] fik i de kommende århundreder en fornem iklædning, der bestemtes af det særlige forhold, at netop dette prospekt betragtedes med kritiske og krævende blikke fra vinduerne på det kongelige residensslot.

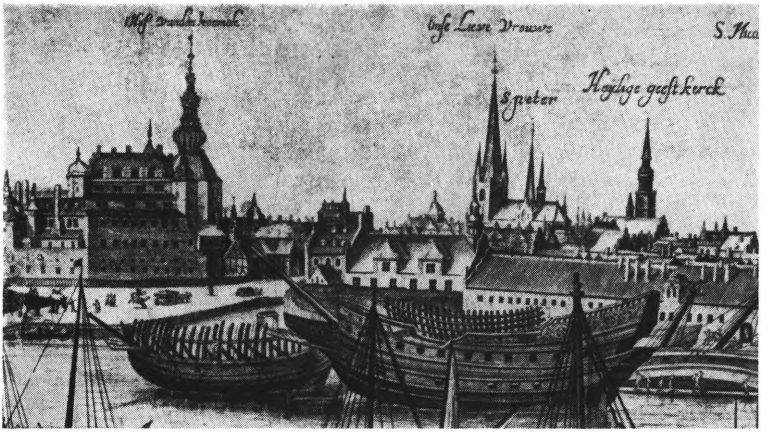

Fig. 16. Holmens kirke o. 1620. Udsnit af Allards stik.

DEN ÆLDSTE KIRKE

Ankersmedjen blev taget i brug som kirke 1619, men allerede før den tid havde der været planer fremme om en særlig kirkebygning for Holmens mænd. En ny kirke var i årene før 1620 påbegyndt ved Gammel Mønt på det tidligere S. Clara klosters grund[8]; man ved ikke meget derom, kun at man havde nået at lægge fundamentstenene, som 1620, netop da Holmens menighed var rykket ind i den fordums smedje, på kongens ordre blev brudt op igen. Kirken ved S. Clara var vistnok tænkt som den ældste Holmens kirke, og det var måske hertil, at en altertavle for Holmens menighed var under arbejde 1615 (nedenfor s. 80). Planen må snart være opgivet. Den 14. nov. 1617 indviede biskop Hans Resen »det Hus, som Maaltid holdtes udi«, til midlertidig kirke for den nydannede menighed[9], oprettet efter kongebrev 7. dec. 1617[10], samtidig med at »Skipperboderne« syd for Nicolai kirke kom til at danne kærnen i det nye Holmens sogn.

Omsider fandt Bremerholms menighed sin blivende plads i ankersmedjen. Rentemestrene har fra begyndelsen af 1619 bogført en række håndværkerregnskaber[11], og efter pålidelige kilder blev kirken indviet den 5. sept. samme år. Der står en malet indskrift bag på Abel Schrøders altertavle fra 1661: »Vdi Christiani Quarti Tiid Anno 1619 den 5 sept: er denne sted Induiet til en kirke aff superintendenten Docter Hans Resen ...« Wolfs Diarium fra 1648 giver samme udsagn[12], og begge kilder må have haft gode forudsætninger for at kunne give den rette datum. Regnskaberne[13] fortæller dog, at murmesteren 25. dec. 1619, mere end 1 ½ måned efter indvielsen, har gennembrudt en dør og indmuret en karm i Holmens kirke. Fra 29. feb. til 26. marts 1620 har murerne til stadighed været i arbejde og bl.a. skelnet alle vinduerne i kirken.

Glarmesteren arbejdede her endnu i januar 1620, og skifertækkeren Jørgen Eilersen tækkede spiret og fik sin betaling derfor 11. marts 1620. På den anden side stod bygningen under tag[14] allerede sommeren 1619, og snedkeren Engelbret Melsted var færdig med inventaret til indvielsen i september. Man må da tro, at bygningen vel var tjenlig til brug, da Sjællands biskop foretog indvielsen, men at meget endnu manglede.

Det eneste billede, der kendes af kirken fra denne tid, er Allards stik fra 1620'rne (fig. 16). Det viser kirken set fra sydøst. Langhuset har fået seks firkantede vinduer, antagelig med sandstenskryds; desuden to kviste med svungne renæssancegavle — de kan antages at have haft betydning for de øverste pulpiturrækker i kirkerummet, der da må have haft lav tøndehvælving af træ eller åben tagstol. Over østgavlen, der på billedet delvis er skjult af den nybyggede store smedje, ses den tagrytter, som tømreren Claus Bang[15] havde sammenbundet juni 1619, og som Jørgen Eilersen[16] tækkede med spånskifer i marts det følgende år. Den store tårnbygning fra 1560'erne bærer på taget Joris Carolus' galleri og er iøvrigt uændret i det ydre; dog er det tvivlsomt, om stikket gengiver gavlenes afdækninger korrekt — vestgavlen ud mod Børskanalen er i alle tilfælde forkert opfattet.

Kirken fik næppe mere end to indgange, en i østgavlen og en mod nord. Sydsiden havde til genbo den store vold fra 1607, og da der endnu ingen kirkegård lå her, kan der heller ikke have været brug for nogen portal til denne side. »Den store kirkedør«, der udstyredes med beslag[17] og en ring »at drage døren til med«, sad utvivlsomt ud mod Størestrædet og de Skipperboder, der afgav så stort et kontingent af kirkegængere blandt Holmens menighed, mens døren i østgavlen stod åben for folk, der kom fra Bremerholm gennem Holmens port.

Betegnelsen »den store kirkedør« anvendtes i senere tid altid om norddøren. Man må gå ud fra, at korskirken fra 1640'rne ikke blot har bibeholdt dette navn på døren, men også selve portalen, som med sandstensindfatning og dørfløje er flyttet fra den tidligere plads til Kaptajnsgangens nordgavl (fig. 17). Her skulle den altså sidde endnu, omend dog i stærkt fornyet skikkelse[18]. Dens udseende turde bekræfte formodningen om, at den stammer fra tiden omkring 1620. Både karme og bueslag er stærkt bosserede med kassettemønstre og diamantbosser i felterne, altsammen ganske i stil med Christian IV.s tidligere bygninger og altsammen utvivlsomt udført af Herman Rolfinck, hvis navn stadig figurerer i regnskaberne for stenhuggerarbejdet ved Holmens ældste kirke, og som iøvrigt var stærkt benyttet af kongen ved andre byggearbejder, særlig på Frederiksborg. Hans andel i nordportalen kan dog kun være indfatningen med karme, bueslag og de to nedadtil tilspidsede bosserede pilastre ved bueslagets flanker; topstykket er senere tilsat (nedenfor s. 38). Den nuværende portal er dog stærkt ophugget og nærmest fornyet både 1872 og senere i 1919. — Om

N. E. 19599

Fig. 17. Holmens kirke. Den store kirkedør. Nordportalen (s. 28).

den tilsvarende østdør er der ingen efterretninger[19], der kan tillade så meget som antydningen af en rekonstruktion; af Thuras plan (lig. 20) fremgår, at den havde lysning på ca. 1 ¾ alen mod de godt 2 ½ alen i den »store kirkedør«, der altså ikke uden grund bar dette navn.

Det sparsomme, der vides om kirkens indre, behandles under inventaret. Selve rummet kan have haft fladt bjælkeloft, men kirken må da have virket lav og skummel. Sandsynligere er det — som nys antydet —, at de førnævnte kvistgavle har været inddraget i rummet som lysgivere for pulpituret; i så fald har loftet enten som før nævnt været lavt tøndehvælvet som i den nuværende

Holmens kirke eller har stået med åben tagstol. — Kongestolens, prædikestolens og fontens placering er ukendt. Altertavlen, som Helge maler havde stafferet, må have stået mod vest opad muren ind mod tårnet, andre muligheder eksisterer ikke.

Og dermed var smedjen blevet kirke, lignede også en fynsk landsbykirke med tårn mod vest og messeklokkespir over østgavlen, blot med den forskel, at tårnet slet ikke var en del af kirken, og at spiret mod øst sad over hovedindgangen og rummede to rigtige kirkeklokker, mens koret var mod vest. Der var vendt op og ned på alle gængse begreber om en kirkes indretning.

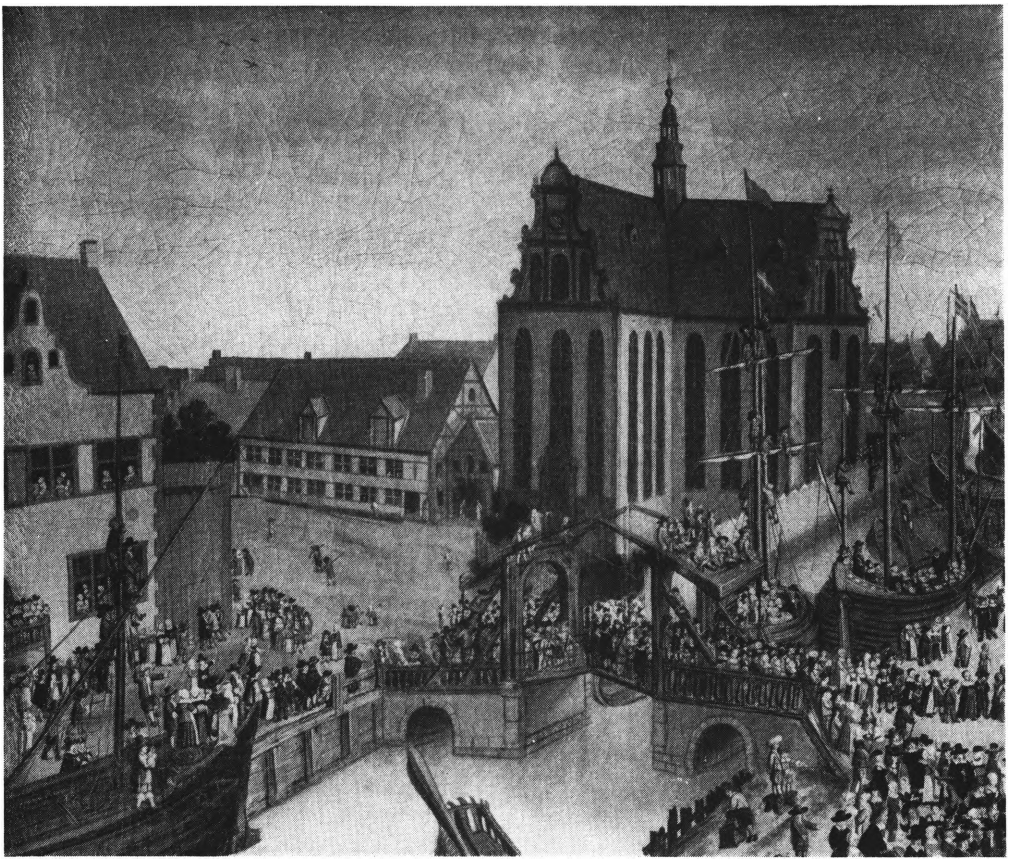

Fig. 18. Holmens kirke 1666. Udsnit af Heimbachs billede af Arvehyldingen 1660.

KORSKIRKEN

Allerede 20 år efter, at ankersmedjen blev omdannet til kirke, var den for snæver og måtte udvides. I et brev[20] til Corfits Ulfeldt, dateret 27. feb. 1641, skriver Christian IV: »Hvorledes min mening er, at Holmens kirke skal forhøjes og gøres med et kryds ud til Holmen, det er dig bekendt. Da efterdi det sker, fordi man vil *ampliere* kirken, da er det nu en umage at lade krydset gå ud på den side imod byen lige så vel som imod Holmen«. Ordene kan ikke misforstås. Smedjens gamle mure, der kun havde en højde på 6 ½ alen, førtes nu op til det dobbelte, hvorefter man havde nået gesimshøjden på tårnbygningen fra 1562; yderligere føjede man to korsfløje til, en mod syd-sydøst »imod Holmen«, som kongen siger — det er den nuværende Urtegårdsgang, og en anden mod nord-nordvest, »imod byen«, altså vor tids Kaptajnsgang. Der var tendenser mod noget lignende i andre kirker fra Christian IV.s tid. Kirken

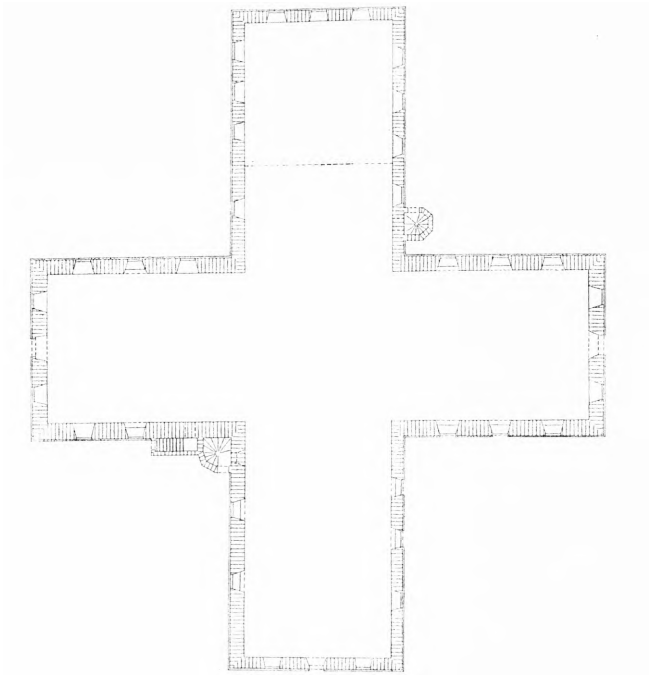

Fig. 19. Holmens kirke. Rekonstrueret grundplan o. 1640. 1:600. Ved K. Krogh. Vest opad (s. 48).

i Christianstad havde en grundplan, der var en rig variant af centralsystemet. I København havde Petri kirke i to tempi, 1631 og 1634, fået en udformning, der var en knappere og mere skematisk gengivelse af systemet, akkurat som det få år senere realiseredes ved Holmens kirke. Også andre steder kan man spore lignende planlægninger. Kongen var i disse år stærkt interesseret i fæstningsbyen Glückstadt, hvor store byggearbejder fandt sted, og hvorfra han også hentede nogle af sine håndværkere til Holmen. I en kontrakt med stukkatørerne ved Holmens kirke, dateret 25. marts 1642, siges det, at gipsloftet skal have samme »art og manér« som slotskirken i Glückstadt[21]. Man ved desuden, at der samme sted i 1630'rne var påbegyndt opførelsen af en luthersk menighedskirke, og at denne havde korsform[22]. Kongen må således have haft sine ganske bestemte ønsker om den nye Holmens kirke, både hvad grundplan og udsmykning angår, og det blev derefter den bestaltede bygmesters opgave at ramme kongens ønsker på det nærmeste.

Bygmesteren var ny i embedet; Leonhard Blasius, som menes at være kommet fra Holland, var efter Hans van Steenwinkels død 1639 blevet oberbygmester i året 1640 og har således i Holmens kirke stået over for en af sine første større opgaver med ret bundne hænder. Han kan i enkeltheder have udført de endelige bygningstegninger og på byggepladsen overvåget arbejdets gang, ligesom hans navn står under de bevarede regnskaber og også under den

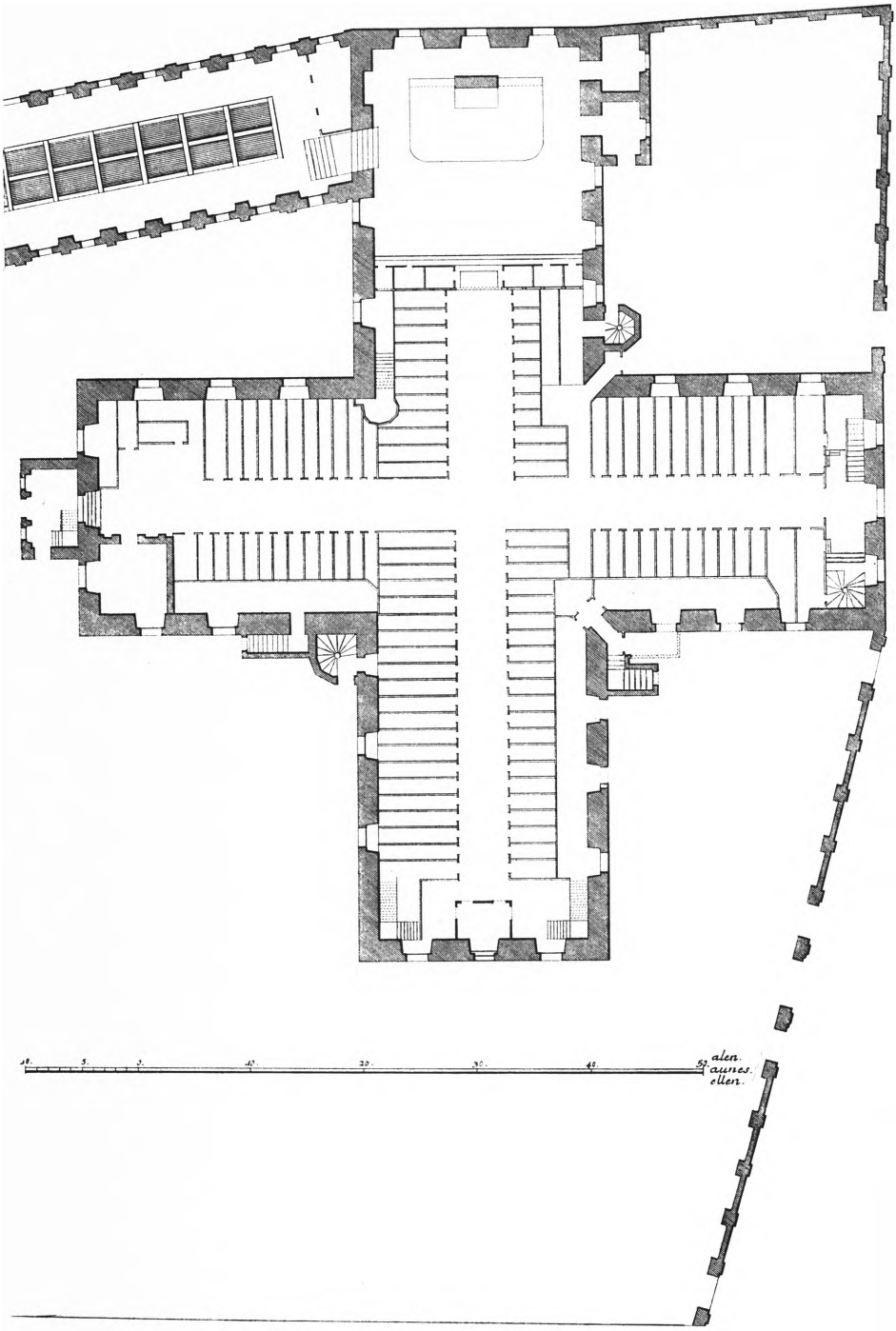

Fig. 20. Holmens kirke. Grundplan o. 1740. Efter Danske Vitruvius. Vest opad.

nysnævnte kontrakt med stukkatørerne. Men som forholdene lå, må direktiverne være kommet andetsteds fra, i dette tilfælde fra den byggeglade konge selv.

De nye mure opførtes over en kampestenssokkel, der har ganske samme præg som den under ankersmedjen; den er ved søndre korsarm enten helt forsvundet eller dækket af nyere cementpuds, idet der dog ved korsarmens sydvestre hjørne ses en større kvader, delvis dækket af 1870'ernes cement. Bedst bevaret er nordre korsarms sokkel; en enkelt af kvadrene, ved det østre hjørne ind mod Skippergangen, har et indridset stenhuggermærke. Korsfløjens mure er helt af små gule sten, mens den østlige del af den gamle smedjes mure forhøjedes med røde sten[23].

Samtidig med de øvrige byggearbejder har man nedbrudt tårnets gamle østgavl. Det er ovenfor nævnt, at korskirkens tagstol er forskellig fra tårnets, og at mellemrummet mellem de to stole endnu i dag røber, hvor gavlen engang har stået. På dens plads nede i kirkerummet blev det nye korgitter anbragt, og hele tårnets gulvflade blev derefter inddraget under kirkens kor, der godt et par alen bag gitret fik et tre trin hævet altergulv.

Murerarbejdet lededes af Jørgen Timian[24], der både udførte de nye korsarme, forhøjelsen af de gamle mure og indlæggelsen af det nye altergulv; desuden skulle han udhugge 18 vinduer, hvilket stemmer med antallet af vinduer i smedjens og tårnets mure efter kirkeudvidelsen, mens korsarmenes vinduer ikke direkte er indbefattet i hans kontrakt.

Kirkens nye *vinduer* blev 10 alen høje, to alen brede i lysningen og var foroven fladrundbuede. Et par af dem kan endnu ses i deres oprindelige skikkelse på det snævre loftsrum mellem den gamle ankersmedjes tårn og det 1705 tilbyggede kapel. De har een stens fals; i lysningen er der i det ene vindue bevaret gammelt sprosseværk af jern, og det vides, at sådanne jernstænger[25] er indsat eller fornyet 1699. Der er i de to vinduer intet spor af sandstensindfatninger, og troligt nok har kirkens vinduer i den tidligste tid ikke haft nogen som helst udsmykning, hverken i karmene eller som stavværk i lysningerne. Yderligere kan det på loftet ses, at de to bevarede udsnit af vinduerne sidder i urørt murværk, hvilket må betyde, at man 1641 udnyttede tårnets gamle åbninger fra 1562 til de nye kirkevinduer; dette kan forklare, at der i koret fra 1641 var en anden vinduesrytme end i de nybyggede korsarme. I disse blev reglen, at der var tre vinduer i fast rytme i hver sidemur og tre i gavlen — alene østgavlen mod Holmens port undtaget (nedenfor s. 39). Også korgavlen mod Børskanalen bag den dengang lavere altertavle fik tre høje vinduer.

Efter ombygningen stod kirken med tre *portaler,* mod to i dens forgænger. Sognets struktur medførte, at hovedindgangen stadig vendte mod nord til Skipperboderne, og at en anden, noget mindre, vendte ud mod Holmens port.

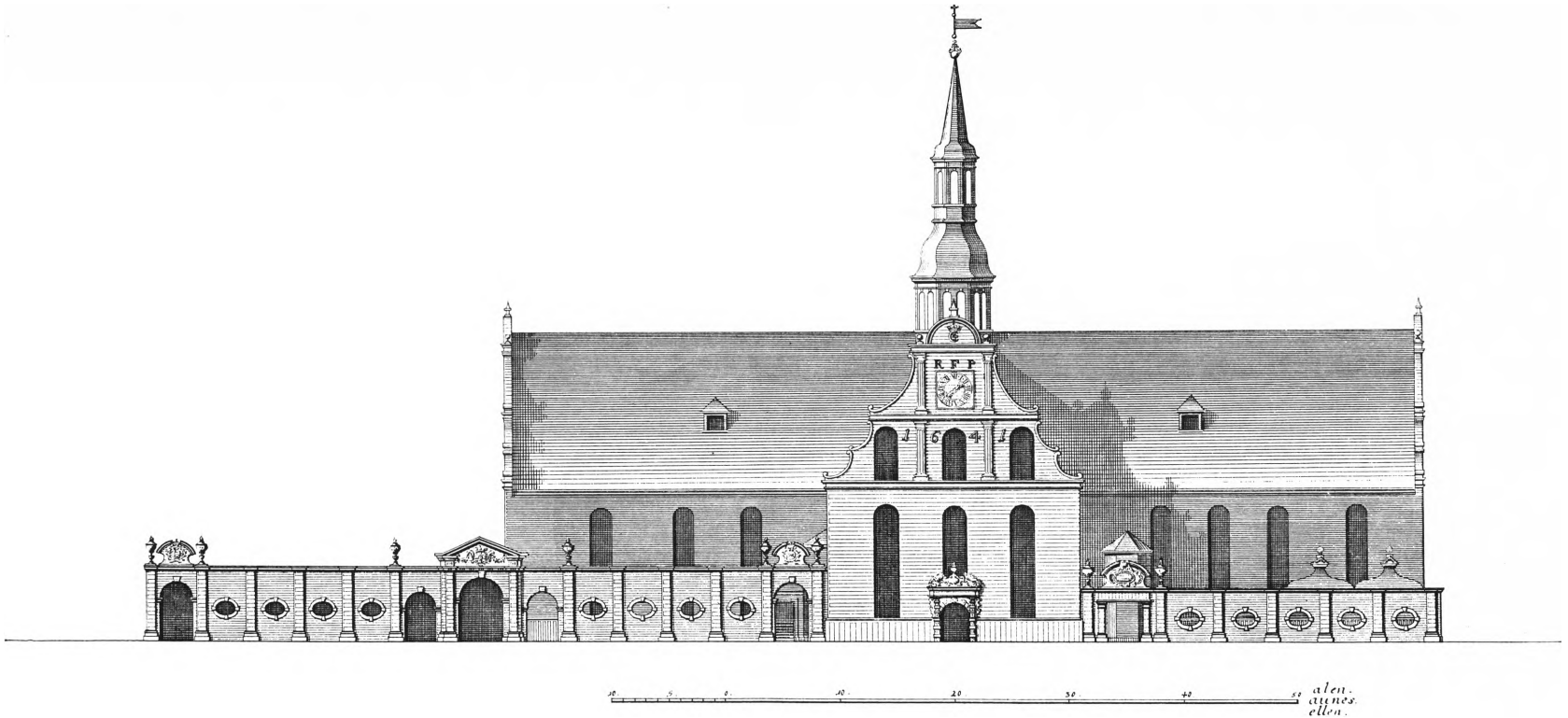

Fig. 21. Holmens kirke. Opstalt o. 1740. Efter Danske Vitruvius.

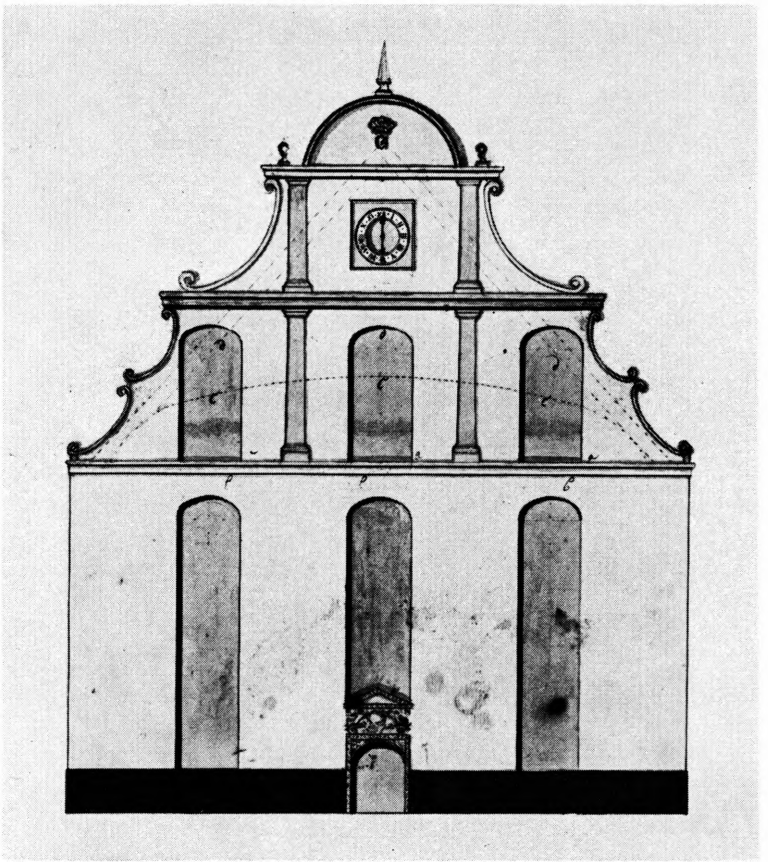

Fig. 22. Holmens kirke. Nordgavl o. 1750. Tegning i Rigsarkivet (s. 38).

Dermed er de to vigtigste indgange placeret, den sidstnævnte dèr, hvor den altid havde været, den første flyttet ud fra sin gamle plads i ankersmedjen til sin nye i nordre korsarms gavl. Derimod var det noget nyt, at kirken fik en tredie indgang, anbragt i Urtegårdsgangens sydgavl, og det er atter et resultat af de nye omgivelser, kirken var kommet til at ligge i.

Volden fra 1607 lå tæt ved kirken (ovenfor s. 11), og det må være en forudsætning for kirkens udvidelse, at fæstningsværkerne på dette sted blev sløjfede, da Urtegårdsgangens korsfløj ellers ville nå tæt hen til den indre voldlinie. Der havde da heller ikke tidligere været plads til nogen kirkegård her, men da volden forsvandt, kunne der anvises kirken en anselig gravplads mod syd og øst. Først da var der brug for en søndre kirkedør.

Måske man af den ældste kirkegårdsforordning af 22. nov. 1646 kan læse noget om disse tre døre. Forordningen tager ikke blot sigte på den nyindrettede kirkegård, men også på begravelserne inden for kirkens mure. Kaptajnsgangen omtales som »den gang, hvor man går ind« og er derved kendetegnet

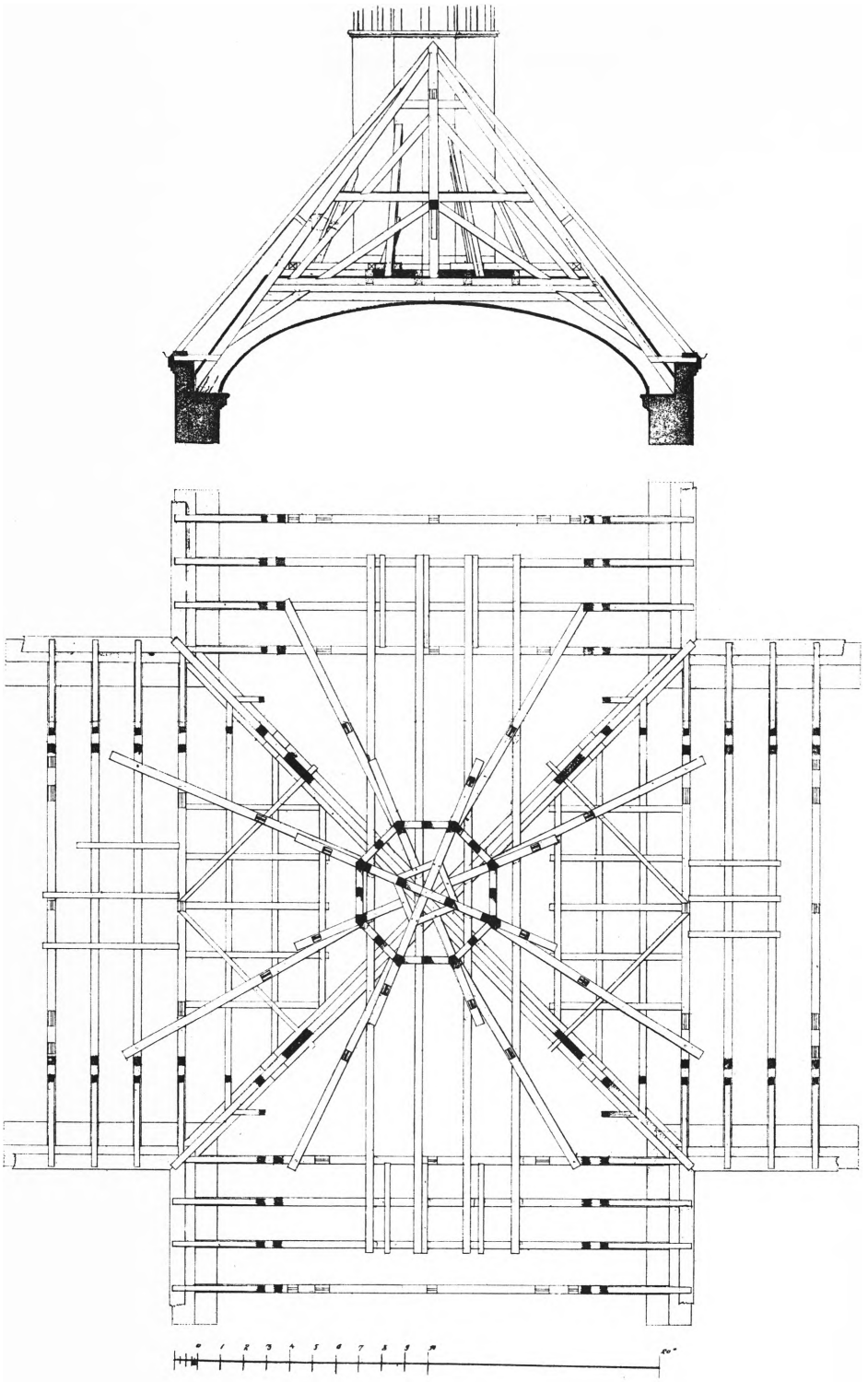

Fig. 23. Holmens kirke. Spirkonstruktion. Tegning af L. Fenger 1870 (s. 40).

som den del af kirken, der rummede den egentlige hovedindgang. Skippergangen får titlen »den gang, som går til orgelværket« — altså uden direkte angivelse af, at der her også var en dør. Søndre korsarm kaldes »den gang ud til kirkegården«, i hvilken betegnelse der måske nok kan ligge forestillingen om en dør. I dette tidlige dokument er således kun den nordre dør helt sikret. Den østre dør i korskirken nævnes først direkte 1695, men en lidt usikker omtale i et brev fra 1674 er dog vistnok møntet på den[26]; i alle tilfælde fandtes der jo en dør her allerede fra 1619, således at dens placering turde være ganske afgjort dermed. Om den søndre dør i Urtegårdsgangen har vi pålidelig efterretning fra 1692 i et begravelsesbrev, da Søren Westesen fik gravsted ved dåben og døren; denne sidste kaldes ganske vist »den østre«, men vi kender både dåbens og gravens plads i Urtegårdsgangen og kan altså med sikkerhed placere døren, som da i hvert fald er ældre end 1692. At den som de to andre portaler går tilbage til Christian IV.s tid, turde være indlysende.

Kun »den store kirkedør« mod nord er bevaret og må vel i sin hovedstamme være hugget af Herman Rolfinck 1619 (s. 28). Dens sandstenskarme er blot flyttet og indsat på det nye sted, men blev samtidig forsynet med et nyt topstykke; over den vandrette arkitrav er anbragt et ovalfelt af sandsten med Jahves hebraiske navnetræk omgivet af bruskbarokke slyngninger og til siderne to store volutter, i en stil der tydelig skiller sig ud fra den ældre portal. Gamle tegninger af portalen viser imidlertid, at sådan har den ikke altid set ud. På volutterne hvilede et par liggende skikkelser — omtrent som på slige figurers fjerne forbillede, Michelangelos Dagen og Natten i Mediciernes florentinske gravkapel. En tegning fra o. 1750 (RA, Marinens arkiv, fig. 22) viser yderligere en trekantgavl over figurgruppen; beklageligvis stemmer dette ikke overens med Thurahs afbildning og spørgsmålet om portalens egentlige udseende er derfor næppe til at besvare. Nu krones topstykket af en lille ovalvase med tøjguirlander, ganske åbenbart en tilsætning fra slutningen af 1700'rne.

De tre nye *gavle* mod nord, syd og øst blev formet som varianter af det mønster, der var anslået i den 80 år ældre gavl mod Børskanalen. De fik samme etagedeling ved vandrette sandstensbånd og samme afdækning med volutter ved siderne. Østgavlen mod Holmen fik samme trekantede frontispice med sandstenskugle i toppen som vestgavlen. Men dermed holder også ligheden op. De to andre gavle i nordre og søndre korsarm har foroven rundede frontoner med en lille pyramide i toppen. Ingen af de nye gavle fik den høje rejsning, der løftede deres forbillede som en mægtig skærm over den bagved liggende tagryg. Den fine rytmiske opdeling med sammenkoblede pilastre, der gav feltet i den gamle gavl en rolig bevægelighed, er opgivet til fordel for en mat tredeling ved enkeltstående pilastre, og de små glugger er blevet erstattet af vinduer, der synes for store, og som har fået tildelt den dobbelte opgave, at skulle

bringe lys dels til de øverste pulpiturer, dels til loftsrummet; det er ukonstruktivt og skæmmende, at den lavt spændte tøndehvælving i kirkens indre skærer sig ind gennem gavlvinduernes lysning. Alle enkeltheder er grovere end på gavlen fra 1562, hvilket er bevidnet af kirkens arkitekt, som 1872 skulle restaurere sandstensværket, og som dengang havde alle gavlene på nært hold[27]. Heller ikke de små, spændstigt krummede konsoller, der behændigt understregede rytmen i den ældre gavl, vil man finde her. I Holmens kirke fra 1641 er det helheden, ikke detaljen, der giver bygningen værdi.

Af de nye gavle blev den nordre straks fra begyndelsen betegnet som den vigtigste; her sad hovedportalen fra 1619 med kongens navneciffer over bueslaget; det gentages øverst i frontispicen, og nedenunder — over urskiven — står i sandstensbogstaver kongens valgsprog R F P ; i nederste gavlfelt er anbragt årstallet 1641. Ingen af de andre gavle har eller vides at have haft slige udmærkelsestegn. Man kender iøvrigt heller ikke de andre portalers udseende. Den østre portal stod tidligere (før 1872) med en lysning på to alen og havde endnu 1834 en sandstensindfatning[28]. Omkring portalen er vinduerne fordelt anderledes end ved de andre gavle, idet façaden er stokværkdelt med et stort firkantet vindue på hver side af portalen og i det øvre stokværk tre mindre vinduer, alle firsidede med sandstenskarme. Det midterste vindue i 2. stokværk er nu dækket af den senere indsatte Kongeportal, men ses indvendig som blænding bag orgelet. Den særlige inddeling af østfaçaden med de etagevis ordnede vinduer går efter alt at dømme tilbage til 1641 og må vel skyldes den omstændighed, at orgelet altid har været anbragt på et pulpitur over døren.

Alle tagfladerne samt spiret var fra begyndelsen belagt med skifer. Vidnesbyrdene herom er talrige; der skal blot henvises til tømreren Hans Ahnemüllers syn[29] over arbejdet 1646, hvor der tales om sparreværket »som med skiferstén skal bedækkes«. 1688 begyndte man en langsom og etapevis kobbertækning, der var afsluttet 1701 (nedenfor s. 59).

Klokkespiret kom i den nye kirke til at sidde over krydset. Ligesom 1619-spiret over østgavlen var det konstrueret som et etagespir med to gennembrudte lanterner; klokkerne hænger i det nederste. Det fik karnisformet hjelm og et ligeledes svunget spir over øverste lanterne med fløjstang fra 1701 — det samme år, der er noteret for spirets tækning med kobber.

Tømmerkonstruktionen i spiret har i tidens løb voldt de vekslende kirkeværger store kvaler. Da J. C. Ernst 1698 sammen med et par håndværkere synede spiret[30], udtalte han, at »stiverne og båndene« hvilede midt på hanebjælkerne, hvilket forårsager, at »naar Vejret paa Taarnet støder, samme Bielckerne og Hvelfuingerne trycke og bucke«. En reparation blev omgående iværksat »med stivere og bjælker korsvis fra hjørnerne«. Knap 100 år senere lød dog atter de samme klager. 1776 erklærede Søetatens bygmester G. E. Rosenberg,

at tårnet havde sat sig, og at hvælvingernes forskalning og gipsning derfor var løsnet. Først 1793 gik man i gang med omfattende afstivninger[31], som formentlig endnu kan ses.

Den gamle tømmerkonstruktion kan iagttages på kirkeloftet, både de otte stolper i hjørnerne samt de otte mellemfaldende plus skråstiverne; det er altsammen gammelt træværk, der meget godt kan stamme fra spirets ældste tid. Materialet er dog tydelig genanvendt, og de fleste af stolperne har fået pålagt extra forstærkninger. Forneden har spiret været tappet i en vandret, ottekantet rem. Den er gengivet på en opmåling af L. Fenger fra 1870 (fig. 23), men er senere fjernet, og stolpernes tapper er afsavet; sporene af denne afsavning ses endnu. Tegningen viser også, at remmen dengang var understøttet af to diagonalt stillede springværker, spændende mellem korsskæringens hjørner, samt af lire dragere i kirkens østvestlige længderetning, lagt på tre af Korgangens og tre af Skippergangens spær. Mens disse springværker nu er fjernet, ser man stadig på kirkeloftet en ældre afstivning med svære skråbjælker af eg, der leder fra spiret hen til tagværket i de fire korsarme, og som måske kan stamme fra den nysnævnte reparation 1793. — Da spiret i tidens løb stadig sank, gik man 1929—30 i gang med at opføre en omfattende jernkonstruktion, som endelig har stabiliseret spiret. På den tid kunne man konstatere, at spiret havde givet sig mindst 60 cm, og at man ved opstabling af tømmer nedenunder det havde forsøgt at lede trykket over på et større areal af hvælvingen. Dette kan forklare, at tidligere tiders kirkeværger nu og da kunne berette, at tårnet hvilede på hvælvene. Det har det naturligvis ikke gjort fra begyndelsen; man må gå ud fra, at spiret i Christian IV.s kirke var sammenbundet med tagværket, og at denne konstruktion snart viste sig at være korskirkens sårbareste punkt. De nævnte opstablinger har kun været nødhjælp for at imødegå bevægelsen i det stadig synkende tårn. — Jernkonstruktionen fra 1930, af parallele gitterdragere, er projekteret af dr. techn. N. J. Nielsen. Den har standset tårnets bevægelser og fører nu trykket ud både til murene og til det øvrige tagværk.

Ved opførelsen af korskirken stod bygningen med mure af forskellig sammensætning. Den gamle smedje med det tilstødende tårn var bygget af munkesten, de nyere partier overvejende af små gule sten. En sammenarbejdning af de uensartede bestanddele var således en nødvendighed, for at kirken arkitektonisk kunne fremtræde som en helhed. Den ydre *murbehandling* er således et ikke uvæsentligt træk ved 1640'rnes byggeri på Holmens kirke.

Der er nu kun eet sted, hvor man kan iagttage de ældre mure i deres oprindelige tilstand, nemlig i det smalle tagrum, hvor kapellet fra 1705 støder til kormuren. Her ses en større flade af vesttårnets sydmur i den tilstand, hvori det forefandtes, før kapellet blev føjet til. Muren har jo oprindelig stået blank

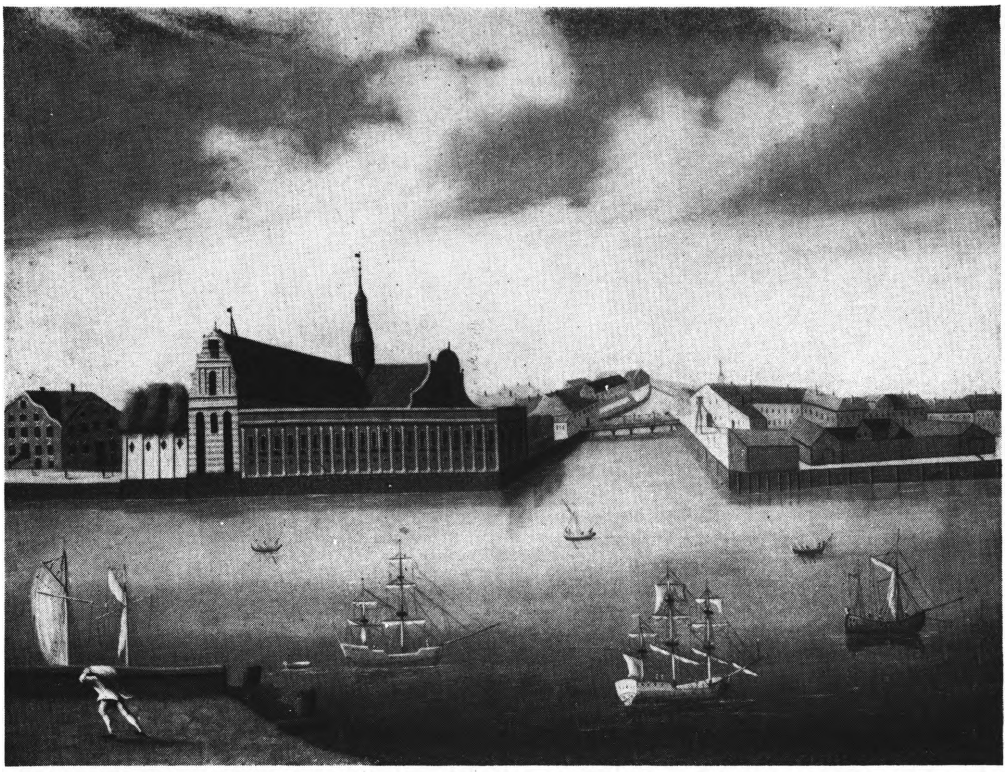

Fig. 24. Holmens kirke 1748. Set fra Børsen. Rach og Eegberg (s. 42).

(ovenfor s. 22), men over de gamle munkesten er lagt et tyndt lag kalk, malet vandret afstribet med skiftevis røde og gule bånd, der ved hvide fuger er kamufleret som mursten (10 malede skifter måler 66 cm). Den bevarede murflade er gennembrudt af to vinduer med énstens fals; da murværket synes intakt på dette sted, må vinduerne formodes at være fra tårnets ældste tid, da øvre stokværk tjente som bolig for Holmens mestersmed, for derefter i 1640'rne at indgå som led i korets nye vinduessystem. Mønstermalingen går helt hen til falsen. Der er ingen indfatninger om vinduerne, hverken af sandsten eller imiterede som på den nuværende kirke. Afstribningen sker på den måde, at et rødt bånd ved falsen springer om og bliver gult, og omvendt med de gule striber, der i falsen korresponderer med et rødt. Kalkfarven — den, der i gamle regnskaber kaldes »vandfarve« — er lagt i et tyndt lag over de gamle munkesten, og afstribningen tager ikke hensyn til den oprindelige stenstørrelse, men imiterer sten af ringere højde. Som forholdene her ses, må påmalingen være sket før 1705. Den kan senest være lagt på det gamle murværk i 1680'erne[32], da muren blev udvendig »udpudset og anstrøget«. Men det ligger i sagens natur, at en overfladebehandling havde været nødvendig allerede i 1640'rne, og at denne også har været afstribet i rødt og gult med hvide leje- og stødfuger.

Iagttagelserne falder sammen med arkivalske vidnesbyrd. 1733 foreslog værgen en opmaling med limfarve »som gule og røde sten«, om ikke hele kirken så dog de tre gavle, der falder mest i øjnene[33]. Vistnok blev der ikke noget af det, men udtalelsen har sin betydning ved at afsløre, at Holmens kirke endnu dengang havde mure med den gamle rød-gule afstribning, som endnu ses afbildet på et af Rach og Eegbergs prospekter fra 1748 (fig. 24). Og endnu i næste tiår må det have været sådan, eftersom stadsbygmesteren ved sit årlige syn juli 1757 kunne indberette, at slagregn forskellige steder havde skyllet den gamle »vandfarve« bort, og at det nu var næsten umuligt påny at træffe den oprindelige kulør[34]. Det blev da foreslået, at man skulle oliemale alle façaderne, hvilket dog først skete 1763. Den 7. juni dette år sluttede værgen akkord med malermestrene om kirkens og kapellets udvendige opmaling[35]. Arbejdet var dog på dette tidspunkt i gang, vistnok påbegyndt året før. Murene blev nu oliemalet »af Couleur perlefarve eller den saakaldte Stencouleur«; kontrakten omfattede også »Orgedra« om kirkens vinduer, hvilket kun kan betyde imiterede sandstensrammer. En lignende behandling fik hjørnerne, der skulle »skatteres med Kvader Sten«, en anordning som også ved restaureringen 1872 blev fulgt. Endelig gjaldt kontrakten også den vestre hegnsmur uden om Korurtegården, der på den tid var glat, kun gennembrudt af fire ovalhuller; her skulle muren »skatteres med Skygge Zirater med forestaaende Piller«, hvilket kun kan betyde, at man genopmalede den gamle dekoration (ovenfor s. 16). I denne lysgrå skikkelse stod Holmens kirke da indtil den store istandsættelse i 1870'erne.

Kirkens fire korsfløje har en del *tilbygninger,* hvoraf det store kapel, der nærmere omtales nedenfor (s. 51), nu er det ældste. Men der har været andre, og nogle af dem gik tilbage til 1640'rne. Dette gælder først og fremmest †*trappetårnene* til pulpiturerne. Man ved, at der har været to, som begge er aftegnet på Thurahs grundplan (fig. 20), det ene i Korurtegården ved korets nordside og tæt ved Kaptajnsgangens vestre flankemur; det andet, der blev nedrevet 1834, sad i vinklen — »Hukken« som kirkens gamle brevsager kalder den — mellem Urtegårdsgangens østmur og Skippergangens sydmur[36]. Det ene af de to trappetårne nævnes allerede 1643 og var på den tid bestemt til at være opgang til kongestolen[37]. Men hvilket af dem drejer det sig om? Under gennemgangen af inventaret vil det ses, at korgitret i 1640'rne blev gjort en alen højere og måtte beskæres ved kongestolen[38]. Man kan af dette ikke godt komme til andet resultat, end at kongestolen dengang var nær ved koret og derfor har siddet i korgangens nordre væg med indgang fra den senere i 1660 anlagte Korurtegård. Det trappetårn, der står her i fornyet skikkelse fra 1872, er nu og må fra begyndelsen have været kongens indgang til kirken. Men siden den store ændring af kirkens indre under Frederik III. har kongestolen indtil 1872 siddet i den sydøstre vinkel mellem Skipper- og Urtegårdsgang, og trappetårnet

her har altså i et anseligt spand af år været kongens private opgang; om det var på alder med korskirken, vides ganske vist ikke, men det er troligt. Begge tårne var mangekantede og var tækket med bly. En tredie trappegang var bygget i »Hukken« ved den lille urtegård, altså mellem Skippergangens nordre og Kaptajnsgangens østre flankemur; det var lavt og firsidet, men kendes i øvrigt kun fra Thurahs tegninger.

Så var der †en *fjerde tilbygning,* også den anvendt som trappehus, men iøvrigt med flerdobbelt opgave. Den lå ud for Urtegårdsgangens søndre gavl og betegnes snart som »det nye kapel«, snart som »vindfang«, og under dens gulv var der to murede gravhvælvinger. Denne tilbygning nævnes første gang 1692 under navnet det nye kapel, et navn der iøvrigt ikke siger meget om alderen, da det 100 år senere stadig kaldes sådan[39]. Om dets oprindelse er vi ikke underrettet, men der er en mulighed for at komme på sporet af den. Når kongestolen i 1660'erne er flyttet til det sydøstre kryds, var dermed adgangen spærret for de privatfolk, der havde herskabsstole i Urtegårdsgangens pulpiturer. Man måtte altså skaffe dem erstatning for det trappetårn, der nu var forbeholdt kongefamilien, og sandsynligvis blev det så resultatet, at der byggedes et kombineret trappetårn og vindfang ved Urtegårdsgangens sydgavl. Efter beskrivelser var det en ganske prunkløs bygning, som 1834 skønnedes forfalden og derfor udskiftedes med en »ny smagfuldere Bygning af samme Størrelse«. Denne fik dog kun en stakket levetid, idet den helt sløjfedes 1872, hvorefter Urtegårdsgangens syddør fik en fornemmere iklædning, sammensat af sandstensbrudstykker fra den nedrevne hegnsmur.

De øvrige tilbygninger: †*sakristiet i Korurtegården,* †*Juels første gravkapel, det store gravkapel* fra 1705, †*et nyt sakristi* fra 1770, *den nye skriftestol* fra 1834 og *den store skriftestol* fra 1872 vil blive nærmere omtalt i de følgende kapitler.

I det indre fik kirken sit fornemste arkitektoniske smykke i *hvælvingerne,* der endnu er bevarede, og som i hovedtræk går tilbage til 1640'erne. Kontrakten med stukkatørerne Valentin Jäger og Johan Hornborstel er dateret 25. marts 1642 og er underskrevet af den sidstnævnte dønikemester samt af kirkens arkitekt og af statholderen Corfits Ulfeldt[40]. Ifølge denne kontrakt skulle »kalksniderne« med dønikeværk udsmykke hvælvingerne, der var bygget af træ, på samme måde, som det tidligere var udført i det glückstadtske slotskapels hvælv; der var udfærdiget en tegning af loftet, og den har været forelagt statholderen: i korsskæringens midte skulle det kongelige våben afbildes, og for enden af hver korsgang skulle kongens kronede navnetræk gengives — alt at udføre med lister og gesimser efter den foreliggende arbejdstegning; i hvælvingens ovalfelter skulle afbildes frugtklaser eller engle med musikinstrumenter i hænderne; arbejdet skulle udføres solidt og dadelfrit, og såfremt nogen mangel måtte forefindes derved inden løbet af 10 år, skulle kalksniderne selv på egen bekostning

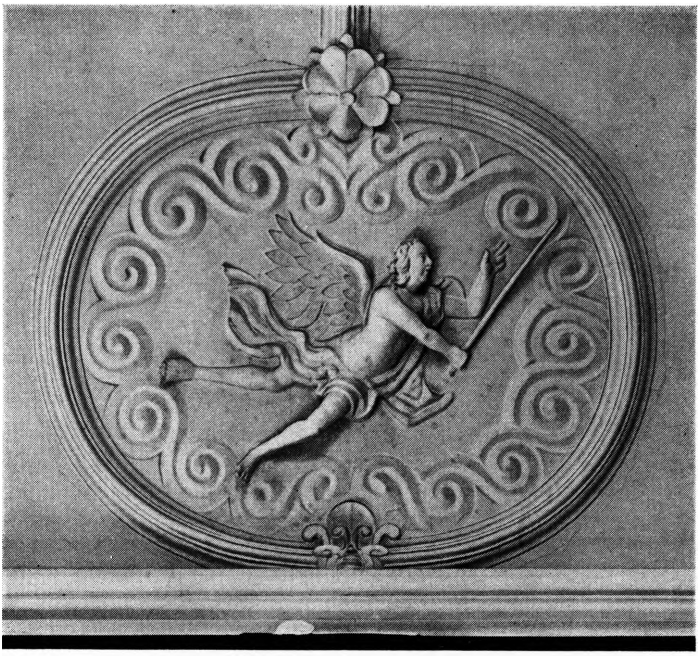

N. E. 1959

Fig. 25. Holmens kirke. Detaille af loftet (s. 45).

udbedre skaden; mestrene måtte selv levere materialerne, og for disse samt for vel udført arbejde lovede kongen dem 1680 rigsdaler; på deres side lovede kalksniderne at være færdige til Bartholomæusdag 1642, hvis de ville undgå at lide straf for øvrigheden. Såvidt kontrakten. Der skete udbetalinger i maj, juli, august og september 1642. Arbejdet synes dog ikke at have været færdigt til den aftalte termin, thi først den 8. feb. 1643 kunne Leonhard Blasius syne det

fuldførte værk, hvorefter restbeløbet blev anvist.

Som vanligt ved datidens byggeri var der åbnet muligheder for ændringer under arbejdets gang. Tegningen var intet ultimatum. Kontrakten havde således holdt to muligheder åbne for udsmykningen af loftets ovalfelter; de kom ikke til at rumme frugtklynger, men engle (fig. 25 og 26), og disse fik en anden funktion end oprindelig planlagt. Iøvrigt passer beskrivelsen fra 1642 udmærket med de stukarbejder, som endnu findes i kirkens loft, kun med få undtagelser,

der skyldes senere ændringer.

Hvælvingerne blev fladrundbuede med et bærende skelet af spanter, som det var en naturlig sag for Holmens øvede skibsbyggere at spænde fra mur til mur, og under denne bærende konstruktion var der bræddeforskalning, hvortil

dønikeværket blev fastgjort.

Overgangen fra mur til hvælv markeres af en enkel, kraftig gesims, en hulkehl under en vulst. Over gesimsen ved korets vestmur ligger en drager af træ fra nord- til sydmur.

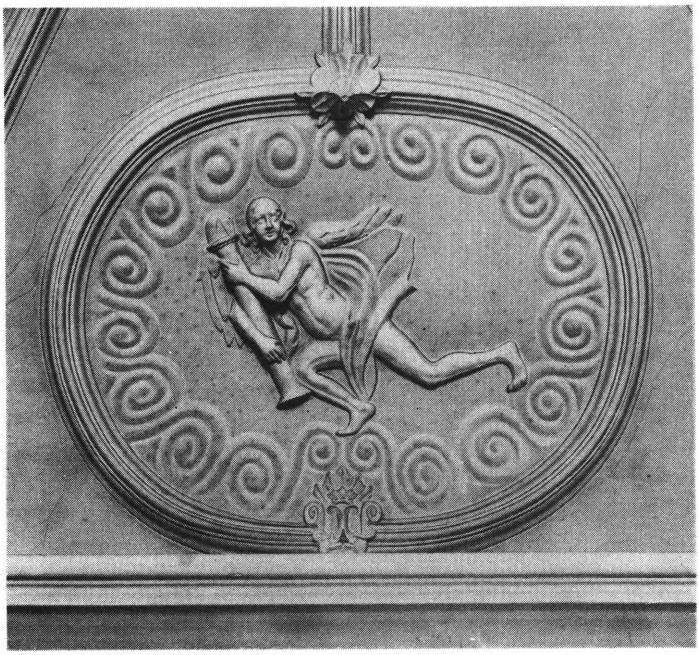

N. E. 1959
Fig. 26. Holmens kirke. Detaille af loftet (s. 45).

Tøndehvælvene i korsarmene er ved et system af ribber delt i mindre felter, to for hver fløj og hvert felt ottedelt med en nedhængende dup i krydset. En vandret topribbe løber således langs hvælvets isse fra vest- til østgavl, fra nord- til sydgavl. Den er ved barokmasker tappet til gavlene, passerer ribbekrydsene i de nævnte duppe og afbrydes ved overgangen fra fag til fag af store cirkelfelter med stukkaturer. Tæt over gesimsen og midt i hvert fag er anbragt et af de ovalfelter, hvorom der var talt i kontrakten, og som efter nogen vaklen kom til at rumme de englefigurer, der nu kun delvis er bevaret. I korsskæringens top var planlagt — og blev også udført — et cirkelfelt med det danske rigsvåben; det er senere ændret til frugtornamenter (fig. 27). Ved overgangen fra korset til fløjene er topribben afbrudt af cirkelslag med originale frugtklynger i stukkatur fra 1640'rne; ved skillelinien mellem de to fag i hver korsarm skulle efter kontraktens ordlyd findes et cirkelslag med Christian IV.s kronede monogram. Dette forefindes også de tre steder, men på det fjerde, i koret, er ornamentet 1779 udskiftet. Endelig er der ovalfelterne. De her forekommende englefigurer i koret er 1835 udskiftet med nye, modelleret af H. E. Freund. I Urtegårdsgangen måtte de 200 år gamle englefigurer også udskiftes i 1834, men blev dog erstattet af afstøbninger, der således også i dag repræsenterer originalerne på troværdig måde. I Skippergangens nordside har englene som attributter: en okse (længst mod øst) og en lille engel, altså sandsynligvis symboler på evangelisterne Lukas og Matthæus. I sydsiden: et anker (symbol for

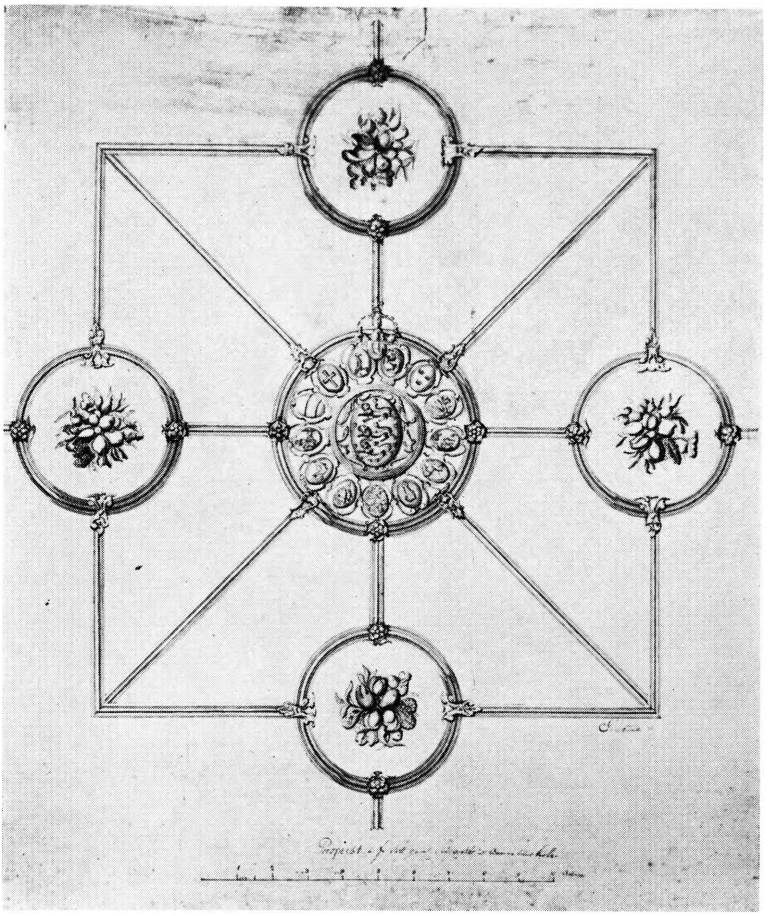

Fig. 27. Holmens kirke. Korsskæringens stukatur o. 1640.
Tegning 1770 i Rigsarkivet (s. 45).

Håbet) og en stav (fig. 25). De øvrige korsarmes ovalfelter har englefigurer, der vistnok for største delen symboliserer dyderne. I Urtegårdsgangen øst: en pille (Styrken, fig. 26) og, nærmest sydgavlen, en krukke (Mådehold); på vestsiden, nærmest gavlen, en slange (Klogskab) og, nærmest prædikestolen, et sværd (Retfærd). I Kaptajnsgangen øst, ved nordgavlen: et våbenskjold (sandsynligvis det holstenske nældeblad); ved korsskæringen: et kors (Troen). På Urtegårdsgangens modsatte, vestre flanke, nærmest korsskæringen: en engel, der nu synes helt uden attributter; og mod nord: en engel med en palmegren.

Stukkaturerne er vel svage i gengivelsen af det menneskelige legeme — således i ovalfelterne — men til gengæld festlige og rutineret gennemført i de rent ornamentale dele, i cirkelfelternes frugtklynger, i topribbens nedhængende duppe og i de forskellige masker, der lænker felternes indrammende kurver til tøndehvælvingens ribber.

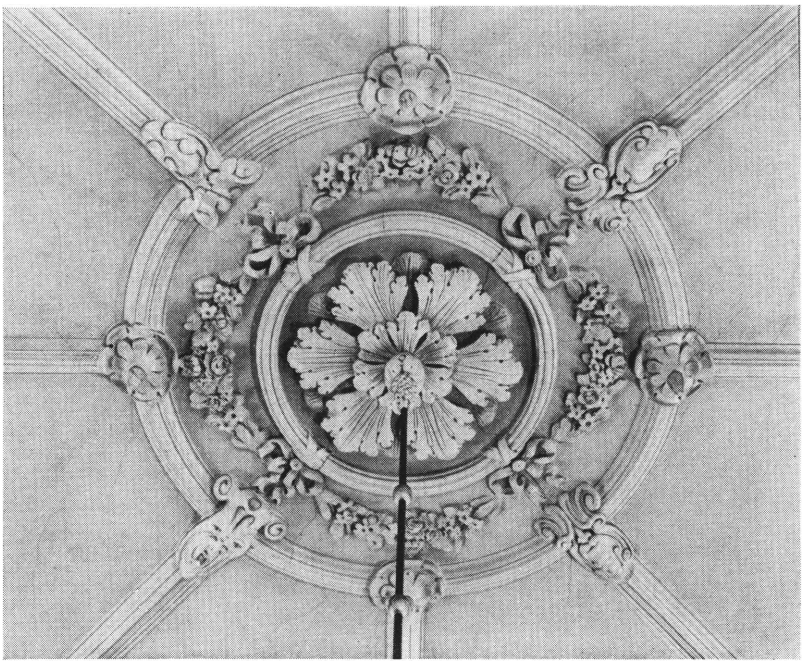

Fig. 28. Holmens kirke. Korsskæringens roset, fornyet 1770 og 1928.

Hvælvenes udsmykning er gentagne gange istandsat, uden at vi på grundlag af regnskabsnotitser i enkeltheder kan følge slagets gang. 1702 blev dønikeværket overalt »indvendig udbedret og renoveret« og hele kirken hvidtet — men kun den sidste passus siger direkte, hvad der er sket[41]. Påny i 1740'rne blev hvælvingerne repareret, og værgen Lars Rafnsberg skildrede i et brev til patronen dramatisk sin farefulde klatren på stilladserne[42], for at han kunne kontrollere arbejdet; men heller ikke her får vi andet at vide, end at arbejdet har været omfattende. Atter 1763 var det galt; en del af gipsdækket over prædikestolen blev brudt ned og »igen istandsat som det var tilforn«; gesimsen på dette sted måtte helt fornyes[43]. Endelig skal omtales den istandsættelse af korsskæringens og korets hvælving, der i 1770'erne var nødvendig som følge af tårnets tryk (ovenfor s. 39f). Skipperlaugets krone (s. 119) ,der hang på dette sted, måtte nedtages, og krydsets midtfelt med det kongelige våben (fig. 27) blev helt nedtaget og erstattedes med et cirkelslag med blomsterguirlander[44]; reparationen må have været omfattende, da den også synes at have angået de forskalningsplanker, hvorpå stukkaturerne var fæstet. Dette skete 1776; ornamentet er atter fornyet 1929 (fig. 28). Få år senere, 1779, kom lignende skavanker i korhvælvet for dagen; den vestligste roset — med C4 — måtte nedtages og et nyt cirkelslag, fyldt med blomsterguirlander ligesom forgængeren i krydset, blev opsat[45].

Holmens kirke, der hidtil havde undgået hovedstadens store katastrofer, blev dog 1807 under bombardementet ramt af engelske bomber. Der forårsagedes skader 6—7 forskellige steder på gipsloftet, og påny blev kirkerummet fyldt med stilladser, for at skaden kunne udbedres; beretningen om det skete røber dog, at der ikke var tale om nogen større ulykke[46]. Så fulgte den store reparation i 1830'rne, hvortil der ovenfor blev hentydet. Senere reparationer har altid indskrænket sig til at bevare det bestående.

I det indre var det her skildrede tøndehvælvede stukloft det eneste arkitektonisk prægede smykke. *Væggene* stod, så langt tilbage i tiden vi har efterretning derom, hvidtede og uden anden dekoration end enkelte †*kalkmalede draperier* og dannede blot rammen om det rige inventar, der behandles i et følgende afsnit. Til billedet af selve kirkerummet hører ikke blot dette inventar, men også gravminder i form af stafferede og guldstrålende epitafier. Og endelig var der selve rummets udformning. De lange rækker af pulpiturer i korsarmene har fra begyndelsen dæmpet lyset i kirken. Men koret stod frit. Her og i den tilsluttede Korgang havde sidemurene fire 10 alen høje vinduer, og bag det dengang lavere alter fra 1619 var der yderligere tre store vinduer (fig. 19). Senere har tilbygningen af kapellerne og Abel Schrøders mægtige altertavle fra 1661 lukket for adskillige af disse lyskilder. Men i de første 20 år af sin tilværelse har korskirken stået med et rummeligt kor, hvor lyset vældede ind gennem høje vinduer i syd, vest og nord.

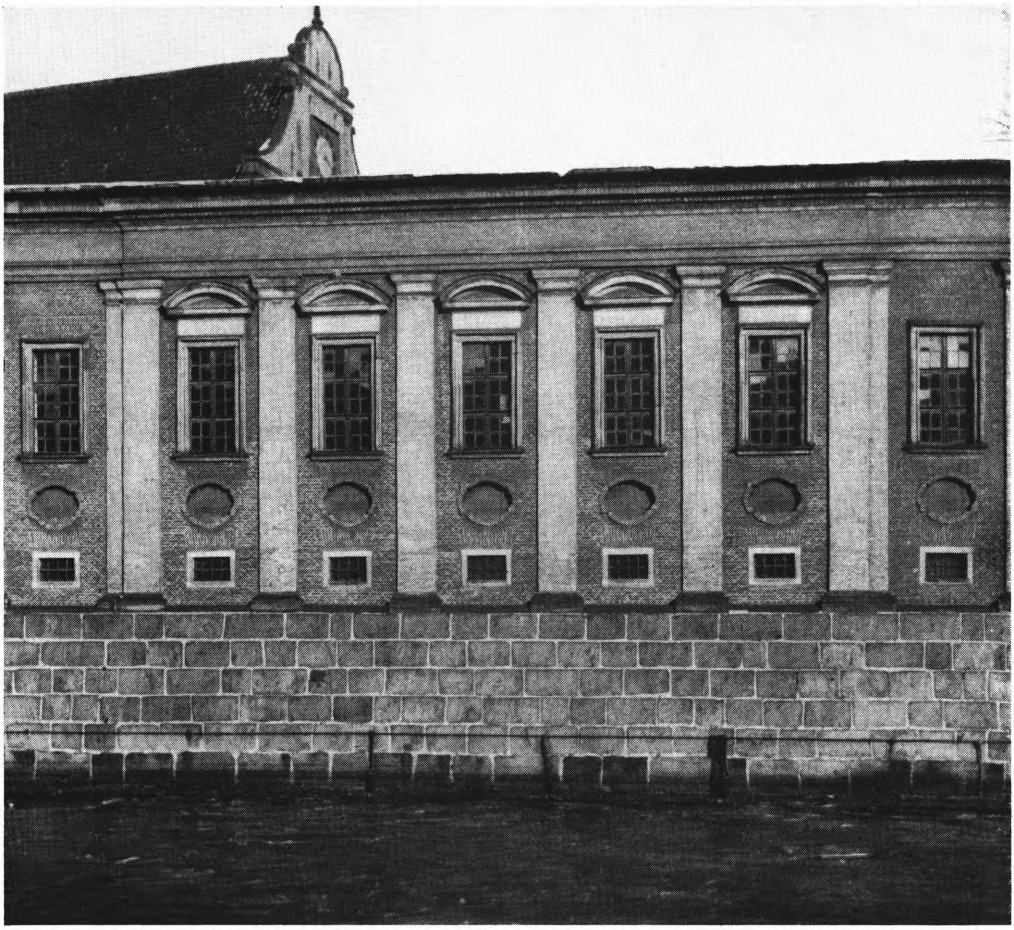

Fig. 29. Holmens kirke. Kapellets midtparti. J. S. 1960

KAPELLERNE

København gamle kirker havde en krans af kapeller om bygningens egentlige kerne. Ved Petri og Helliggejstes kirker fortsattes kapelbyggeriet helt ind i 16 og 1700'rne. Som den første af de nyere kirker efter reformationens indførelse fulgte Holmens kirke linien op, men den blev tillige den sidste, der udviklede denne form for knopskydning ud fra bygningens korpus. Alle senere kirkelige nybygninger strøg denne rigdom af sideskud og klarede gravspørgsmålet på anden vis.

Ved Holmens kirke er der efterretning om fire egentlige gravkapeller.

†*Kapel* 1660, anlagt samtidig med Korurtegården og bygget ind i denne med en langside op ad korets nordmur og en kortside ud mod kanalen. Det var anlagt som et dobbeltkapel med to murede gravsteder, med en samlet længde

af 12 alen og en dybde af 5 ½ alen. Hvert gravrum var indvendig 5 × 3 alen, i begravelsesbøgerne opført under koret som nr. 4 og 5, hvoraf nr. 4 havde hvælvet gravkrypt, mens nr. 5 var dækket af brædder[47]. Samtlige ældre afbildninger gengiver kapellet med dobbelttag, et svunget, karnisformet tag for hver afdeling af den såkaldte svenske sæteritype. Endnu på Eckersbergs billede fra o. 1820 ses dobbelttagene (fig. 36, dog vistnok fejlagtigt gengivne med gavle), men 1829 blev taget ændret[48], og senere, o. 1855, er kapellet afbildet med simpelt pulttag (fig. 35), og sådan stod det, da det 1872 veg pladsen for den nuværende store skriftemålsbygning. — Efter Thurahs grundplan (fig. 20) havde hver af afdelingerne dør ind til koret, den østligste tillige ud til urtegården. — Gravene i kapellet var 1661 købt af borgmester på Christianshavn Hans Sørensen[49]; den ene afdeling (grav nr. 5) blev 1679 afstået til islandsk købmand Johan Klein, den anden 1695 til islandsk købmand Peter Wielandt (nr. 4)[50]. Klein havde 1679 ladet dobbeltkapellet tække med bly i stedet for som før med skifersten. Wielandts epitafium (se under gravminder), hænger nu og har altid hængt i koret.

†*Kapel* 1660'rne, kaldet det nye kapel, er kort omtalt ovenfor (s. 43). Navnet kan måske antyde, at det er yngre end Korurtegårdens kapel, og om oprindelsen tør vi jo forsigtigt antyde, at det må være bygget, dengang da kongestolens flytning havde nødvendiggjort en ny opgang til pulpiturerne. Dets udvendige mål var 9 × 5 alen, dets indvendige 7 × 4 alen. I sydfaçaden var døren flankeret af to vinduer; på Thurahs plan (fig. 20) er yderligere angivet en dør i østmuren. I selve kirkegavlen sad da kirkens søndre portal, hvorfra der ad flere trin var nedgang til Urtegårdsgangens gulv, idet jordsmonnet udenfor var — og endnu er — højereliggende end kirkegulvets niveau. Også dette kapel havde to murede gravkrypter. Om de var anlagt fra begyndelsen vides ikke, og noget tyder på, at de var sekundære; dels er der ingen efterretninger om begravelser her før 1692, dels måtte den tidligst kendte ejer, den førnævnte Søren Westesen, bortbryde en stentrappe til pulpiturerne og erstatte den med en af træ, før han kunne gøre brug af graven[51], hvilket lettest fortolkes derhen, at der overhovedet intet gravsted var før 1692. Westesens krypt er opført som nr. 2. Den førstkendte ejer af nr. 1 var kirkeværgen Hans Svendsen[52], død 1694. — Kapellet stod som nævnt til 1834.

†*Niels Juels kapel* 1697. Før Niels Juels store gravmæle 1709—10 blev opstillet i kirkens nyindrettede store kapel, var søhelten blevet bisat i sit eget kapel, som lå i vinklen mellem Urtegårds- og Korgangen. Dette ældre kapels bygningshistorie er ganske godt oplyst[53]. Det var opført efter tegning af Ernst Brandenburger og målte udvendig 10 alen langs Korgangens sydmur, mens dybden langs Urtegårdsgangens vestmur var 8 ¾ alen. Efter kontrakten af 25. april 1697 skulle bygningen funderes så dybt, at man nåede fast grund, eller,

om dette var ugørligt, da konsolideres på nedbukkede pæle. Højden over jorden skulle være 11 alen, og tagryggen løb ind på kirkens tag. Det krydshvælvede indre fik lys fra to vinduer, et i hver af de frie sider; vinduet »ud til kanalen« er særlig omtalt 1697. Adgangen var fra Korgangen, hvor en dør blev brudt gennem det ældre murværk. Det høje kirkevindue, der i forvejen sad omtrent lige over dette sted, hvor den 3 ½ alen brede og 4 alen høje dør blev brudt ind, måtte derefter mures til. — Kapellet blev rejst i løbet af sommeren 1697 og blev 24. sept. synet af Søetatens bygmester J. C. Ernst[54], der bl.a. fandt, at portalens dørgericht »aldrig kunde passere for Architectur gemæss«. Et par ornamenter herfra er mulig bevaret (fig. 30). 1709 blev det besluttet, at Niels Juels gravsted med epitafiet skulle flyttes til det store nybyggede gravkapel, hvor det endnu står. Det lille kapel blev derefter brudt ned[55], og det tilmurede kirkevindue over døren genåbnet. På det ældste juelske kapels tomt opførtes senere 1770 et sakristi og 1834 en skriftestol (s. 60 og 103).

N. E. 1959

Fig. 30. Holmens kirke. Ornamenter fra Niels Juels kapel 1697.

Det store gravkapel 1705. Tanken om at bygge et større gravkapel ved Holmens kirke dukkede op omkring år 1700. Værgen meddelte 11. juli 1701 i et brev til patronen, at han »for et stykke tid siden« havde truffet forberedelser til forstærkning af fundamentet under Korurtegårdens mur ud til kanalen, så at der her med tiden kunne rejses et kapel[56]. Der er flere skrivelser om denne sag i de kommende år, men 9. maj 1704 meddelte patronen, Ulrik Christian Gyldenløve, i et brev til kirkens værger, at han fandt pladsen for knap og ønskede kapellet lagt på den anden side af koret[57]. På dette tidspunkt var den nye mur om Korurtegården rejst, fagdelt ved pilastre og med ovalvindue i hvert fag og i en sådan form, at den kunne danne ydermuren for det planlagte kapel. Der er så tydelige ligheder med det 20 år ældre gravkapel ved Petri kirke (bd. I, s. 273 f), at man ikke behøver at være i tvivl om den direkte inspirationskilde. Nu blev tanken ganske vist skrinlagt, men kun for at genopstå i større og værdigere stil.

Kirkens økonomi var på dette tidspunkt ret anspændt; vi ved, at de nye hegnsmure og kirkens kobbertækning havde tæret på ressourcerne. Når man alligevel tog så stor en opgave op, måtte det være i håbet om, at pengene ville komme igen med gode renter, et håb, der dog ikke gik i opfyldelse så hurtigt som ønsket. For at kirken kunne klare de øjeblikkeligt indtræffende store udgifter, måtte man realisere en del af den faste formue; Tåstrup kongetiende

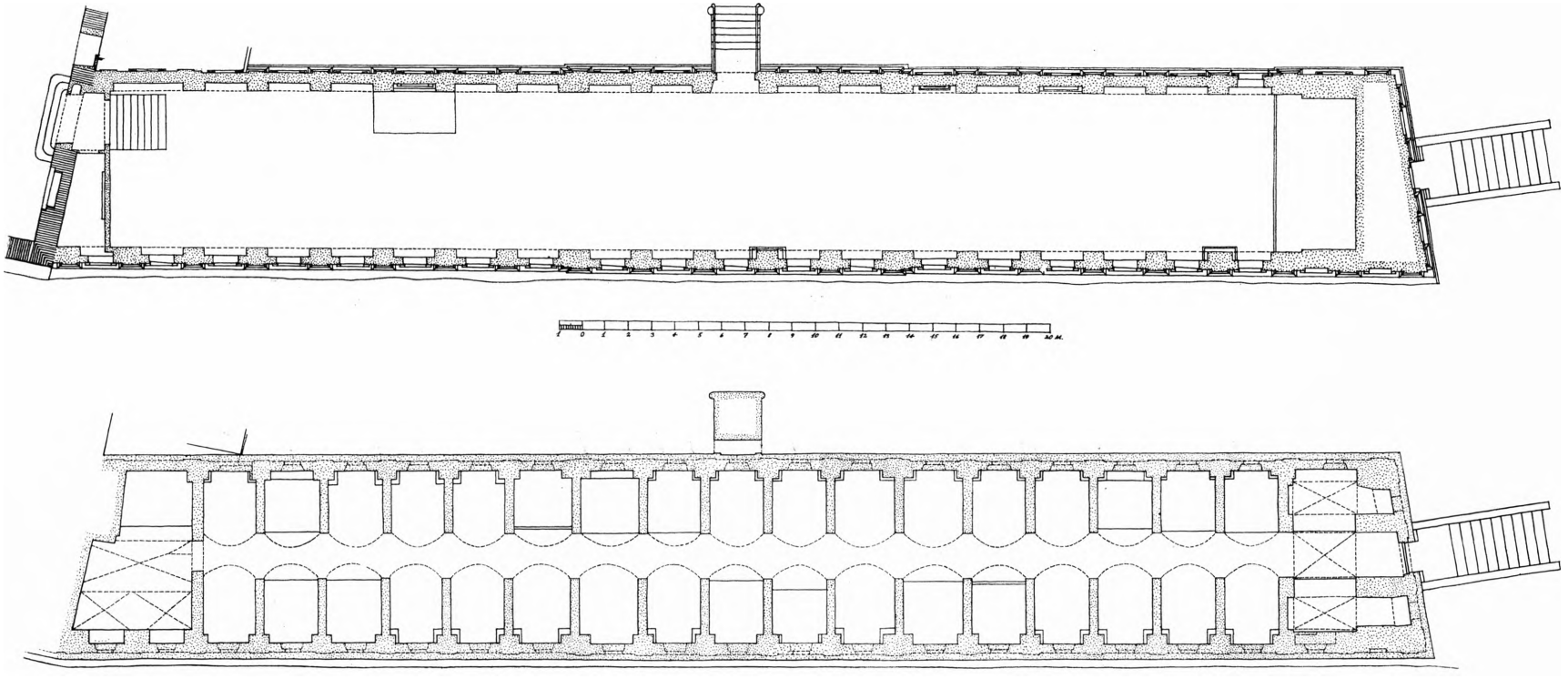

Fig. 31. Holmens kirke. Grundplan af kapelsal og kapelkrypt. 1:300. Målt 1945 af Finn Westerby, Simon Henningsen og Børge Andresen. Syd opad.

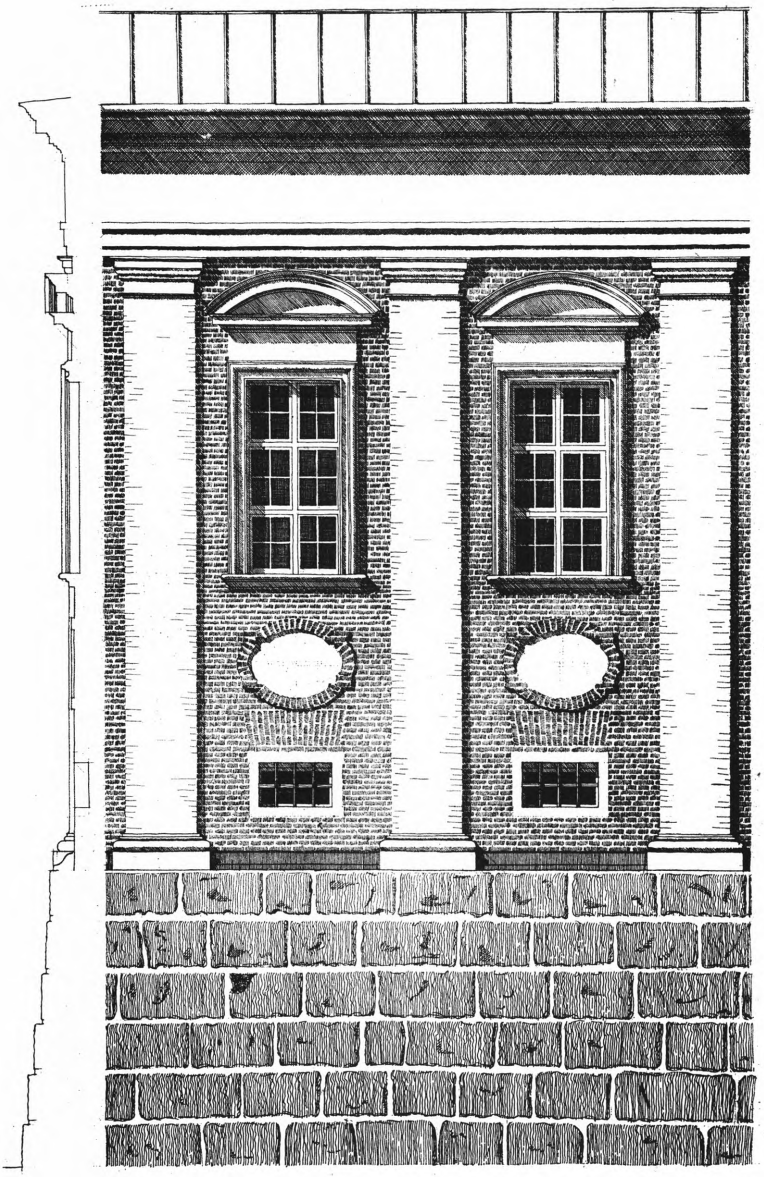

Fig. 32. Holmens kirkes kapel. Detaille af eksteriør. Målt 1945 af Grethe Claudie Magnussen og Ib Steen Andersen.

blev afhændet, og gentagne gange under selve byggearbejdet optog værgerne kontante lån[58].

Som arkitekt fungerede Johan Conrad Ernst. Dette turde fremgå af breve, der forlængst er fremdraget og kommenteret, og det er tillige en nødvendig følge af kirkens samlede arkivmasse, som næppe tidligere helt er udnyttet på dette punkt. Da kapellets gesims 1723 skulle repareres, gjorde kirkeværgerne i en længere skrivelse[59] rede for de tidligere byggearbejders gang: »Da kapellet skulle

bygges,« skriver de, »leverede daværende stadsbygmester, nu generalbygmester, Johan Conrath Ernst en tegning både til selve bygningen og til indrettelsen til ligkamre; den 6. juli 1705 godkendtes den af kongen, og byggeriet begyndte«. Lige fra 1699, da den ældste hegnsmur rejstes, træffer man Ernst på byggepladsen. I februar 1706, da man skulle tage stilling til vinduernes udsmykning mod Børskanalen[60], havde værgen forinden konfereret »med bygmesteren hr. assessor Johan Conrath Ernst«. Det er også Ernst, der i efteråret 1706 udarbejder tegningen til den af kongen krævede lave tagkonstruktion på kapellet, lige som han 1709 bliver afæsket en erklæring om de nye dispositioner i kapelsalen, hvor Juelernes og Benzonernes sarkofager skulle opstilles (nærmere refereret nedenfor). Af stilistiske grunde har man betvivlet, at Ernst skulle være kapellets egentlige bygmester, og der har været ført en livlig diskussion derom. Det skulle ikke være nødvendigt at gentage den her. De ovenfor anførte citater fra kirkens arkivmasser skulle tilstrækkeligt tydeligt vise, at det var Søetatens bestaltede bygmester, der byggede Bremerholms store gravkapel. Han var på byggepladsen ved Holmens kirke, lige fra 1699, til Niels Juels epitafium blev opstillet i kapelsalen 10 år senere[61].

Byggearbejderne ved kapellet begyndte i efteråret 1704, da der blev slået en dæmning i kanalen foran byggepladsen; vandet blev pumpet ud, og fire halvt forrådnede bolværker blev optaget af grunden. Foråret 1705 havde man lagt det store fundament af kvadersten til den façade, der skulle vende mod Børsen og slotspladsen[62]. Grundstenen blev nedlagt 18. maj 1705 under store ceremonier[63], og arbejdet med at rejse murene var godt i gang sommeren 1705. Tegningen til kapellet fik som ovenfor nævnt kgl. approbation 6. juli dette år, men har naturligvis været udarbejdet længe før[64]. Den har — som så ofte i ældre tid — mere været et forhandlingsgrundlag end en gennemført arbejdstegning. Der var plads for ændringer; spørgsmålet om vinduerne og deres indfatninger blev først afgjort under arbejdets gang, og på eet punkt blev dispositionerne ændret totalt. Da spærene var rejst, kom der kontraordre fra slottet: det nye tag ville berøve kongen noget af udsigten til Holmen, og arkitekten måtte da udarbejde en ny tegning med helt fladt tag[65]; den blev godkendt af kongen 9. okt. 1706. Episoden er blandt de mange, der viser, hvor meget hensyn Holmens kirke havde at tage til sin fornemme genbo på Slotsholmen.

Bygningen fik en samlet façadelængde på 90 alen (59 m) ud mod Børsen. Dybden er kun 8,5 m, højden over vandlinien til gesimsen ca. 10,5 m. Den østre façade mod kirkegården er på grund af den skæve plan, der bestemtes af kirkens kor og forløbet af Holmens kanal, noget kortere end hovedfaçaden mod vandet, 55,5 m.

Under kapellets gulv indrettedes 34 gravkrypter i to rækker med 17 i hver, og desuden to gennemgående større krypter af skæv grundplan for hver af

N. E. 1959

Fig. 33. Holmens kirke. Kapelsalen, interiør.

gavlene. Gulvet i krypterne, der ligger noget over vandspejlet, blev belagt med flensborgsten; adgangen til hver krypt skete ved en lem i kapelsalens gulv.

Murerarbejdet var efter kontrakt af 19. maj 1706 overdraget Hans Olufsen[66], som både lagde fundamentet af vel tilhugne kvadersten i regelmæssige skifter og opførte det egentlige murværk af røde, leydiske façadesten — de såkaldte »Lexemopper«. Façaderne, der kom til at stå i blank mur med skarptskårne fuger (hvilket nu bedst iagttages på østsiden mod kirkegården) blev fagdelt ved lisener i overensstemmelse med kryptsystemet i understokværket. Lisenerne stod i modsætning til det mellemfaldende murværk med pudset og malet overflade og fik baser og kapitæler (de sidste af toskansk orden) af sandsten. Hvert enkelt fag blev stokværkdelt med en lille glug i krypten, et stort vindue ind til kapelsalen og i mellemrummet mellem disse to lyskilder en ovalniche i murstensramme maskeret som gravvindue med malet jerngitterværk. Kryptens vindue er i hvert fag firsidet med sandstenskarme og jerngitterværk i lysningen. Kapelsalens store firesidede vinduer på hovedfaçaden og i sydgavlen mod Holmens kanal fik sandstensindfatninger. Først under arbejdets gang blev det bestemt, at vinduerne mod kirkegården skulle være blændede og nøjes med malet sprosseværk i en pudset og malet murstensramme[67]. Façadernes rangforordning var

dermed understreget; ud mod kanalen havde man krævende genboer, som man fra gammel tid var vant at tage hensyn til. Ind mod kirkegården blev façaden behandlet som bagside af mere spartansk udseende. Men også denne havde en funktion; her var kapellets hovedindgang, anbragt i midtaksen, og her tænkte man sig epitafierne anbragt langs indersiden i kapelsalens vinduesnicher, hvis bund derfor måtte stå blændede.

De langstrakte façader var på barok vis modelleret i forskellige lodrette planer, for at den enstonige opmarch af pilastre og vinduer kunne få liv og rytme. De fem midtfag springer frem (fig. 29), og vinduerne her fik ud mod kanalen segmentformede gavle. Over denne midterrisalit var en frontispice planlagt, men her var det, at kongen greb ind; som før nævnt blev tagrejsningen strøget og dermed også frontispicen. Også østfaçaden har denne rytmiske opdeling. Her er også de fem fag skudt frem, dog uden fornemme vinduesindfatninger, men til gengæld forsynet med kapellets rundbuede portal og den foranliggende høje stentrappe. Ligeledes har yderfagene længst mod nord og syd en rigere modellering med forskudte planer. Gesimsen, i rigt modelleret murværk med brudstenshjørner, er forkrøbbet og knækket uden om alle disse risalitter, men synes nu for stor i forhold til den lette tagkonstruktion. Man savner de planlagte frontispicer og gætter, at arkitekten nok har rettet sig efter den kongelige ordre, men næppe har billiget den.

I det indre (lig. 33) var den store kapelsal ikke anlagt som gravhal. Den fungerer sådan nu, og den blev det kort efter sin tilblivelse, da Niels Juel og Niels Benzon fik deres gravkapeller her. Da dette skulle ske i 1709, blev bygningens arkitekt afæsket en erklæring om gulvets evne til at bære de tunge sarkofager[68]. Man mener at læse en vis fortrydelse bag bygmesterens svar. Det havde aldrig været tanken, at der skulle stå kister her, sagde han. Begravelserne var under gulvet, og den store sal var formet som det, Ernst kaldte »et frit galleri«. Han mente dermed, at det tomme rum alene ved sin arkitektur og sine epitafier var det værdigste monument over de afdøde. Eftertiden kan kun give ham ret.

Salen er dækket af en lavtspændt tøndehvælving, der hviler på en profileret gesims. Da grundplanen er skæv, formet som et trapez på grund af den skæve byggeplads, har arkitekten ladet gesimsen gå tværs over rummet et stykke foran nord- og sydgavlen; man har senere benyttet sig heraf; da Juels gravmæle blev opstillet 1709, afskilrede man et rum, nu helt utilgængeligt, mellem mausolæets bagside og den oprindelige sydmur; vinduerne her blev muret til, og epitafiets bagside støtter sig til den tværgående gesims[69]. Det samme er sket ved Benzons grav, men først så sent som 1936; i dette år blev kisterne flyttet frem, et skillerum muredes op i tilslutning til den tværgående gesims, og bagved er indrettet et redskabsrum. — Hvælvingen er dækket af lette stukkaturer, rosetter, firpasrammer, og yderst i begge ender det kongelige våben; i den tvær-

N. E. 1959

Fig. 34. Holmens kirke. Kapellets stukloft. Ulrik Christian Gyldenloves initialer.

gående midtakse er anbragt Gyldenløves navnetræk og hans våben. Mens væggene er nøgne, kun smykket af østsidens epitafier, har gulvet fra første færd været belagt med fliser[70], men sådan at lemmene til gravkrypterne dækkede hele midterpartiet. Siden 1911 er flisegulvet ubrudt bredt over hele salen.

Kapellets særlige funktion fremgår af dets ejendommelige beliggenhed. På to sider var det omflydt af vand (fig. 24), ikke blot som nu ved Børskanalen, men også langs sydgavlen, hvor den gamle Holmens kanal skar sig ind. Det var langt som et skib, og det måtte være kært for flådens stormænd at vide sig gravsat så nær ved søen. Kirkens embedsmænd var sig denne gunstige beliggenhed bevidst og yndede at tale om, at ingen anden af byens kirker havde et kapel, som man kunne sejle direkte til[71]. Vi ved, at kister er blevet sejlet til Holmens kirke. De er da blevet udskibet ved stentrappen mod Holmens kanal (ovenfor s. 18) og derfra båret over i kapellet. Sådan blev også Tordenskjold bisat en blæsende januarnat ved det flakkende skær af kordrengenes lygter[72]. Holmens gamle kirkegård må have været et unikum i hovedstaden.

Kapellets *senere skæbne* er kort fortalt. I det indre var ændringerne 1709 i lange tider de eneste af betydning. Salen havde foruden hovedindgangen fra kirkegården også en sideindgang fra koret. Denne sidste, der vistnok altid har haft glasdøre[73], er gentagne gange ombygget, sidste gang 1936, da forholdene ved Benzons gravsted blev reguleret med en ny skillevæg. I det ydre fik kapellet som den øvrige kirke grå stenkulør med oliemalede mure i 1760'erne og stod således til 1872, da man genskabte den oprindelige farveholdning med grå pilastre og blank, rød mur. Samtidig med Gammelholms regulering blev kapellet berøvet sit søndre vandløb: Holmens kanal blev tilkastet, og kirkegården fik nogen udvidelse ved kapellets sydgavl. Endelig må det nævnes, at den oprindelige anordning med gravkrypterne totalt ændredes 1911 (nedenfor s. 70). Der blev under arkitekt G. Tvedes ledelse bygget en ny nedgang til krypterne i sydgavlen, og en lang korridor i kapellets længdeakse blev skåret gennem de således formindskede gravsteder.

Fig. 35. Holmens kirke. Tegning af Heinrich Hansen o. 1855.

KIRKENS SENERE SKÆBNE

De ulykker, der i tidens løb har ramt København, gik på mærkelig måde uden om Holmens kirke. Branden 1728 hjemsøgte andre kvarterer; den anden store brand 1795 strejfede tæt forbi kirken, naboerne brændte, men den selv blev skånet. Kun et par bombardementer har haft bud efter Holmens kirke, svenskernes 1658 og det engelske 1807. I 1700'rne sad der i kirkens mure endnu seks kanonkugler[74], der angaves at stamme fra den svenske belejring, og én af dem sidder endnu i korets sokkel på nordsiden ud til urtegården. Bombardementet 1807, der er omtalt ovenfor s. 48, strejfede tårnuret og hvælvene i kirke og kapel uden dog at volde ubodelig skade. Også besættelsestiden har sat ar i kirkens mure i form af tyske strejfskud fra folkestrejkens dage juni 1944. Hvad der er sket med kirkens bygning i de senere århundreder har da indtil 1872 kun i ringe grad berørt selve kernen. I det følgende gennemgås alle kendte større reparationer i den tidsmæssige rækkefølge.

1) 1688 blev korgavlens kampestenssætning ud mod kanalen repareret[75]; omfanget af dette arbejde kendes ikke; nogen ren bagatel var det dog ikke, da det var nødvendigt at slå en dæmning i kanalen foran gavlen.

2) Tagets gamle skiferbelægning blev fra 1688 udskiftet og erstattet med kobber[76]. Arbejdet trak længe ud, ikke mindst fordi kirkens økonomi i disse år var anspændt ved talrige andre arbejder — hegnsmur og kapel — og var først afsluttet 1701 med tækning af spiret, i hvis forgyldte fløj man endnu ser

Frederik IV.s navnetræk. Kobbertækningen blev 1834—36 afløst af sortglaserede vingetegl (nedenfor s. 64).

3) I værgens kopibog opregnes 1704 de senere års store byggearbejder, hvoraf de vigtigste er opført ovenfor. Desuden nævnes det, at kirken er blevet hvidtet indvendig, og at gulvet, der på grund af talrige begravelser var hullet og ujævnt, nu var blevet planeret[77].

4) I en ansøgning om gratiale 4. feb. 1747 nævner værgen Lars Rafnsberg den store møje, han de sidste par år har haft ved kirkens reparation[78]. Der omtales påny en dæmning i kanalen — en fornyet bearbejdelse af fundamenterne har altså fundet sted — en omlægning af stoleværket, opførelse af nye pulpiturtrapper (alt vedrørende inventaret), og hvad bygningen angår: reparation af kirkens hvælvinger og af kapellets tag, der var delvis blæst ned. Værgens drastiske skildring af sin livsfarlige færden på høje stilladser skal vel ses på baggrund af skrivelsens formål, men afslører dog for eftertiden, at reparationerne har været omfattende.

5) En ofte gentagen klage over, at kirken var mørk, søgte man at imødekomme 1756, da de øverste vinduer i nord- og sydgavlen blev forlænget nedad og skåret gennem den vandrette gesims[79]. De tre gavlvinduer, der også fordum var for store og for ubehændigt indføjede (ovenfor s. 38f), blev endnu værre af denne medfart. 1872 forkortedes de påny til den oprindelige størrelse.

6) 1763 blev kirkens ydre farveholdning ændret. Den rødgule afstribning var endnu på denne tid fremherskende i bygningens kerne (fig. 24), men var flere steder afskallet og kunne vanskelig genfremstilles partielt. Man valgte da at lade alle murene, også det store kapel og hegnsmurene, male med perlegrå oliefarve[80], og således henstod det hele kompleks lige til 1872 (s. 68).

7) Et nyt †*sakristi* blev bygget 1770. Før den tid har præsterne en overgang benyttet Korurtegårdens kapel (1660, ovenfor s. 49f) som sakristi. Da Peter Wielandt 1695 købte sig et gravsted her, hed det i skødet[81], at graven var »under sakristiet«. Til dette formål benyttedes denne bygning i længere tid; endnu 1757 tales der om, at »blyrenden ved sakristiet på den lille urtegård« burde repareres[82]. Men senere har præsterne anvendt det store gravkapel til ophold, »mens sangen vedvarer«, og oktober 1770 foreslog værgen, at man byggede et nyt sakristi »ved muren som støder til provstens skriftestol«, d.v.s. netop på det sted, hvor Niels Juels gravkapel havde stået fra 1697 til 1709. Sagen blev også gennemført. Det nye sakristi[83] blev een etage højt, var bygget i grundmur, tækket med blå tagsten; i det indre var loftet gipset med gesims, gulvet belagt med totommers fyrreplanker, og der var engelske vinduesrammer. Der var dør af eg med dørgericht ind til koret og en anden flammeret dør ud til kirkegården. Ifølge kontrakten skulle huset stå færdigt maj 1771; det synedes og godkendtes i juli. Det nye sakristi var dog mindre velegnet til formålet,

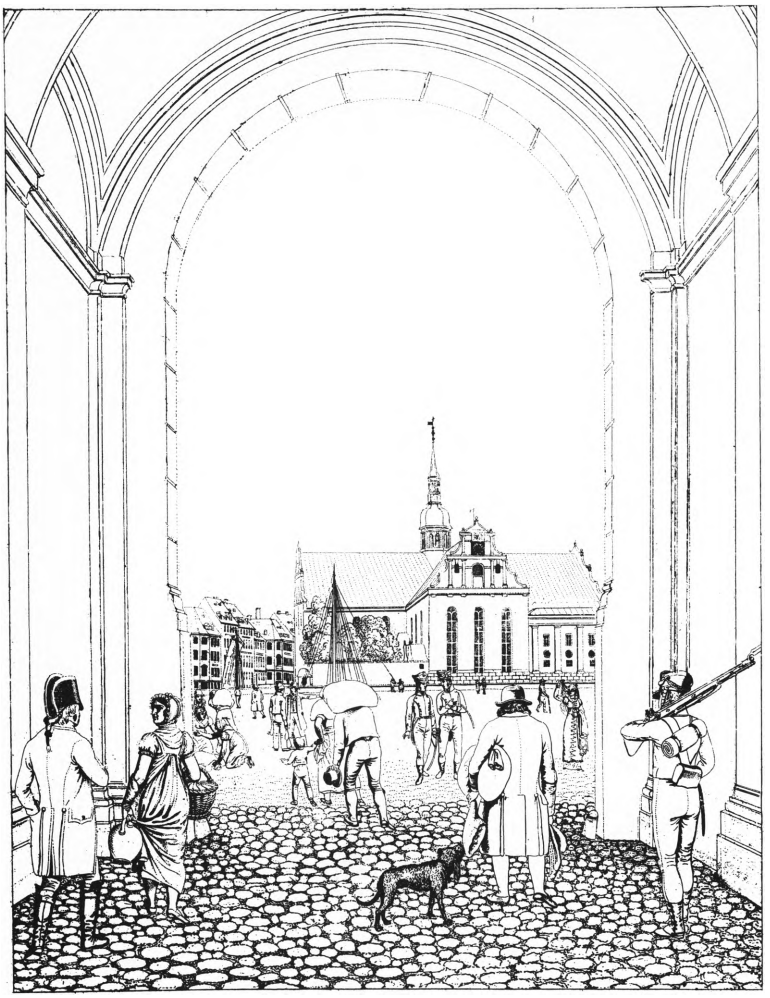

Fig. 36. Holmens kirke, set fra Zahlkammerporten o. 1820.
Tegning af Eckersberg.

muren viste sig fugtig og træværket meldes forrådnet 1789, hvorefter hele sakristiet blev nedrevet efter kun 18 års tjenestetid[84]. I de følgende år benyttede præsterne rummet bag alteret. Fra 1834 tog man atter det gamle sakristi i Korurtegården i brug[85]; det blev som bekendt nedrevet 1872.

8) Bombardementet 1807 ramte også Holmens kirke. Der meldes om 13 huller i taget over selve kirken, mens der var fem i kapellet. Også tårnuret (s. 120) blev ramt og måtte omgående repareres. Hvælvene havde desuden lidt en del skade ved denne lejlighed, men blev først istandsat 1812, da Søetatens bygmester B. Magens i en indstilling udtalte sin frygt for, at stukkaturerne skulle styrte ned. Admiralitetet godkendte da også, at en istandsættelse fandt sted, men vi har ingen efterretning om arbejdets omfang[86].

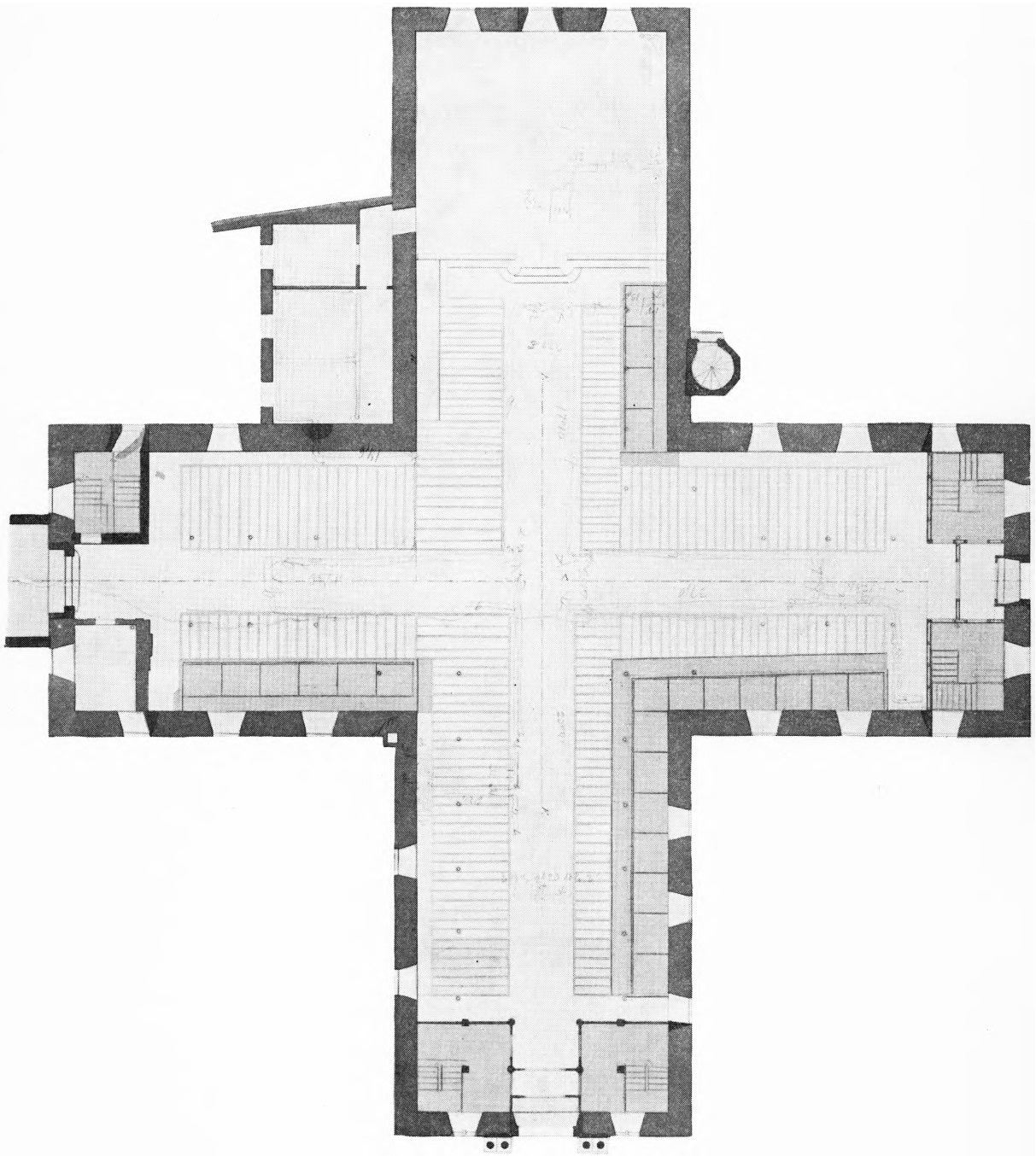

Fig. 37. Holmens kirke. Grundplan 1870 af L. Fenger. 1:300. Med indtegnede forslag til fornyelser, f. eks. Kongeporten og trappehuset ved koret. Vest opad.

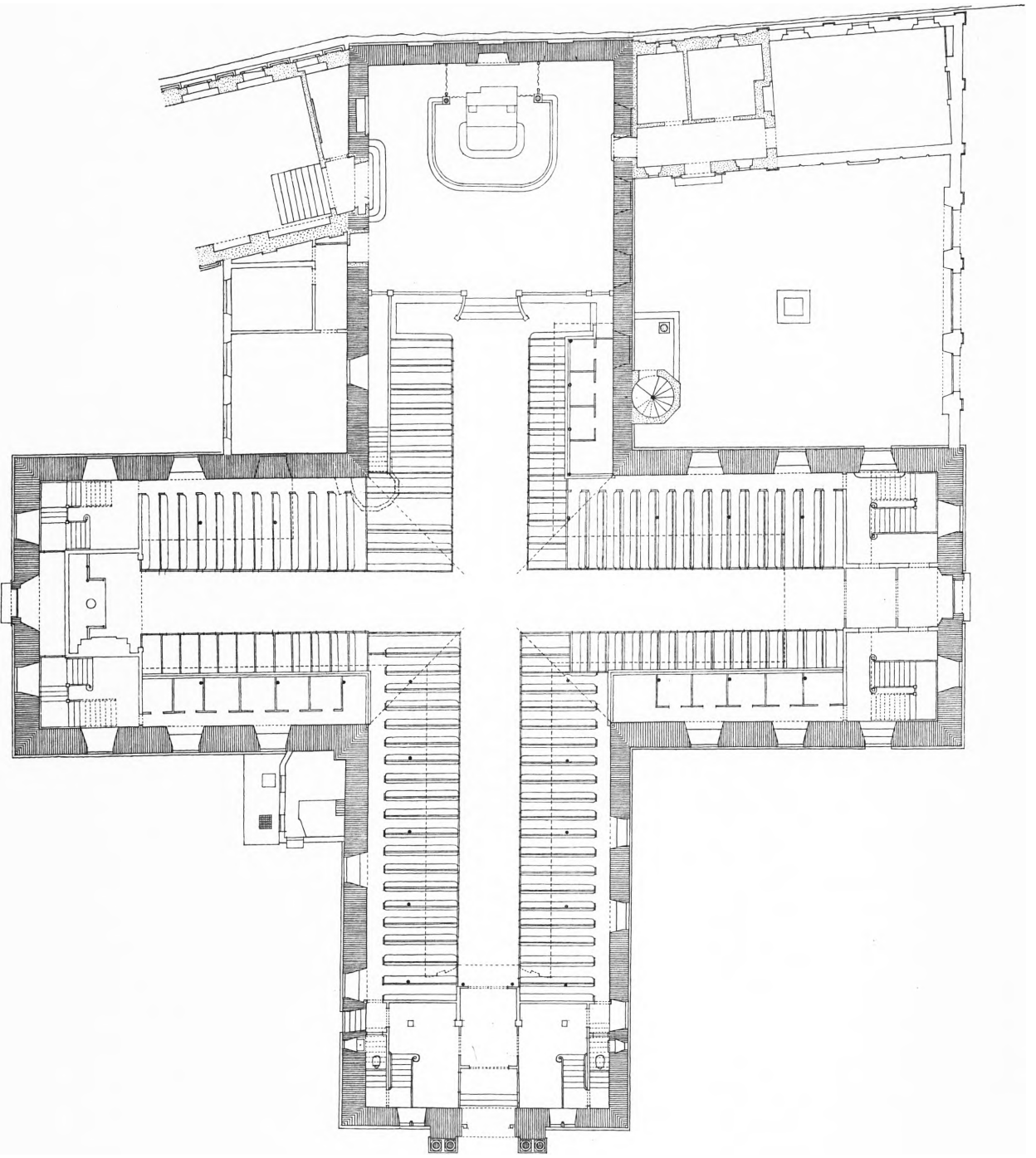

Fig. 38. Holmens kirke. Grundplan 1945. 1:300. Målt af Poul Damkjær Olesen. Anton Markmann og Bent Christiansen. Vest opad.

9) En større istandsættelse fandt sted 1828—29. Det samlede regnskab på 5010 rdl. er uspecificeret fordelt på maler, stenhugger og murmester[87]. Fr. Thaarups bog om Holmens kirke, udkommet samme år, meddeler, at arbejderne udelukkende gjaldt det ydre; det var således ved den lejlighed, at Korurtegårdens sakristi mistede sit karakteristiske svungne dobbelttag[88].

10) Er vor viden om tidligere istandsættelser ufyldestgørende, så er der så meget sikrere meddelelser om den store hovedreparation 1834—36. En indgående samtidig redegørelse for arbejdet eksisterer, og denne i forbindelse med talrige regnskabsbilag kaster et klart lys over kirken og dens udseende i første halvdel af forrige århundrede[89]. Fyldigst er beretningen om inventaret, navnlig korgitret, pulpiturerne o.s.v. (s. 108). Her skal omtales de vigtigste arbejder ved selve bygningen. Murene fik lov at stå med deres grå, oliemalede stenkulør. Enkelte af vinduerne, nemlig de fire i korets nordside samt det nærmest prædikestolen i Urtegårdsgangen, blev gjort mindre, idet sålbænken løftedes. Man tilmurede en dør i trappetårnet i Korurtegården ind til koret, mens det andet trappetårn i »hukken« mellem Skipper- og Urtegårdsgangen helt blev nedrevet; i dets sted nøjedes man med at bryde en dør gennem kirkemuren for at skabe adgang til de nederste herskabsstole. Det såkaldte »nye kapel« ved søndre korsfløj (ovenfor s. 50) blev nedrevet og erstattet af en nybygning med pulpiturtrappe ved vestsiden. Østportalen under orgelet blev gjort bredere; men om dens daværende eller tidligere udseende synes der stadig ikke at være oplysninger. Hovedproblemet ved denne istandsættelse var dog tagværket. Dette havde i krydset givet sig under tårnets vægt, endda så meget at samtlige tagrygge synligt skrånede fra gavlene ned mod korsskæringen. Man valgte at forstærke de gamle spær med nye, der lagdes oven på de ældre, således at tagryggen kunne forhøjes, hvor den var sunket i tidens løb. De nye og de ældre spær, med varierende indbyrdes afstand kan endnu ses over kirkens loft. Da tagryggen således er blevet løftet, mens spiret ikke hævedes, kom dette sidste til at sidde lavere i forhold til sine omgivelser og fik derfor en ny vandret gesims over tagryggen. — Kirkens gamle gesims var for smal til denne forøgelse af tagværket; man murede derfor en ny og bredere gesims hele vejen rundt. Den højere tagrejsning gjorde sig også gældende ved gavlene. Her ville spærene rage uden for de nederste dobbeltvolutter (se fig. 22) — »krøllerne« som de kaldtes i datidens håndværkersprog — og disse blev da løsnet fra deres murværk og løftet et stykke tilvejrs. — Den tidligere kobberbelægning af taget blev afskaffet. Siden da har Holmens kirke stået dækket af sortglaserede vingetegl. — I det indre, hvor nyordningen af inventaret var det vigtigste problem, blev det tidligere flisegulv med talrige gravsten afløst af et bræddegulv, hvori der hist og her var lemme med adgang til de få, endnu ikke ophævede begravelser. Hele denne istandsættelse, der på intet punkt har tilført kirken nye

n. e. 1959

Fig. 39. Holmens kirke. Eksteriør set fra Holmens Bro.

arkitektoniske træk, blev ledet af P. Malling. — Den af mange orlogsgaster kendte *kronometertrappe* tæt ved Holmens bro er vistnok anlagt ved denne tid, og samtidig er »Vandporten«, dvs. trappen fra den store kirkegård ned til Holmens kanal, forsvundet[90].

11) Ved midten af 1800'rne blev det stadig mere almindeligt, at købstadkirker blev opvarmet. Således også her. De første planer om at indbygge et *varmeapparat* i Holmens kirke dukkede op 1858, men realiseredes først to år senere[91]. 29. juni 1860 godkendte Marineministeriet som kirkens patron, at et varmeapparat af engelsk konstruktion oprettedes ved kirken; varmekælderen lå — og ligger endnu — i hjørnet mellem Skipper- og Urtegårdsgangen, ombygget 1901 og atter ændret 1946, da kirken fik fjernvarme. Samtidig med det første varmeapparat indlagde man også gaslys i kirken. Der kan henvises til, at Helligåndskirken fik sit varmeapparat 1859 og Petri kirke 1865 (jfr. bd. I, s. 327 og 665).

12) Gammelholm fik i 1860'erne sit nye gadenet udstukket. Den gamle kanal blev tilkastet, nybygninger som Hotel Kongen af Danmark og Nationalbanken (1865—70) havde markeret byggelinien fra Holbergsgade til Havnegades ud-

Fig. 40. Holmens kirke. Interiør o. 1860. Ældre foto i NM

munding i det fordums Størestræde overfor Holmensgade (nuværende Bremerholm). Nu kom Holmens kirke i skudlinien[92]. Den lange hegnsmur fra 1714 og Søkortarkivets bygning fra 1827 sprang frem i den regulerede gadeføring og krævede en ændring. Først måtte kirkegården ved sin sydøstlige flanke, hvor den tidligere havde haft Holmens hovedvagt til nabo og hvor nu Havnegade var ført ind, have et hegn. Ved et magelæg havde kirken her fået en stump jord syd for kapellet, og hele den blottede flanke langs den nye Havnegade fik derefter et støbejernsgitter fra kanalen ved nuværende Børsbro hen til Søkortarkivets bygning. Denne sidste var da dødsdømt og med den tillige den gamle

N. E. 1959

Fig. 41. Holmens kirke. Interiør set mod vest.

hegnsmur, der skulle trækkes tilbage til den nye gadelinie. Resultatet af disse overvejelser blev en fuldstændig nyordning af Holmens kirkes indre og ydre forhold, den mest gennemgribende restauration, vi har efterretning om.

Som arkitekt fungerede Ludvig Fenger, der 1871—72 omskabte kirkens ydre i den skikkelse, hvori den nu kendes. Arbejderne med det ydre begyndte ved

Korurtegården. Her forsvandt de gamle hegnsmure; langs kanalen opførtes en ny skriftemålsbygning, som kunne rumme 70—80 personer, til aflastning af den ældre fra 1834, (se s. 103) der kun rummede 30. Mellem den nye skriftemålsbygning og kirkens kor indskødes en forbindelsesgang med præsteværelser m. m. Dette nye kompleks med røde mure og pudsede pilastre efterlignede den nederlandsk-palladianske stil, der var anvendt i gravkapellet og de tidligere hegnsmure. Ud mod Størestræde lukkedes Korurtegården af en ny mur, i hvis midte anbragtes hoved- og sideportaler med jerngitre fra den lange kirkegårdsmur, ligesom Korurtegårdens tidligere portal nu fik sit topstykke anvendt over indgangen til skriftemålsbygningen (ovenfor s. 15). Disse arbejder var i hovedsagen afsluttet sommeren 1872.

1. maj 1872 blev kirken lukket, da den egentlige hovedreparation satte ind. I det ydre var hovedproblemet en ny murbehandling. Kapellets oprindelige farveholdning blev atter fremdraget med rød, blank mur og gråtpudsede pilastre. Med disse farver var jo også den nye skriftemålsbygning opført, og nu fulgte selve kirken med. Man fjernede ældre murbeklædninger, både 1760'ernes grå oliemaling og 1600'rnes rødgule kalkfarve. I stedet lod man murene dække af et lag rødt cementpuds med imiterede fuger. Den malede dekoration med kvaderindfatninger om vinduer og hjørner, som stammede fra 1760'erne og som endnu 1872 kunne skimtes, blev bibeholdt og forstærket. Om den af arkitekten valgte løsning var den bedst mulige, kan vel betvivles, men en løsning af denne art var dog en nødvendighed på grund af murenes uensartede bestanddele.

Østgavlen, der hidtil havde været af sekundær betydning, fik ved Gammelholms nye gadeføring en ganske ny rolle tildelt. Den brede Holmens kanal blev med ændringen i 1860'erne den gamle bydels anseligste færdselsåre, der førte fra Kongens Nytorv forbi kirken til Christiansborg. Med denne gadeføring og med de nye jerngitre om kirkegården, blev kirkens østgavl af særlig betydning i gadebilledet. Man valgte da at gøre den til hovedfaçade. Den tidligere dør — om hvilken der altså ingen pålidelige efterretninger findes — blev fjernet, og i stedet opstillede man den store Kongeportal. Den havde tidligere haft sin plads i Roskilde domkirke, i vestfaçaden mellem de to tårne. Da dette parti af domkirken var under ombygning[93] i 1870'erne, måtte Christian IV.s portal fra 1635 vige pladsen for en helt ny portal i stil med den øvrige bygning, og den blev da flyttet til Holmens kirke, med hvis alder og stil den skønnedes at harmonere. Den har rundbuet åbning med bosseret sandstensindfatning, flankeret af to par fritstående granitsøjler med baser og kapitæler af belgisk marmor (tudssten). Hvert søjlepar har sin selvstændige arkitrav med overbygning af små, krummede brudte gavle med en vase mellem gavlstumperne. Over portalbuen, der sidder i lavere relief, i murfladen, er der et topstykke med brudt trekantgavl, under hvilken en sort marmorsten med kongens latinske valgsprog og årstallet

N. E. 1959

Fig. 12. Holmens kirke. Kongeporten (s. 68).

1635; over den brudte gavl er anbragt kongens kronede navneciffer i kartouche (lig. 42). — Anbringelsen af denne arkitektonisk vægtige portal flyttede kirkens tyngdepunkt bort fra den tidligere hovedindgang i Størestræde til den nye i østgavlen, og en ny øst-vestgående akse fra portal til alter ver dermed trukket op. Af samtlige ændringer ved Holmens kirke er denne den mest radikale i kirkens senere historie.

Ved sydgavlen mod den fordums store kirkegård nedrev man nu det 1834 opførte våbenhus. Man bibeholdt en indgang også fra denne side og gav den som indfatning og topstykke nogle bestanddele af en af de tidligere sidedøre i den lange hegnsmur mod Størestræde.

Vestgavlen ud mod Slotsholmens kanal havde bag alteret tre høje vinduer, hvoraf den nederste del af det midterste forlængst var muret til. Nu lod man dem alle tilmure og stå i den ubrudte façade som høje blændinger, et værdifuldt træk, der har strammet og forenklet arkitekturen på dette krævende sted. Denne ændring må betegnes som 1872-restaureringens fineste aktiv.

Med opførelsen af et nyt trappetårn for kongen i Korurtegården og med den indre fornyelse af inventaret, særlig pulpiturerne — der behandles i det følgende kapitel — samt mønstermaling af de indre vægge var denne gennemgribende fornyelse af Holmens kirke afsluttet ved juletid 1872.

13) Ved gennemlæsning af kirkens synsprotokol kan man danne sig et indtryk af de senere års istandsættelser. De skal kort gengives her.

1911—12 gennemførte man den tidligere omtalte store ombygning af kapelkrypten. Der anlagdes en midterkorridor i kryptens længdeakse; herved blev alle rummene formindsket, og en del kister måtte derefter udtages og blev nedsat på den store kirkegård. De således forkortede krypter lod man stå åbne ind mod korridoren, undertiden dog dækket af et moderne gitterværk, i enkelte tilfælde skærmet af en spærremur i halv højde. De gamle lemme i kapelsalens gulv forsvandt, hele gulvet her blev belagt med fliser, og adgangen til krypten skete nu gennem en nyindrettet dør for foden af kapellets smalle sydgavl. Ombygningen ledede af arkitekt Gotfred Tvede. Man istandsatte også epitafier og andre gravminder og lod kapelsalens hvælvede stukloft reparere.

I anledning af kirkens 300 års jubilæum 1919 lod man alt stenhuggerarbejde gennemgå en større istandsættelse og ophugning. I det indre blev den tidligere mønstermaling af væggene erstattet af ensfarvet grå oliemaling.

1929 blev kirkens hvælvede stukloft påny istandsat. Det svage punkt var stadig spirets konstruktion og afstivning, faktorer der atter engang havde fået korsskæringens krydshvælv til at give efter. Spiret blev da afstivet ved en omfattende jernkonstruktion, og midtrosettens stukkaturer, der sidst var under behandling 1776, måtte atter fornyes (ovenfor s. 40 og 47).

1936—37 var kapelsalen atter under ombygning. I den nordlige smalside blev de to benzonske marmorsarkofager rykket ud, et skillerum blev opført ud fra vestre ydermur hen under stukloftets tværgående hovedgesims (ovenfor s. 58) og et smalt redskabsrum indrettet mellem dette og kormuren; i forbindelse hermed ombyggede G. Tvede opgangen til kapelsalen fra koret med ny trappe og nye glasdøre[94].

Ingen af disse arbejder, heller ikke 1950'ernes ret omfattende istandsættelser af stoleværket eller en fornyet hvidtning af stukloftet (1959), hvorved kirkerummet påny fyldtes med stilladser, har på noget punkt ændret Holmens kirke i den skikkelse, den fik ved restaureringen for knap 90 år siden.

N.E. 1959

Fig. 43. Holmens kirke. Interiør set mod vest (jfr. fig. 41).

INVENTAR

Alterbord, nyere, antagelig stammende fra hovedrestaureringen 1872, er formet som en kasse af egetræ. Om det ældre †*alterbord* er der kun få oplysninger. I Jørgen Ibsens snedkerregnskab for årene 1646—48 nævnes en ny alterfod[1] — »och i alterfoden er giort thuende skaabe«. Det er tænkeligt, at anskaffelsen af den store altertavle 1661 har gjort et nyt alterbord nødvendigt, men der foreligger ingen oplysninger herom.

Alterbordsforhæng. 1) 1682, af rødt fløjl med ranker og storblomster, broderet i guld- og sølvtråd; foroven og forneden kantet af guld- og sølvagramaner; i midten Bjelkernes våben med to hornede hjelme i guldtråd og omgivet af broderet storakantus i sølvtråd. Over våbenskjoldet står broderet givernes navnetræk: C B M S B (Christian Bjelke og hans hustru Marie Sophie Bjelke)[2]. Under våbenet er broderet årstallet 1682.

2) 1700'rne (?), kun bevaret i fragment, af dybviolet ensfarvet fløjl. På forhængets midte ses spor af et påsyet krucifiks; dette er nu fjernet fra antependiet og anbragt på et nyere korstræ og ophængt i skriftestolen fra 1834. Kristusfiguren er i meget højt relief og syet med guldtråd.

3) 1808, af rødt fløjl med stjerner[3]. I midten står broderet Frederik VI.s initialer og årstallet 1808.

4) Af sort fløjl med sølvbesætning og et enkelt kors. Vistnok fra sent i 1800'rne; bruges ikke.

5) 1851; kun midtstykket er bevaret (indrammet og ophængt i skriftestolsbygningen)[4]. På sort fløjl er broderet med sølvtråd et sammenslynget FR VII under en kongekrone; under navnet står årstallet 1851.

†*Alterbordsforhæng.* 1) Nævnet 1650, af rødt klæde, 6 ½ alen langt. 2) Omtrent 1670, et rødt atlaskes broderet alterklæde med guld-, sølv- og silkefrynser, foret med gult taft, skænket af fru Edele Ulfeld. — 1759-inventariet opregner foruden Henrik Bjelkes og Edele Ulfelds alterklæder yderligere to andre af fløjl[5].

Altertavlen 1661 er et højt opbygget billedskærerarbejde (fig. 44), signeret af Abel Schrøder den yngre[6], blandt hvis værker den kommer Præstøtavlen meget nær i opbygning og udformning. I dens predella lige over alterbordet er indfattet et nadverrelief indrammet af rent ornamentalt formede barokslyngninger, og derover rejser sig i tre stokværk med arkitektonisk formede inddelinger den egentlige tavle, der med sine vinger strækker sig langt til begge sider af alterbordet. Ved vingernes yderpunkter har man 1834 opstillet den tidligere kordørs to søjler[7], der her fingerer at støtte tavlen. De mere arkitektonisk opbyggede led findes i tavlens flanker med snoede søjler og bjælkeværk, der afbrydes af det forsænkede midtparti med fortløbende skildring af lidelseshistorien, begyndende med nadverbilledet i bunden og sluttende med himmelfyrsten i toppen.

Tavlen står nu — som oprindelig — i egetræets naturlige farve; kun de kongelige insignier og Kristi glorie samt evangelisternes navne er forgyldt. Fra 1739 stod den dog malet med brandgul farve[8], der atter blev fjernet 1872.

Hovedstykket med et Golgatharelief har til begge sider et parti med høje søjler på karnisformet postament, der dækkes af slyngornamenter i lavt relief og kantes af bølgelister, mens søjlernes snoninger bærer blomsterranker. I søjlemellemrummene er opstillet tavlens største friskulpturer, de lire evangelister; Matthæus og Markus til venstre for storfeltet, Lukas og Johannes til højre (fig. 45 og 46). Ligesom i Præstøtavlen er de alle dramatiserede, dog ikke som der i ivrig indbyrdes disput, men aktivt optaget af at nedskrive beretningen om Golgatha. Kun Markus, med den for Abel Schrøders skulpturer så karakteristiske martialske knebelsbart, savner nu sin pen; men den må engang have været der i den løftede højre hånd. Johannes på sin side er modsat de andre ikke drejet mod Golgathascenen, men lader blikket søge ud i rummet som på jagt efter fjerne syner. Storfeltets tankeindhold fortsætter helt ud i vingerne. Her står i mindre format to andre tilskuere til Golgathadramaet, Moses til venstre og Johannes Døberen til højre, begge drejet hen mod midtfeltet og begge anbragt under et korslam, der kendetegner dem som Kristi forløbere.

Fig. 44. Holmens kirke. Altertavle 1661 af Abel Schrøder.

N. E. 1959

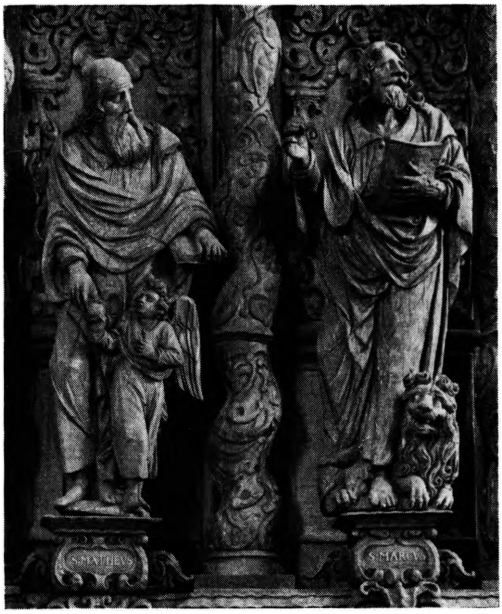

N. E. 1959

Fig. 45. Holmens kirke. Altertavle, evangelisterne Matthæus og Markus (s. 72).

Som en yderligere understregning af hovedstykkets midtpunktsøgende tendens er det øvre bjælkeværk lagt blidt skrånende udefra og indad med en knap nok mærkbar øgning af den perspektiviske virkning af skikkelsernes drejning hen mod Golgatha og tillige med en svag mindelse om fortidens fløjaltertavler.

På dette sted bærer bjælkeværket våbenskjolde, der refererer til tavlens donatorer (nærmere omtalt nedenfor). Her træffer vi også kunstnerens signatur : på en frugtklase over yderste søjle til venstre har han med en vinrankes slyngtråde antydet sine forbogstaver A S (s. 122).

Andet stokværk er lavere og smallere. Det korresponderer med et opstandelsesrelief i midten og har til begge sider to snoede søjler, mindre og slankere end dem nedenunder, som ramme om fire fremstillinger af kristelige dyder: Troen med opslået bog (men uden det traditionelle kors), Håbet med en fugl i hånden (men uden ankeret), Kærligheden symboliseret ved en moder med et par børn, og Retfærdigheden med vægtskål og sværd. Rækken fortsættes over den øvre gesims, hvor fire, lidt mindre, figurer symboliserer Mådehold, gengivet som en kvinde, der med bæger og kande blander vand i vin, Klogskab med en slange om den løftede højre arm, Styrken i skikkelse af en hjelmklædt kvinde, der omklamrer en søjle — og endelig en tilsyneladende mere uortodoks dydefigur, formentlig Uskyldigheden som en laurbærkranset kvinde iført køllert, med et lam og en bog som attributter.

I topstykket opgives den arkitektoniske opbygning. De to søjler, som indrammer opstandelsesrelieffet, dækkes delvis af de to midterste dydefigurer og løber ikke op i noget bjælkeværk, men bærer på deres kapitæler et par centrale skikkelser fra den bibelske historie, den harpespillende David fra den gamle pagt og den nøglebærende Peter fra den nye pagt. De fungerer som drabanter ved regnbuen, hvorpå Himmelfyrsten sidder, og ved jordkuglen, hvortil han støtter sine fødder.

Den fortløbende fremstilling af lidelseshistorien i midtpartiets relieffer følger nøje det skema, der er lagt til grund for adskillige andre af Abel Schrøders tavler, først og fremmest tavlerne i Vordingborg og Præstø. Fælles for dem er

det således, at Getsemane-scenen er fremstillet med friskulpturer indføjet mellem nadver- og Golgatharelieffernе.

Nadverfremstillingen i feltet forneden (fig. 47) følger på nogle punkter Abel Schrøders vante mønstre. Scenen er en antik hal med arkader i baggrunden og en hældende bordskive i perspektivisk forkortning. Apostlene er på antik vis anbragt liggende ved bordet, hvad der har voldt billedskæreren uovervindelige vanskeligheder. Han har senere 1669 gentaget motivet i Vejløtavlen, men med ringe held. I Holmens kirke er egentlig bifigurerne, de to tjenende drenge ved forhængene i arkaderne, mere levende opfattet end hovedpersonerne.

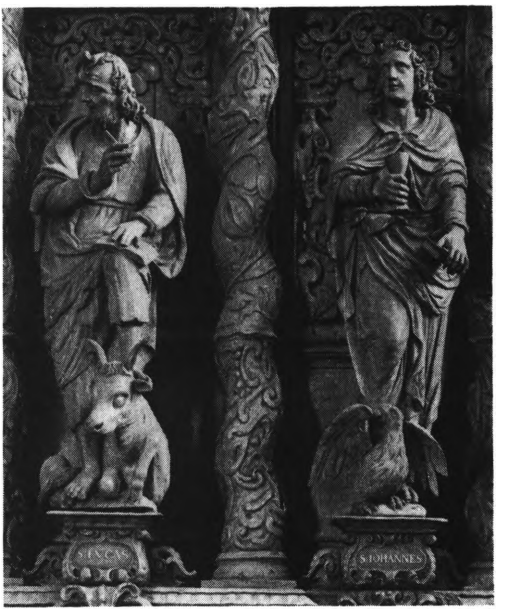

N. E. 1959

Fig. 46. Holmens kirke. Altertavle, evangelisterne Lukas og Johannes (s. 72).

Golgathascenen er helt traditionelt gengivet (fig. 48). Kristus på korset, hængende i lodret oprakte arme med et kranium og to korslagte knogler ved korsets fod, minder om kistekrucifikser fra 16—1700'rne. Eddikekrukken nedenunder står i billedfeltets centrum. Efter gammel sædvane er de onde samlet i relieffets højre side omkring de raflende soldater i selskab med skriftkloge og ridende befalingsmænd, der vel fungerer som kejserens repræsentanter. I feltet til venstre er de gode samlet omkring Maria og Johannes, tillige en enkelt skriftklog, mulig hin Josef fra Arimathæa, der gav Kristus en grav. Det gamle skema er dog næppe helt overholdt, folk af begge kategorier ses ved korsets fod. Her har man ment at genkende Maria Magdalene, og tillige en ganske anonym moder med et lille barn. De knælende figurer foroven til venstre er dog dem, der bryder traditionen. De kan næppe være fromme adoranter, således som de tidligere er kaldt; at domme efter deres hovedbeklædning er de skriftkloge, og i så fald peger de fingre ad den korsfæstede. Landsknægten, der rækker eddikesvampen op til Kristus, står også til denne side. Det er dog tvivlsomt, om han egentlig ikke snarere er Longinus, den soldat, der stak lansen i siden på den døde Kristus. Stangen med svampen er nyere og findes ikke på ældre fotografier; der kan altså have været tale om en lanse i Abel Schrøders oprindelige fremstilling.

Ud for hovedfeltets bjælkeværk er anbragt et tværovalt felt med gravlæggelsen. Foruden de behørige personer, Johannes og (formentlig) Peter, der sæn-

N. E. 1959
Fig. 47. Holmens kirke. Altertavle, nadverbilledet (s. 75).

ker liget ned i graven, og tre kvinder i adorantstillinger er der indføjet en skriftklog, sikkert pány en fremstilling af Josef fra Arimathæa.

De to følgende billeder spiller på overraskelsesmomentet. Det er opstandelsen og himmelfarten. I det første bliver 11 soldater væltet omkuld som ved en eksplosion, i det øverste er det 11 disciple, der overvældede synker i knæ, mens Kristus fra toppen af en høj stiger tilvejrs. I opstandelsesscenen har Abel Schrøder indføjet en rolig scene midt i virvaret; det er kvinderne ved graven, som uvidende om, hvad der er sket, nærmer sig skuepladsen. — Over himmelfartsbilledet frigør topstykket sig fra den arkitektoniske opbygning i den øvrige tavle. Det. er her, tavlen krones af den sejrende himmelfyrste, tronende på regnbuen, tiljublet af David, Peter og basunblæsende engle, og hvor der — formentlig med en senere tids skrift — står malet med forgyldt fraktur: Mathæi 11:28.

Altertavlen har forskellige bomærker og våbenskjolde. Frederik III.s og Sophie Amalies kronede navnetræk er anbragt på hovedfeltets postament, henholdsvis under evangelisterne Lukas' og Markus' figurer. På samme partis arkitrav findes våbenskjolde for liere af Holmens mænd, som havde betydning for altertavlens anskaffelse: for Niels Juel, der var Holmens chef, Henrik Bjelke i hans egenskab af kirkens patron og for viceadmiral Jørgen Bjørnsen (s. 133). Under Matthæus- og Johannesskikkelserne er der mindre bomærker for Niels Christensen Spend, Holmens daværende provst, og for Gabriel Jacobsen Kyng,

Fig. 48. Holmens kirke. Altertavle, korsfæstelsesbilledet (s. 75). N. E. 1959

der var kirkens værge (tre krydslagte fisk). Og endelig har Abel Schrøder selv, som nys omtalt, på en frugtklase indføjet sit eget navnetræk.

På altertavlens bagside er malet en lang indskrift med oplysninger om kirkens og inventariets historie. Bogstaverne er hvide på træets naturlige bund; skriften er fraktur. Indskriften må være opsat umiddelbart efter tavlens opstilling i kirken, anlagt som en kronik, der er ført å jour indtil begyndelsen af 1700'rne. De senere tilføjelser er kendelige ved at være malet med finere skrift. Indholdet af indskriften lyder:

Vdi CHRISTIANI QUARTI Tiid / ANNO 1619 den 5 sept: Er denne sted Induiet til en kirke, Aff superintendenten Docter Hans Besen. / Effter ad den tilforne haffde werrit en smidie Vdi den nordost Ende oc kaltis den Store Smedie som nu er paa / Holmen, oc udi den Sudueste ende haffuer veret en mynt, som nu Coret er. Offuen paa samme mynt vaar en NAVI / GATIONSskole. Vdi samme Aar er Mester NIELS MICHELSØN Aalborrig fordum Sognepræst udi Helsingborg / bleffvet denne Kirkis første præst, oc forbleff indtill hand for allerdom RESIGNEREDE, Som vaar 1639, døde 1645 / Oc bleff det første liig i denne kirke. Anno 1639 Kom Mester ANDE[R]S ANDERSØN fra Woer i Judland / oc bleff denne Stedz Sognepræst oc PROVIST offuer Hans Kong: May. skibpræster till 1642: hand bleff Bisp i AALborg. / ANNO 1640, Er denne Kongelige kirke foruidet oc bleff til en Korskirke oc med PULPUBTUR Runt om, saa oc med stolle oc / dynnickeuerck, beprydet. ANNO 1642 Kom Mester Niels Christensøn Spend fra Sæby kald i wendsyszel oc bleff ilige / maade denne stedz Sognepræst oc PROVIST. ANNO 1646 Er Captein Willem Euensen oc Niels Olsøn delleskriffüer paa / holmen bleffüen denne Stedz første kirkeuerger. Vdi FREDERICI TERTI Tiid, ANNO 1657. In Octobri Er / GABRIEL JACOBSØN forordnit at were denne kirkis forstandere, <huilken døde ANNO 1684 Den 14 Desember: og blev Kierkeverger i hans Sted, Hans Svensen Veiermester Ved Holmen. Effter / Huis døød Anno 1694: Den 24. FEBRU: Bleve Tuende Kierk vergere, Nicolai Klomand Munstersckriver, og Peter Wartberg, Veiermester Ved Holmen, hvilken sidst tog Kierkevergeriet an allene, Anno 1699, Den 30. Juni indtil 1. JANU: 1705, da / JACOB ANDEBSØN, INUENTARII Sckriver ved Holmen hannem blev ADIUNGERET.> Anno 1658 Er dette Choer med Panillet oc dehs stafering beprydet. Anno 1661 Er denne Altertaulle opsat. <Anno 1662 Er denne / ny Prækestoel opsat oc till hielp den at betale haffuer Jacob Peitersen Kong: Mays: offuer Cammertiener giffuen 200 Rix dal: Saa oc Hans Hansen Hindis Dronig: Mays: Høibetrode forualter offuer Laaland oc Falster giffue[n] 200 Rix[daler], Anno 1664 Ny aars dag Døde Mester Niels Spend, vdi Hans sted bleff Mester Torkild Tuesöen Som da var Sogneprest I Helsingborg fordret aff Hans Mays: at vere igien denne Stetz Sogne Præst oc Prouist, giorde sin förste Præken her vdi /

Kirken Dominica Esto Mihi Anno 1665: I Novembri maanit bleff M: Torkild vduald at vere Bisp vdi Aalborig effter DOCTOR Andersis død, bleff midler tiid Kaldet Herfra oc til Hoffprædicanter, Vdi hans sted bleff Her Hans Hansen Seidelin(us) / da øffuerst Cappelan vdi Helsingor aff Høiestbemelt: Kong: Mays: Forordnet at vere denne Stedz Sogne Prest oc Prouist, giorde der effter sin første Præken ny Aars dag 1666 her i Kirken. Herre Jesu giff at alting maa Skie dig till ærre. / Anno 1668 den 20 Junij, Døde M: Hans Hanszen SEIDELIN, Oc vdi Hans sted, aff Höiest Bemlte Kong: Mayt. Blef Kaldet M: Nicolaus LUNDT, Da Sogne Præst til St: Peters Kirche vdi Nested att Verre denne sted(z) / Sogneprest oc Proüist, giorde Sin første Prædichen her, Dominica XI p: Trinit: Den 2 Augusti 1668. Ao. 1676 den 15 Augusti Döde MAG: NICOLAUS LUNDT, oc Blef begrauen I St: NICOLAI Kirchis CHOER Hoes Sine Fædre / Af Gud oc Kongen, bleff Kaldet igien, I Nesby, I Skaane, til att wære denne Steds Sognepræst oc Proust Hr Jens Hansen uinter, Efterat Hand I 13 Aar Haffde været Medtienere til Denne Sted: Indsatte Sig Selff Dom: 16 p: Trin: 10 Sept. / Anno 1686, Den 17. Septem: Döde Magister Jens winter og blev Effter Bisettelse og liigprädicken her i Kierken, Begraven Udi S. NICOLAI Kierke, i Hans sted blev Mag: Gert Wineke Kaldet fra Christians Hauens Kierke til at Väre Proust og SognePrest Herved Steden og / Holdt Han sin förste Prädicken og satte sig selv in Dom: 18 post TRINIT: som var den 3 October Samme Aar. Anno 1702 Den 3 Februar: Döde Mag: Gert Wineke, og bleff begraven her i Kierken (.) i Hans sted blef kaldet Mag: Iver Brinck, som var / SognePrest til den Danscke Kierke i London udi Engeland Til ad Være Prov[st] og Sognepre[st] her ved Kiirken Hu[i]s første Prædicken da hand og indsatte sig selv sckede Dom. Palmarum, den 9 April = 1702. Gud giue dertil Krafft og Velsignelse = .>

De med < > indrammede afsnit af indskriften står med finere skrift og er senere tilføjet. Da den ældste oplysning i de tilføjede afsnit gælder prædikestolen 1662, fremgår deraf indirekte, at den ældste del af denne kronik er anbragt 1661, da altertavlen var færdig og opstillet.

* *Altertavle* 1619, formentlig skåret af Engelbret Chastesen (Melsted), nu i Grenå kirke. Den er et træskærerarbejde i sen renæssance, med dobbelt postament, tredelt hovedfelt, med storvinger og ornamenter i slynget kartoucheværk. I topstykket Christian IV.s kronede navnetræk. Grenå kirkes regnskaber meddeler, at tavlen 1661 købtes fra Holmens kirke for 75 daler[9]. Som sælger står anført Daniel Jacobsen, utvivlsomt en skrivefejl for Gabriel Jacobsen (Kyng). Der betaltes 3 mark til kongens bådsmænd, som bar tavlen fra Holmens kirke ned til stranden, og en mark i vognleje for i Jylland at få den kørt fra stranden til Grenå kirke. Der kan ikke være tvivl om, at det er den tavle, som Helge maler stafferede for Holmens kirke 1619. Den må dengang have

N. E. 1959

Fig. 49—51. Holmens kirke. Alterkalke 1610 og 1639, sygekalk 1793 (s. 804 og 85).

stået i den enskibede ankersmedjes store rum, hvor altervæggen var mod vest, ind til toldboden og navigationsskolen. Den blev nedtaget[10] og flyttet, da ankersmedjens gamle bygning blev udvidet til korskirke, og stod derefter i det nye kor, hvor den 1661 afløstes af Abel Schrøders altertavle.

†*Altertavle* 1615, stafferet med »fint guld, zinnober, blyrødt, umbra, askeblåt og spank grønt« af Helge maler[11]. Man kan formode, at den har haft sin plads i det spisehus, hvor de første gudstjenester på Holmen blev afholdt. Helt udelukket er det ikke, at den er identisk med den nysnævnte, der jo også blev stafferet af Helge maler. Noget sikkert om dette kan dog ikke oplyses.

Altersølv. Kalke. 1) 1610, forgyldt, 18,5 cm høj (fig. 49). Over den sekstungede fod en standkant med rudemønster mellem dobbeltstreger. Under knoppen og bægeret en krave, formet som bægerblade. Flad, oval knop med tungemønstre foroven og forneden; i sviklerne, hvor tungerne mødes, ses i majuskler på streget grund: IHESVS. På det glatte, bugede bæger er indgraveret med versaler: »Anno 1618 Nye Aars Dag haffver Anders Olvffsen, K: M: Renteskriffver foræritt denne Kalck och Disk thill Holmens Kirke«. Kalken bærer på fodpladen Københavnstempel 1610 og mestermærke for Matthis Claussøn (Bøje 137). Under fodpladen er i 1700'rne indprikket med kursiv: »Wo(g) 32 Lod«. Nyere mundstykkeindlæg. — Tilhørende *disk* 1692, forgyldt, 24 cm i diameter, prydet med indgraveret cirkelkors. Københavnstempel 1692. Mestermærke, meget udslidt, vistnok for Niels Svendsen (Bøje 194) eller for Morten Stilcke (Olrik s. 69, Bøje 195)[12].

2) 1639, forgyldt, 29,5 cm høj (fig. 50). Skænket 1641 til Holmens kirke af Christian IV. Over den sekstungede, hvælvede fodplade, hvori er indgraveret et fortløbende båndmønster, »løbende hund«, en lav standkant mellem smalle, vandrette profilbånd og prydet med rudemønster mellem lodrette streger. Den sekstungede fod har kantprofiler med sideløbende, slyngede båndmonstre på prikket grund. På en af fodtungerne, lige over standkanten, er indgraveret det kronede C 4 over årstallet 1641. Den ovale knop har fremspringende rudebosser med majuskler på streget grund: IHESVS. Det høje, slanke bæger er glat indtil 7,5 cm fra overkanten. Derover er bægeret let matteret ved vandrette streger. 3 cm fra overkanten ses et vandret ornamentbånd med prikket mønster. Under bunden et Københavnstempel 1639 og et mestermærke, sammenslynget SP for Steen Pedersen (Høje 142). Derunder med prikket kursiv: »Wo. 96 lod«. — Tilhørende *disk* 1692, forgyldt, diameter 18,5 cm, med indgraveret cirkelkors. Under bunden ses lire stempler: Københavns bystempel 1692, mestermærke for Niels Svendsen 1689 (Bøje 194), Conrad Ludolfs guardeinstempel, samt månedsmærket Jomfruens tegn. Desuden er indprikket med skrift fra 1700'rne: »Wo 11 Lod 1 ½ Qvintin«.

3) 1713, af hvidt sølv, 22 cm høj; kummen er indvendig forgyldt. Glat, rund fodplade og skaft. Billet, midtdelt knop. Højt bæger, synes fornyet. På fodpladen findes Københavns bystempel (med udslidt årstal), mestermærke for Niels Johnsen 1713, guardeinstempel for Conrad Ludolf, månedsmærke for Krebsens tegn, og endelig er der indgraveret med senere skrift: »N° 6. 98 l(od) 3 q(vintin)«. Den tilhørende *disk,* 15,5 cm i diameter, har under bunden mesterstempel 1713 for Niels Johnsen, samt med prikkede bogstaver: N° 6. Både kalk og disk er først kommet til Holmens kirke i begyndelsen af 1800'rne på foranledning af provst Anders Krag-Holm, der mentes at have erhvervet dem fra Søkvæsthusets nedlagte kirke eller fra et af flådens orlogsskibe[13].

Oblatæsker. 1) 1711, af sølv, indvendig forgyldt, 22 cm lang, 9 cm høj, 9,5 cm bred, af form som en ligkiste (jfr. Helligåndskirken s. 681) med let skrånende sider og hvilende på fire dødningehoveder. Langs kistens og lågets kant en smal bukkelbort. På låget et støbt krucifiks med skriftbånd foroven og dødningehoved med korslagte knogler forneden. På forreste langside er indgraveret med kursiv: »Dit Alter til Zirat, Dit Navn til Tak og Ære, Skal dette Brød-Huus Dig, o Jesu, Skienket være fra Oluf Leth, som er Dit Huusis Klokere Og Bodil Bonnix: til Dem begge Naadig See! Anno 1711«. I bunden et Københavnstempel 1711, Mestermærke for Niels Johnsen 1705 (Bøje s. 59), Guardeinmærke for Conrad Ludolf og månedsmærke Skyttens tegn. Under kanten er graveret med senere skrift: »Weyer 69 Lod 1 ½ qvintin«. I skrinet opbevares en *ske* af sølv (uden stempler) med perforeret blad og firkantet skaft, som på midten er snoet[14].

2) o. 1720, skænket til kirken 1758; af sølv, formet som en aflang kasse, 18 cm lang, 11,7 cm bred, 7 cm høj, hvilende på fire kuglefødder. Over fodpladen en bukkelbort, indrammet forneden af et smalt profilled med hulede tunger og foroven af en bølgebort. Under låget et smalt bølgeprofil. Det hvælvede låg har højt opdrevet bukkelbort. På fodpladen ses et ikke identificeret udenlandsk bystempel samt et mestermærke, der mulig kan læses som C I. Kirkens værge har i en registratur over breve og lign. noteret, at en oblatæske den 19. juni 1758 blev »af en Pige frembaaret og sat paa Alteret. Udi samme Skrin fandtes en Seddel — hvori Giveren ubekiendt offererer det til Evindelig Eye at forblive«. I kirkens arkivalier er der usikkerhed m. h. t. årstallet; efter nogle kilder er sølvskrinet skænket allerede 1728, efter andre — tilsyneladende mere troværdige — først 1758. Der kan kun være tale om det her beskrevne[15].

3) 1908, rundt med ottetunget profil, udført 1903—08. På bunden langs kanten er indgraveret: »Alfred Dragsted fecit 1908«. Forgyldt sølv med emaillearbejde. Skænket af A.D.s arvinger 1954.

†*Oblatæske* 1647, omtalt i kirkens ældste inventarium o. 1650, formet som en bog. Kun beslagene af sølv er bevaret på en alterbog fra 1924. En gammel alterbog, udgaven 1688, som endnu findes ved kirken, og hvis fløjlsbind har spor af de samme beslag bringer med håndskrift fra 1700'rne følgende beretning: »Anno 1647 forærede Morten Michelsen Kongl: Maytts Proviantskriver med sin Hustrue Kirstine Jensdatter en bog in 4to med Fløyels Bind og Sølvbeslag til Holmens Kirkis Altar for at lægge Oblaterne i. Anno 1688 den 11 laec: gav Hr. Jens Richardsen Stud og hans Hustru Ellen Jacobsdatter Wei-Dnd en Alterbog med Fløyels bind og Sølvbeslag til Holmens Kirke. Anno 1704 den 20 April lod Mogens Leegaard og hans Hustru Margrethe Jens Datter Stud samme Alterbog fornye og forbædre. Anno 1759 fantes begge disse Bøger ubrugelige. Og som til Alteret siden den Tid vare forærede 2de Sølvæsker til Oblater, blev denne Alterbog efter Kirkepatronens ... mundtlige Ordre det gamle Beslag, saavidt brugeligt var, dertil brugt og den anden Bogs Beslag anvendt til at bestride Bekostningen«. — Der er tale om fire hjørnebeslag, af sølv og forgyldte, med evangelistfremstillinger i dobbeltarkader. I midten en oval plade i gennembrudt kartoucheramme med en krucifiksgruppe (Maria og Johannes ved korsets fod). På bagsiden de samme fire hjørnebeslag, åbenbart støbt i samme form. I det ovale midtfelt ses en opstandelsesscene[16].

Alterkander. 1) Kirkens ældste vinkande til alteret (fig. 53) har giverindskrift fra 1694, men er først stemplet 1704. Den er 37 cm høj; over den glatte fodplade en opdrevet akantusbort; graveret storakantus nederst på bugen og ved indersiderne af den lange, spidse tud. Det hvælvede låg har ligesom fodpladen opdrevet akantus som ramme om et drevet cirkelfelt med fremstilling af nadveren. Låget har gæk i form af en støbt vrængemaske. Den volutformede

N.K.1959

Fig. 52—53. Holmens kirke. Vinkander 1717 og 1704.

hank har ved berøringspunktet med kandens korpus en støbt roset omgivet af graveret akantus. Midt på kanden, under tuden, står indgraveret med store skriveskriftsbogstaver: »Hans Swendsen 1694«. H. S. var kirkeværge og døde 1694 (begravet i våbenhuset ved Urtegårdsgangens sydgavl)[17]. Øverst på kandens hals findes en række stempler: Københavns bystempel 1704, mesterstempel samme år for Hendrick Reinicke (Bøje 289), guardeinstempel for Conrad Ludolf samt månedsmærket Løvens tegn; under bunden er senere indprikket med kursiv: Wo 174 lod. Kanden må efter dette være skænket til kirken for testamentariske midler efter den afdøde kirkeværge.

2) 1717, 45 cm høj (fig. 52). Lav fod med karnissvunget profil. Kandens korpus er midtdelt ved et vandret profilbånd. Høj glat hals med låg. Volutformet glat hank. Låget har gæk som en lukket, ægformet urne, midtdelt ved et smalt, vandret bånd. Under foden er der fire stempler: Københavns bystempel 1717, mesterstempel CIS for Christen Jensen 1716 (Bøje 264), guardeinmærke for Conrad Ludolf og månedsmærket Stenbukkens tegn; desuden findes mesterstempel indvendig i låget og foroven på hanken. Med senere kursiv er under bunden prikket: Wo 287 Lod. På den øverste halvdel af korpus findes med kursiv en indskrift, der beretter om, hvordan kanden er støbt af metallet fra to forskellige sølvgenstande: »Anno 1717 Er Denne Alter Kande elfter

Kierckens Høye Patrons Ordre Giort og forfærdiget paa Kierckens Bekostning af en Sølv Kande Vog 126 ¾ Lod hol(t) 12 Lødig Som Karen Salig Jep Andersøns Fordum Borgerske udi Malmøe hafde Foræret til Bremmer Holms Kiercke Anno 1662 Den 20 Juny Saa og af en Bund Sølv:Skaal Med Log vog 135 ½ Lod holt 13 ¼ Lø(dig) gieven Til Bremmerholms Kiercke Anno 1704 af Forrige Kongl: Maysts Skipper Laug paa huis Log stod Skrevet Kongl: May^sts^ Admiralitets Welkom Anno 1638 H(v)ortil af Kierckens Midler er Lagdt 28 Lod Sølv: Weyer Saa Denne Kande 290 ¼ Lod og Holder 8 Potter«.

†*Alterkande* 1707, af tin, 38 cm høj, med lav, profileret fod, låg og gæk som på sølvkanden fra 1717. I lågets bund Københavns bystempel samt mesterstempel, vistnok for Søren Christensen. 1707. På låget er indgraveret: »Denne er Holmens Kirckes Alterkande Anno 1713«. Overladt 22. marts 1952 til Sømandskirken i Nyhavn. Nævnet i kirkens inventarier fra 1759 til 1894.

†*Alterkande,* af sølv, skænket 20. juni 1662 af Karen Jep Andersens i Malmø[18], omstøbt 1717; se endvidere under alterkande 1717.

Vinflasker af tin. 1) 1736, ottekantet, 27 cm høj, med skruelåg; måler 7 potter. Indgraveret med skriveskrift: »Holmens Kirckes Alterflascke Anno 1736«. Ingen stempler.

2) O. 1739, ottekantet, ca. 22 cm høj, måler 6 potter; ifølge indskrift erhvervet 1765. Under bunden og i bunden af skruelåget lindes Københavns bystempel og mestermærket SMS 1739 for Søren Madsen[19].

3) O. 1739, som nr. 2, men lidt smallere; måler 5 potter. Stemplet i bunden af låget med samme mærke som den foregående. I bunden er indridset en spiral.

†*Altervinflasker.* En lille sølvflaske omtales som forsvundet 1699; boet efter præsten Peter Ramløse, hvem man måtte gøre ansvarlig for tabet, udredede da til kirken 10 rdl. 4 mark 14 sk. — Kandestøberen Jacob von Minden repererede 1695 skruen på den ene (tin)vinflaske; hans enke leverede marts 1699 to nye tinflasker, efter at kirkeværgen havde afleveret to ældre, en større og en mindre, til omstøbning[20].

Sygekalke. 1) 1693, forgyldt, med tilhørende flaske, 13 cm høj, profileret, sekstunget fod, cylinderformet skaft, ret flad midtdelt knop med opdrevne tungemønstre. Under foden læses med indridsede versaler: »Denne Kalck oc Disk hører til Bremerholms Kirck oc weier med Flasken 16 Lod. Anno 1693«. Senere er indprikket med 1700'rnes skrift: 19 ¼ Lod. Ingen stempler. Den tilhørende *disk* har diameter 8,5 cm, forgyldt, glat. I bunden ses mestermærke RK for Rasmus Andersen Krag (Bøje 338). Den til kalken hørende vinbeholder med oblatgemme siddende i bægeret synes i nyere tid omgjort, mens oblatgemmet bærer et årstal, hvis tredie ciffer er ulæseligt — mulig står der 1749; desuden et utydeligt mesterstempel GH, rimeligvis for Gerhard Hass (Bøje s. 75, nr. 437), og yderligere et stærkt udvidsket stempel. Uoverensstemmelsen

mellem den oprindelige og den senere vægtangivelse forklares altså derved, at kalken eller dele deraf er omgjort i 1700'rne. Kalken med tilbehør, der gemmes i et gammelt futteral, har en årrække i begyndelsen af 1900'rne været overført til Citadelskirken, men er nu atter ved Holmens kirke.

2) 1793, forgyldt, 9 cm høj, oval fod og ovalt bæger (fig. 51*);* skaft og fod er begge indknebet og mødes i en skarp kant med kuglestav. Bægeret er prydet med smalle, tætstillede bægerblade. De nederste dele af kalken er mulig omgjort. Under foden en klap på hængsler til oblatgemme. I bægeret en glasbeholder til vinen. En række stempler ses i bægerets bund: Københavns bystempel 93 (for 1793); guardeinmærke for Fabritius; månedsmærke for Skyttens tegn, og endelig et delvis udslettet mestermærke, hvis sidste bogstav er N, mens det første mulig er I eller M. — Den tilhørende *disk* er glat, oval; største diameter 17,2 cm; ingen stempler. Kalk, vinbeholder og disk opbevares i gammelt futteral[21].

3) Efter 1795 med ældre bestanddele. 9,5 cm høj, oval form, opbygning omtrent som nr. 2, dog har både fod og bæger tætstillede bladmønstre; indknebet skaftled om lille, profileret knop. Under foden et ældre, ovalt låg med Københavns bystempel fra 1730'rne (fjerde ciffer ulæseligt); desuden et guardeinmærke: PNVH for P. N. van Haven (guardein 1729—49, Bøje s. 14). Sammesteds ses mestermærke for Ditlev Petersen (Bøje 701) samt månedsmærke for Tyrens tegn. På fodranden en serie andre stempler, der stammer fra, at kalken er omgjort efter branden 1795: Københavns bystempel med utydeligt årstal (98 eller 99), mestermærke for Ditlev Petersen (17)99, guardeinmærke for Fabritius samt månedsmærke for Krebsens tegn. Hertil en oval, forgyldt *disk,* største diameter 17,5 cm. Første værges kopibog meddeler under juli 1795, at Admiralitetet har approberet, at kirken anskaffer en ny sygekalk i stedet for den, som kapellanen mistede under byens brand. Det er sandsynligvis den her omtalte, som helt fremtræder i ren empirestil[22].

Til kirkens altersæt horer to gamle *fløjlsbroderede klæder* til at lægge over kalk og disk: 1) 1733, 36 × 41 cm, af sort fløjl; langs kanten, broderet i sølv- og guldtråd, en bort med blomsterranker. I midten et cirkelfelt med broderede tungemønstre og smal liste af agraman som ramme om et spejlmonogram, der synes at vise de sammenslyngede bogstaver LRSQ. 2) Fra samme tid, 17 × 18 cm. Lignende mønstre som den foregående. I midten en krans af tungemønstre som ramme om et Kristusmonogram[23]. 3) Kirken ejer desuden et antikt kalkklæde, skamket i ny tid af prinsesse Helene.

†*Sygekalk.* I kirkens arkivalier omtales hyppig sygekalke, som det nu ikke er muligt at identificere. 1696 fik guldsmeden Niels Svendsen 10 rdl. 4 mark 14 sk. for at gøre en kalk til kapellanen Jens Lund, idet dog en ældre kalk blev indleveret til omstøbning[24]. 1851 anskaffedes to nye berettelsessæt[25];

N. E. 1959
Fig. 54. Holmens kirke. Alterstage 1873 (s. 86).

men kirken ejer dog nu kun de ovenfor omtalte tre sæt.

Alterstager. 1) 1873, skænket af grevinde Danner, 90 cm høje (fig. 54). Af drevet sølv, balusterformede på firesidet fodstykke prydet med akantus og bladguirlander mellem englehoveder. En indskrift oplyser giverens navn. Mestermærke for V. Christensen, guardeinmærke for Simon Groth. Ifølge Bobé er stagerne kopier efter alterstager i Den hellige Gravs kirke i Jerusalem (Bobé 93).

2) To syvarmede sølvkandelabre til alteret, skænket 1919 af medlemmer af Holmens menighed, udført af A. Dragsted.

3) To messingalterstager, vistnok første gang nævnet 1852; nu i den store skriftestol. Sammesteds opbevares to mindre, 47 cm høje, broncestager i sen empire med kanneleret søjleskaft, midtdelt ved balusterformet knop; firkantet fod på flade kuglefødder. Har næppe nogensinde været alterstager. Første gang[26] nævnet 1852.

†*Allerstager* af messing 1873 (?),kandelaberformede og syvarmede. Er mulig identiske med de par stager, der 1873 blev skænket til kirken[27], udført efter tegning af C. C. Peters. Nu i Nicolai kirke.

†*Alterstager.* 1) To store messingstager med tre løver under foden, første gang nævnet 1650. I 1759-inventariet omtalt som kasserede[28].

2) Et par store messingalterstager, o. 1690 skænket til Holmens kirke af Skipperlauget. 1739 gav patronen tilladelse til, at de blev solgt[29]; men de nævnes endnu 1759 og 1797 blandt kirkens gamle, ubrugelige inventargenstande og er vistnok først solgt i begyndelsen af 1800'rne.

3) To smaa Messingstager[30] til alteret, foræret af kaptajn Poul Justesens enke, første gang nævnet 1759. Omtales i 1797-inventariet som de eneste, der var i brug ved kirken. Stagerne blev stjålet 1808.

Et par store *trækandelabre* i sen empire, fra 1830'rne eller 1840'rne, anvendtes tidligere i koret (fig. 40); nu i kapellet[31].

Alterbøger. 1) Udgaven 1688, ifølge håndskrevet beretning bag i bogen anskaffet 1759. Indbundet i violet fløjl, på hvilket endnu ses spor af de beslag, der tidligere var på kirkens ældste oblatskrin (s. 82), og som nu er anbragt på den her nedenfor nævnte alterbog.
Bogen har nu kun tilbage to sølvforgyldte spænder i rocailleværk. 2) Udgaven 1924, den nu ved kirken brugte alterbog, forsynet med de beslag, der tidligere sad på oblatskrinet.

N. E. 1959

Fig. 55. Holmens kirke. Døbefont 1646 (s. 88).

Knæfald 1920 med et smedejernsgitter tegnet af J. Møller-Jensen og skænket af direktør R. P. Troensegaard. — Om kirkens ældre †*knæfaldsskranker* er der en del oplysninger: et snedkerregnskab 1638 fortæller, at der er gjort »en skammel af eg rundt om alteret, inden for muret«, samt otte andre knæleskamler i koret og fire små skamler at knæle på for brudefolk. Da koret kort efter flyttedes til dets nuværende sted, blev knæleskamlen ændret[32]; Jørgen Ibsen snedkers regnskab 1646—48 lyder på »om alteret en ny lang fodskammel og den gamle fodskammel på begge ender forlænget«. Efter en sandsynlig, men ukontrollabel opgivelse fik knæfaldet 1678 et jerngitterværk med messingzirater[33]; gitteret var skænket af Holmens nagelsmed Christen Sørensen, mens graveren Knud Madsen gav messingkuglerne. Inventariet 1759 oplyser, at nagelsmedens navn var Christen Svendsen, men Jonge gengiver navnet som Sørensen, hvilket utvivlsomt er det rigtige, da den samme nagelsmed 1679 har givet en pengetavle til Holmenskirke (s. 114). Ved kirkens istandsættelse 1834 blev knæfaldet gjort smallere; gulvet inden for skranken, som siden 1696 var belagt med fliser, blev (i modsætning til tidligere) hævet over korgulvet, hjørnerne blev rundede og »læneværket« af jern blev ombyttet med et af bejset egetræ[34], dog med bibeholdelse af opstanderne fra 1678. Disse er nu siden 1920 anbragt som indhegning om dåben i Urtegårdsgangen.

Som *brudetæpper* har Holmens kirke i lange tider anvendt to billedvævninger af uvis oprindelse; muligvis stammer de fra det gamle Christiansborg og kan måske henføres til det slotsinventar, der ved branden 1794 deponeredes i kirken. 1) 1500'rne (?), 165 × 210 cm. Gobelin af tre sammensyede stykker,

af uld og silke, med friser af dyre-, fugle- og blomstermotiver på blågrøn bund. Nyere frynse. På den midterste bane til venstre læses bogstaverne: AID HS. 2) 1600'rne, 170 × 265 cm. Bordtæppe af ét stykke gobelin med samtidig frynse. På mørk blå grund ses en storblomstret ornamentik og fem medailloner (der parvis står på hovedet, fordi de er placeret ved bordtæppets nedhæng), én i midten med motiv: Daniel i løvekulen, og fire langs kanterne, to med motiver fra Elias' og to fra Jonas' historie. — Tæpperne, der tidligere var ophængt ved dåben, er nu i ramme med glas ophængt ved indgangen under orgelet. — Til bryllupper i kirken anvendes fire *brudestole,* formet som rokoko-armstole fra o. 1750. De er vistnok sammen med to samtidige rygstole overleveret til kirken efter slotsbranden 1794. Inventarierne omtaler i overensstemmelse hermed den gamle brudestol fra 1600'erne som kasseret 1797.

Font 1646, af smedejern, stafferet og forgyldt (fig. 55), har en lignende udformning som den i Kornerup (D.K. i Københavns Amt, s. 680). Den er 117 cm høj og har langt balusterformet skaft, som forneden støttes af fire buede ben, forneden endende i menneskefødder. Mellem benene er tomrummene udfyldt med fantasislyngværk og spiraler af den for Christian IV.-tiden karakteristiske form. Balustren bærer en bægerformet skål, dannet af fire buede stænger, der løber ud i mandlige og kvindelige hermer uden arme. Mellemrummene udfyldes af slyngværk, der i hvert felt snor sig uden om et kronet C 4; i det indre af skålen løber balustren op i en forgyldt dup. Hermerne har på bagsiden indgraveret spiraler og stregmønstre; kun en af de mandlige hermer har graveringerne erstattet af påmalede streger. Alle skaftringe og monogrammer samt de fleste spiraler er forgyldte. På den ligeledes forgyldte bærerand er indridset H V S, mestermærke for Holmens smed Hans Ulriksen Svitzer, der if. traditionen har skænket fonten, samt et årstal: 1646.

Fontens hele, ret omtumlede tilværelse er ganske godt afhjemlet. Kirkens ældste font (kort omtalt nedenfor) stod efter kirkeudvidelsen 1640 i Skippergangen, forrest ved mandsstolene på nordsiden nær ved krydset. Dens udseende kendes ikke, og det ser ud til, at den ved kirkens forandring til en korsbygning var bestemt til at kasseres. Kongen gav i alle tilfælde ordre til, at den skulle sendes til Færøerne (eller Island?)[35], og den nye font fra 1646 kom til at indtage dens plads, hvor den 1658 indgærdedes med et tralværk[36]. Stolestaderne her nær ved krydset var alle dage meget efterspurgte, og netop dåbens sted gav så gode muligheder for både at se og høre præsten ved alteret og på prædikestolen, at man besluttede her at bygge nye stolestader[37]. 1688 blev mestersmedens jernfont da flyttet hen til Abel Cathrines gravsted i Urtegårdsgangens sydøstlige hjørne, efter at arvingerne havde givet deres minde dertil; tidligere mindede en indskrift ved epitafiet derom[38]. Det nyindrettede dåbskapel blev udstyret med »zirat«, hvilket vel vil sige, at det blev omgivet

med et tralværk; desuden byggedes der ved fonten en fadderstol[39], hyppigst benævnet »barnestolen«. Påny 1756 holdt døbefonten flyttedag[40]. Mestersmedens mere ejendommelige end smukke font blev opmagasineret ved kirken og afløstes af den marmorfont, der omtales umiddelbart nedenfor. 1853 blev den afleveret til Oldsagssamlingen (Nationalmuseet), men 1921 kom den tilbage til sin gamle kirke[41], der i mellemtiden havde haft hele to yngre fonte. Dens nuværende plads er i den søndre ende af Urtegårdsgangen.

Font 1872, af sort marmor og sandsten, tegnet af Ludvig Fenger; med reliefgruppe (tro, håb og kærlighed) udført af billedhugger Evens[42]. Står siden 1921 i det store kapel.

* *Font* 1756, 92 cm høj, af hvidt marmor, udført af C. F. Stanley[43], har nærmest form som en alterkalk med ægstavprofil langs skaftknoppen. Den bægerformede skål har forneden akantusløv og er foroven profileret med tætsiddende riller; firkantet fodplade. — Fonten blev udført for Holmens kirke i forbindelse med dåbskapellets flytning (se ovenfor). Der var for trangt ved Abel Catrines grav til store dåbsfølger, og man besluttede derfor at flytte den over til Urtegårdsgangens sydvesthjørne, hvor der var bedre plads. Også her kom dåbskapellet til at stå over en muret grav[44], oprindelig tilhørende kgl. skibshøvedsmand David Dannel (s. 123). 11. august 1756 resolverede Admiralitetet[45], at den nye dåb skulle anlægges »uden forhøjelse og trin, og Døren ved Brystværcket bliver med drejede og med Messing overtrockne Piller«. Ved restaureringen 1834—36 forblev dåben på dette sted, men udvidedes i en skikkelse, der næppe mere kan efterspores. 1872 blev da Stanleys font kasseret, og dåbsstedet flyttedes til sin nuværende plads. 1756-fonten blev givet til Hvidovre kirke[46], hvorfra den 1921 overførtes til S. Nicolai kirke i København.

†*Font* 1619. Kirkens ældste font, hvis udseende ikke kendes, og hvis placering i korskirken fra 1640 ovenfor er omtalt, blev 1646 afløst af mestersmeden H. U. Svitzers jernfont.

Dåbsfade. 1) 1646, omgjort 1757, af sølv, o. 48 cm i tvm. Fadets opadbøjede og letprofilerede kant har seks dobbeltsvungne tunger med seks små, ombøjede akantusornamenter i tungernes inderste kurver. På kanten ses Københavnsstempel 1757, Guardeinmærke for Fabritius, mestermærke NLM (med utydeligt årstal) for Nicolai Langermann (Bøje s. 77, nr. 449) samt månedsmærke for Vandmandens tegn. Det var oprindelig støbt for kirkens gamle jernfont og bar i bunden det kronede navnetræk C 4, omgivet af årstallet 1646, hvilket ved omstøbningen er overført til det nye fad. Både navn og årstal er opdrevet; det kronede C og liretallet er smykket med svungne akantusblade. Kirkens inventarielister[47] meddeler enstemmigt, at omstøbningen skete 1758. — Under kanten er indprikket: W° 190 Lod. Guardeinmærket, mesterstempelet og månedsmærket er gentaget under bunden.

2) Af messing, fra 1500'rnes midte, sydtysk arbejde, skænket 1653. I kanten er indgraveret en bladkrans og en ring af rosetter. I bunden et opdrevet bebudelsesrelief: Maria til venstre iført lang kappe knælende ved en alterlignende bedepult, hvorpå ligger en smal alterdug. Englen, der bøjer højre knæ, holder et korsprydet scepter i hånden. Mellem de to figurer en krukke med høje, stiliserede blomster. Øverst i billedfeltet svæver Helligåndsduen med stråler ned mod Maria. Cirkelfeltet er omgivet af en majuskelkant. På undersiden af kanten ses et udslidt stempel, og herunder er indgraveret — ligeledes meget slidt — et tal (vægtangivelse?): 129 49. På oversiden af kanten er giverens initialer indgraveret, tilsyneladende et sammenslynget SED, i et ornamenteret skjold samt årstallet 1653.

†*Dåbsfad,* skænket af mag. Jens Richardsen Stud, præst ved Holmens kirke 1669—93; af messing, 1797 omtalt som kasseret[48]. At fadet er kasseret, behøver kun at betyde, at det var ude af brug; i så fald kan det være identisk med det nys omtalte, hvis indskrift da ikke kan gælde for Holmens kirke. Nærmere oplysninger savnes.

†*Dåbskander* af tin. 1) Nævnet 1650, omgjort 1695[49]. 2) Ny tinkande anskaffedes 1802. Kirkens inventarium anfører for nævnte år under 19. juli: »En ny Tinvandkande til Daaben, vog 6 ½ pd, i Stedet for den foran anførte, hvis Værdi i Tin blev givet til Afslag«[50]. Denne nye kande nævnes i senere inventarier, men findes ikke mere. Til dåben har kirken i lange tider anvendt en af sølvalterkanderne.

Korgitter 1668 er i tidens løb både flyttet og forandret. Bevaret er kun 37 messingbalustre (fig. 41), 131 cm høje, og af træværket med sikkerhed kun de to udskårne søjler, som siden 1834 står under altertavlens vinger, samt fire store profetfigurer. Rundt om i kirken bevares andet snitværk, som mulig kan henføres til det gamle korgitter.

Gitret står siden 1834 tværs over koret langs den nord-sydgående kant af det forhøjede gulv, hvorunder de murede gravkrypter findes. Før den tid stod det længere nede i kirken, omtrent ved rygstødet af de forreste stolestader i korgangen[51]. Dets oprindelige udseende kan kun i de groveste hovedtræk rekonstrueres. Midt for korgangen var gitterlåger, hvis dobbelte låger havde messingbalustre, og som flankeredes af de to nævnte søjler. Til begge sider har det formentlig ubrudte gitterværk med messingbalustrene stået; såfremt søjlerne ved alteret har postamenter af den oprindelige størrelse, målte korgitteret fra gulvet til balustrenes overkant ialt godt 250 cm, hvilket atter betyder, at gitterværket hvilede på et panel af o. 120 centimeters højde. En overligger af ukendt form havde en lang indskrift[52] og bar på sin overkant forskellige skulpturer, hvoraf med sikkerhed kun kendes fire store profetfigurer. De blev 1834 flyttet til orgelskranken, hvorfra de 1872 atter fjernes for påny at pryde kor-

N. E. 1959

Fig. 56. Holmens kirke. Udskårne figurer fra prædikestolsopgangen (s. 93).

skranken. Disse skulpturer stammer fra Abel Schrøders værksted, der vel i det hele har leveret alt det nu forsvundne snitværk til gitteret. De fire profeter røber nært slægtskab med evangelistfigurerne på altertavlen, i let svungne stillinger med gestikulerende armbevægelser, som om de fører samtale med hinanden. Daniel, længst til venstre (mod syd) har en ejendommelig moderniseret klædedragt med støvler, en kort kappe med nedfaldskrave og derunder en knappet vest; de tre andre — Ezekiel (der svinger et røgelsekar), Jeremias og Esaias — bærer antikke klædebon.

Nu er der 38 messingpiller, der alle har graverede indskrifter med årstallet 1668 samt alle givernes navne i versaler (gengivet hos Bobé s. 257); begyndende fra syd står på den første baluster kongens køkkenskriver Claus Sohn (som ialt gav 3 piller), derefter følger tøjhusskriver Niels Andersen (1); zahlmester ved Søetaten Lorens Holmer (2); hofslagter Hans Hermansen, der er repræsenteret ved hele 12 balustre; kapellan, senere provst, Jens Hansen Winther (1); kirkeværgen Gabriel Jacobsen Kyng (1); materialskriver Knud Walter og hustru (2); materialskriver Hans Swensen (1); mestersejlmager Michel Christensen (1); bryghusskriver Johannes Wulf (1); tømmerskriver Barthelt Masschen (1); skibskaptajn Rolff Petersen (en baluster med våben: en svane

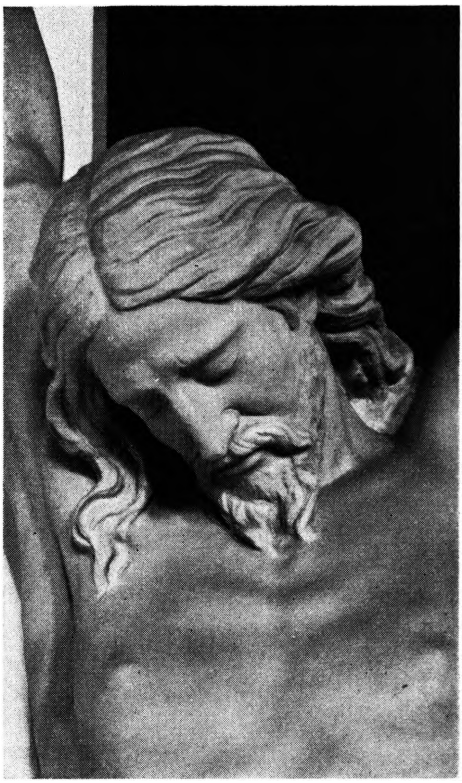

N. E. 1959

Fig. 57. Holmens kirke. Sandstenskrucifiks, hoved (s. 93).

under en skikkelse med tilbundne øjne); tøjmester Michel Andersen (1); underskriver Christen Lavridsen (1); ridefoged på Halsted kloster Claus Lund (1); provst Hans Hansen Seidelin (1); mønsterskriver Marten Claussøn (1); redersvend på proviantgården Rasmus Mickelsøn Fiellerop (2); kapellan Lauridtz Hansøn Grønbech (1); kancelliforvalter Rasmus Rasmusøn (1); mestersnedker på Bremerholm Adolf Erich (1). En enkelt baluster stammer ikke fra 1668, nemlig den første i rækken til højre for opgangen; den bærer indskriften: »Til Minde om de hæderlige Ægtefolk Conferentsraad Peter Caspar Vorndran og Hustru Marie Kristine Vorndran,født Sørensen, ved hvis Testamente en anselig Gave blev skænket til Kirken Anno 1835« (gravsten nr. 23 og 27).

Denne sidstnævnte baluster er således opsat, da gitteret blev trukket tilbage til sin nuværende plads ved den store restaurering 1834—36. Ved den lejlighed beholdt korgitteret sine låger; de fjernedes 1872 og i stedet førtes gitteret ud langs siderne ved opgangen til koret. Opgangens form ændredes noget 1908 og fik to hjørnestolper, hvoraf den ene smykkedes med en gammel herme, antagelig fra Abel Schrøders værksted og mulig stammende fra panelet ved opgangen til prædikestolen; den anden hjørnestolpe fik en lignende herme i moderne kopi.

I vindfanget mod nord ved indgangen til Kaptajnsgangen lindes over døren anbragt et snitværk fra 1600'rne, et gennembrudt, dobbelt kartoucheværk med Frederik III.s og Sophie Amalies forgyldte navnetræk; to svævende småengle bærer de forgyldte kroner over initialerne. Man tør forsigtigt gætte, at dette snitværk har haft sin plads over kordørene fra 1668. Da der fra koret også tidligere var en gang hen til prædikestolen, har der her været en låge, formentlig som nu med et par af korgitrets balustre. Usandsynligt er det ikke, at et snitværk, nu over døren til skriftestolen, oprindelig sad her.

†*Korgitter* 1640. Utvivlsomt har den ældste kirke i ankersmedjen haft et tralværk i koret, men sikre efterretninger foreligger ikke. Derimod er der et par meddelelser om korgitteret i korskirken fra o. 1640. Snedkeren Eskild Gor-

risen[53] gjorde ved den tid regnskab for »et skillerum for koret«, som han atter måtte tage ned »og gjorde det bredere på begge ender«. Det var smykket med snitværk, men udtalelserne er ikke tydelige; der tales om »krogstene tharmes med syller«, bag hvilke ord man i alle tilfælde kan læse, at der har været søjler, hvis udskårne kapitæler nævnes i det videre regnskab. I et regnskab fra 1646—48 nævner snedkeren Søren Ibsen, at han pány har nedtaget korets tralværk »og det igen opsat en alen højere«. Godt 20 år senere har det veget pladsen for det nye korgitter med de høje messingbalustre.

Træskulpturer, 1600'rne (fig. 56). En række udskårne figurer på prædikestolsopgangen, statuetter forestillende apostlene, har i alle tilfælde stået her siden 1834, men det er uvist, om de oprindelig hører til på dette sted. En instruks fra 1699, gengivet i Oluf Leths optegnelser, nævner, at det er klokkerens pligt tre eller fire gange om året at afstøve »Apostlerne ofuer Chors-døren«. Om disse små træskærerværker således har stået på korgitterets overligger mellem de fire store profetfigurer, vides ikke med bestemthed, men det er meget vel muligt.

Krucifiks, af sandsten, formentlig fra slutningen af 1600'rne (fig. 58). Det nævnes første gang i kirkens brevsager 1704 og synes lige siden da at have været ophængt ved opgangen til prædikestolen.

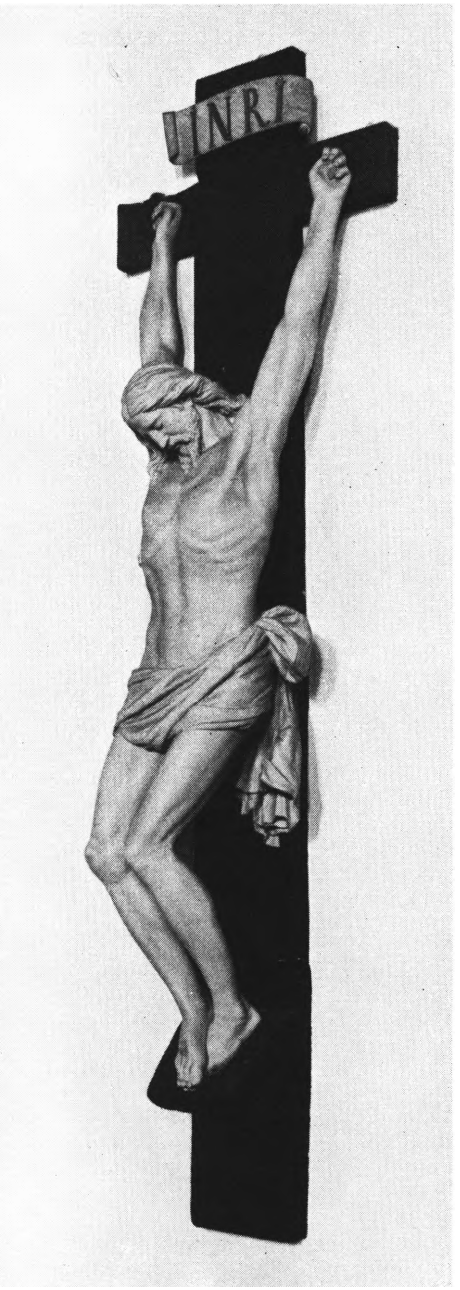

N. E. 1959

Fig. 58. Holmens kirke. Sandstenskrucifiks

Den omtrent mandshøje figur hænger slapt i de lodrette arme, hovedet synker ned mod højre skulder. Fødderne er krydslagte. Muskulaturen og brystkassens ribben er fint gennemarbejdet. Lændeklædet med blødt flommende folder er trukket skråt op med en knude i venstre side. Ansigtet med den lange, lige næse og det

spidse, let tvedelte fuldskæg har forfinede træk (fig. 57). Efter traditionen skal krucifikset være udført til Christian IV.s gravmæle i Roskilde domkirke; da dette stod opstillet i Tøjhuset, hvor det blev ødelagt ved branden 1647, skulle det derefter af kongen være overført til Holmens kirke. Traditionen lader sig ikke bekræfte, og som det er vist i bogen om Roskilde domkirke (Danmarks Kirker III, Københavns amt 3. bd., s. 1506) tilhører krucifikset vistnok en senere tid.

Prædikestol 1662, ligesom altertavlen udført af Abel Schrøder[54], er anbragt ved korsskæringens sydvesthjørne, ved sammenstødet mellem Korgangen og Urtegårdsgangen (fig. 59). Hvorledes dens forgængere i kirken fra 1619 og fra kirkeudvidelsen 1640 har set ud, vides ikke; man kender kun den nuværende stol, der til gengæld er den største og pragtfuldeste i hovedstaden, tillige også den ældste bevarede. Den går fra gulv til loft, begyndende forneden med en 144 cm høj Mosesfigur, der agerer støtte for den brede, polygonalt formede kurv, og krones foroven med en lydhimmel, formet som et gennembrudt spir med den sejrende Kristus som topfigur.

Mosesfiguren (fig. 60) står på en råt tilhugget kampestensflise, der som underlag har flere lag mursten. Han er iført folderigt klædebon, sætter højre fod på et trin, støtter med højre hånd på det løftede knæ og holder lovens tavler i venstre hånd. Fra hans lokkede hår udgår 8 store bøjler, C-formede i dobbelt afsæt og med knoppet kant, og bærende den brede stol.

Kurven (fig. 61) danner de syv sider af en tikant med korte udløberfløje i flankerne, dels ind mod Urtegårdsgangen, dels ind mod Korgangen ved Prædikestolsopgangen. Dens rigt udformede, mangekantede korpus smykkes af 10 fyldingsrelieffer over et stærkt profileret, vandret postamentparti med vrængemasker i kartoucheværk og frit nedhængende dupper af pæreform i kanterne, bølgelister og bredt mellemliggende felt, hvælvet udad med rankemønster i gennembrudt arbejde og små konsolhoveder i kanterne. Kurvens lodrette inddeling markeres i polygonkanterne af snoede, sammenkoblede dobbeltsøjler med 11 foranstillede apostelskikkelser, stående på udskårne bøjler med foransatte musicerende småengle, der forneden har kontakt med de nysnævnte konsolhoveder. Søjlerne er dels glatte og enkeltsnoede, dels glatte og dobbeltsnoede (i felterne længst mod syd), dels snoede med skårne profilled og dels snoede med pålagte bladranker af vinløv. De 11 apostle er alle iført folderigt, fodsidt antikiserende klædebon og var vel fra begyndelsen alle forsynet med attributter, som dog for de flestes vedkommende er forsvundet. Man mener dog at genkende Peter med Himmeriges nøgler (nr. 3 fra prædikestolsopgangen), Judas Thaddæus med en kølle og Andreas med et kors (nr. 6 og 7). Blandt småenglenes musikinstrumenter finder man: citar, harpe, piccolofløjte, obo, viola da gamba, lut og sækkepibe. To af dem har mistet deres instrument; den yderste mod syd repræsenterer sangen.

Fig. 59. Holmens kirke. Prædikestol 1662 af Abel Schrøder. N. E. 1959

N. E. 1956
Fig. 60. Holmens kirke.
Prædikestolens bærefigur (s. 94).

Stolens vertikale led ender foroven uden arkitektonisk funktion, altså uden arkitrav og stavværk; et volutpar forenes i et kerubhoved, som bærer den smalle bølgeliste langs stolens øvre kant.

Reliefferne indrammes af gennembrudte slyngornamenter, foroven tillige af en æselrygbue. Under hvert relief er der i postamentets vandrette led ud for partiet med de musicerende engle indskudt et plant og billedløst felt, det eneste hvilepunkt for øjet, når det glider hen over prædikestolens af ornamenter og billeder mættede overflade.

Væggen bag stolen er beklædt med rygpanel på begge sider af det skarpe hjørne, hvor Urtegårdsgang og Korgang mødes. Reliefferne i panelet kantes af to store mandsengle, der skal give indtryk af at støtte lydhimlens høje opbygning, ligesom Moses nede på gulvet skal fingere at balancere med den mægtige kurv på sit hoved. I rygpanelets skarpe kant ses en tredie engel, en kvindelig af mindre format end de to mandsengle i flankerne; den er formet som en herme, hvis fodstykke er udskåret i viltert barokværk med vrængemaske.

Lydhimlen er som stolen dannet over tikanten, med otte frie sider; de to sider, der er nærmest kirkemuren, er afstumpet og bøjet vinkelret ind mod murflugten. Over den kraftige rammeprofil med bølgelister, nedhængende gennembrudt bort og arkitrav af ligeledes gennembrudt rankeslyng og vrængemasker er bygget et luftigt spir i to stokværk af tyndt træ, men med urolige, vibrerende konturer. Det nederste stokværks opbygning er kun lidet synligt fra kirkegulvet, fordi en række engle med udbredte vinger og nogle tomme våbenskjolde rejser sig fra lydhimlens nederste kant og derfor dækker og også næsten skjuler en siddende, tornekronet Kristus som smertensmand, der her med korslagte arme er anbragt inde i spiret. Andet stokværk er mere synligt. Det ligeledes uroligt bølgende rammeværk har i polygonkanterne foransatte snoede søjler. På bjælkeværket mellem begge stokværk står i alle kanterne småengle som bærer marterredskaber. I andet stokværks lanterne springer en kronet

N. E. 1959

Fig. 61. Holmens kirke. Prædikestolen, kurven.

løve, som i forpoterne holder en spydstage med buet skaft, tilsyneladende det norske rigsvåbens løve, som vender blikket mod øst, over mod det sted, hvor kongestolen tidligere havde sin plads. Lanternens øvre, vandrette bjælkeværk er

helt i gennembrudt arbejde, og over dette slutter prædikestolens opbygning, omtrent som den begyndte: en række dobbeltsvungne bøjler samles i spirets øverste knop, hvis korpus dækkes af små bøjler med vrængemasker. Knoppen er basis for Kristusfiguren, som velsignende løfter den højre hånd og holder jordkuglen i venstre.

Prædikestolen har fra koret et opgangspanel med tre skrå felter, formet som parallelogrammer, indrammet i bølgelister og adskilt ved kvindelige hermer, alle forskellige. Fra denne opgang og hen til korgitteret er et nyere panel, som øjensynlig har afløst et ældre. Det vides, at der ved opgangen til stolen i 1700'rne har været et fyldingsfelt med Luthers billede[55]. I kirken findes nu fem andre hermer af lignende opbygning og åbenbart stammende fra Abel Schrøders værksted; de fire er siden 1872 anbragt i korsarmenes øvre pulpiturer, det femte ved indgangen til koret[56]. Mulig stammer de fra dette ældre panelværk.

Prædikestolens felter har udskårne relieffer med fremstilling af den bibelske historie. Begyndende ved væggen i urtegårdsgangen ser seriens 10 billeder således ud:

1) Elias i ørkenen (underskrift: 1 Regum 19). Elias ligger slumrende under enebærtræet. I baggrunden en hvælvet arkade med kassetteret tøndeloft. Foran arkaden kommer en engel svævende fra højre med brød i hånden; vandkrukken står ved profetens fod. Som i flere af de følgende relieffer er den store arkade i baggrunden et led i feltets indramning.

2) Elias' himmelfart (2 Regum 2). Foroven farer profeten i sin ildvogn, forspændt med en hest, på en sky op mod himlen. Ildtunger i lavt relief giver den nødvendige dramatik i fremstillingen. Billedskæreren har arbejdet med en dobbelt motivrække. Fra sin høje flugt gennem rummet taber Elias sin kappe; men i mellemgrunden ses Elisa i mindre målestok vandre over strømmen efter at have taget den himmelfaldne kappe over sine skuldre.

3) Elisa ved Bethel (2 Regum 2). Efter beretningen blev profeten ved Bethel drillet af en flok drenge på grund af hans skaldethed; til gengæld bandede han dem i Herrens navn, og ud af skoven kom to bjørne, der dræbte 40 drenge. Ligesom i det foregående felt har billedskæreren her skildret to etaper af begivenhederne. Profeten står forneden til højre, tydelig karakteriseret som skaldet (hvad han ikke var på det foregående felt) og gør i en drejende bevægelse front mod sine plageånder, som iført knæside kjortler kommer løbende fra venstre. Fortællingens skov er antydet ved et træ i venstre side. I mellemgrunden ses katastrofen, der fulgte efter bespottelsen, de to bjørne griber et par drenge. Landskabsbilledet krones af byen med bymur og tårne.

4) Esaias ser Guds herlighed (Esaias 6). Billedet (fig. 61), der hører til Abel Schrøders svagere, gengiver den knælende profet nederst til højre, mens helligdommen er antydet som et rundtempel til venstre. Engelen, der bringer en

glød fra alteret til profeten, svæver over templets tag, og Jahve troner foroven på skyerne bag en pult.

5) Jeremias hejses op af hulen (Jeremias 38). Den dødsdømte profet var for sine spådomme dømt til at dø i en fængselshule, men Ebed-Melek gik i forbøn hos kong Zedekias og fik dennes ordre til at bringe ham i frihed. Profeten dukker nederst på billedfeltet (fig. 61) op af dybet; tre soldater står bøjet over ham og haler i rebene, andre soldater, bevæbnede med hellebarder står i skiftende planer op til højre, alle nysgerrigt bøjede ned over den befriede Jeremias; øverst troner kongen i passiv ensomhed. En luftig søjlearkitektur afslutter relieffet foroven; kongen sidder i en arkade med søjlebåren balustrade.

6) Kristus og disciplene i skibet (Matt. 8). Med dette billede begynder emnekredsen fra det nye testamente. Det krængende skib vender bagstavnen op mod venstre, mens masten med vimpel og en stump sejl peger op mod billedfeltets hjørne foroven til højre. Kristus, kendelig ved en stråleglorie, ligger sovende i forstavnen. Foruden ham er der seks personer: rorgængeren i den højt løftede bagstavn, en discipel, der er i færd med at vække Kristus, og fire andre, der reber sejlet.

7) Kristus helbreder den blodsottige kvinde. Underskriften er Johannes 12, men må være ombyttet med det herefter følgende felt, hvor der står: Matthæi 9. Billedets forgrund er optaget af den store skare, der kommer gående ud fra byen, som ligger øverst til højre; 13 bipersoner kan opregnes. De to hovedpersoner, den syge kvinde i knælende stilling og Kristus, der foretager en drejende bevægelse, er gengivet i højt relief.

8) Kristus salves af en kvinde (underskriften er Matthæi 9, men må være ombyttet med den foregående). Scenen er henlagt til en festsal med hvælvet loft og arkader i baggrunden. Opbygningen er en variation af nadvermotivet, blot er bordet, hvor gæsterne sidder, anbragt i dybden af billedet, ikke parallelt med billedplanet. Kristus sidder i en armstol til venstre i forgrunden; foran ham den knælende kvinde, som aftørrer salven med sit hår. Rundt om bordet sidder ialt ni personer, de seks med jødehætter, kendelige som farisæere, de tre med blottet hoved, altså disciple, hvoriblandt den unge skægløse vel må være Johannes. På trods af dette evangelistportræt og på trods af den (nu ombyttede) underskrift, der angiver Johannesevangeliet som kilde, har billedskæreren snarest brugt Lukasevangeliet som kilde: her siges det, at gæstebudet stod i en farisæers hus, mens Johannesevangeliet lader Lazarus være vært. Midt på den brede bordplade, der skråner perspektivisk opefter, står hovedretten, åbenbart en fugl; rundt om ligger knive, skærebrædter, kringler og de for 1600'rne karakteristiske strutformede brød.

9) Kristus, farisæerne og kvinden (underskrift: Iohanes 8). Dette optrin er henlagt til en åben, hvælvet søjlehal, templet, hvor alteret er antydet i bag-

grunden under en ophængt baldakin. Ni farisæere, kendetegnet ved deres hovedbeklædning, flokkes om de to hovedpersoner, kvinden og Kristus, begge i forgrunden. Kristus bøjer sig bort fra billedets centrum, støtter med venstre hånd på knæet, mens han skriver på jorden (der dog, ret inkonsekvent, er gengivet som fliser).

10) Enkens skærv (underskrift: Lucas 21). Rammen om denne begivenhed er ligesom den foregående tempelhallen med et baldakinalter i baggrunden. 12 mennesker er anbragt uden om billedets midtpunkt, den store tempelblok; bag den står kvinden, kendelig som enke ved sit hovedlin, og lægger sin skærv i blokkens mundingsstykke. Hun ser mod venstre i billedfeltet, i retning mod Kristus, der står som den 13. person i forgrunden. Han mangler nu den højre arm. Lige så lidt som i det foregående billede er han kendetegnet ved glorie, og der har næppe nogensinde været nogen. — Blokken har ikke den form, der kendes fra danske kirker, men er dannet som en jernbundet kiste med hvælvet låg.

I opgangspanelet findes tre skråtstillede relieffer, begyndende fra neden med:

1) Jeremias kaldes til profet (underskrift i kartouche: Ieremiæ I). Den vordende profet står til højre i billedet, iført kappe med hovedlin, og er gengivet som skægløs yngling med foldede hænder, der er sænket, og opløftet ansigt. Herren, der kalder ham, er gengivet med hebraiske skrifttegn i cirkelfelt, omgivet af solgisel. På begge sider af denne er anbragt de to syner, som profeten beretter at have haft ved sin kaldelse: en mandelstav (nærmest gengivet som en ferle) og en rygende gryde (»og den vender sig hid fra egnene imod nord«). I mellemgrunden en by med tårne.

2) Zakarias spår om Guds fjenders udryddelse (underskrift: Zachariæ 9). I forgrunden til højre står Zakarias i præstedragt, prædikende for folket, deriblandt en kvinde med spædbarn på armen. Venstre side af billedfeltet indrammes af et højt træ. Profetens ord: »Fryd dig saare, Zions datter, se din konge kommer til dig, fattig ridende på et asen og asenindens fole« er illustreret i lille målestok ved en gengivelse af Jesu indtog i Jerusalem, hvor byen er repræsenteret ved sin byport.

3) Jonas forbander Ninive (underskrift: Ione 4). Motivet er taget fra det 4. kap., 5. vers: »Og Jonas gik ud fra staden og tog ophold østen for staden«. Profeten sidder i sin hytte i sammenbøjet stilling med korslagte arme og ser ud mod den store by (der som vanligt hos Abel Schrøder er gengivet ved fantasiarkitektur). Skriftens ord om profetens hytte, der blev beskygget af et hurtigt opvoksende kikajontræ, er illustreret ved lodrette træstammer til begge sider og ved løv- og frugtrige, slyngede grene foroven.

Relieffer på rygpanelet bag prædikestolen:

1) Nikodemus hos Kristus (underskrift: Iohannes i det tredie). Billedet er an-

bragt i en ydre, firkantet ramme med rilleliste og en indre, oval ramme af laurbærblade; under denne en kartouche med indskriften. De to samtalende mænd sidder i en stue i store armstole foran et bord med en opslået bog. Man aner et tavlet gulv. I baggrunden et bogskab med åben låge. På en hylde i skabet står en flaske. En stor stage med et tændt lys antyder den sene nattetime. En tjener i baggrunden til højre løfter et tæppe fra døråbningen. — Relieffet, der også gengiver en vægfast hylde foroven med to flasker på og — til venstre — en kamin med buldrende ild, er formentlig et af de få danske billeder, der rummer småtræk fra 1600'rnes interiører.

2) Kristus uddriver kræmmerne (underskrift: Iohannes 2). Relieffet er indrammet på samme måde som det foregående, men er smallere. Templet er antydet i baggrunden ved søjler og arkader. Kristus står i midten, kendetegnet ved glorien, og svinger svøben med den løftede højre arm. Fremstillingen er som i altertavlens opstandelsesbillede dramatisk; navnlig er det eksplosionsagtige i begivenhedernes forløb understreget ved de to kræmmere, der tumler hovedkuls omkring for Kristi fødder mellem et virvar af får og fjerkræ. Men billedskærerens evner slår ikke ganske til; en kræmmer, som til venstre i billedfeltet søger at liste sig bort med sit lam under armen, er helt umulig anatomisk set. Sjælden har Abel Schrøders værksted frembragt så vanskabt et individ.

Ligesom altertavlen er også prædikestolen blevet til under formående folks auspicier[57]. De har anbragt deres våbenskjolde på lydhimlens nederste bjælkeværk. Begyndende fra Urtegårdsgangen er der først et blankt skjold, derefter kirkeværgen Gabriel Jacobsen Kyngs våben med de tre krydslagte fisk, derefter et skjold for den senere fordrevne Jacob Petersen, som førte en vinget løve; videre følger ægteparret Hans Hansen Osten (en hjort) og Abel Cathrine (en ulv) og sluttelig et skjold med en løve. — Over det samme bjælkeværk, hvor englene med udbredte arme og vinger holder vagt, er oprejst en række helt tomme skjolde; men over stolens midte, lige over præstens læsepult står i gennembrudt arbejde og med forgyldte cifre Frederik III.'s og Sophie Amalies kronede navnetræk.

Stolestader o. 1640. Holmens kirke ejer nu godt 100 gamle stolestadegavle, hvoraf nogle er opmagasineret. Staderne er gentagne gange ombygget, men hovedparten af gavlene og en del af de tilhørende låger stammer fra den tid, da kirken ombyggedes til en korsformet bygning. Gavlene har udskårne englehoveder med vinger i bruskbarok. Billedskærerarbejdet, der ikke står på højde med de snitværker, Abel Schrøder en snes år senere udførte ved altertavle og prædikestol, skyldes ifølge de få, kortfattede oplysninger i rentemesterregnskaberne snedkeren Henrich Balche, mulig i samarbejde med Eskild Gorrisen. Den førstnævnte snedker udførte i året 1641 efter kontrakt ialt 118 stole, hver

7 alen lange[58]. Det sidste mål passer godt ind i billedet og er tillige i overensstemmelse med Thurahs grundplan i Danske Vitruvius; antallet af stolene — 118 — passer ikke mere og passer iøvrigt heller ikke med Thurahs plan, hvilket i sig selv er rimeligt nok, da staderne gentagne gange har været omordnet. — Snedkeren Eskild Gorrisen fik o. 1640 betaling for »7 brede mandestole ved koret med bænke, døre og dokker«. Med det sidste ord menes der utvivlsomt disse gallerier af småbalustre, der så ofte red øverst på stolenes ryglæn i de gamle københavnske kirker: i Holmens kirke nævnes de både 1706 og 1791[59].

Foruden stolene på gulvet har der i selve koret været en del stader, som var betemt for kommunikanterne, men som ofte under gudstjenesten beslaglagdes af privatpersoner; der var en sag herom 1760[60]. Blandt mandsstolene i Korgangen var flere stader forbeholdt kadetterne[61] (omtalt mellem 1703 og 1755), på nordsiden under den nye kongestol fra 1872. Mellem kvindestolene på den modsatte side af gangen var et stade forbeholdt præsternes hustruer, nævnet 1670 og 1716[62].

Der er efterretning om, at en del af stoleværket blev omordnet 1688, da døbefonten ved Skippergangens nordside tæt ved krydset veg pladsen for nye mandsstole[63] (ovenfor s. 88). Andre ombygninger[64] af stolene fandt sted 1717, 1747, 1834 og 1872. Ved kirkens istandsættelse i 1830'rne forsvandt de klapsæder, som gavlene tidligere havde været forsynet med. Under den følgende hovedreparation i 1870'erne fik gavlene pålagt pilastre, for at de kunne fremtræde i en skikkelse, der harmonerede med de nye pulpiturer[65].

†*Stolestader* 1619. Da Holmens kirke indrettedes i den gamle ankersmedje, udførte Engelbret Melstede, undertiden kaldet Engelbret Chastesen, billedskærer- og snedkerarbejdet ved stolestaderne[66]. Engelbret hørte vistnok til sognet; han havde i alle tilfælde 1607 stol i S. Nicolai kirkes søndre våbenhus[67]. Af hans arbejde ved Holmens kirke synes intet at være bevaret udover den gamle altertavle (s. 79), der nu er i Grenaa kirke.

†*Skriftestole*. Før kirken fik sine nuværende skriftemålsbygninger 1834 og 1872, havde den løse skriftestole af træ. Den ældste kendte optegnelse er fra et regnskab 1646—48: snedkeren Søren Ibsen havde repareret skriftestolene[68] i kirken, taget dem ned »och dennem igien til rette satt och deri giort thuende skamler at knæle paa....« Om stolenes udseende er der kun få og lidet fyldestgørende oplysninger. De var forsynet med fortræksgardiner; udgifter til grønt rask i skriftestolene går gang på gang igen i regnskaberne[69]. Også knæleskamlerne nævnes hyppigt. En enkelt oplysning om disse stoles funktion[70] har vi i en notits, dateret 5. dec. 1699, i klokkeren Oluf Leths brevbog: »Naar Skriftedagene er, nemlig Torsdag og Løverdag, ...har ieg....sættet Skriftestolene til Rette med Skamlerne derfor og Taflerne udj. Siden, naar Tid var at skrifte, har ieg anteignet Confitenternes Navne, hvorefter ieg haffuer taget Tallet paa

dem tillige med Præsterne«. De »tavler«, der her nævnes, må være de såkaldte skriftemålstavler, træplader med huller, samt en pind, som præsten kunne flytte fra hul til hul og således holde regnskab med kommunikanternes antal. Oluf Leths meddelelser stemmer med graverens instruks[71], dateret 27. feb. 1760: »Ved Skriftemaal skal han tillige med Undergraveren tillave Skriftestolene med de behørige Skamler, efter Klokkerens Anvisning oplukke for dem, som gaar til Skriftestole i Koret eller andetsteds, tilse, at ikke Undergraveren indlader for mange.... og gøre sig Umage med at kende dem, som gaa til Skrifte — for ved Alteret at kunne skelne, om nogen sig der maatte indfinde, uden forhen at have været til Skrifte«. 1759-inventariet nævner ialt fire skriftestole, hver forsynet med en lænestol (1797 betrukket med nyt, gult skindbetræk); der er også tale om »fire brædder med drejede Pinde til Skriftestolene«, formentlig en hentydning til de nysnævnte tavler[72]. Disse ældre stole stod her til 1834, da en ny skriftemålsbygning blev opført langs korets sydmur, mellem kapellet og urtegårdsgangen. Der synes på dette tidspunkt at have været tre skriftestole[73], een ved korets sydvæg, omtrent der, hvor indgangen til den nye skriftemålsbygning nu er, en anden lige overfor ved nordvæggen under drengekorets pulpitur og en tredie i korets sydvesthjørne. En skriftestol, der fortil var rund med tilsvarende rund knæleskammel[74], nævnes 1797 og 1834. I sidstnævnte år, da hele systemet afvikledes, omtaler den store synsforretning ulemperne ved de gammeldags stole. Deres indretning havde været således, »at naar der holdtes Skrifte i alle tre stole (og en af Præsterne talede høiere end de andre), Opmærksomheden hos de skriftede blev forstyrret, idet de ufrivillig kom til at høre enkelte Ord af det lige overfor eller ved Siden holdte Skrifte.....Kirketjenernes Spadseren frem og tilbage bag de Skriftede samt deres Rykken i de for Skriftestolene hængende Gardiner ved Slutningen af Skriftet, bidrog ikke ubetydelig til at forstyrre den Opmærksomhed for Præstens Tale, som enhver der møder i dette Øjemed, ønsker at vedligeholde«.

†*Herskabsstole,* ofte kaldet »indelukte stole«, fandtes i 16—1700'rne mest på pulpiturerne (s. d.). Der var tre pulpiturrækker, og her finder man de fornemste herskabsstole i de to nederste etager. Man kunne komme til de underste stole direkte fra kirkegården, da der flere steder var brudt nyere døråbninger gennem kirkens ydermure. Til de øverste stole nåede man dels ad de to trappetårne i hukkene, dels ad indre trætrapper i korsfløjenes gavle. Det fremgår af kirkens brevbøger, at stolene i det mellemste pulpitur var de mest eftertragtede af standspersoner, og her lå desuden også kongestolen, og som nabo til denne, antagelig i Urtegårdsgangen, finder vi fra 1665 præsident Peter Bülckes herskabsstol[75]. Den eneste stol, der udover Bülckes med sikkerhed kan placeres i det fornemme mellemste pulpitur, er Niels Juels. Den lå i hjørnet mellem Korgangen og Kaptajnsgangen, altså på et centralt sted med frit udsyn til prædike-

stol og alter; dens placering fremgår af tømmerregnskabet, da man 1752 påbegyndte nyindretningen af pulpiturerne netop ved det nævnte hjørne[76]. Som nabo (i Korgangen?) havde den juelske stol vistnok admiral Henrik Bjelkes stol; 1697 reparerede man nemlig taget over trappetårnet, der førte op til Bjelkes indelukkede stol[77], og der kan da næppe være tale om andre trappehuse end det, der stod i Korurtegården. I Korgangens nordside, men uden nærmere stedsangivelse, nævnes også admiral Fr. Trojels stol, fra hvilken der 1737 afgik et vinduesfag til borgmester Erik Jensen Torms nabostol[78]. Slægten Bille vides at have holdt til i Kaptajnsgangen, slægterne Thurah og Lindemann i Skippergangen[79]. Af kirkens brevbøger ses det, at skillerummene mellem de enkelte herskabsstole undertiden kunne flyttes[80], ikke blot ved den store ændring af pulpiturerne i 1750'erne, men til enhver tid, når der var behov derfor; en planskitse fra 1815 til en sådan ændring viser, at skillerummene forløb skråt, ikke vinkelret på kirkemuren. Ud mod kirkegangene havde herskabsstolene forskydelige engelske vinduer[81]. Det var heller ikke ukendt, at skillerummene var forsynet med glasvinduer. Man ser det 1793 af værgens kopibog: kammerherreinde Adeler, der ejede stol nr. 2 i Kaptajnsgangens vestside, anmodede om at få opsat vinduer i skillevæggen ind mod nr. 1 og 3, dog med det forbehold, at ejeren af nr. 1 ikke måtte dække vinduerne med gardiner, da man kun ad denne vej kunne se prædikestolen[82].

Kun i et enkelt tilfælde er der bevaret en rest af en fordums herskabsstol (fig. 62), nemlig et panelloft fra den stol, som værgen Gabriel Jacobsen Kyng i sidste halvdel af 1600'rne havde erhvervet i Skippergangens sydøstre hjørne, og som længe forblev i slægtens eje. Stolen, der var beliggende over Kyngs endnu bevarede gravkrypt, og som var smykket med epitafium og »emblemata«, blev af arvingerne grundig fornyet 1727[83]. Det kan formodentlig være fra denne tid, det bevarede panelloft stammer. Det er delt i fire felter, alle med sindrige allegoriske billeder og er nu ophængt på Skippergangens sydvæg over pulpituret.

Kongestol 1872, opsat på pulpituret i Korgangens nordside, overdækket, udskåret i eg med renæssancepræg, efter tegning af arkitekt Ludvig Fenger. Den har haft ialt tre forgængere i Holmens kirke.

†*Kongestole.* 1) o. 1620, omtalt i et snedkerregnskab[84] dateret 5. feb. 1620; der blev gjort »seks nye traller i en vindueskarm ved den kongelige stol« i Holmens kirke. Om dens udseende og placering synes der ikke at foreligge nogen oplysninger. Efter ankersmedjens omdannelse til korskirke i 1640'rne kom der muligvis en ny stol for kongen, men der er ingen meddelelser derom. Derimod synes det sikkert, at kongestolen fra 1640'rne havde sin plads i Korgangens nordre side. Snedkeren Søren Ibsen noterer 1646, at han efter kongens ordre har gjort korgitret en alen højere og derfor har måttet beskære det ved kongens stol[85]. Ordene kan næppe forstås anderledes, end at kongestolen den-

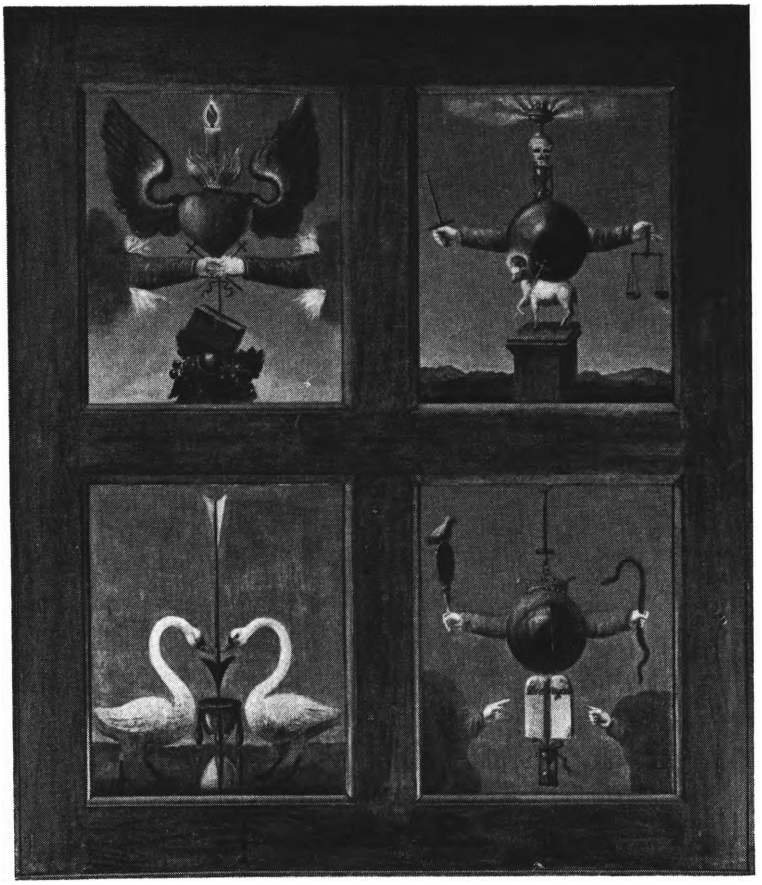

N. E. 1956

Fig. 62. Holmens kirke. Panelloft fra Gabriel Jacobsens stol (s. 104).

gang stod på det sted i korgangens nordside, hvor den atter blev anbragt 1872, og trappetårnet i Korurtegården skulle da være bygget som opgang dertil.

2) 1660'erne. En snes år senere er kongestolen at finde på det mellemste pulpitur ved vinklen mellem Skippergangens og Urtegårdsgangens korarme. En ubekræftet meddelelse hos Bobé (s. 60) går ud på, at der her 1666 blev opført en ny kongestol, hvilket er sandsynligt, da kirkens fornemste inventar, alter, prædikestol, korgitter i disse år blev udskiftet. Den var da udgået fra Abel Schrøders værksted og har vel haft lignende rige billedskærerværker som det øvrige inventar. Dens udskæringer blev 1704 sammen med lignende på alter og prædikestol underkastet en reparation. 1754, kort før den udskiftedes med den nedennævnte, meddeler værgen[86], at kongestolen var bygget i en »Bunddel«; det stemmer godt hermed, at en grundplan af pulpiturerne fra midten af 1700'rne aftegner kongestolen mangekantet som en prædikestol (tegning i Rigsarkivet).

3) 1756. Ved ombygningen af pulpiturerne i 1750'erne var det nødvendigt også at ændre kongestolen. Der indkom flere forslag, udarbejdede af stadsbygmester Banner Mathiesen og Philip de Lange i fællesskab[87], men det kan ikke ses, om noget af disse forslag kom til udførelse. Man ved kun, at billedskærerarbejdet blev udført af C. F. Stanley[88]. Den nye kongestol stod på samme plads som forgængeren og er iøvrigt velkendt gennem billeder (fig. 40). Fronten ud mod Skippergangen havde to høje, rundbuede åbninger med forskydelige vinduer og dækkede hele to stokværk i de nybyggede pulpiturer. De to åbninger flankeredes af tre pilastre; over en profileret gesims var der brudte segmentgavle, og mellem disse var anbragt Frederik V.s og Juliane Maries initialer i rigt rocailleværk, med kongekronen foroven, og bag denne stolens kuppelformede loft[89]. Stolen blev fjernet 1872 og sammen med ubrugeligt inventar bortsolgt ved auktion; den skal være købt af fabrikant L. P. Holmblad og efter ham overgået til herregården Vegholm i Skåne, hvor den fandtes endnu ved begyndelsen af 1900'rne[90].

Pulpitur 1872, formet som et enkelt galleri, der løber hele kirken rundt, undtaget koret, er opsat ved den store hovedreparation og svarer til den tidligere anden (eller mellemste) pulpiturrække, hvor både orgel og kongestol fandtes. Det er udført efter tegning af kirkens arkitekt L. Fenger og er med sine opdelinger i felter og pilastre holdt i traditionel renæssancestil. I de tre korsfløjes gavlender indrettedes nye, rummelige vestibuler med bredere trappeløb til erstatning for de ældre fra 1830'rne.

†*Pulpitur.* Som alle kirkelige nybygninger i 1600'erne var også Holmens kirke fra første færd beregnet på at have pulpiturer. Da den ældre ankersmedje 1619 blev omdannet til kirke, var der efter al sandsynlighed også pulpiturer; rentemesterregnskabernes optegnelser om tre lange »realler« på langs gennem kirken[91] må vistnok tydes i denne retning. Helt sikkert er det imidlertid, at korskirken i 1640'rne fik pulpiturer. Der muredes 36 fundamenter »unter die eisern pfeiler, so unter die papeltur stehen«[92]. Lennert Blasius og Hans Ohnemüller afregnede 1643—44 for to stk. panel »huer støche 3 ½ alen langt med dreyede piller ofuen wdj«[93]. At der var tale om pulpiturer i flere stokværk, ses bl.a. deraf, at skibshøvedsmanden David Dannel 1659 fik skøde på grav nr. 13 i Urtegårdsgangen[94] med ret til at opsætte et epitafium under »det nederste pulpitur«. Da Peter Bülcke 1665 fik herskabsstol i kirken, kom den som ovenfor nævnt til at ligge i Urtegårdsgangen på »det mellemste pulpitur« ved siden af kongestolen. Der var altså dengang tre rækker pulpiturer, og kongestolen — samt orgelet — var anbragt på det midterste (jfr. ovenfor s. 103 under den juelske stol). Pulpiturerne må også have dækket Kaptajns- og Urtegårdsgangens gavlvægge, forneden dog selvsagt afbrudt af kirkedørene, dåben o. a. I Korgangen dækkedes nordsiden af

pulpiturer. Her skulle 1661 opsættes et epitafium for borgmester Hans Sørensen, og det kom til at sidde ved døren ind til det dengang nybyggede sakristi i Korurtegården (s. 49) »oven over det pulpitur, hvor Skolemester staar og synger med Børnene«. Drengekorets sangerpulpitur nævnes på dette sted lige til 1834, da det flyttedes hen til orgelet[95].

Man nåede op til pulpiturerne dels ad de flere gange omtalte trappetårne i korsbygningens vinkler (det ene — beregnet for kongen — er forsvundet), dels ad indvendige trappeløb i Skipper- og Kaptajnsgangens gavlhjørner; desuden var der et trappeløb af træ i det 1692 opførte våbenhus eller kapel ved Urtegårdsgangens sydgavl. I kirkens kopibøger støder man jævnlig på omtale af disse pulpiturtrapper. Således hedder det 1676 om et gravsted, der 1661 var indrettet for kirkens kantor Christen Sørensen Vedel, at det lå under mandsstolene i Skippergangen — d.v.s. på nordsiden — »i Gangen til Bremerholms Port næst op til Gavlmuren under Trappen«, altså i Skippergangens nordøsthjørne[96]. I det tilsvarende sydøstre hjørne, hvor værgen Gabriel Jacobsen Kyngs familiegrav fandtes, havde gravejeren (død 1684) ladet opsætte en vindeltrappe, som 1704 på grund af brøstfældighed måtte fjernes og erstattes af en såkaldt »italiensk« trappe med lige løb og afsatser — altså mere pladskrævende, hvilket gik ud over gravstedet og den tilhørende herskabsstol[97]. Kaptajnsgangens vindeltrappe (i nordøsthjørnet)[98] er omtalt 1695, og denne samt en anden til det vestre pulpitur, men af en anden konstruktion, vises på planen i Danske Vitruvius.

Ved bygningens omdannelse til korskirke i 1640'rne synes der som nævnt at have været tre rækker pulpiturer, alle hvilende på jernstøtter. Den enorme vægt, som pulpiturerne i sig selv repræsenterede, og som yderligere forøgedes, når de var fyldt af kirkegængere, bragte dem ud af lod. 1718 blev de opskruet[99], men der lød stadig klager over deres ustabilitet. 1747 er der kommet nye trapper overalt, thi kirkefolket gik før op og ned »med stor Angst«[100]. Få år efter, den 9. nov. 1751, skrev Holmens provst Mathias Jensen Hviid[101] til kirkens patron: »Da ieg for nogle dage siden gick og saae mig om i Kircken, falt det mig i øjnene at pulpituerne meget Kiendelig hældede ind over Kircken; men ved nermere efftersiun fant ieg at dette pindeverck er ved tidens ælde indtørret og saaledes siunket, at en ulycke højlig er at befrøgte saafremt noget usædvanligt, enten med Liigprædicken eller andet maatte forefalde, hvorved folck pleje i mængde at stimle sammen...« Resultatet af dette initiativ blev en fornyelse af alle kirkens pulpiturer. Efter at stadsbygmesteren havde holdt syn, indberettede værgen 13. dec. 1751, at pulpiturerne ikke stod til at redde, og patronen resolverede i overensstemmelse hermed den 16. feb. 1752, at nye pulpiturer over hele kirken skulle udføres efter en fuldstændig tegning[102]. Man ville ved denne lejlighed bringe orden og egalitet over den tidligere uensartede mangfoldighed.

Skønt direktiverne for arbejdet nu 200 år senere ikke altid synes helt klare, kan man dog ved sammenligning med det, vi ved om den næste ombygning 1834, så nogenlunde i hovedtræk forstå, hvad der er sket. Der kom da i alle korsarmene fire pulpiturrækker, et nederst ved gulvet, blot hævet over stolestaderne, og derover tre egentlige gallerier. I Kaptajnsgangens østside og Skippergangens nordside var alle fire pulpiturrækker fuldt udbygget med loger og vinduer, mens de andre vægge blot havde tre lukkede rækker og øverst et åbent galleri[103], der synes at være bestemt for matroserne. Som tidligere nævnt blev en ny kongestol bygget i forbindelse med pulpiturerne, og kongen fik adgang til stolen fra hovedindgangen under orgelet og op ad den (nu nybyggede) trappe ved Gabriel Jacobsen Kyngs grav. Nyordningen medførte, at de stole, som tidligere havde ligget mellem trappen og kongestolen, måtte sløjfes[104]. Den ældre kongetrappe i tårnet blev for fremtiden benyttet af kirkegængere med stole i Urtegårdsgangens østre pulpitur.

De nye gallerier blev, i al fald for underste stokværks vedkommende, båret af ottekantede jernpiller[105]. I den nederste række lukkede stole indsatte kirken straks engelske skydevinduer, men i de andre stokværk stod de tomme rammer parat til at modtage vinduer, såfremt stolenes ejere ville bekoste det[106]. Da dette vistnok i udstrakt grad er sket, har Holmens kirke derved fået et dengang meget moderne interiør med perlefarvet træværk, ensartet opbygget i teaterstil med loger og engelske vinduer ligesom den samtidige Christianskirke på Christianshavn. — Det store arbejde var afsluttet 1756.

Ved istandsættelsen 1834—36 blev også pulpiturerne underkastet visse ændringer, men i hovedtræk bibeholdt man 1756-ordningen. Man beklædte de ottekantede jernpiller med træ, afskaffede vinduerne i de lukkede stole, dog undtagen kongestolen, og regulerede de enkelte stoles størrelse. Skillerummene mellem stolene, der fordum gik op til loftshøjde, forandredes, således at der kun kom fuldt skillerum hveranden gang ud for hver pille, mens de øvrige halveredes[107]. I Kaptajns- og Skippergangens gavlhjørner, hvor der var ældre gravkrypter, som havde en ret betydelig højde over kirkens gulv, blev disse grave tilkastet og højden udlignet med det øvrige kirkegulv. Der indrettedes her både i Skipper- og Kaptajnsgangen ved et skillerum tværs over kirken parallelt med gavlen en forstue med trapper i gavlhjørnerne. Derimod blev den tidligere kongetrappe i vinklen mellem Skipper- og Urtegårdsgangen nedrevet på grund af brøstfældighed; den havde siden 1756 været anvendt af private stoleejere. Ved de to langsider i Skipper- og Kaptajnsgangen, hvor de lukkede stole fyldte hele fire stokværk, blev den øverste række, i overensstemmelse med forholdene i kirkens øvrige korsfløje, ændret til åbent galleri, dels fordi man ønskede at udligne dette stykke usymmetri, der havde bestået siden 1756, dels fordi netop denne række stole skjulte en del af kirkens loft og dækkede for vinduerne. Det

N. E. 1960

Fig. 63. Holmens kirke. Interior set mod ost med orglet.

øverste galleri på Urtegårdsgangens østside forbeholdtes matroserne; ved siden af dette »matrosloft« stod kongestolen med en kuppellignende overbygning; denne kuppel fjernedes, og over den kongelige stol indrettedes der nu et galleri for Nyboders kommandant og officererne ved kirkeparaden. — Træværkets perlefarve bibeholdtes i det kommende tidsrum, og i denne skikkelse (lig. 40) stod pulpiturerne til ændringen 1872.

Orgel 1738 er opsat i Skippergangens østvæg på samme sted, hvor Johan Lorenz' orgel fra 1646 (se nedenfor) havde sin plads[108]. Mens selve værket, der leveredes af Lambert Daniel Kastens, og som skulle være noget større end det af samme mester opstillede orgel i Helligåndskirken (bd. I, s. 690), hele to gange er fornyet, nemlig 1870 og 1956, er façaden endnu bevaret, udført med rige udskæringer af en billedskærer, hvis navn ikke er overleveret; muligvis er det skåret af Fr. Ehbisch.

Orgelpulpiturets panelværk er nu sammenarbejdet med galleriet fra 1872;

det krummer sig indad med forkrøbbede fyldinger, der adskilles ved små korinthiske pilastre, på begge sider af det fremskudte rygpositiv. Over brystværnet sidder et gennembrudt, udsavet gitterværk med seks felter, tre på hver side af rygpositivet, og hvert formet som en luge, der kan lukkes op og i; det slyngede, udsavede mønster har initialet C 6 i spejlskrift. 1872 er dette orgelpulpitur, der siden 1834 har været kirkekorets plads, forlænget til begge sider og omfatter nu også en del af Skippergangens pulpitur, der her er forsynet med kopier af det gamle gitterværk.

Det femdelte rygpositiv, hvis piber er samlet i småtårne med forkrøbbede — dels mangekantede, dels spidsvinklede — fod- og topprofiler, har på vingerne udskårne musikinstrumenter, trompet, lut, violin, krumhorn, fløjte o. s.v., sammenholdt af udskåret storakantus og knækkede bånd, med mindelser om regencestilen; over det lavere midtparti ses i oval stråleglorie med englehoveder: Kristi monogram med et hjerte gennemstukket af marterredskaber; til siderne udskårne blomsterkurve og akantusløv.

Hovedværkets sidetårne har storvinger med udskårne pauker i slynget båndværk. Felterne om orgelpiberne har foroven og forneden rammeværk af udskåret akantus. Over midtfeltet en forgyldt stjerne på gennembrudt grund, omgivet af englehoveder. Over sidetårnene Christian VI.s og Sophie Magdalenes kronede, forgyldte spejlmonogrammer, omgivet af akantusløv.

Det værk, som Lambert Daniel Kastens 1738—40 byggede bag den endnu bevarede façade, havde 43 klingende stemmer, tremulant og cimbelstern, seks bælge og seks vindlader: to til hovedværket, to til pedalet, en til rygpositivet og en til brystværket. Dispositionen var opbygget efter Kastens læremester Arp Schnitgers principper med den klare adskillelse af de forskellige værker og fuldt udbygget principalkor i hovedværk, rygpositiv og pedal, der i alle tre værker blev afsluttet med trompeter, i hovedværket en 16 fods, rygpositivet 8 fod og i pedalet 8 og 4 fod foruden en basun 16 fod. Et ejendommeligt træk, som dette orgel havde fælles med de orgler, Kastens byggede til Christiansborg slotskirke og Trinitatis kirke, er, at hovedværkets principalkor indledes med en principal 16 fod og videreføres med en oktav 4 fod, mens 8-fods principalen mangler. Orglet har tillige haft et klokkespil, som i 1778 blev udskiftet med et nyt af orgelbygger Speer. Fire gange i 18. århundrede blev orglet repareret: 1745 af Benjamin Wulff, 1757 og 1772 ved orgelbygger Hartvig Møller og i 1778 ved orgelbygger Christian Ferdinand Speer, men ingen af reparationerne ændrede ved dispositionen[109].

I 1834—35 blev orglet repareret af hoforgelbygger Ramus, der forøgede dispositionen med fem stemmer: Principal 8 fod, gedakt 8 fod og gemshorn 4 fod i hovedværket, viola di gamba 8 fod og gedakt 8 fod i rygpositivet, en ombygning i takt med den gryende romantik[110].

Da Niels W. Gade i 1858 tiltrådte som organist ved kirken, indgav han et forslag til en ombygning af orglet[111], men planen blev aldrig udført; først 1870 fik kirken et instrument bygget efter højromantikens idealer. Mester for dette blev Daniel Köhne[112], der netop hjemvendt fra Paris, hvor han havde uddannet sig hos den førende franske orgelbygger Cavaillè-Coll, her fik sit første store arbejde i København. Kastens façade blev stående, men façadepiberne og hele rygpositivet blev gjort stumt; bag det gamle hovedværks og brystværks façade byggede Köhne et af Danmarks første virkelig romantiske orgler. Mekanikken blev pneumatisk, vindtrykket betydelig forøget, og den strenge opdeling i værker blev forladt til fordel for tre manualværker, hvoraf de to stod på delte vindlader. Klangligt blev orglet orkesterimiterende med betydelig videre mensur end tidligere og blødt intonerede rørstemmer. Ved dette orgel virkede Niels W. Gade som organist til sin død i 1890.

I 1910 blev især manual III udvidet af firmaet I. Starup. Efter Første Verdenskrig satte den nye orgelbevægelse ind, der søgte sine idealer i barokken, og 1924—25 blev Köhnes orgel ombygget af Marcussen & Søn, pneumatikken blev bibeholdt, men i klanglig henseende nærmede instrumentet sig de nye idealer, der blev endnu mere fremtrædende efter ombygningen i 1930, men først med det nye orgel, bygget af Marcussen & Søn i 1956, fik kirken et helt klassisk instrument, hvor også rygpositivet blev gjort klingende, værket var således igen ført tilbage til idealerne fra Kastens tid.

†*Orgel.* Der er ingen direkte efterretninger om, at der fandtes noget orgel i den ældste Holmens kirke fra 1619. I et missive fra kongen til biskop Hans Resen, dateret 5. sept. 1635, indskærpes det, at hverken skolemesteren eller andre personer knyttet til Vor Frue kirke må formene Holmens skolemester med disciplene i at synge for lig og musicere i Holmens kirke[113]. Af glosen »musicere« tør man ikke uddrage tilstedeværelsen af noget orgel. Derimod ved vi, at organisten ved Nicolai kirke Johan Lorentz 1646 af kongen fik tilladelse til at opstille et »oreværk« i Holmens kirke, foreløbig på egen bekostning, men 1653 overtaget af kirken[114]. Dette orgel var anbragt i Skippergangen på samme sted som dets ovenfor skildrede efterfølger; 1658 købte Maren Mortensdatter, salig Torsten Kønings, et gravsted i Bremerholms kirke »paa Mandssiden under Stolene i den gang til det gamle orgewerck, N° 1«, står der i skødebogen, og dette gravsted kan netop stedfæstes til Skippergangen[115]. Gentagne omtaler af Gabriel Jacobsen Kyngs gravsted i Skippergangens sydøsthjørne bekræfter, at både dette og den store lysekrone var i umiddelbar nærhed af det gamle orgel. — Johan Lorentz' orgel har vistnok været ganske lille. Da det i det følgende århundrede havde fået en anselig alløser, måtte bælgetræderlønnen reguleres, fordi kirken tidligere »kun havde et lidet Positiv, hvorved der ickun var en bælle og altsaa ingen synderlig umage derved, saa en Dreng kunde for-

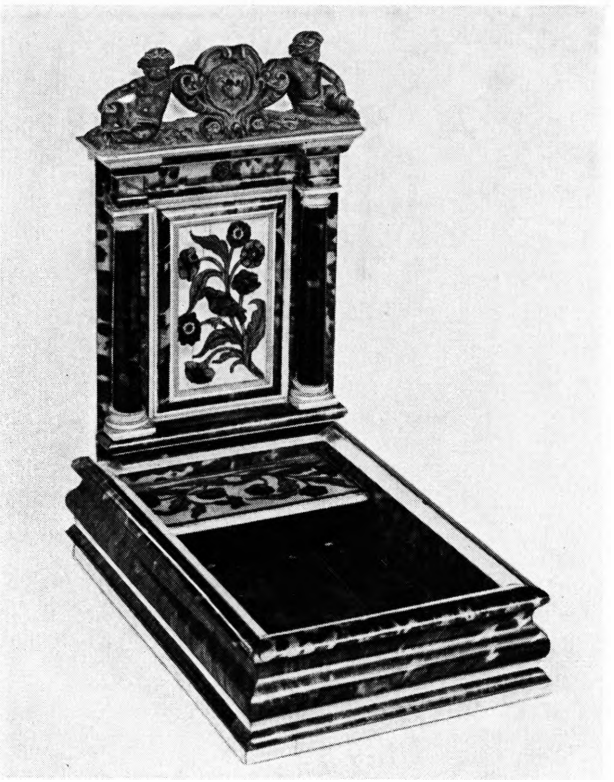

N. E. 1959

Fig. 64. Holmens kirke. Pengetavle 1679 (s. 113).

rette det ...« Videre siges det i den her citerede skrivelse, at det nye orgel fra 1738 havde hele seks bælge, hvoraf forskellen mellem det gamle og det nye orgel tydeligt turde fremgå[116].

Ved opførelsen af Kastens store, nye orgel blev det gamle solgt for 200 rdl. til Korskirken i Bergen[117].

Kirkekiste 1691, af eg, jernbeslået, 167 cm lang, 70 cm bred foroven, 84 cm høj, står nu i Urtegårdsgangens sydvestre trappegang. Den er beslået med svære jernplader, hvis sammenføjninger er dækket med tungede profilbånd; på det hvælvede låg ses talrige nagler med runde hoveder. På midten af forsiden er indgraveret med hældende versaler: »Anno 1691 den 15 September«. Indskriften er senere delvis overmalet med samme årstal (1691) i antikke cifre og mulig også af gammel oprindelse. Kisten lukkes med tre svære taskelåse, hvortil gamle nøgler er i behold. På langsiderne har kisten to sæt bæreringe, på hver af kortsiderne een. Til låsetøjet svarer svære hasper; der findes tilsvarende på bagsiden, vistnok beregnet på, at kisten kunne fastgøres til en væg, hvad der vel kan tyde på, at den oprindelig var bestemt til skibskiste. Taskelåsenes overfald af svært jern og de tre indvendige bånd i det buede låg

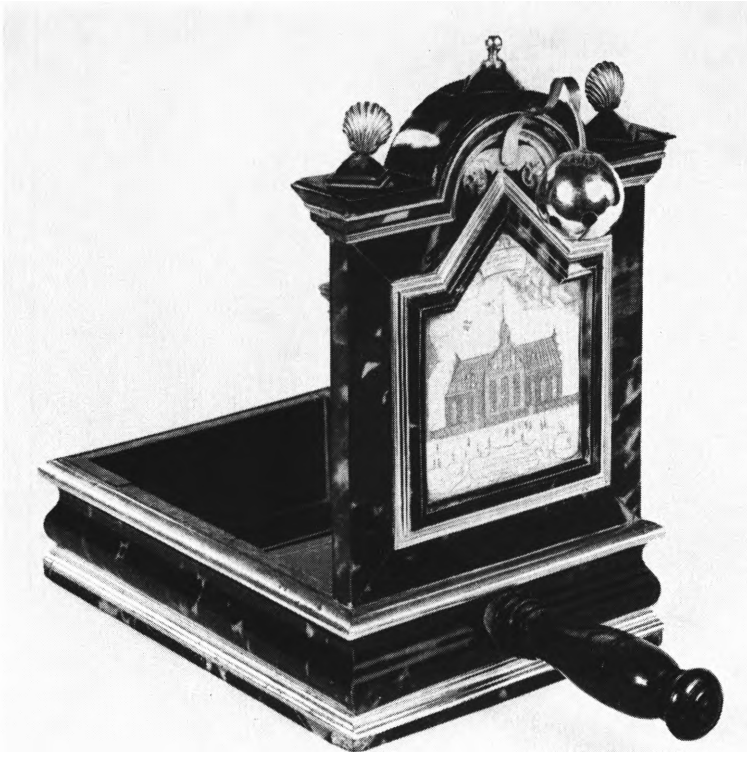

N. E. 1959

Fig. 65. Holmens kirke. Pengetavle 1708 (s. 114).

har indgraverede ornamenter. Indvendig ved venstre kortside er afskilret et mindre rum, hvis låsetøj kun delvis er bevaret; der er spor af nu forsvundne beslag. Bunden i kisten er ved et låg på hængsler udskilt som et særligt rum.

— Foruden de tre ydre taskelåse er der en indre, svær lås, hvis nøglehul er dækket, når kisten er lukket til, og som først er tilgængelig, når den midterste lås er fjernet. — Kisten nævnes første gang[118] i klokkerens instruks af 5. dec. 1699: »Før gudstjenesten lukker klokkeren op for kirkens store kiste, hvor kirkens ornamenter er forvaret«. Af de senere inventarielister fremgår det, at den havde sin plads i kirkens kor. Her stod den endnu 1852[119].

†*Pengeblokke*. Holmens kirke har efter de ældre inventarielister ejet ialt fire, nu forsvundne, blokke. Den lille blok[120] i Kaptajnsgangen omtales 1699 og 1759. I koret stod 1699 »den rette Kirckens Block«; senere i 1700'rne stod der her hele tre store blokke (inv. 1759), som efter angivelse 1834 stod indmuret i korets sydvæg mellem provstens skriftestol og opgangen til prædikestolen[121].

Pengetavler. 1) 1679, af skildpaddefinér med indlagte ornamenter af ben og mangefarvet træ; 23,5 × 16 cm, rygskjoldet 27 cm højt (fig. 64). Et fast låg inderst ved rygskjoldet har af flerefarvet træ et blomstermotiv på bund af

ben. Over skjoldets arkitrav sidder en kartouche, i hvis midte et udskåret hjerte gennemboret af tre nagler. På rygskjoldets bagside, over et drejet håndtag af ben, sidder en oval sølvplade med indskrift i skrå versaler: »Den velactbare oc konstrige Mand Christen Søffrensen Kongl: Maytz: Nagelsmid paa Bremmerholm med sin kiere Hvstrv den ærbare dyderige oc gudelskende Matrone Karen Nielsdaatter hafver foræret denne Kirchens Tavle til Bremmerholms Kirche Anno 1679. En ærlig Ihvkommelse dætt dig monn vere Hvis dv gifver Kirchen till Gvds Ære«. Som ramme om indskriften er indgraveret en bladranke. Senere er tilsat en stor sølvbjælde med skrue; bjælden med den bøjede hank ligger nu løs i tavlen.

2) 1708, udført på bekostning af kirkens kapellan Jens Lund og efter hans død købt af kirken 1711 (fig. 65). 17 × 24 cm; 27 cm højt rygskjold, beklædt med skildpaddefinér og kantet med profilerede sølvlister. Tavlens bund, som indrammes af smalle sølvlister, har et indlagt firpas med et sølvanker i midten. Tæt ved rygskjoldet er et særligt indelukke, hvis låg fortil kan skydes op og ned; fortil på det forskydelige låg er anbragt en sølvmuslingeskal samt foroven en bred sølvkant. Indelukkets overside har i et ovalfelt indlagt en sølvkompasstjerne med rammeværk af smalle sølvlister. Rygskjoldet har på siderne skildpaddepilastre med sølvkapitæler og -baser (den ene base ligger løs i indelukket). I midtfeltet er anbragt en sølvplade med versificeret indskrift i fraktur (Bobé 93 f.); i buefeltet foroven et relief af sølv, forestillende et skib med sejl i oprørt sø; på land en tigger med hatten i hånden og en stjerne svævende over hovedet, og fugle styrer ude fra havet ind mod land. Derunder findes indskriften (»Holt Skipper, holt, stryg Seilet need ...«) med en opfordring til Holmens søfarende menighed om at betænke sin præst med en gave. — Over dette parti er i en lille ovalramme af sølv anbragt et miniatureportræt af Christian IV.; på rammen står indgraveret med kursiv: »C 4 templi fundator et auctor«; yderligere en sølvkongekrone med to sidestillede rosetter. På bagsiden har rygskjoldet en sølvplade med indgraveret billede af Holmens kirke. Et stort dueslag til venstre, frit opfundet af gravøren eller den præstelige giver, får sin forklaring gennem den øverste indskrift (Es. 60, 8: Hvo ere de, som flye som skyerne og som Duer til deres Dueslag). Forneden er graveret en opfordring til kirkegang (Es. 2, 3: Kommer, lader os gaa op paa Herrens Bierg til Jacobs Guds Huus ...). Billedet, der har sin specielle interesse ved at gengive kirken med hegnsmuren i den korte periode, den første hegnsmur fik lov til at stå, blev særlig behandlet ovenfor s. 14). — En tilsyneladende samtidig bjælde er anbragt i buefeltet over billedet; ingen stempler.

3) Fra begyndelsen af 1800'rne, af poleret træ 24,5 × 15 cm; rygskjold 23 cm højt. Tavlen er helt lukket, med mundingsstykke af blik midt på låget. I kassen findes en skuffe med lås. Skuffens forside har indlagt arbejde af citrontræ,

en dobbelt guirlande, blot antydet som buede streger med runde skiver. På rygskjoldets forside er indpasset et felt af ben, hvorpå er malet med sorte frakturbogstaver: »For Søeqvæsthuset«. Derunder er indlagt en enkelt guirlande som de to foran på skuffen. I kirkens regnskaber er noteret: »2. August 1823: Betalt 66 Rdl. til Snedker Schultz for 6 nye Mahognitræs Tavler med Laase og Inscriptioner«. Den her beskrevne er mulig den eneste tilbageblevne.

†*Pengetavle* 1649. Kun bjælden af sølv er bevaret, kugleformet med spidse indsnit som et lukket blomsterbæger. Foroven på bjælden ved det fastgjorte kobberbånd er indridset en blomsterbort. Hen over kuglen står indridset med skrå versaler: Bremmer Holms Kiercke Tafle 1649. — Yderligere tre bjælder er bevaret, uden indskrift.

Der er meddelelse om, at også den ældste kirke i ankersmedjen havde tavler. Påskedag 1621 skal degnen for første gang have ombåret de fattiges tavle i Holmens kirke[122]. Ifølge inventariet o. 1650 ejede kirken dengang fire trætavler og en fløjlspung. Resen[123] gengiver indskriften på en af tavlerne: »Giff de Fattige i deris Nød Saa welsigner Gud dit daglige Brød. Thi aldrig haffver jeg seel den forlat som Frycter Gud oc giør got«. Pungen, der brugtes til ombæring på pulpiturerne, afskaffedes 1694 til fordel for en blikbøsse på et drejet skaft af rødt vestindisk træ[124]. 1697 opregnes ialt fem tavler: kirkens, de fattiges, kvæsthusets, den nederste kapellans samt brandtavlen[125]. I 1759-inventariet nævnes: tre daglige tavler med sølvbjælder, to dito, de fattiges, uden bjælder, to kvæsthustavler, to præste- og en brandtavle, men i denne liste har man øjensynlig ikke regnet med de to endnu eksisterende; det har man derimod gjort 1797, da listen har følgende udseende: Christen Nagelsmeds tavle, mag. Jens Lunds, de tre daglige tavler med bjælder, de fattiges to tavler uden bjælder, to tavler med lås, for anden kapellan og en brandtavle. Som nævnt ovenfor blev der 1823 anskaffet seks nye tavler, hvoraf nu kun een synes bevaret.

Pengebøsser af kobber, fra forskellig tid, men alle med hank og med pressede ornamenter. 1) Indskrift: »Holmens Kirckes Bøsse Anno 1694«. 2) »Holmens Kierckes Fattiges Bøsse A° 1700«. 3) »Holmens Kierkes Fatiges Bøse A° 1764«.
4) Lille kobberbøsse uden indskrift og årstal, anbragt på lang stang; det er tvivlsomt, om den er identisk med den ovenfor omtalte bøsse fra 1694, til ombæring på pulpiturerne.

Malerier. 1) 1600'rnes slutning, 11 × 14 cm, forstillende slaget i Køge bugt; samtidigt maleri, vandfarve på pergament, skænket til kirken 1917 af sognepræst T. C. Winther i Korsør (Bobé, s. 106). Nu i præsteværelset. 2) 1700'rnes første halvdel. Kvinderne ved graven, 102 × 78 cm. Italiensk maleri af ukendt kunstner. For tiden opbevaret i Statens Museum for Kunst. 3) 1700'rnes sidste halvdel, i samtidig ramme, 79 × 67 cm, vistnok tidligere ophængt i kapellet.

Forestiller Kristus tornekronet. Påskrift: Ecce homo. Nu ophængt bag orgelet.
4) Slutningen af 1800'rne. Kristus tornekronet, malet af A. Dorph. Ophængt bag alteret. 5) Kristus og børnene, malet af A. Dorph og skænket til kirken 1877. I Urtegårdsgangen ved dåben[126].

Et af kirkens malerier, der hang i kapellet, mulig ovennævnte nr. 2 eller 3, blev 1784 beskadiget[127] ved kordrengenes »udsværmelse i kapellet«.

Kirken råder over en værdifuld samling præsteportrætter, som nu er ophængt i den store skriftestol. Nr. 6—13 er omtalt i Lund: Danske malede Portrætter IX, s. 13 f.: 6) Provst Mathias Hviid, † 1759, samtidigt maleri, 77 × 62 cm. 7) Provst, senere biskop i Ribe, Victor Chr. Hjort, † 1818, samtidigt maleri i ovalramme, 61 × 49 cm. 8) Provst Fr. Carl Gutfeld, † 1823, samtidigt maleri, udført af Eleonora C. Harboe, 45 × 35 cm. 9) Kapellan Johan Andreas Riis, † 1843, samtidigt maleri, 68 × 54 cm. 10) 1842. Provst, dr. theol. Andreas Krag Holm, † 1851, samtidigt maleri, 77 × 68 cm, signeret af E. D. Bærentzen 1842. 11) 1849. Kapellan Fr. Joakim Ludvig Mynster, † 1857, 27 × 23 cm, signeret af A. Hunæus 1849. 12) 1854. Provst, dr. theol. Balthasar Münter, † 1867, 76 × 68 cm, sign lands biskop, dr. theol. Bruun Juul Fog, † 1896, 112 × 89 cm, signeret af F. Vermehren 1874. 14) 1886. Provst Ludvig Albert Warburg, † 1886, 88 × 78 cm, signeret af Julius Paulsen 1886. 15) 1903. Provst, senere Sjællands biskop, Th. Skat Rørdam, † 1909, 122 × 92 cm, signeret af Aug. Jerndorff 1903. 16) 1919. Provst, dr. theol. H. M. Fenger, † 1930, signeret 1919 af Erik Henningsen.

Lysekroner. 1) 1656, med 30 lys, er efter indskrift på den store hængekugle

købt i Hamborg nævnte år af Holmens kirkes værge, deleskriver Niels Olufsen, og ved hans død af enken Elisabeth von Dort, efter at hun havde gjort afregning for mandens embedsførsel, skænket til Holmens kirke 1662 (Bobé, s. 57). Skaftet er balusterformet og skilt fra hængekuglen ved en skive, hvori er fastgjort 10 større S-formede arme med to lys i hver, anbragt i en øvre og nedre ring, samt 10 mindre arme hver med eet lys, anbragt i den mellemste ring. De store arme har til den ydre ring af lys store skåle formet som muslingeskaller, og til de mindre lys i øverste ring har den skåle formet som fligede blomsterblade. Den mellemste rings lyseskåle er muslingeformet. Den øvre del af det balusterformede skaft dækkes af prydbøjler, der udløses i åbne blomsterkalke. Som afslutning forneden er der en profileret tap; mellem den egentlige krone og stangen er indskudt to støbte mandsfigurer i ivrig gestikulerende stillinger. Hang tidligere i Kaptajnsgangen; nu i Skippergangen[128].

2) 1659, med 40 lys, skænket 1659 (fig. 66). På den store hængekugle er

graveret en indskrift, hvorefter kronen i nævnte år er skænket til kirken af Gabriel Jacobsen (Kyng) og hustru Ellen Pedersdatter, samt en kapital på

N. E. 1959

Fig. 66. Holmens kirke. Gabriel Jacobsens lysekrone (s. 116).

100 rdl. til kronens vedligeholdelse (Bobé 58). Kronen har balusterformet skaft; over den store hængekugle, der forneden afsluttes af en dup i form af en drueklase, findes en bæreskive med 10 slyngede arme af brudt C-bøjleform, der bærer den nederste ring med store lys, og som i en mindre, øvre volut bærer yderligere 10 små lysearme; i samme bæreskive er fastgjort 10 mindre lysearme, hvis lys er anbragt i ring mellem de to ovenfor nævnte. Til en højere siddende bæreskive er anbragt de 10 højestsiddende lysearme, mens en øverste skive bærer 10 bøjler. De store armes største lyseholdere har glatte skåle; alle de 30 andre skåle er muslingeformet. Mellem skaftet og stangen er som bærefigur indskudt en støbt engel, der på hovedet har en ligeledes støbt ring — det egentlige bindeled mellem krone og stang. — Kronen, der tidligere hang foran orgelet — og tæt ved giverens grav —, har siden slutningen af 1800'rne været ophængt i det midterste kryds[129].

3—4). Fra 1600'rne, uden indskrift. De to kroner, som nu er ophængt i ko-

ret, og som ikke er identiske med de kroner, der hang på samme sted ved 1800'rnes midte (fig. 40), har begge 2 × 8 lysearme, alle S-formede. Den søndre krones lysearme løber ud i små kronede mandshoveder med graveringer. Begge kroner har over skaftet slyngede smedejernsforsiringer i den for 1600'rne karakteristiske form (Caspar Finckes stil); den søndre krone har i dette slyngværk indfældet fire kronede, palmesvingende mandsfigurer. I Hofmans Fundationer nævnes: »I Urtegaardsgangen, uden Inscription, [en Lysekrone] givet af Kong Friderich den Tredie«. Det kan være en af de her omtalte[130].

4) Glaslysekrone, købt 1801 af kirken og udført af H. Fritzsche. Efter at skipperlaugets store krone i krydset 1801 blev nedtaget og bortsolgt, købte kirken denne glaskrone og ophængte den på samme sted. I inventarielisten er indført leverandørens fortegnelse[131] over de dele, kronen består af, og som han har forfærdiget »efter accord og approberet tegning«. Der var (og er endnu): »12 store lysearme med skåle; 12 mindre dito; een stor, forgyldt glasskål; een mindre dito; 6 baldakiner; 1696 slebne sten med to huller; 692 dito lange smalle pendeloquer; 412 dito stene med 4 huller; 40 dito store pendeloquer; jernstangen er beslaget med et messing forsølvet rør og forskellige glanskugler og andre stykker« (fortegnelsen er dateret 1. sept. 1802). Efter at rådmand Morten Mikkelsens krone, der var skænket 1665 og som var ophængt i koret, 1841 var styrtet ned og ødelagt, blev glaslysekronen for en kort tid rykket frem fra krydset til koret. Da kirkens to værger — utvivlsomt med god grund — fandt, at prismekronen kun passede dårligt til koret og altertavlen, lod man den 1847 flytte til kapellet[132], hvor den endnu hænger. Der er nu tre glaslysekroner i kapellet, idet to nyere er anskaffet 1910 på foranledning af Holmens provst H. M. Fenger[133]. Den gamle krone fra 1801 er den midterste.

5—6) To messinglysekroner, efter indskrift anskaffet 1880, ophængt i Kaptajns- og Urtegårdsgangen.

Kandelabre 1842, af eg, anskaffet af kirken som erstatning for 1665-kronen i koret (se nedenfor), var udført efter tegning, korrigeret af kirkens arkitekt Peder Malling, og er utvivlsomt identiske med de to kandelabre, der nu står i kapellet[134]. I sen empire.

Kandelabre af jern, skænket til kirken 1857, er mulig identiske med to senempire kandelabre, som nu står ved Juels begravelse i kapellet[135].

Kandelabre af jern, skænket 1872, tegnet af L. Fenger, nu ved orgelet.

†*Lysekroner*. 1) Ifølge indskrift skænket 1657: »Denne Ære-Skienck haffver Erlig oc Welact Mand Hans Hermandsen med sin kiere Hustru Erlig oc Gudfrøctig Qvinde Maren Hendricks Daatter skiencket oc bekostet Anno 1657. Til Guds ære Holmens Kircke til Prydelse oc hvo som det forringer eller forandrer skal svare det for Guds strenge Dom Anno 1657«. Det meddeles desuden, at kronen havde form som en havfrue og var anbragt over kordøren,

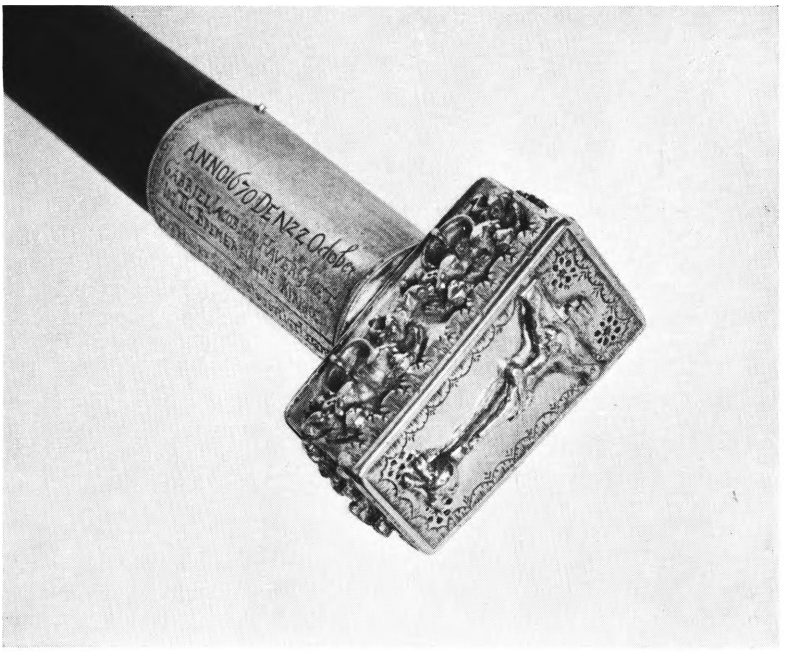

N. E. 1959

Fig. 67. Holmens kirke. Jordpåkastelsesspade 1670 (s. 121).

hvorfra den 1667 fjernedes, og efter at være blevet omdannet til en almindelig krone i lighed med Niels Olufsens skal den være ophængt i Urtegårdsgangen[136]. Årsagen til dette brud på giverens ønske skulle være, at den hindrede udsynet fra nogle af pulpiturerne til prædikestolen (? skal vel være altertavlen); denne oplysning i forbindelse med, at der senere i Urtegårdsgangen hang en krone, skænket af Frederik III, gør meddelelserne om Hans Hermansens krone mindre troværdige.

2) 1662, skænket af Skipperlauget. 8-armet, hver arm forsynet med tre piber. Omtalt som skrøbelig 1753 og atter 1776. Nedtaget og bortsolgt 1801.

Hang i krydset[137].

3) Ifølge indskrift skænket 1665: »Morten Mickelsen Raadmand udi Kiøbenhaffn med sin kiere Hustru Kirstine Jens Daatter haffver foræret denne Lysse-Krone Gud til ære Kircken til Prydelse Anno 1665«. Hang i koret, hvor også giverens grav fandtes. Kronen styrtede ned og ødelagdes 1841. Skildredes 1759 som 10-armet »med al sin Zirat og Tilbehør, undtagen tre Muskeler og to Knappe«[138].

I kirkens ældre inventarier nævnes yderligere to lysekroner, en i Urtegårdsgangen og en i kapellet, begge med otte arme; det kan være de to, der nu hænger i koret.

1759-inventariet opregner otte *lysearme*. I den nuværende kirke synes kun een, i Kaptajnsgangen, at være af ældre dato. Af de otte lysearme var en skæn-

ket 1651 af kaptajn Warner Tobonic (?), en anden 1681 af kirkeskriver Samuel Nielsen, en tredie 1685 af Holmens mestertømmermandssvend Knud Trolsen og en fjerde 1678 af Anne salig Niels Bagges[139]. Af kirkens nuværende bestand er størsteparten vistnok fra den store hovedreparation 1834—36. Efter at Morten Mikkelsens krone i koret var styrtet ned, anskaffede kirken tre store lysearme til de tre pulpiturhjørner i krydset[140], udført af Dalhoff; de synes at være forsvundet ved istandsættelsen i 1870'erne.

Kirkeskibe. I Holmens kirke er ophængt to skibe, begge fremstillet i 1900'rne på Orlogsværftet. 1) Model af Niels Juels admiralskib, orlogsskibet »Christianus Quintus«, en tredækker med 100 kanoner, udført 1904 efter tegning fra 1697, skænket til kirken af dampmøller B. P. Troensegaard. Ophængt i Korgangen. 2) Linieskibet »Holsten«, som deltog i slaget på Rheden 1801. Modellen, der 1928 blev ophængt i Skippergangen, er skænket til kirken af arkitekt E. W. Marston.

Tårnur. Kirkens ældste, kendte tårnur var opsat 1665[141]. Der er ingen efterretning om urværk på Christian IV.s bygning, derimod nok om den nedennævnte kompasskive fra o. 1640. Urværket, der i hovedstaden var sagnagtig kendt for sin upålidelighed, og som kun kunne gå 16—18 timer efter at være trukket op, blev 1697 repareret af Hans Georg Sontag[142]. Det hjalp ikke, og efter urmagerens død (under pesten 1711), blev et nyt urværk forfærdiget 1712 af Johan Mercki[143]. Heller ikke dette nye tårnur blev nogen succes, skønt det dog kunne gå 24 timer ad gangen. Holbergs ord i »Den Vægelsindede« (med rette fremhævet af Bobé): »Herrens Hierte gaaer ungefær lige saa rigtigt som Holmens Klokke«, må være møntet på Merckis værk. Det blev da helt fornyet 1737, denne gang af Peter Matthiesen[144]. Dette nye tårnur, der kunne gå i 36 timer, passede trofast sin dont i næsten 140 år. Det fik en snert af bombardementet 1807[145], men holdt ellers ud til kirkens reparation i 1870'erne. Da blev det udskiftet og flyttet til S. Nicolai kirke i Holbæk, hvor det endnu findes.

— Det ældste urværk havde en urskive på hver af de fire kirkegavle, de tre var af træ, den fjerde — ud mod slottet var af kobber (fornyet 1721)[146]. 1733 blev træskiven ud mod Størestræde og »Numrene« udskiftet til fordel for en af kobber, forsynet med kongeparrets navnetræk og årstallet i forgyldte cifre[147]. De to andre urskiver — mod Holmen og Christianshavn — synes 1743 at være blevet ombyttet med kobberskiver: alle fire urskiver havde oprindelig kun timevisere, men fik 1846 tillige minutvisere[148].

På vestgavlen ud mod Slotsholmen sad desuden en såkaldt kompasskive. Den forvekslede vistnok undertiden med et solur; en regnskabspost[149] fra 1689 noterer, at »solskiven ud til slotspladsen« blev opforgyldt i maj måned nævnte år; i august 1690 blev en solskive på nordgavlen »ud til Skipperboderne« ligeledes forgyldt, men den har tilsyneladende ikke efterladt sig andre spor.

Skiven mod slotspladsen var efter Jonges (meget sene) opgivelse udført efter anvisning af Christian Sørensen Longomontanus (død 1647); det var »et overmaade rart og accurat Konst-Stykke ..., en Vindskive, som viiser meget nøye og accurat, hvad Slags Vind der blæser hver Dag ... Den dirigeres ved en Fløystang med et Jern-Fløy, som staaer op af Kirke-Taget«. Kompasskiven, der endnu lindes på Eckersbergs tegning (fig. 36), blev nedtaget ved kirkens istandsættelse 1829 og erstattet med den vindfløj, som endnu kroner gavlen[150].

Klokker. 1) 1619, ophængt i tagrytteren. Indskrift med ophøjede versaler: »Hartwich Qvellichmeier gos mich Anno 1619«. Over og under indskriften en støbt ranke. På klokkens østside Christian IV.s kronede monogram i kartouche.

2) 1875, indskrift med ophøjede versaler: »Skænket til Holmens Kirke i Aaret 1875. Gud Fader Søn og Helligaand til Lov og Tak etc. ...« Øverst en palmetbort. Klokken er støbt af malm fra Iver Hvidtfeldts kanoner[151].

†*Klokker.* 1) 1610, betegnet som den lille klokke, med samme indskrift som klokken fra 1619[152]. Da den var revnet, blev den 1875 kasseret og erstattet med ovennævnte.

2) To mindre klokker, beregnet på kvarterslag til sejrværket, var ophængt i kirken. De omtales allerede 1665 samtidig med indrettelsen af et tårnur; påny omtalt 1712; i kontrakten med Peter Mathiesen 1737 oplyses det, at de sad »over den store Kirkedør«, d.v.s. i Kaptajnsgangen. 1852 var de kassable og har vel da allerede i lang tid været ude af brug[153].

Jordpåkastelsesspade 1670, med sølvbeslag, 86 cm høj (fig. 67). Bladet af jern — 13 cm bredt, 18 cm højt — har opad- og udadbojede øvre hjørner med flige og er fastgjort til skaftet med et gennembrudt beslag, hvis øverste spids er 36 cm over bladets underste kant. Det trinde egetræsskaft måler 65 cm og er foroven forsynet med to sølvbånd, det nederste 11 cm bredt, det øverste umiddelbart under duppen — 7,5 cm bredt, anbragt i indbyrdes afstand af 9 cm. Det nederste bånd har langs kanterne indridsede linie- og zigzagornamenter; fra neden til oven, i to linier, en indskrift med versaler: »Herre dine døde skulle leve og igen opstaa met Legemet. Esa(ias) 26«. Det øvre bånd, der forneden har et lignende indridset ornament og foroven under duppen en ring, bærer indgraverede indskrifter med versaler: »Anno 1670 den 22 October. Gabriel Jacobsøn haver givet mig til Bremerholms Kirkke. Her bliver saaet it naturligt Legeme oc skal opstaa It andeligt Legeme. Corin 15«. Begge bånd er pånittet skaftet med små sølvnagler. Duppen af sølv har form som en 5,5 cm lang, 3 cm bred og 2,5 cm høj ligkiste med seks bæreringe, omgivet af støbte englebørn. Langs låget et nedhængende tungeornament, imiterende læderfrynser. På låget et støbt krucifiks, hvilende på et dødningehoved med korslagte knogler. Langs lågets kant indridsede tungemønstre. I hvert af de fire hjørner

er i rosetform gennemboret en række huller, otte i kreds og eet i midten. Kisten, der kan skrues af skaftet, er indvendig hul; den er formentlig dannet som en balsambøsse (»hovedvandsæg«), hvorfra vellugt kunne trænge ud gennem de gennemborede huller. Ingen stempler.

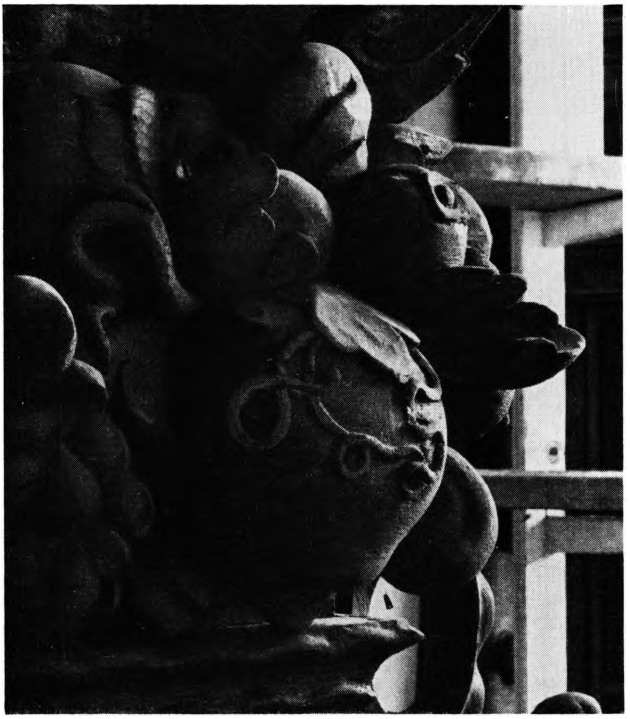

Abel Schrøders navnetræk på altertavlen. J. S. 1959

GRAVMINDER

Så mange af Holmens menighed, som kunne afse midlerne dertil, har købt gravsted i kirkens gulv eller i de kapeller, der i tidens løb blev opført. Vi har meddelelser derom i adskillige gravbøger og kan desuden læse det i den udførlige beretning om kirkens og kirkegulvets reparation 1834. Mærkelig nok synes dette dog ikke at gælde den ældste kirke. Indskriften bag på alteret (s. 78) fortæller, at Holmens første sognepræst, Niels Mikkelsen Aalborg, var den første, der blev begravet i kirken; det skete 1646. En sen og ukontrollabel meddelelse går ud på, at kandestøber Jørgen Vilh. Plenge blev begravet i kirken 1626. Er oplysningen rigtig, vil den dog næppe rokke ved den kendsgerning, at man først efter 1640 for alvor tog kirkegulvet i brug som gravplads. Der var for det meste kun tale om muldbegravelser. I koret var der dog, ved siden af 10 muldbegravelser, 15 murede grave; heri var også medregnet de to grave under kapellet i Korurtegården (s. 49f.). Den store gravkrypt under alteret, hvor bl. a. Tordenskjolds kiste længe stod opbevaret (s. 156), var lige til 1834 anvendt til bisættelser eller »forflyttelser«. Korgangen rummede 28 muldgrave. Blandt korsskæringens fem grave var nr. 4, »i krydset under kronen«, den eneste murede. De tre korsarme, Kaptajns-, Skipper- og Urtegårdsgangen havde i hver af de seks hjørner en muret grav, der på grund af sin rummelighed ragede op over gulvets niveau. Blandt disse havde Gabriel Jacobsen Kyng 1659 erhvervet sin grav under orglet i Skippergangens sydøsthjørne (s. 22). Kirkens kantor Christen Sørensen Vedel blev 1661 begravet i den modsvarende krypt i nordøsthjørnet under trappen til orgelpulpituret. David Dannel havde 1659 købt den sydvestre hjørnegrav i Urtegårdsgangen, mens Abel Kathrine havde sit tilsvarende gravsted med det store epitafium i det østlige hjørne af samme gang. Endelig vides Matthias Hesse at have købt Kaptajnsgangens nordøstre hjørnegrav 1671; i skødet blev der givet tilladelse til, at en boghandler havde stade ved graven, hvis beliggenhed var gunstig, tæt ved den store kirkedør. Når der til denne liste lægges de to murede grave under våbenhuset ved Urtegårdsgangen (s. 50), begge erhvervet i 1690'erne og sikkert også opmuret ved den tid, kan man opregne ialt 200 grave under gulvet i Holmens kirke. I enkelte tilfælde kan man spore en gravs historie gennem lange tidsrum, således den nysnævnte nr. 4 i krydset, der kan følges fra 1647 til 1799, da det sidste lig bliver nedsat, og videre til 1834, da graven blev sløjfet og fyldt med jord. Men i mange andre tilfælde er rækkefølgen af de forskellige ejere vanskelig at følge, da man savner et gravkort, sådan som det kendes fra andre københavnske kirker. Kortet nævnes hyppigt i de ældre arkivalier, men er senere forsvundet. — De fleste spor af gravene under kirkegulvet er nu forsvundet; jordbegravelserne blev sløjfet 1834, og nu er der kun enkelte rester tilbage af de murede begravelser. Nogle få gravkrypter, delvis fyldt med grus, er tilgængelige i koret; i Skippergangen er Gabriel Jacobsen Kyngs gravkrypt tilgængelig; og desuden

ses i Urtegårdsgangen en rest af David Dannels grav. De seneste års ændringer af stolestaderne med tilsvarende kulegravning af jorden derunder har ikke bragt noget spor af murede grave for dagen.

I kapellet ligger forholdene ganske klart. Den oprindelige anordning med 36 murede krypter under gulvet på den store kapelsal samt ændringen 1911 er ovenfor s. 54 og 58 nærmere omtalt.

EPITAFIER I KIRKEN

1) Før 1652 (fig. 68). Over familien Numsen. Ifølge den danske indskrift er epitafiet blevet til i to tempi. I: Hans Numsen, kgl. »Betjenter ved Schibsholmer« lod et epitafium opsætte over sin hustru Inger Margreta, datter af dr. Medelfard, biskop i Lund, d. 25 år gl. 1648 i deres ægteskabs fjerde år, fire sønner og en datter, Hans Numsen d. 39 år gl. 1652. Hans ældste søn Corfidz, major ved artilleriet, d. aug. 1701, 56 år gl., datteren Eleonora Christina, d. 58 år gl. 1705; af tvillingerne Hans og Michael døde Hans straks efter moderen, Michael tre år efter faderen. II: Den fjerde søn Matias Numsen til Solte, ridder, generalmajor til hest, deputeret i Landgeneralkommissariatet, f. marts 1648, g. 1680 m. Maria Worm, datter af professor Ole Worm, i 35 års ægteskab fem sønner og to døtre, den ældste søn Peter d. tre år gl. 1684, Maria Worm d. 66 år gl. 1715; Matias Numsen, d. 1731, lod sit og sin frues billede opsætte på epitafiet, affattede indskriften og lod epitafiet renovere. Den ældste del af epitafiet består af et rektangulært maleri, malet af Karel van Mander, det viser Hans Numsen, hans hustru Inger Margrethe, fire sønner og en datter, i forgrunden et dødt barn; den voksne kvinde ved siden af Inger Margrethe, som ikke omtales i den af Matias Numsen affattede indskrift, er Hans Numsens anden hustru Maren Dichmand[1]. Maleriet indrammes på hver side af en glat pilaster og en smal, volutsvungen vinge, der bærer frisen; yderst en pyramidestub hvilende på kugler. Under maleriet er i kartouche anbragt det ovale felt med den forgyldte versalindskrift. Over storfeltets profilerede gesims rejser sig den del, Matias Numsen lod opsætte efter sin hustrus død i 1715, bestående af en volutsvunget, brudt gavl; på hver side af denne er anbragt en figur, der forestiller Matias Numsen og Maria Worm, i midten deres våben i en oval ramme, der bærer en kugle på laurbærkranset fodstykke. Epitafiet hænger på korets nordvæg. Se †kisteplader nr. 30 og 45.

2) O. 1653. Dansk indskrift over Jacob Matzen, borgmester på Christianshafvn, d. 1653 21. maj, 57 år gl. Epitafiet, af sandsten, er opsat af enken Karren Eylersdaatter, d. 83 år gl. 1674, og arvingerne. I dets storfelt er et rektangulært maleri, der viser Karen Eylersdatter, hendes to ægtefæller Iver Nielsen Bruun og Jacob Matzen og hendes ni børn[2]. Maleriet flankeres af to kvinde-

N. E. 1959

Fig. 68. Holmens kirke. Epitafium over Hans Numsen, før 1652 (s. 124).

figurer i folderige gevandter; den ene kvinde bærer en fugl. De to figurer står på glatte sokler, der sammen med storfeltets maleri hviler på et ubrudt, profileret fodstykke. Storfeltmaleriets profilerede ramme bryder foroven ind i den ellers ubrudte frise, der bærer et englehoved på hver side, herover den profilerede gesims; topstykket udgøres af et ovalt indskriftfelt omgivet af en blomster-

N. E. 1959

Fig. 69. Holmens kirke. Epitafier på korets sydvæg.

krans, der bærer en profileret gesims (som vel har båret en nu forsvundet topfigur), på hver side af topstykket en volut med en liggende putto, den ene med timeglas, den anden med et dødningehoved. I hængestykket, der har sidevinger med akantus, findes den forgyldte frakturindskrift i ovalt felt, forneden en karnissvunget konsol. Epitafiet hænger på korets sydvæg (fig. 69). Se †gravsten nr. 5.

3) 1665. Plattysk indskrift over Arent Tingnagel, kgl. overkompagnimester. Rudeformet træplade omgivet af profileret ramme med forgyldning. På sort bund er malet et våbenskjold, kronet af en hjelm med måneseglet mellem to røde vinger, hvorfra farvestrålende hjelmløv udgår. Våbnet er delt i fire felter:
1) tre halvmåner på blå bund, 2) rødt kors på gul bund, 3) tre sorte liljer på grå bund og 4) brunt andreaskors på blå bund med fire lysere blå hestesko. Epitafiet, der oprindelig hang i koret[3], findes nu i Kaptajnsgangen (fig. 70). Se †gravsten nr. 10.

4) 1666. Indskrift på latin over Nicolaj Spend, præst og provst her til stedet fra 1642 til 1664. Det høje, smalle epitafium af træ, der er tilskrevet Lorentz

N. E. 1959

Fig. 70. Holmens kirke. Epitafium over Arent Tingnagel 1665 (s. 126).

Jørgensen, domineres af storfeltets fremstilling af den korsfæstede med Maria og Johannes ved korsets fod; korsfæstelsesscenen flankeres af to søjler omvundet med rigt skåret vinløv, frise og gesims er brudt, således at partiet kun findes over søjlerne, hvor det består af et englehoved med den profilerede gesims over. Op fra storfeltsgesimsen går udløbere, der på hver side krones af evangelisterne Markus og Lukas. Storfeltets vinger er reduceret til to meget smalle pyramidespir hvilende på englehoveder på profileret fodstykke båret af bruskornamenter. Hængestykket, hvis gesims er brudt som storfeltets, udfyldes af et ovalt maleri, der viser provst Spend, hans hustru og fire børn, med ramme af bruskornamenter; et englehoved danner overgang til det derunder hængende næsten hjerteformede indskriftfelt, hvis ramme ender i en hængemaske. Topstykkets indskriftfelt, omgivet af bruskornamenter og et englehoved på hver side, danner fundament for den profilerede gesims, der bærer epitafiets topfigur den sejrende Kristus med korsbanneret trædende på jordkuglen. Epitafiet, der hænger på korets sydvæg (fig. 69), blev formentlig opsat 1666 af provst Spends enke[4]. Se †gravsten nr. 9.

N. E. 1959

Fig. 71. Holmens kirke. Epitafium over Hans Olufsen o. 1670.

5) O. 1670. Barokt sandstensepitafium, som menes at være sat over Hans Olufsen, kgl. køkkenskriver, d. maj 1670, og hans hustru Inger Hansdatter. Storfeltets ovale maleri viser mand og hustru, i baggrunden Kristus på korset; på hver side af maleriet er anbragt en ionisk søjle og en pyramidestub hvilende

på kugler; storfeltets frise og gesims er kun bibeholdt over søjlerne, i midten bryder maleriets ramme, bestående af snoede bånd og sløjfer, ind i topstykket og forbindes med en lignende bort omkring topstykkets ovale, tomme indskriftfelt; over dette rejser sig to frugtranker hvorimellem en profileret konsol, der ligesom de to gesimsstykker over storfeltets søjler, bærer en putto. Hængestykkets ovale indskriftfelt, i samme ramme som topstykkets, bærer en forgyldt frakturindskrift fra 1891; det hviler på en profileret konsol, der flankeres af vinger bestående af draperier og en putto på hver side. Epitafiet hænger på sydmuren ud for korgitteret. Om Hans Olufsens grav oplyser kirkens brevsager[5], at den af enken blev afstået til assessor Hellegaard, der yderligere erhvervede det til graven hørende epitafium »uden inscription og ei vides hvem tilhører«. Da man i koret ikke har efterretninger om andre navnløse epitafier end dette, kan der næppe være tvivl om, at det virkelig har tilhørt Hans Olufsen og hustru, og at det er dette ægtepar, som er portrætteret (fig. 71).

6) 1673 (fig. 72). Dansk indskrift over Rolof Petersen, kgl. skibskaptajn, f. på Møen 14. maj 1616, d. 1687 26. sept., 71 år gl., og hustru Christina Stævlins, f. i Pomern »zv Gribswold« 1. sept. 1612, d. 86 år gl. dec. 1698. Epitafium af træ i bruskbarok, hvor enhver form for arkitektonisk opbygning er opløst; i storfeltet et maleri, der viser Rolof Petersen og hustru; i topstykket er malet bønnen i Gethsemane, og i hængestykket findes indskriften med forgyldte versaler, alt omgivet af bruskornamenter; storfeltets og hængestykkets gesimser er reduceret til fodstykker for de fire evangelister, Markus og Johannes ud for storfeltet og Matthæus og Lukas ud for topstykket, epitafiet krones af Kristus med verdenskuglen. På korets nordvæg. Bobé s. 261.

7) O. 1676 (fig. 73). Barokt epitafium af sandsten og alabast over Hans Hansen Osten, inspektør over Lolland-Falster, proviantskriver for Københavns slot, f. i Holsten 25. marts 1617, d. i København 3. april 1672, og hustru Abele Catrine von der Wisch, f. i Holsten 19. april 1627, d. 1676 1. jan.; ægteskabet varede i 17 år og tre mdr. Dansk indskrift. Epitafiet blev opsat ifølge Abel Cathrines testamente af 27. dec. 1675[6]. Over det glatte, høje fodstykkes profilerede kant rejser det egentlige epitafium sig, bestående af en karnissvunget sarkofag med højt aftrappet låg, bag hvilket anes en profileret kant svarende til fodstykkets; på sarkofagens langside findes den fordybede versalindskrift i et ovalt felt flankeret af to siddende kvindefigurer, den ene med et barn symboliserer kærligheden, den anden med et overflødighedshorn symboliserer frugtbarheden. På sarkofagens låg står to kvindefigurer, den ene med troens, den anden med håbets symbol, flankerende det runde maleri, der viser Hans Hansen Ostens og Abel Cathrines portrætter, malet med olie på kobber af Abraham Wuchters; maleriet er indrammet af en laurbærkrans med ægtefællernes våben foroven, ligesom hele hovedfeltet indrammes af storakantus

N. E. 1959

Fig. 72. Holmens kirke. Epitafium over Rolof

Petersen 1673 (s. 129).

med pålagte blomster- og frugtklynger. Herover en profileret konsol, der bærer epitafiets topfigurer: to siddende putti bærende et brændende hjerte imellem sig. Yderst på hver side af epitafiet er anbragt en obelisk af året marmor hvilende på kugler. I Urtegårdsgangen ved dåben. Ved opbyggelsen af de nye

N. E. 1959

Fig. 73. Holmens kirke. Epitafium over Hans Hansen Osten o. 1676 (s. 129).

N. E. 1959

Fig. 74. Holmens kirke. Epitafium over Gabriel Jacobsen 1676.

pulpiturer i 1750erne (se s. 107f.) var der planer om at flytte epitafiet længere ud[7], men så vidt vides fandt denne ændring ikke sted. Hele epitafiets opbygning har en tydelig udtalt lighed med det lidt yngre gravminde over Heinrich Schupp i Petri kirke (se bd. I, s. 343). Se gravsten nr. 3, kister nr. 1 og 2 og kisteplader nr. 3 og 4.

8) 1676 (fig. 74). Gabriel Jacobsøn Kyng, skibsskriver i kgl. tjeneste i 23 år, spisemester på Bremerholm i 32 år, forstander for det »Bremmerholmiske Syg og Questhuus« i 10 år og denne kirkes forstander og formynder i 27 år, d. 81 år gl. 14. dec. 1684, og hustru Ellene Peders Daater, d. 71 år gl. 6. nov. 1676, efter 48 års ægteskab tre sønner og fire døtre, to sønner er begravet sammen med forældrene. Epitafiet består af et stort maleri, der viser Gabriel Jacobsen, hans hustru og deres syv børn, i en enkel sortmalet ramme med forgyldt bølgeliste. Øverst på rammen er den danske indskrift over Gabriel Jacobsen, under maleriet over Ellen Pedersdatter, begge med forgyldt fraktur. Dette maleri er kun en del af det epitafium, Gabriel Jacobsen lod indrette over sin murede grav i Skippergangen (se s. 123); fra Resen, 1683[8], ved vi, at epitafiet, dateret 1676, bestod af fem dele: 1) lang versificeret indskrift, 2) det egentlige epitafium med indskrift, men uden årstal, 3) minde over hustruen død 1676, 4) vers på latin og 5) som slutning en religiøs indskrift på dansk. I 1738 oplyses[9], at gravmindets »emblemata« og skrift bestod af et »lidet Bret ungefehr en allen stoer i en tre kant med en Skrift paa«; endelig vides[10], at begravelsen har været

indhegnet med et »panel Gaderværk«. Det er umuligt i dag at rekonstruere epitafiets opbygning, da kun maleriet, der hænger i Kaptajnsgangen, og loftet fra den lukkede stol (se s. 104) er bevaret. Se †kisteplade nr. 10.

9) O. 1680. Jørgen Biørnsen, viceadmiral på Bremerholm, præsident i retten sammesteds, f. i Flensborg 1596, d. 16[80], og hustru Anna Falentinsdatter, f. i Flensborg 1598, d. 16□, tre sønner og tre døtre. Dansk indskrift (Bobé s. 259). Epitafium af træ, der måske kan tilskrives Lorentz Jørgensen. I storfeltet et maleri af Henrik Ditmar forestillende Jørgen Biørnsen med en signalfløjte, hans hustru og syv børn, i baggrunden Kristus på korset. Maleriet flankeres af to kvindefigurer i næsten orientalske dragter stående på hængestykkets ubrudte gesims, symboliserende styrke og retfærdighed; maleriet gennembryder foroven storfeltets frise og gesims, som kun er bibeholdt over de to figurer; storfeltet afsluttes foroven af svunget snitværk med drueklaser, i midten Jørgen Biørnsens våben og på hver side en luevase stående på storfeltets gesims. Hængestykkets ovale felt med den forgyldte versalindskrift er omgivet af bruskornamenter med et englehoved på hver side og en putto forneden. Topstykket har en relieffremstilling af gravlæggelsen indrammet af bruskskæringer og tre engle foroven; på en profileret gesims står topfiguren: en basunblæsende engel. I korets sydvesthjørne (fig. 69).

10) O. 1688 (fig. 75). Over Bendix Mese, proviantskriver, stiftskriver i Sjælland og ejer af Taagerød Gaard, d. som rådmand i København 1688. Epitafiets maleri, der fremstiller Bendix Mese, hans hustru, tre sønner og en datter, er indsat i en lidt ældre sandstensramme; maleriet flankeres af to korintiske pilastre med en oval vase ved baserne; storstykkets profilerede gesims bærer en segmentformet, brudt gavl, prydet med en æggestav, i midten en putto på palmetagtigt fodstykke. Hængestykkets ovale indskriftfelt indrammes af kartouche, der under storfeltets midte ender i en kugle smykket med blomsterranker; under storfeltets pilastre en volut, der bæres af konsoller flankeret af en vindrueklase på hver side. Epitafiets ramme solgte Elisabeth von Dort, enke efter Ludvig Lorentz, til Bendix Mese i 1685 (se tepitafium nr. 7). I 1872 blev mindetavlen flyttet fra koret til dens nuværende plads på Skippergangens nordvæg, ved denne lejlighed blev den forsynet med den forgyldte frakturindskrift. Se †kisteplader nr. 6, 9 og 11.

11) O. 1701 (fig. 76). Niels Olsen Onsvalle, kgl. skibskaptajn, f. i Onsvalle by i Skaane 6. feb. 1625, d. 15. feb. 1701, epitafiet opsat af hans hustru Thalla Daniels Daatter, f. i Helsingør 24. okt. 1641, d. □. Epitafiet består af et ovalt, sort felt med den danske indskrift i fordybede versaler og en barok sandstensramme, der forneden afsluttes af en hængemaske mellem blomsterguirlander hvilende på en glat konsol; på hver side af indskriftfeltet en putto. Topstykket, der i et ovalt felt har memento mori, afsluttes af en kugle hvilende på en volut.

N. E.1959

Fig. 75. Holmens kirke. Epitafium over Bendix Mese o. 1688 (s. 133).

Epitafiet, der tidligere har været anbragt i nærheden af Abel Cathrines grav i Urtegårdsgangen[11], hænger nu på Skippergangens nordvæg.

12) Før 1702. Over Peder Wielandt, islandsk købmand i København, d. 1702 31. dec. 49 år gl., og hustru Margretha Dobbelsteen. Træepitafium i bruskbarok, hvor den arkitektoniske opbygning kun er bibeholdt i hængestykkets ubrudte, profilerede gesims, hvorpå storfeltets sidefigurer står; storfeltets gesims findes kun over figurerne. Den lange, danske indskrift med forgyldt frak-

N. E. 1959

Fig. 76. Holmens kirke. Epitafium over Niels Olsen Onsvalle o. 1701 (s. 133).

tur udfylder såvel storfeltets som hængestykkets midtfelter; i storfeltet flankeres den af to kvindefigurer, den ene med et kors, den anden med en hyrdestav og et lam; yderst på hver side er anbragt et slankt pyramidespir; hængestykket indrammes af svungne bruskskæringer endende i en vindrueklase. På storfeltsgesimsen står to engle, der danner overgang til topstykket, en relieffremstilling af Lazarus' opvækkelse, herover rejser sig den sejrende Kristus

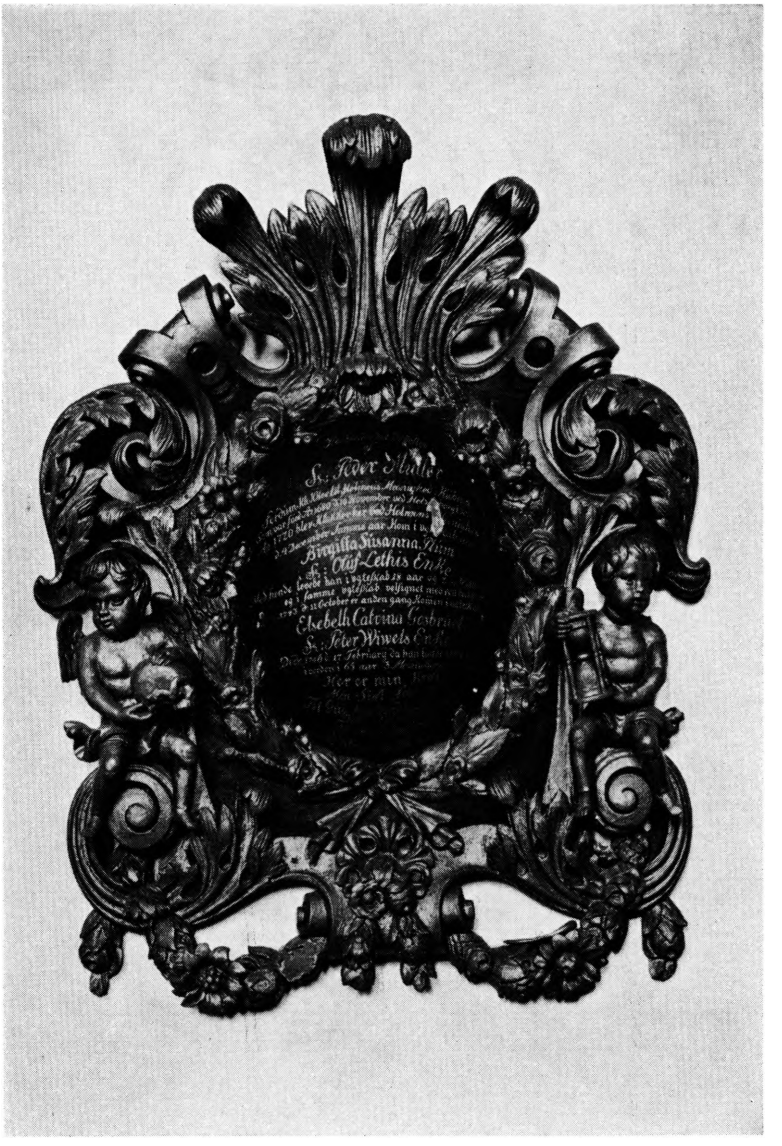

N. E.1959

Fig. 77. Holmens kirke. Epitafium over Peder Müller o. 1746.

med korsbanneret trædende på jordkuglen. Peter Wielandt købte i 1695 en muret begravelse i det nye kapel på Korurtegården (se s. 50) med det tilhørende epitafium i koret af arvingerne efter Hans Sørensen, borgmester på Christianshavn (d. 1668)[12]. På korets nordvæg.

13) O. 1746 (fig. 77). Det lille barokepitafium af træ over Peder Müller består af en forgyldt ramme med volutter og akantus med en putto på hver side, den ene med et dødningehoved, den anden med et timeglas, forneden

N. E. 1959

Fig. 78. Holmens kirke. Epitafium over Sophia Elisabeth Charisius 1769 (s. 138).

blomsterguirlander. En blomsterranke omgiver det ovale, hvælvede skriftfelt, hvor der med forgyldt kursiv på sort bund er affattet en dansk gravskrift over Peder Müller, tidligere klokker til Holmens menighed, f. 10. nov. 1680

»ved« Helsingborg i Schaane, 1720 klokker ved Holmens menighed, 4. dec. 1720 g. m. Oluf Lethis enke Birgitta Susanna Plum, i 18 år og to mdr.s ægteskab en datter, g. anden gang 11. okt. 1743 m. Peter Wiwels enke Elsebeth Catrina Gosbruch, d. 1746 17. feb.. Epitafiet, der nu hænger på korets sydvæg, hørte oprindelig til en grav i Urtegårdsgangen, som klokker Oluf Leth købte i 1711[13].

14) O. 1755. Rokokoepitafium af træ over Thomas Ziemer, rådmand, f. 7. marts 1698, d. 1755 25. sept.. Dansk indskrift med hvidmalet kursiv og versaler på blågråt indskriftfelt af form som en uregelmæssig oval, omgivet af forgyldt ramme med rocailler og roser, på den ene side en forgyldt putto, på den anden fasces. Epitafiet hænger på korets sydvæg (fig. 69). Thomas Ziemer købte i 1739 et epitatium og en begravelse i Urtegårdsgangen[14].

15) 1769 (fig. 78). Over Sophia Elisabeth Charisius, f. 25. jan. 1743, g. m. kommandørkaptajn Friderich Christian Kaas, tre døtre efterlever, d. 1769 9. sept.. Marmorepitafium i sort ramme med kanneleringer på siderne og hvide glatte hjørnerosetter, forneden to glatte konsoller, foroven to hvide vaser. Det ophøjede, ovale midterfelt med den danske versalindskrift flankeres af to relieffigurer: en kvinde i folderigt gevandt med korset i hånden, symbol på troen, og en vinget olding, formodentlig tiden; de står på et glat fodstykke med karnissvunget afslutning, hvor der på en bladguirlande er anbragt to våben under en krone. Epitafiet, der blev opsat 26. sept. 1769[15], hænger på korets sydvæg.

16) 1774. Over Elisabeth Holst, f. 10. juli 1740, g. 3. dec. 1766 m. Peter Hoppe, konferensråd, assessor i Højesteret, d. 1773 6. feb. efterladende tre børn. Epitafiet, der bærer Johannes Wiedewelts signatur, blev opsat i 1774; det har øverst et højt, slankt indskriftfelt af mørkt marmor med trekantafslutning, hvor den lange, latinske versalindskrift er indhugget under to hvide våben. Det hvide marmorfodstykke har forneden haft en maskeret indgang til en gravhvælving, foroven findes en aftrappet overgang til indskriftfeltet med en lampe på hver side; i fodstykkets midte findes en rundbuet niche med en urne; nichens profilerede kant flankeres af to fintformede relieffigurer i folderige dragter, den ene, der symboliserer den himmelske kærlighed, ligger på siden med blikket opadrettet, den anden, der viser den jordiske kærlighed, er en siddende kvinde ømt betragtende et barn. På korets sydvæg (fig. 69). 1907 er den maskerede gravhvælving omdannet til opbevaringsrum for kirkens altersølv med et foranbragt gitterværk. Se †kisteplader nr. 74 og 81. Bobé s. 259.

17) 1828. Over Cecilia Catharina Falsen, f. Høyer, d. 15. feb. 1816. Det hvide marmorepitafium har et originalarbejde af Thorvaldsen: relieffet »Natten«, der er indsat i en rektangulær marmortavle med dansk indskrift i påsatte bronze-

versaler, forneden et glat fodstykke med profileret kant, foroven en trekantgavl prydet med en æggestav. Epitafiet, som kaptajn Falsen i 1828 lod opsætte over sin afdøde hustru[16], hang oprindelig ved opgangen til prædikestolen, men blev, da provst H. M. Fengers mindetavle blev ophængt her, flyttet om i Urtegårdsgangen på den anden side af prædikestolen.

GRAVMINDER I KAPELLET

Efter den projekterende arkitekt J. C. Ernst's tanke skulle kapellet være tvedelt med en række gravkrypter for kisterne i underste stokværk og derover i øverste stokværk en stor mindehal, hvor epitafierne og de øvrige gravminder kunne finde deres plads. Det var imod hans ønske, at en sammenblanding fandt sted, og han gav et fyndigt udtryk derfor i 1709, da familierne Juels og Benzons sarkofager ønskedes opstillet i den store sal (ovenfor s. 56). Var der først givet dispensation, kunne det da heller ikke undgås, at der i tidens løb blev henstillet andre sarkofager i kapelsalen, og dette er da også sket lige op til vore dage.

I underste stokværk var der 34 nummererede krypter, der i langsomt tempo blev bortskødet til private; 1771 meddelte kirkeværgen, at man indtil da af samtlige 34 krypter havde bortskødet de 33 til arv og eje for private familier[1]. Disse grave lå i to parallele rækker med 17 i hver, adskilt ved en midtermur i kapellets længdeakse; i kapelsalens flisegulv var der lemme ned til samtlige kældere. På grund af bygningens skæve form — den er jo skråt afskåret ved begge ender — blev der to uregelmæssige, trapezformede krypter ved hver gavl. Den nærmest ved kirkens kor fik da nr. 35 og benyttedes sammen med nabokrypten nr. 1 til ligkammer for kirken; da der hyppigt fandt bisættelser sted på ubestemt tid, har kirken en overgang også disponeret over nr. 17 som særligt ligkammer[2]. Krypten ved den anden, den sydlige, gavl var ikke nummereret. Det er den, der 1709 blev solgt til Niels Juels familie.

NIELS JUELS GRAVKAPEL

Både sarkofagen og epitafiet var oprindelig hensat i det ældre kapel ved korets sydside (ovenfor s. 50f.), men blev 1709 flyttet til sin nuværende plads for enden af den lange kapelsal.

Epitafiet 1697 havde utvivlsomt i det ældre kapel nogenlunde samme udformning som nu; sammenstillingen af de enkelte bestanddele tillader næppe nogen anden løsning. Ved opstillingen i det store gravkapel blev der ved et gitterværk med palisader afgrænset et rum, hvor epitafiet og sarkofagerne kunne opstilles. Da kapellets sydgavl her var skrå (s. 54), måtte man først bygge en

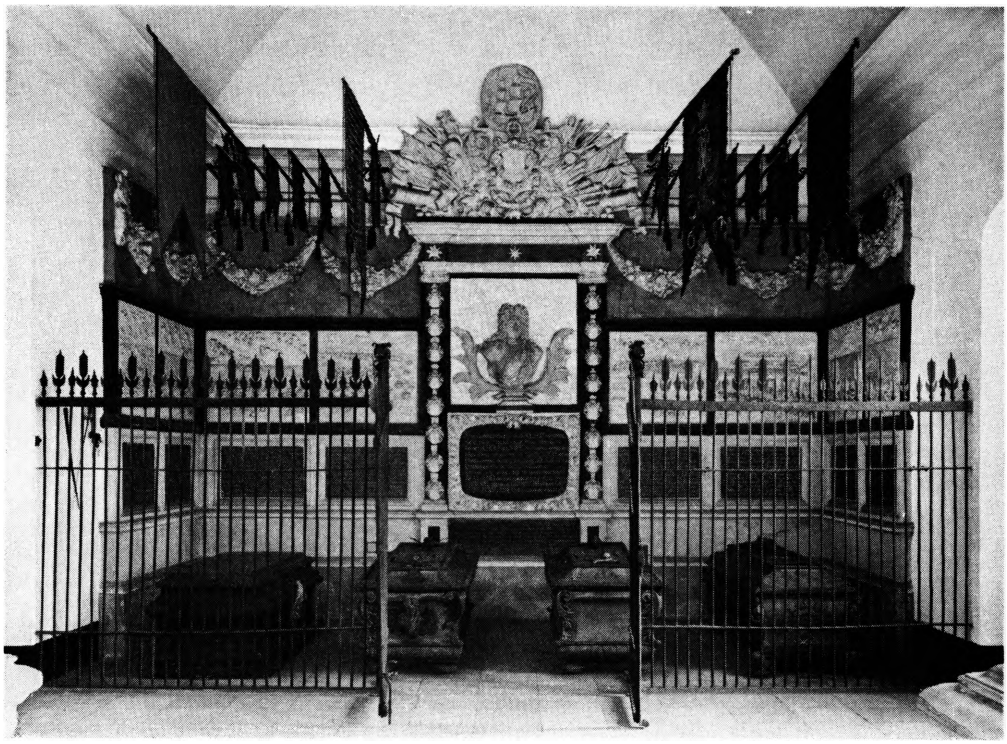

N. E. 1959

Fig. 79. Holmens kirke. Niels Juels kapel.

spærremur tværs over kapelsalen for at få et regelmæssigt rum til rådighed for den juelske familie; *bag* spærremuren afskilredes et nu fuldkommen utilgængeligt rum; *foran* den anbragtes det store epitafium (fig. 79). Dette monument har form af en vægdekoration i sten, opbygget på et højt fundament af sandsten. I midten står Niels Juels marmorbuste (fig. 80) i tidens traditionelle stil, med vældig allongeparyk og flommende gevandter med ordensbånd; busten står på forgyldt baggrund og flankeres af palmegrene. I fodstykket underneden er indfattet to sortmalede sten med versificerede indskrifter, den øverste over søhelten, den underste over hans hustru Margrethe Ulfeld, begge forfattet af Thomas Kingo. Æredigtet over Niels Juel er en dansk variant af den gængse latinske epitafiumsformel: stat viator. Indledningen lyder her: »Staa, Vandrings Mand, og sku en Soehelt an i Steen ...« og bringer længere nede den ofte citerede karakteristik af Niels Juel: »En Mand af gammel Dyd og dansk Oprigtighed — af Ja og Nei, og hvad man ærligt meere veed«. Kingos digt, der er indristet med fordybede, forgyldte versaler i den sorte stentavle, indrammes af en akantus ramme. Æredigtet over hustruen er indsat nedenunder, i en mindre plade i postamentet. Han dyrker elegante ordspil, kalder fru Margrethe »den elskeligste Siæl — som Perlen gaf sit Nafn med allerbilligst Skiæl; — thi

N. E. 1959

Fig. 80. Holmens kirke. Juels kapel, Niels Juels buste (s. 140).

ald hvad Perlen har af Gland(s), af Priis, af Dyder, — og hvis dislige meer dend Perle-Skabning pryder, — det iust aldsammen HUN, i sin Dyd-Circul bar ...« Kingo slutter med en parafrase over sømandshustruen: »Derfore HUN og nu sin Brudgom Iesum følger, — en Lammetz dyre Brud og (= også) med Triumph de Bølger — har overseglt, som her giorde mangen Sorg — hen ind til beste Hafn, i Himmel Iuule-Borg«.

På begge sider af midtstykket er anbragt alabastrelieffer med fremstillinger af Juels sejre til søs (fig. 81 og 82), lutter firkantede billedfelter, indfældet i sorte marmorrammer. Nedenunder hvert relief findes forklarende, versificeret tekst af Kingo. På sit oprindelige sted har monumentet måske haft en fuldstændig kronologisk fremstilling; nu er der kun i venstre billedserie anvendt en rigtig tidsfølge, mens den højre side vakler. Emnerne for reliefferne er følgende, idet der begyndes fra højre side:

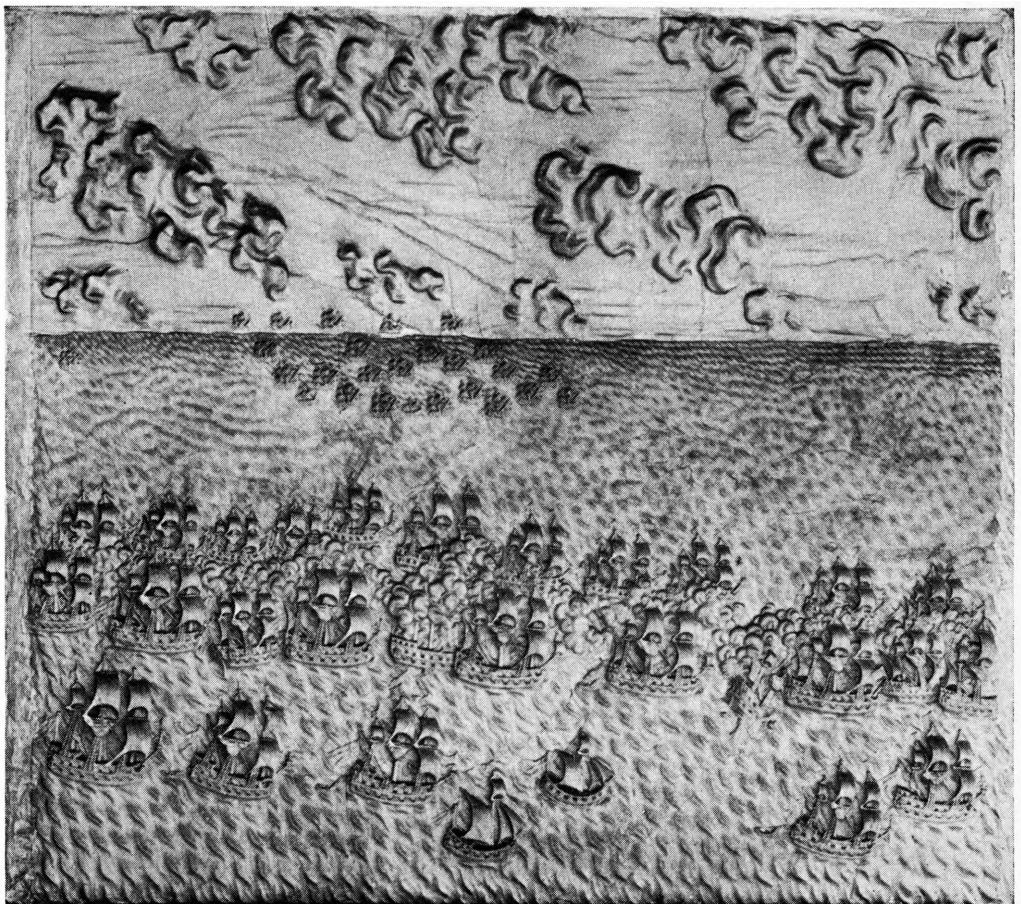

N. E. 1959

Fig. 81. Holmens kirke. Juels kapel, relieffremstilling af slaget i Koge bugt (s. 141).

1) Slaget ved Gulland, 1. maj 1676; 2) Slaget ved Øland, 1. juni 1676; 3) Slaget ved Bornholm, 7. maj 1676; 4) Københavns belejring, 11. feb. 1659 (af Bobé kaldet slaget ved Rødsand); herefter kommer Juels buste, og derpå:
5) Slaget ved Kolbergheide, 1. juni 1677; 6) Slaget i Køge bugt, 1. juli 1677;
7) Slaget ved Rygen, 7. sept. 1678; 8) Slaget i Kalmarsund, 9. juli 1679.

Fremstillingen af de store søslag med stort opbud af orlogsskibe har pånødet kunstneren en summarisk opstilling af kampenhederne. Reliefferne er ret tørre, men der er gode detaljer. Som forlæg kan kunstneren have haft samtidens kobberstik af Christian V.s sejrvindinger under den skånske krig; stikkene var udført af Johan Husman og Romeyn de Hooghe og lå bl.a. til grund for de store Rosenborgtapeter[3], der udførtes o. 1690. Om eet af prospekterne er det givet, at der har været anvendt et sådant forlæg, nemlig Københavns belejring (fig. 82), hvortil rimeligvis er anvendt Halweghs stik. For tanken med monumentet som helhed er der grund til at henvise ikke blot til Rosenborgtapeterne,

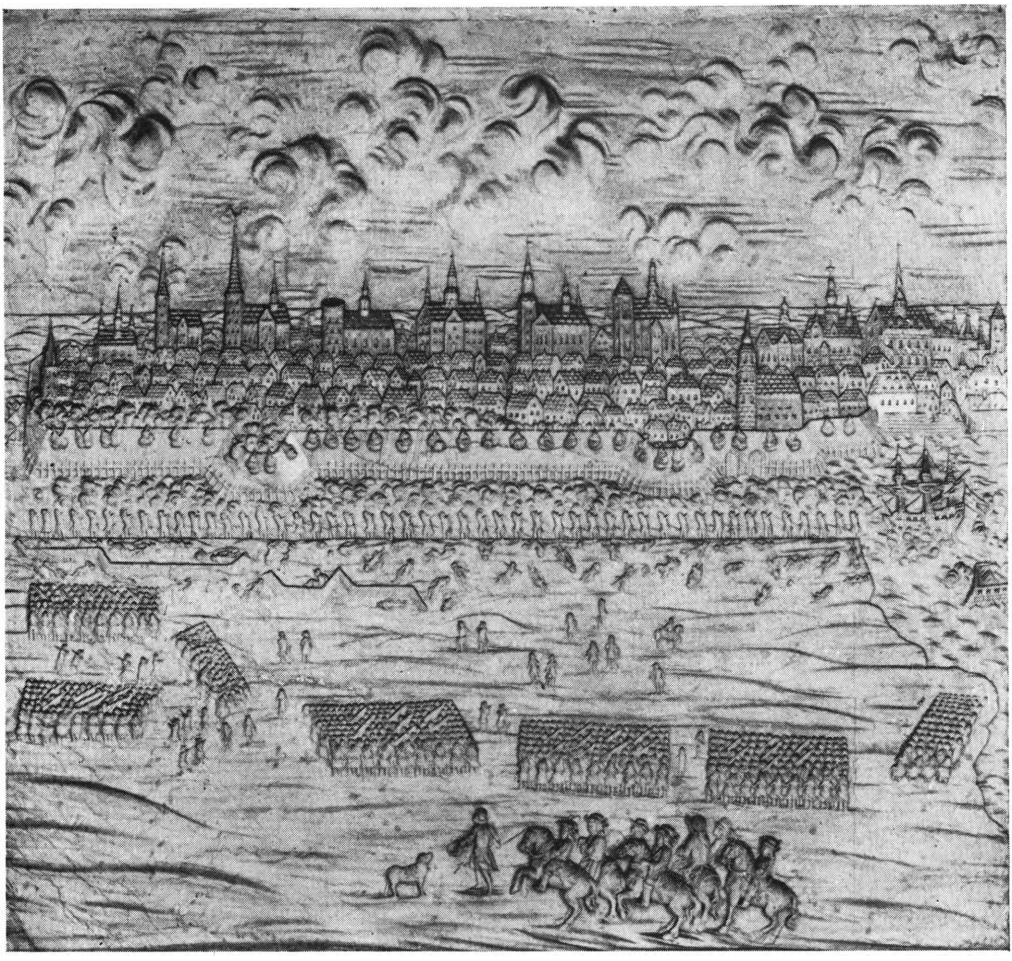

N. E. 1959

Fig. 82. Holmens kirke. Juels kapel, relieffremstilling af Kobenhavns belejring (s. 141).

men også til udsmykningen af Konseillesalen på Frederiksborg, fra 1680'erne.

— Billedhuggerens navn er os ikke overleveret. Hans teknik tyder på, at han var fortrolig med at arbejde i træ. Hans dekorative stil med akantusblade, palmegrene (omkring busten), blomsterguirlander på marmoreret trægrund (over reliefferne) samt ophobning af krigstrofæer (med våbenskjold, orlogsskib og Elefantordenens kæde) er tidens fælleseje. Der er da to billedskærere, som i særlig grad kommer i søgelyset, Frederik Ehbisch og Christian Nerger. Fra Ehbisch' hånd kendes næppe noget andet arbejde fra tiden før år 1700. Billedhuggerens fortrolighed med storakantus, forbundet med hans kendskab til Konseillesalen på Frederiksborg, gør det troligt, at det var Nerger, der udførte Juels epitafium[4].

Sarkofager. 1) O. 1698 (fig. 83). Niels Juels kobbersarkofag må formodes at være færdig til hans bisættelse 1698. Hviler på kuglefødder. De fire hjørner

Fig. 83. Holmens kirke. Juels kapel, Niels Juels sarkofag (s. 143). N. E. 1959

indfattes af brudte C-bøjleformede volutter med akantusløv. På hver af langsiderne er indsat et udhamret relief af søslaget i Køge bugt, flankeret af krigsarmaturer. På kortsiderne ses Juels buste; den på bagsiden er dog en afstøbning af forsidens[5], indsat i begyndelsen af 1900'rne. På lågets hulkehl er anbragt aneskjolde. På låget et støbt krucifiks; derunder en oval *kisteplade* med indskrift i kursiv: Niels Juel til Taasinge, Erichsholm og Totterupholm, f. i Christiania 8. maj 1629, søn af Erich Juel til Hundsbeck, og af Sophia Sehested til Høyeriis, d. 1697 8. april i sin alders 67 år og 11 mdr.. Under pladen, der er indrammet af laurbærkrans og akantusløv, er et dødningehoved med korslagte ben. 2) O. 1703. Margrethe Ulfelds sarkofag har samme form og størrelse som Niels Juels; dog har den hverken relieffer ved langsiderne eller buster ved kortsiderne. *Kistepladen,* der er fornyet 1826, har indskrift med kursiv og lyder: »Margrethe Ulfeldt/ Gift med Niels Juel/ Ao. 1661/ død d. 1ste May 1703«.

3) O. 1709. Knud Juels sarkofag, kobber. Hviler på fire løver. På langsiderne våbenskjolde, støttet af drabanter og omgivet af akantusløv med skælmønstre og gennembrudt netværk. På kortsiderne ses K J i spejlmonogram. Låget har støbt krucifiks med hovedskal og krydslagte knogler. Derunder en *kisteplade* i form af et oprullet blad med mindeskrift over Knud Juel til Taasing, etatsråd og amtmand over Københavns amt, søn af Niels Juel og Margrethe Ulfeld, f. 30. sept. 1665, g. m. Elisabeth von Knudth 18. feb. 1695, d. 1709 10. jan..

N. E. 1959

Fig. 84. Holmens kirkes kapel, Niels Juel den Yngres sarkofag.

4) 1731, Gregers Juel. Sarkofag af mørkt, gråt marmor med rige barokprofiler, forkrøbbede i de fire hjørner; bukkelbort langs lågets kant; flankerne, i hulkehl, har på hver langside en alabastkartouche med Stjernejuelernes våben. På låget en dansk *indskrift* i kursiv over Gregers Juel til Erichsholm, Astrup, Trudsholm og Holbechs Ladegaard, skoleherre til Herlufsholm, Ridder af Dannebrog, og generalløjtnant i kavalleriet, søn af Peder Juel og Helvig Krabbe, f. 26. jan. 1667, g. m. Wibiche Juel 1701, to sønner og to døtre, d. [26] sept. 1731. — Da Juelernes gravkapel blev restaureret i begyndelsen af 1900'rne, fandt man i Gregers Juels sarkofag, uden på den indre trækiste, liggende en kårde og to guldsporer, som derefter ophængtes på væggen ved siden af.

Ved kapellets istandsættelse 1910—11 (se s. 70) optog man fra gravkrypten under Juelernes begravelse to stærkt forvitrede sarkofager af bremersandsten og anbragte dem umiddelbart uden for gitteret til familiebegravelsen. 5) O. 1736, Vibeke Juel (fig. 85). Sandstenssarkofag med glatte sider, men med tætte, vandrette profileringer, forkrøbbet i de fire hjørner. Anbragt ved vinduesvæggen. På låget en *indskrift* i fordybede versaler over Wibecke Juel, datter af Niels Juel og Margrethe Ulfeld, g. m. Gregers Juel, d. [1736] i sin alders 63 år (Bobé, s. 278). 6) O. 1740, Niels Juel (fig. 84) til Hverring. Den store sarkofag, ligesom den foregående stærkt forvitret, har højt, glat fodstykke; på hver langsides midte er anbragt et våbenskjold, og langs alle fire sider er udhugget blomsterguirlander. Langs lågets brede vulst er der ombøjede akantusblade. Anbragt ved østre væg. Der er nu intet spor af indskrift på låget.

Over begravelsen hænger i alt 20 *gravfaner*. Inderst 16 små anefaner med

N. E. 1959

Fig. 85. Holmens kirkes kapel, Vibeke Juels sarkofag (s. 145).

våben og årstallet 1697; de er engang mellem 1697 og begyndelsen af 20. årh., uvist hvornår, blevet fornyet, idet der, da man o. 1900 restaurerede gravmindet, inden i de daværende faner blev fundet rester af nogle ældre, og disse kom til at danne grundlag for en rekonstruktion. Foran hænger fire store faner, nærmest kanalen den sorte sørgefane og navnefanen med Niels Juels monogram og årstallet 1697 på sort bund (fig. 86); på den anden side af epitafiet den nu gulnede frydefane med Juels våben og en lang gravskrift (se Bobé s. 275) og den røde blodfane (fig. 87). Af disse faner er kun frydefanen gammel, de tre andre blev ophængt o. 1900 i stedet for de daværende tre faner af ensfarvet sort stof [5].

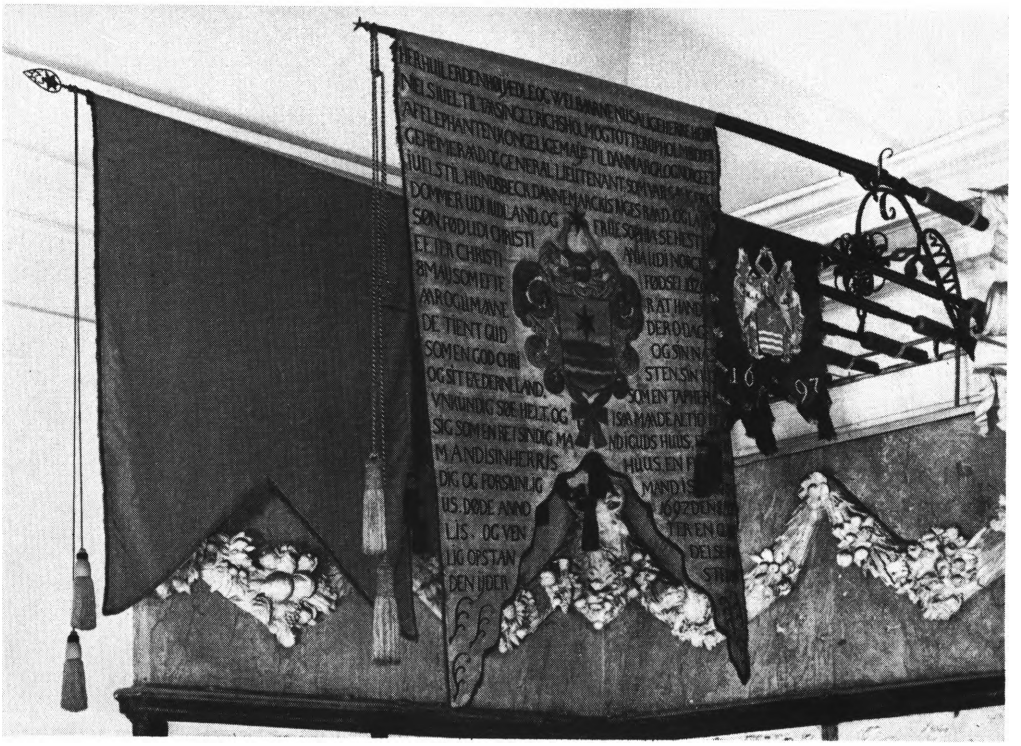

Fig. 86—87. Holmens kirke. Juels kapel, gravfaner (s. 145).

N. E. 1959

Fig. 88. Holmens kirke. Benzons gravkapel.

BENZONS GRAVKAPEL

Gravmindet (fig. 88), der blev indrettet i 1710 over krypt nr. 34[6], består af et epitafium og to sarkofager; det var oprindelig indrammet af et gitterværk med palisader, gitteret er fjernet i vort årh., og kun lågerne, der nu står ved indgangen til kirkens materialgård, er bevaret. I 1936 blev epitafiet ved ændringen i kapellet (se s. 70) flyttet frem.

Epitafiet 1710 bærer en versalindskrift på latin (Bobé s. 279) over Niels Benzon, herre til Waar, Aastrup, Gieltesdal, Aggersvold, Mørchegaard og Biørnekiær, Hvid Bidder, gehejme-, justits- og kancelliråd, generalprokurør og vicepræsident i kommercekollegiet, f. i Aalborg maj 1646, d. i København 14. jan. 1708, g. første gang m. Elisa Scavenius [d. 1689], 10 børn, g. anden gang m. Anna von Meulengracht [d. 1723], tre sønner: Peder, Laurids og Jacob Benzon. Epitafiet i rig barokstil bæres af to svungne, profilerede konsoller, der flankerer et uudfyldt skriftfelt omgivet af kartouche og akantus, hvor omkring slangen slynger sig med æblet i munden; derover et skriftbånd med memento mori i forgyldte versaler. På det profilerede fodstykkes bukkelbort sidder en putto med et dødningehoved på skødet og et segl og forgyldte aks i den ene hånd. På svagt buet baggrund flankeret af to sæt korintiske pilastre er det trapezformede indskriftfelt anbragt på to kugler. Fra indskrifttavlens volutprydede top udgår to

guldbånd, der fører til to våben holdt af svævende putti på hver side af indskriften; den profilerede, forkrøbbede gesims bærer en vase med forgyldt lue i toppen flankeret af to englehoveder, omgivet af svungne volutter med blomsterranker endende i en muslingeskal. Materialet er marmor; konsolpartiet, alle figurer, pilastrene med den svagt profilerede arkitrav og topstykkets blomsterranker er af hvidt, året marmor; fodstykket, indskriftfeltet og dets baggrund, gesimsen og topstykket af sort marmor, den glatte frise og den ellers hvide vases øvre og nedre vulst af grågrønt, året marmor. Epitafiet kan måske tilskrives Quellinus-eleven Andreas Gercken (d. 1717), sml. hofapoteker Beckers epitafium i Petri Kirke (bd. I s. 338).

De to ens sarkofager af sort Namursten med hvide alabast våben på siderne er af samme udformning som Christian Lentes sarkofag i Petri Kirke (se bd. I s. 379); på Niels Benzons sarkofag er indhugget en versalindskrift på latin (Bobé, s. 279). Se *kisteplader nr. 1—5.

EPITAFIEB I KAPELLET

Efter arkitektens oprindelige tanke skulle vinduerne i kapelsalens østvæg være blændede, for at man der kunne anbringe epitafierne over krypternes begravelser (se s. 56). På vestvæggen, hvor vinduerne hindrer opstilling af større monumenter, har man antagelig tænkt sig epitafierne anbragt på vinduespillerne, sådan som det også er sket med Henrik Gerners og C. F. Hansens gravmonumenter. Indrettelsen af Juels og Benzons kapeller med tilhørende opstilling af sarkofager har (som nævnt s. 56) i nogen grad tilsløret Johan Conrad Ernst's dispositioner, men endnu sidder langs hele østvæggen en serie tildels gamle epitafier.

1) 1715 (og 1757). Dr. Peter Jespersøn, kgl. konfessionarius og hofprædikant under tvende konger, f. 9. nov. 1647 i Helgeland i Norge, d. 1714 3. nov.; efter uddannelse i hjemmet og Trundhiems skole blev han 1665 sendt til Universitetet, endvidere uddannet ved fremmede akademier, 1675 præst og provst for Steenstrup og Lunde menigheder i Fyens stift, 1688 kgl. konfessionarius og slotsprædikant »her i Slots-Kirken«, hvilket embede han beklædte i 26 år; i 36 år g. m. Bodild Friis, enke efter råd- og handelsmand i Svendborg Poul Boesøn, en kærlig fader for hendes børn og børnebørn, af hvilke han antog sig Bolette Hiort som sin egen datter og gjorde hende til sin arving; hans enke lod dette epitafium opsætte. — Mindetavle i form af en simpel indskriftplade, sortmalet med dansk indskrift i fordybede, forgyldte versaler, oprindelig formentlig i en enkel træramme, er 1757 indarbejdet i biskop Peder Herslebs epitafium. Fra da af fremtræder monumentet som en dobbelttavle i barok, marmoreret træramme, hvor Peter Jespersens optager den højre halvdel, mens den venstre

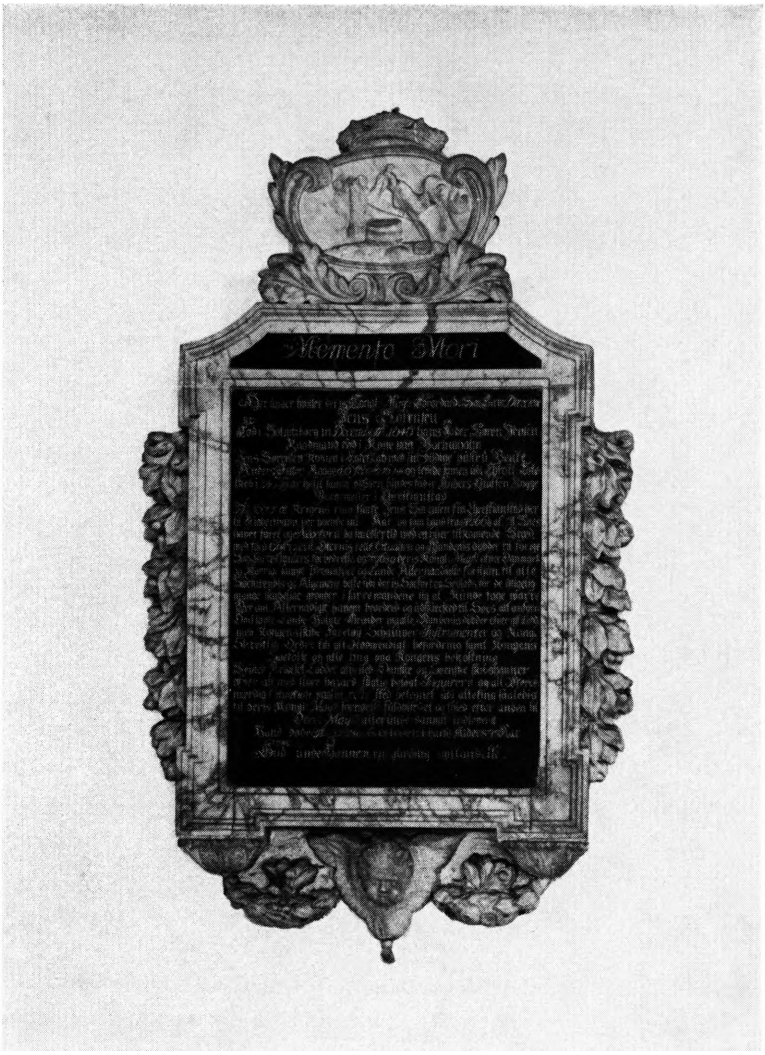

N. E. 1959

Fig. 89. Holmens kirkes kapel, epitafium over Jens Sorensen 1723 (s. 151).

halvdel har indskriften over Peder Hersleb, biskop over Sielands stift, f. 25. marts 1689, i 1714 feltpræst ved armeen, 1718 præst til Gundersløv menighed i Falster, samme år antaget af Frederik IV. til slotspræst ved Frederiksborg, 1725 kgl. konfessionarius i Kobenhavn, 1730 biskop i Aggershus, 1737 biskop over Siælland; som biskop har han bistået ved én og selv forrettet en anden konges salving, indviet 11 bisper, 50 provster, 421 præster og 17 kirker; i 38 år fra 1719 g. m. Boletta Hiort, 10 børn, af hvilke to sønner og fire døtre sammen med moderen begræder tabet; d. 1757 4. april. — Dobbelttavlen hviler på et vandret profileret fodstykke; derunder ornamenter af akantusblade og tøj-

guirlander og i midten en drueklase af hvidt marmor. Skillelinien mellem begge tavler markeres ved en marmoreret stav, der foroven bærer et rocaille-ornament. Over den øvre gesims, der støttes af hjørnekonsoller, og som selv bærer brudte gavlstumper til begge sider, ses to våbenskjolde, Bolette Hjorts til venstre og Peder Herslebs til højre. Bodil Friis' erhvervelse af kryptbegravelse nr. 16 i kapellet og hendes opsættelse af det ældre epitafium er afhjemlet i kirkens brevsager[7]. Se †kisteplade nr. 13 og kisteplade nr. 8; †kisteplade nr. 49 og nr. 69.

2) 1723 (lig. 89). Jens Sørensen, søkortdirektør, f. i Sølvitzborg i dec. 1646, søn af rådmand Søren Jensen, f. i Røne på Boringholm, 6. feb. 1674 g. m. Bente Anders Datter Rogge, datter af borgmester i Christianstad Anders Olufsen Rogge, i 34 års ægteskab ni børn, søkortdirektør 1689; d. 6. okt. 1723. — Dansk indskrift på sortmalet tavle med forgyldt fraktur. Epitafiets ramme af hvidt, året marmor har forkrøbbet profil, bladværk langs de lodrette sider, guirlander omkring kerubimhoved forneden. Foroven et ovalfelt, indrammet af akantus; i feltet et symbolsk relief bl.a. med en arm, der holder en passer, en trosse og et kompas. Epitafiet er anbragt på kapellets østvæg, i nichen nærmest døren fra koret. Ifølge kirkens begravelsesprotokol blev Jens Sørensen bisat i fælleskrypten nr. 1, hvorfra kisten 7. juli 1750 blev udtaget og begravet på kirkegården[8].

3) 1730. Epitafium (fig. 90) over brødrene Andreas og Peter Lüders med dansk indskrift til minde om Andreas Lüders, kgl. kabinetssekretær i 29 år, d. på Fredensborg 1. sept. 1727, 53 år 6 mdr., og Peter Lüders, dronning Louises kabinetssekretær i 23 år, d. i Kbh. 28. dec. 1731, 51 år 6 mdr.; opsat af deres brodersønner Diederich og Hans Lüders. Indskrifttavle i form af et oprullet blad af sort belgisk marmor; dansk indskrift med forgyldte versaler, navnene i kursiv. Epitafiet er udført af Joh. Christoffer Heimbrod 1730, hvis udkast, der findes som håndtegning i Rigsarkivet (lig. 91), i alle hovedtræk er fulgt[9]. Det har usymmetrisk, fri skulpturel udformning, hvor de eneste arkitektoniske led er en vandret gesims med bukkelbort og derover to obelisker, alt af broget belgisk marmor. Over gesimsen er indskriftrullen anbragt, delvis dækkende den venstre obelisk, som nu savner sin topkugle. Til højre for indskriften sidder, hugget i hvidt italiensk marmor, en kvindelig engel, der i den løftede venstre hånd har holdt en trompet af forgyldt træ (nedfalden, men opbevaret ved monumentet). Over skriftrullen sidder en putto, der på tegningen holder en syvtakket krone og en palmegren (begge dele savnes nu). På midten af gesimsens bukkelbort et våbenskjold med syvtakket krone (Peter Lüders vides at have haft barontitel); både skjold og putto af hvidt marmor. Til alle sider usymmetrisk anbragte skyformationer. Under gesimsen to tøjguirlander. Epitafiet er anbragt på østvæggen over gravkrypt nr. 13, som erhvervedes for brødrene 17. marts 1728[10]. Se †kisteplade nr. 14.

N. E. 1959

Fig. 90. Holmens kirkes kapel, Luders epitafium 1730 (s. 151).

4) O. 1736. Johan Fraven, kgl. konfessionarius, f. i Trondhiem 31. maj 1688, d. i Kbh. 20. dec. 1736, bisat her 24. dec. samme år. Sortmalet, kvadratisk indskrifttavle, dansk indskrift med graverede, forgyldte versaler og kursiv. Ramme af gråt marmor med bukkelbort. Anbragt i vestvæggens vinduesniche over krypt nr. 31, som J. F. havde købt 1731[11]. Sml. kisteplade nr. 52.

5) 1748 (fig. 92,). Gregorius Klauman, kgl. bryghusforvalter, kommissær ved den oktrojerede bank i Kbh., direktør ved Asiatiske og Vestindiske Kompagni, 2. jan. 1711 g. m. Maria Ager, tre sønner, fire døtre. <G. K. f. 30. nov. 1678 og d. 1752, 13. sept.; M. A. f. 9. jan. 1676, d. 1749, 3. jan.> Sort, oval

Fig. 91. Heimbrods udkast til Lüders epitafium i Holmens kirkes kapel (se flg. 90).

indskrifttavle med dansk indskrift i graverede versaler, navnene i kursiv. Epitafiet er udført af den yngre Andreas Gercken, hvis regning på 250 rdl. er kvitteret 30. okt. 1748. Det har form som en stor kartouche med en ydre ramme af sort og broget marmor og en indre (direkte om indskriften) af hvidt marmor. Den indre, hvide ramme har smykke af akantus, blomsterfestoner, et rocaille-ornament i toppen, samt ved siderne to medailloner med G. K.s profil (til venstre) og et bomærke (til højre). Over hængepladen, der har dødningehoved med knogler og timeglas, ses en stump vandret gesims, hvorpå sidder en putto med skjold (sortmalet kursiv-indskrift: Soli Deo Gloria). Som topstykke tjener

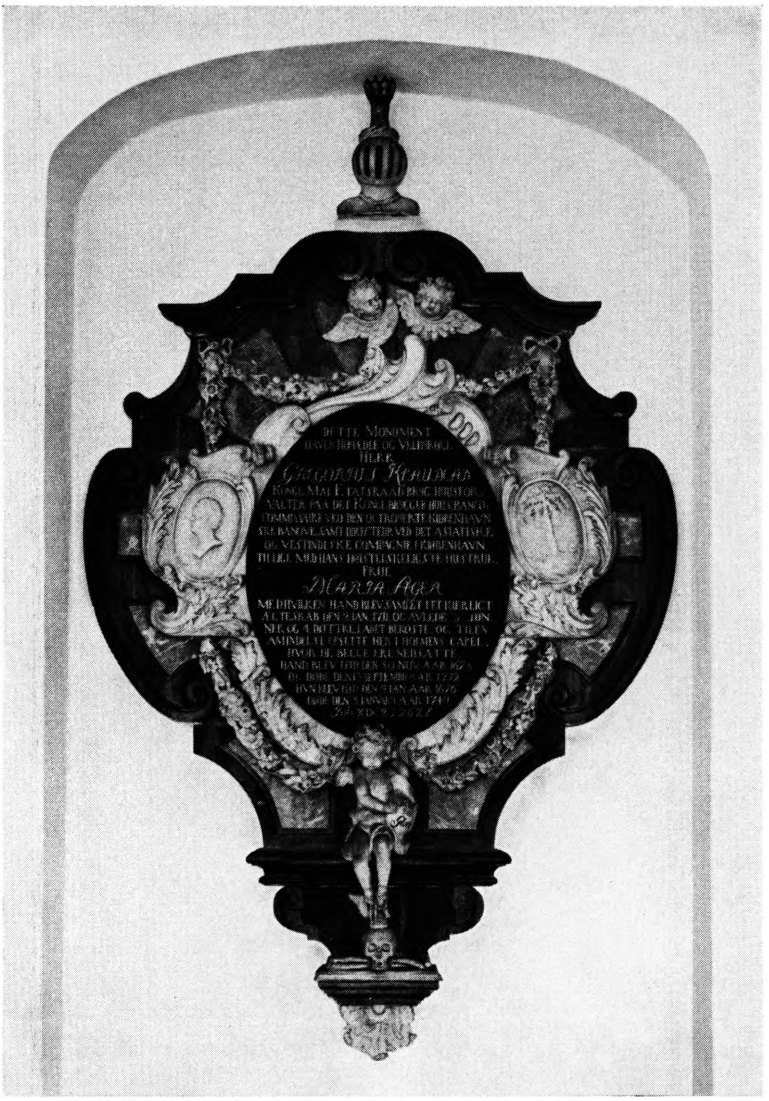

N. E. 1959

Fig. 92. Holmens kirkes kapel. Epitafium over Gregorius Klauman 1718 (s. 152).

et lukket visir, hvorover en oprakt løveklo, symbol på navnet Klauman. — Gregorius Klauman købte 8. august 1735 krypten nr. 14 i kapellet (østlige række), hvorover epitafiet er anbragt[12]. Se †kisteplader nr. 33 og 36.

6) 1768. Jens Ibsen, kgl. kantor, d. 1758 2. maj, og <hustru Anna Margaretha Holst, f. 9. nov. 1697, g. 19. juli 1713, d. 1779 27. jan. og begrædes af to efterlevende børn>. Latinsk indskrift på rektangulær, sort marmortavle. Epitafiet, der ifølge arkivalierne[13] er opsat 1768, er i nyklassicistisk stil; indskrifttavlen hviler på et fodstykke af gråt, året marmor, båret af to kannelerede konsoller;

tavlens øvre ramme er af hvidt marmor, med rilleprofil, og derover en urne med lav, bred skål. — Anbragt under vindue i vestvæggen over gravkrypt nr. 23. Se kisteplade nr. 47 og †kisteplade nr. 83.

7) 1787 Henrik Gerner, f. 1741, d. 1787, »mester for det kgl. skibsbygningsværksted«, panegyrisk indskrift på latin, forfattet af P. F. Suhm, i graverede, forgyldte versaler. Monumentet er en stele, omtrent som en pyramide med skrå sidelinier og afstumpet top, af lyst, gråt og året marmor med glat overflade på glat, firkantet tilhugget fodstykke. På pyramidetoppen er anbragt en urne af hvidt marmor. Øverst på stelens forside en krans af egeblade i hvidt marmor, omsluttende den del af indskriften, der behandler fødsels- og dødsåret. Resten af indskriften dækker stelens glatte forside. Epitafiet stod oprindelig ved østvæggen. 1790 var der planer om at flytte det til den modsatte væg over krypt nr. 25, som enken da havde erhvervet. Flytningen skete dog først 1820; det står nu ved vestvæggen mellem to vinduespiller over nr. 25. Efter værgens kopibog var epitafiet »opsat« af P. Meyn, hvilket betyder, at han havde leveret den tegning, som også omtales i samme kilde, men nu er forsvundet[14]. — Ved siden af stelen er ophængt en kårde, ifølge indskrift skænket 1848 til premierlieutenant v. Gerner. På den anden side en kisteplade fra 1886 (se nedenfor under kisteplader nr. 198). Se gravminder i kapellets underste sal nr. 4.

8) 1791. Greve og grevinde Otto Mandrup Rantzau. Elegisk indskrift på dansk (uden årstal) med fordybede, forgyldte versaler. »Forud gik han . . . « [1768]. »Tilsidst hørte hun den eviges Røst. Kom! . . . « [1791]. Epitafiet er formet som en næsten smykkeløs tavle af gråt, året marmor, foroven med et segmentformet topstykke, forneden et glat fodstykke af lysere marmor med en indlagt frise af »dråber«. I kapellets østvæg[15]. Kisterne var stillet i ligkammeret nr. 35. Se kisteplader nr. 65 og 126.

9) 1793. Generalkrigskommissær Alexander Ross, f. 17. dec. 1710, d. 1792 22. april, første gang g. m. Magdelena Elisabeth Eyraad, en søn og en datter, anden gang g. m. Anna Christine Judikær, enke efter schoubinacht Gyntelberg. Dansk indskrift med graverede, forgyldte versaler. Epitafiet er formet som et nyklassicistisk opretstående gravmonument med indskrifttavle af lyst marmor, top- og fodstykke af mørkere, året marmor med vandrette profileringer. I det glatte, høje fodstykke er indfældet en cirkelformet medaillon af hvidt marmor med våbenskjold. Epitafiet, der opsattes 1793, er anbragt i østvæggen over krypt nr. 11, der siden 1730 havde været tilskødet admiralinde Judikær og hendes arvinger[16]. Se kisteplader nr. 89 og 128.

10) O. 1802. Gregorius Christian greve af Haxthausen, arving til de westfalske godser Tienhausen og Hemsen, Ridder af Elefanten, gehejmekonferensråd, medlem af statsrådet, f. 1. feb. 1733, d. 1802 10. juli, og første hustru Lovisa Charlotta, datter af Wilhelm August von der Osten, Ridder af Elefanten

og gehejmekonferensråd, samt anden hustru Anna Elisabeth, datter af Ove Juel til Ravnholt, syv børn, hvoraf tre døde; hun lod dette minde sætte. — Epitafiet har form som et nyklassicistisk, opretstående gravmonument, med trinvis dannet fodstykke og høj stele med skrå sidelinier, af norsk Gjellebæk-marmor. På fodstykket er udhugget en forgyldt lyre, omgivet af bladkrans. Stelen, der er sammensat af to blokke, har på den nederste blok selve indskriften (på latin, sat med graverede, forgyldte versaler) og derunder en niche med indfældet våbenskjold af hvidt marmor, og i den øverste blok er indsat en portrætmedaillon af hvidt marmor, kranset af laurbærblade og forgyldte bånd. — Kirkens brevbøger[17] meddeler, at H. i 1788 fik patronens tilladelse til at opstille et epitafium over den af ham ejede gravkrypt nr. 15; han har dog næppe foretaget sig noget i denne sag, da det bevarede monuments indskrift synes at vise, at epitafiet er rejst af hans anden hustru; ved kapellets østvæg. Se kisteplade nr. 146, og gravminder i kapellets underste sal nr. 5.

11) 1819, (fig. 93) viceadmiral Peder Tordenskjold. Gravmonumentet, en stele af lyst broget marmor med portrætmedaillon, er opstillet i nichen over gravkrypt nr. 4 med foranstående sarkofag af sort marmor. —Om Tordenskjolds bisættelse 1721 og om hans kistes senere, stærkt omtumlede skæbne, er der udførligt skrevet af Louis Bobé i hans bog om Holmens kirke s. 117 ff., hvortil der henvises. Som tidligere omtalt blev kisten ved nattetid 3. januar 1721 sejlet til Holmens kanal, hvor den blev båret op ad trappen ved »Vandporten« og derefter bisat i kapellet (s. 57). Den simple kiste af fyrretræ henstod da i kapellets gravkammer nr. 1 indtil 1759; derefter flyttedes den til en gravkrypt under alteret, for derefter i 1787 at blive hensat i kapellets store fælleskrypt nr. 35, hvor den stod, indtil søhelten 1819 fik sit endelige hvilested i kapelsalen.

— Fra slutningen af 1700'rne havde det været på tale at give Tordenskjold et synligt gravminde, men først 1817 gjorde man med kongens sanktion de indledende skridt. Søetatens bygmester P. Malling gav tegningen og C. F. Hansen udleverede af Frue kirkes store forråd af ødelagte sarkofager det nødvendige marmor. Efter Mallings anvisning udførtes monumentet af N. Dajon[18]. — Kisten, der var fornyet 1787, anbragtes 1819 i den nye sarkofag. Denne står på en lav forhøjning af marmorfliser, kantet af sandsten, og indenfor denne atter på en forhøjning af lyst, året marmor. Selve sarkofagen er af sort poleret marmor med skarptslebne konturer, ligesom ophængt i to parallele fodstykker, hvis konturer fortsættes op ad de skråtstillede langsider og det lave, tagformede låg; på langsidernes bånd er pånittet løvehoveder med bæreringe. På forsiden står med metalbogstaver: »Dunekilen — Marstrand — Elfsborg.« På begge kortsiderne sidder medailloner af hvidt marmor. Den nordre har med pånittede versaler af bronce en indskrift: »Fød XXVIII October MDCXCI død XII November MDCCXX.« Medaillonen på den anden kortside bærer Tordenskjolds

N. E. 1959

Fig. 93. Holmens kirkes kapel. Tordenskjolds gravmæle (s. 156).

våben. — Epitafiet i nichen bag sarkofagen er formet som en stele af året marmor med skrå sidelinier, sammensat af to dele. I øverste halvdel er indsat Dajons portrætmedaillon af Tordenskjold, i hvidt marmor, indrammet af laurbærblade, sammenholdt med fire broncebånd. Herunder læses i fordybede, forgyldte versaler: »Helten / Peder Tordenskiold / Viceadmiral / Ham nævnede

hans Konge med Hæder / hans Medborgere med Glæde / hans Fiender med Skræk / Danmarks Aarbøger bevare hans Daad / Frederik den Siette / satte ham dette Gravminde«. Se kisteplade s. 193.

12) 1830. Wibecke Magdalene Hauch, f. Brockenhuus, f. 27. feb. 1764, d. 1830 8. juni, opsat af hendes mand Adam Wilhelm Hauch, samt denne sidste <kongens overkammerherre A. W. H., f. 26. sept. 1755, d. 83 år gl. 26. feb. 1838>. Dansk indskrift med pånittede, forgyldte bronceversaler på monumentets marmorstele. Epitafiet er formet som et stående, klassicistisk gravmæle med glat fodstykke af lyst, året marmor, hvorpå er anbragt to små urner af bronce; derover kortsiden af en maskeret sarkofag, af sort marmor med vandrette profileringer (ægge- og perlestav), to hjørneakroterier og midt på sarkofagen to ovale, hvide marmorvåben (hans til venstre med elefantriddernes ordenskrans, hendes til højre med laurbærkrans) under fælles, femtakket krone; over sarkofagen rejser sig den høje stele af året marmor, øverst en forgyldt stjerne, dannet af to krydsende trekanter med et øje i centrum. Anbragt ved østvæggen i nichen over krypt nr. 12, erhvervet af A. W. H. 1830 efter hustruens død. Begravelsen var opr. 1729 købt af præsident Hans Brøer, men var hjemfalden til kirken 1801[19]. (Bobé s. 282). Se gravsten nr. 32 og kisteplade nr. 163.

13) 1845. Hans Krabbe-Carisius, gehejmekonferensråd, f. 16. april 1771, d. 1845 23. juli. Dansk indskrift med graverede, forgyldte versaler. Lille tavle af lyst, næsten hvidt, året marmor, foroven afrundet, omgivet af en profilramme, hvilende på et glat fodstykke, båret af to firkantede konsolsten. På kapellets ostvæg i nichen over gravkrypt nr. 10 (Bobé s. 282). Se kiste nr. 4 og kisteplade nr. 172.

14) 1847. Lensbaronesse Ida Wilhelmine Rosenkrantz til Rosenholm, f. comtesse af Raben, f. 1. dec. 1765, d. 1847 20. jan. Dansk indskrift med graverede, forgyldte versaler. Lille, glat plade af letåret marmor, hvilende på smalt fodstykke, båret af to firkantede konsolsten; foroven afsluttet af en hulkehl. Over epitafiet hænger et kistekrucifiks. I nichen på østvæggen over gravkrypt nr. 3 (Bobé s. 280). Se gravminder i kapellets underste sal nr. 8, og kisteplade nr. 174 (fig. 93).

15) 1882. William Wain, f. 31. marts 1819, d. 1882 9. maj. Indskrift med forgyldte, graverede versaler, samt mindevers forf. af Carl Ploug; portrætmedaillon på forgyldt grund. Mindetavle af rød granit, smykket med palmegren og egekrans af bronce; i dennes bånd læses: »Fra Arbeidere og Funktionairer i Burmeister og Wains Maskin- og Skibsbyggeri«. I østvæggen over gravkrypt nr. 1 (Bobé s. 282).

16) O. 1885 (fig. 94). Epitafium over C. F. Hansen, overbygningsdirektør, direktør for Kunstakademiet, konferensråd, f. 29. feb. 1756, d. 1845 10. juli; over G. F. Hetsch, professor ved Kunstakademiet, f. 28. sept. 1788, d. 1864

N. E. 1959

Fig. 94. Holmens kirkes kapel. Epitafium over C. F. Hansen og G. F. Hetsch o. 1885 (s. 158).

7. sept.; over dennes hustru C[aroline] A[malie] A[ugusta] Hetsch, f. Hansen, f. 15. okt. 1800, d. 1874 31. maj; samt over frk. W. J. Hansen, f. 29. april 1803, d. 1885 17. april. Indskrift i fordybede, forgyldte versaler på sort marmortavle, indfattet i højt epitafium af sandsten. Opbygget foran en vinduespille som et opretstående gravmæle i ren klassisk stil, udført efter tegning af Chr. Hetsch o. 1885 af billedhugger E. L. Vieth. I det høje ved vandrette profileringer tvedelte fodstykke er i øverste del indfældet et forgyldt relief med tre allegoriske figurer, to siddende kvinder, symboliserende maler- og billedhuggerkunst, forenet af en tredje, stående, der forestiller arkitekturen. Herover hovedstykket med indskrifttavlen; på hver af flankerne er indlagt bladranker og en forgyldt portrætmedaillon, C. F. Hansen til højre og G. F. Hetsch til venstre. Topstykket er formet som en klassisk gavl med hjørneakroterier og i toppen et kors. Anbragt på vestvæggen ved vinduespillen over krypterne nr. 18 og 19. Krypten nr. 18, der 1754 var tilskødet Birgitte Hegelund, enke efter bogholder Hans

Bentsen, var 1830 hjemfaldet til kirken og blev 1834 videreskødet til C. F. Hansen. Dennes og hans pårørendes kister findes endnu i krypten[20]. Se kisteplader nr. 171, 186 og 192.

17) 1893. Niels W. Gade, professor dr. phil., organist ved Holmens kirke i 32 år, f. 22. feb. 1817, d. 1890 21. dec. Mindetavle opsat på væggen med portrætmedaillon af Aug. Hassel og mindedigt af C. Ploug, 1893. Foran epitafiet en marmorsarkofag opsat 1911 efter tegning af C. Brummer. (Bobé s. 281).

18) 1901. Admiral Carl Wilhelm Jessen, d. 1823. Ligstenen, der blev lagt på graven, blev 1901 hjemført til Danmark fra St. Thomas og indmuret i Holmens kirkes kapel, forsynet med et fodstykke af lystbroget marmor og som topstykke en lav gavl. Stenen selv, af lyst, gråligt marmor, er brudt i to stykker. Med sortmalet skrift i versaler og kursiv står der nu: »Her under hviler / Støvet / af den afdøde danske / og tapre Søehelt / Admiral / Carl Wilhelm Jessen / Gouverneur paa St. Thomas / fød 1764 og døde 1823. / Hans Handlinger vidnede stædse / om hans höie Værd. / Denne Ligsten er hjemfört / fra St. Thomas / med Skonnerten Ingolf i 1901«. I kapellets østvæg over krypt nr. 6.

19) 1914 (?). Heinrich Jacob Steinbach, agent og vinhandler, f. 22. april 1801, d. 1848 15. jan. (Fem andre familiemedlemmer nævnes i indskriften, den sidste død 1914). Tavlen, af samme størrelse og udseende som Krabbe-Carisius', er vistnok først opsat efter det senest optegnede dødsfald. (Bobé s. 281). Se kisteplader nr. 166,175, 181 a og 196.

I kapellets østvæg er yderligere anbragt seks malede blikskjolde med adelige våbener, oprindelig anvendt ved ligbegængelser. De er fundne på kirkeloftet og ved kapellets restaurering i begyndelsen af dette århundrede påny fremdraget og anbragt i kapellet[21].

GRAVSTEN

1) O. 1661. Christen Søfrensen Wedel, »Cantor oc Skoliemester her til Steden udi 16 ½ Aar«, d. 1. maj 1661, 61 år gl.. Bemalet ølandsk kalksten i to stykker, 94,5 × 53 cm, dansk indskrift med smukt formede, fordybede versaler. Stenen er indmuret i vinduesnichen ved opgangen til orglet. Gravsat i en grav under trappen i Skippergangen[1]. Bobé s. 263 (ovenfor s. 123).

2) O. 1666. Hans Sevrenssøn, handelsmand og indvåner i København, f. i Jylland 15. okt. 1607, d. — —, og Mete Mogens Dater, f. i Holbek 16. maj 1629, d. 21. juli 1666, begravelsen tilhører deres børn og arvinger. Midt på stenen er indhugget et bomærke. Glat ølandsk kalksten, 153 × 95,5 cm, med forvitret dansk indskrift med fordybede versaler. Stenen er nu indsat i muren i Korurtegården. Bobé s. 292.

3) O. 1672 (fig. 95), Hans Hansøn, inspektør over Lolland Falster og proviantskriver for Københavns slot, [d. 1672], og hustru Abel Catharine, [d. 1676]. Ølandsk kalksten, 171,5 × 105 cm, dansk indskrift med fordybede versaler, hvorunder er udhugget Hans Hansøns og Abel Cathrines våben. Se epitafium i kirken nr. 7, kister nr. 1 og 2 og kisteplader nr. 3 og 4. Stenen er indmuret ved Urtegårdsgangens sydøstre trappe. Bobé s. 263.

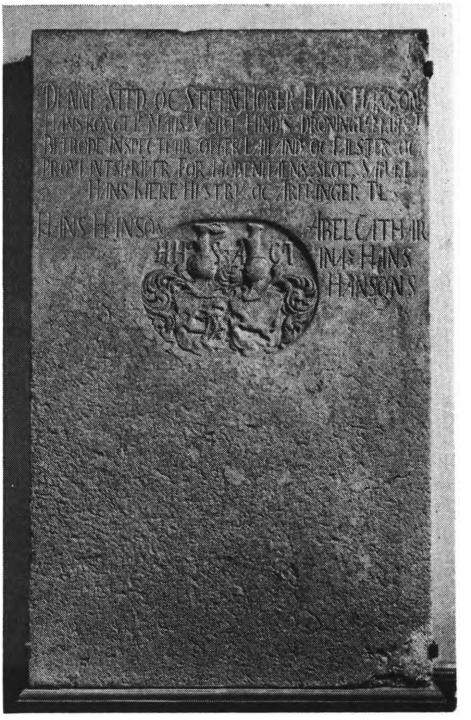

N. E. 1959

Fig. 95. Holmens kirke. Gravsten over Hans Hansen Osten o. 1672.

4) O. 1673. Gravsten fundet i mange stykker under gulvet i Skippergangen 1959. Stenen, hvis indskrift stort set er ulæselig, er sat over tre personer, måske en mand, hans hustru og eventuelt en søn, følgende kan læses: »BRIISON HOLS«, død 56 år gammel i 1673 eller 1677, »— OLUFS DAATTER«, død 64 år gammel i 1673 eller 1677, og »— SØFRENSON BROCK« død 16—8. Glat gravsten af silurkalk, 128 × 92 cm, med smukt profileret kant på undersiden, måske oprindelig tænkt som bordplade. Stenen ligger nu på Lille Urtegård.

5) 1677. »1677 Iohan Hvgo Barner / heis ig/ Meckelbvrg Gebar mig/ Edelman war ig / von Arcangel bis Banda kent / ig mig / die See ernerte mig / trew dinte ig / Captein starb ig / hir rvhe ig / Gott erwecke mig.« Bemalet ølandsk kalksten, 74,5 × 47 cm, indskrift med fordybede versaler. Stenen er indsat i en vinduesniche i Kaptajnsgangen. Bobé s. 263.

6) O. 1678. Jomfru Agnete Sophie Bvdde, d. i København 6. sept. 1678. (Hun blev henrettet for forsøg på at ombringe grevinde Birgitte Skeel, hos hvem hun var i huset[2]). Rødmalet ølandsk kalksten, 99,5 × 78 cm, dansk indskrift med fordybede, hvidmalede versaler. Stenen lå oprindelig på Korurtegården, men er nu indsat i væggen i graverværelset. Bobé s. 106.

7) O. 1723. Margrethe Schuchardt, d. 1723, kammerråd Mathias Grønwald, f. 1688, d. 1733. Versalindskrift på marmortavle indfældet i en sokkel af bremersandsten prydet med udhugne efeuranker, foroven rester af hvidt marmorkors. Stenen findes på Store Kirkegård.

8) 1744. »At fælles Ægte-Kierlighed / man ikke bør forglemme / bividner dette Hvile-Sted / Der Støved har i Giemme« af Maren Hans Dotter Bradttisch,

f. i Helsingoer 22. juni 1713, g. i København 9. feb. 1734 m. kgl. slotsfoged Povel Frølund, som har opsat mindet, en søn og en datter, d. i København 19. juni 1737; stenen pålagt 16. juli 1744. Grå kalksten overstrøget med gul oliemaling, 200 × 145 cm, med profileret kant, langs kanten bred akantusbort, i hjørnerne følgende medailloner med indskrifter: Siddende kvinde med lampe: »Jeg fik et ævigt Lys ved Troens Lampe tændt«, blomstrende rose: »Jeg i min beste Floor faldt af og visned hen«, Neptun siddende på et havdyr: »for Tidens Time-Glas og Livets Lys blev endt«, blomster i knop: »men af min Stamme staar toe Knoppe dog igien«. Indskrift med fordybede versaler, navne med fordybet kursiv. Stenen er indsat i muren i Korurtegården. Bobé s. 292.

9) O. 1745 (fig. 96). Friderich Rostgaard, f. 30. aug. 1671, d. 26. april 1745, og hustru Conradine Revenfeld, f. 9. juli 1687, d. 22. okt. 1770, (se †kisteplade nr. 73). Marmorsten, 186 × 156 cm, med versalindskrift på latin og Frederik Rostgaards og hans hustrus våben. Den smukke sten blev fremdraget o. 1920 og lå da ved alterfoden; den er nu indsat i muren under kongestolen. Frederik Rostgaard og hans hustru var gravsat i en muret grav nr. 15 i koret[3]. Bobé s. 95 og 259.

10) O. 1779. Johanna Maria Michaelsen, f. 26. feb. 1755, g. 12. okt. 1778 m. præsten Christ. Frid. Høyer, fødte en søn 27. nov. og døde trediedagen derefter 30. nov. 1779. Dansk indskrift med fordybede versaler på glat, gotlandsk kalksten med skråkant, 168,5 × 109,5 cm. Stenen ligger på Lille Urtegård. Bobé s. 291.

11) O. 1782. Knud Olsen Broderup, grovsmedemester i København, f. 17[1]4, d. 15. juli 1782, og hustru Anna Dorothea, f. 12. marts 1703, d. 27. juli 1785; Dorothea Christine Rosbierg født Møller, f. 31. aug. 1737, d. 26. okt. 1823, Christen Nielsen Rosbierg, grovsmedemester .... i København, d. 73 år gl. 21. marts 1830. På grund af forvitring er indskriften nu næsten helt forsvundet, hvorfor afskriften i Personalhist. tdskr. 5 r. I s. 172 er benyttet. Ølandsk kalksten, 170 × 118 cm, i hjørnerosetterne er anbragt relieffremstillinger af de fire evangelister, i midten foroven opstandelsen forneden et dødningehoved. Dansk indskrift med graveret kursiv. Korurtegården. Bobé s. 292.

12) O. 1784. Jens Thaabel, kgl. staldskriver, f. ved Christiania i Norge 24. marts 1726, g. 30. marts 1759 m. Maria Dorothea Møller, der efterlever ham sammen med datteren Anna Magdalena Thaabel, f. 26. jan. 1760, g. m. Gotthard Christopher Bussiegel, kgl. staldskriver, moder til fem håbefulde døtre; Jens Thaabel d. i Snioldeløw præstegård 19. sept. 1784; »Læser / vær stræbsom i dit Kald forvalt det redelig / føel Næstens Trang og deel til hannem efter Evne / uegennyttig søg Fortrængtes Sag at ievne / vær venlig mod Enhver som ey behøver dig / saa skal dig som min Ven opofres mange Taare / naar dette byttes med det Liv som os staaer fore«, signeret: Rachlav. Glat grå kalksten, 186 × 111,5 cm, med profileret kant, foroven løbende hund, dansk indskrift med fordybede versaler. Stenen er indsat i muren i Korurtegården. Bobé s. 291.

13) O. 1785. Poul Jensen Bagge, materialforvalter ved Holmen, f. 1704, d. 1785. Glat gravsten af gjellebækmarmor, 177,5 × 120 cm, med profileret kant, dansk indskrift med fordybet kursiv.
Stenen ligger på Lille Urtegård.
Bobé s. 291.

14) O. 1786. Anna Snour, født Ørsland, f. 17. nov. 17[3]8, g. m. materialforvalter ved Holmen Henrich Snour, d. 1786 10. april.
Grå gotlandsk kalksten, 203 × 134 cm, med profileret kant og medaillonner med blomster i hjørnerne; den danske indskrift med fordybet kursiv lader sig på grund af forvitring vanskeligt læse, hvorfor den er suppleret med en afskrift i Personal hist. tdskr. 5 r. I s. 170. Lille Urtegård.

N. E. 1959

Fig. 96. Holmens kirke. Friderich Rostgaards gravsten o. 1745 (s. 162).

15) O. 1787. Matthias Hvestendahl, købmand, f. 11. feb. 1709, d. 19. juli 1789, og »— NN — MARIA MØRC —«, f. 27. aug. 1714, d. 1. april 1787. Forvitret ølandsk kalksten, 201 × 135 cm, med rester af hjørnerosetter med blomster, dansk indskrift med fordybede versaler. Stenen er indsat i muren i Korurtegården. Bobé s. 292.

16) O. 1788. Ingeborg Ols Datter, f. 2. nov. 1703, d. 26. april 1787, stenen bekostet af hendes søn M. Olmer (?) 1788. Dansk indskrift med fordybede versaler på glat nexøsandsten med svagt profileret kant, 52 × 36,5 cm. Stenen ligger på Lille Urtegård. Bobé s. 290.

17) O. 1788. Vilhelm Friemand Koren, konferensråd, stiftamtmand, d. 1788, (se kisteplade nr. 117). Versalindskrift på marmortavle indfældet i sokkel af bremersandsten med udhugne efeuranker, hvorover hvidt marmorkors. Stenen står på Store Kirkegård.

18) O. 1789. Adolph Fibiger, søkrigskancellisekretær, chef for Søetatens andet departementskontor, f. 21. sept. 1750, g. 8. nov. 1786 m. Margarethe Caroline Holm, to sønner, d. 13. maj 1789. »Vandringsmand! Naar du blendet af de andre Gravsteenes Pragt mæt af deres lange Fortællinger har trætted dit Øye og din Troe da nedlad dig paa denne beskedne Steen. Den byder dig blot Hviile og got Naboelaug.« Dansk indskrift med fordybet kursiv på glat nexøsandsten

med smukt profileret kant, 194,5 × 93 cm. Stenen ligger på Lille Urtegård. Bobé s. 291.

19) O. 1790. Johan Christian Borresen, borger og lærredshandler, d. nov. 1790, 74 år gammel, med sine forhen afdøde to hustruer, en søn og tre døtre af tredie ægteskab, efterleves af enken Anne Frantz Datter, en sønnedatter og to datterdøtre. Rektangulær nexøsandsten, 188 × 131 cm, med profileret kant, svagt ophøjet skriftfelt hvilende på konsoller med tandsnit, hvorimellem to korslagte kanoner, i hvert af stenens hjørner cirkelrunde fordybninger, dansk indskrift med fordybede versaler. Stenen ligger på Lille Urtegård. Bobé s. 291.

20) O. 1804. Jens Wadum, [d. 18. april 1804]. Granitpyramide, 120 × 115 × 120 cm, med påsatte kobberversaler. Stenen står på Lille Urtegård. Bobé s. 291.

21) O. 1810. Svend Martin Ursin, kontreadmiral, f. 1728, tjente Danmarks konge i 50 år som søkriger, d. 1810, og hustru Frederikke Maria Ursin, f. 1747, d. 1816. Dansk indskrift med fordybede versaler på svagt trapezformet nexøsandsten afsluttet med trekantgavl, hvori en delfin; på indskriftfeltet er foroven to rosetter, under indskriften over kontreadmiralen korslagt trefork og fane, 140 × 54,5 cm. Stenen er indsat i kirkemuren i Lille Urtegård. Bobé s. 290.

22) O. 1821. Frantz Woldum, justitsråd og kontorchef i Rentekammeret, f. 13. feb. 1764, g. 4. jan. 1793 m. Birgitte Marie Fröling, d. 3. maj 1821; senere tilføjet gravskrift over hustruen, d. 17. juli 1843. Dansk indskrift med fordybet kursiv på rektangulær gravsten med profileret kant, 185,5 × 126,5 cm, af gjellebækmarmor, svagt ophøjet skriftfelt med halvcirkel foroven. Stenen ligger på Lille Urtegård. Bobé s. 291.

23) O. 1822. Peter Vorndran, konferensråd, deputeret i Rentekammeret samt for finanserne, Ridder af Dannebrog, f. 14. dec. 1752, d. 8. marts 1822, (se gravsten nr. 27). Dansk indskrift med fordybet kursiv på glat nexøsandsten, 193 × 94,5 cm, med smukt profileret kant. Stenen ligger på Lille Urtegård. Bobé s. 291.

24) O. 1824. H. C. Sneedorff, admiral, f. 1759, d. 1824. Indskrift med fordybede, forgyldte versaler på fritstående granitsten, 100 × 112 × 42 cm. Stenen står på Lille Urtegård. Bobé s. 291.

25) O. 1825. Peter Hersleb Classen, gehejmeråd, Ridder af Elefanten, Storkors af Dannebrog, f. 1738, d. 1825 (se kisteplade nr. 159), med hustru, søn og deres slægt. Dansk indskrift med fordybede versaler på glat bremersandsten med hulkant, 157,5 × 89 cm. Stenen ligger på Store Kirkegård. Bobé s. 290.

26) O. 1830. Dorothea Lou[s], enkefrue, admiralinde, d. 16. april 1830; stenen er sat af hendes datter og svigersøn —83—. Marmor med påsatte bronceversaler og hjørnerosetter, spor af forgyldning, 102 × 50,5 cm. Pladen er indsat i muren i kirkens affaldsgård. Bobé s. 290.

27) O. 1832. Marie Kirstine Vorndran, f. Sørensen, f. 19. sept. 1754, enke

efter kontrollør Hallander og konferensråd Vorndran (se gravsten nr. 23), d. 20. jan. 1832. Dansk indskrift med fordybede versaler på glat nexøsandsten med profileret kant, 194,5 × 95 cm. Stenen ligger på Lille Urtegård. Bobé s. 291.

28) O. 1833. Sophie Christine Møller, f. 1749, g. i 50 år m. Niels Møller, forvalter ved Søkvæsthuset, som sammen med tre børn begræder tabet, d. 1833. Indskrift med fordybede versaler på glat marmortavle, 67 × 44,5 cm. Pladen er indsat i muren i kirkens affaldsgård. Bobé s. 290.

29) O. 1833. Mathias Johannes Borch, f. 3. okt. 1766, i 37 år lærer ved Søetatens skoler, i ni år klokker her ved kirken, d. 28. marts 1833. Dansk indskrift med fordybede versaler på gullig kalksten, 28,5 × 33,75 cm. Pladen er indsat i muren i Korurtegården. Bobé s. 292.

30) O. 1835. Jomfru Johanne Marie Quist, d. 72 år gl. 29. april 1835, stiftede et legat for husarme i Holmens sogn. Versalindskrift på natursten 86,5 × 57 × 59 cm. Store Kirkegård. Bobé s. 290.

31) O. 1837. Christian Henrik Hoff-Rosenkrone, friherre til Rosendal i Norge, f. 25. feb. 1768, d. 5. nov. 1837. Dansk indskrift med fordybede versaler på marmorplade, 40 × 46 cm. Indsat i muren i Korurtegården. Bobé s. 292.

32) O. 1838. Adam Wilhelm Hauch, f. 1755, d. 1838, og [hustru Wibecke Magdalena Brockenhuus] f. 1764, d. 1830. Fritstående gravsten af rød skotsk sandsten bestående af trinvis opbygget sokkel, glat midtstykke med forvitret versalindskrift hvorunder et slangeornament, over tandsnitfrise karnissvunget topstykke af nexøsandsten med nu afslået topfigur. Stenen står på Store Kirkegård. Se epitafium i kapellet nr. 12, kisteplade nr. 163.

33) O. 1844. Dorothea Cecilia Schauboe, f. 6. dec. 1773, d. 13. marts 1844. Kantprofileret bremersandsten, 78 × 55 cm, dansk indskrift med fordybede versaler. Stenen ligger på Store Kirkegård. Bobé s. 290.

34) O. 1846. Christian Kehlet, traktør og chokoladefabrikant, f. 1785, d. 1846, familiegravsted. Versalindskrift på marmortavle indfældet i firkantet sokkel af nexøsandsten med udhugne efeuranker, foroven hvidt marmorkors med krans om foden. Stenen står på Store Kirkegård. Bobé s. 290.

35) O. 1847. Sophie Roll, f. Mansbach, oberstinde, d. 4. feb. 1847. Indskrift med fordybede versaler på fritstående sokkel af nexøsandsten med karnissvunget afslutning, foroven rester af afslået topfigur af hvidt marmor. Soklen, hvis mål er 52 × 44 × 22 cm, står på Lille Urtegård.

36) O. 1863. Jens Sørensen Thostrup, f. 10. dec. 1784, d. 19. okt. 1863; Christine Kathrine Thostrup, f. 5. april 1785, d. 22. maj 1875; Caroline Dorthea Ottesen, f. 30. jan. 1811, d. 29. april 1895. Versalindskrift på marmortavle i ramme af nexøsandsten, 115 × 62 cm. Stenen findes på Store Kirkegård.

37) O. 1864. Frederik Klee, f. 26. nov. 1808, d. 1864 13. marts. Versalindskrift på natursten 70 × 61,5 × 41 cm. Store Kirkegård. Se kisteplade nr. 184.

38) 1872. Christen Martin Foersom, kgl. skuespiller, [f. 7. aug. 1794, d. 2. dec. 1850]. Glat kalksten, 43 × 63,5 cm, indskrift med fordybede versaler. Mindet opsat 1872 af kunstfæller ved Det Kongelige Teater (Dagbladet 13. april 1872). Stenen er indsat i muren i Korurtegården. Bobé s. 292.

39) 1905. Jørgen Balthazar Winterfeldt, f. 1. okt. 1732, d. 22. juli 1821, og hustru Marie Magdalene f. le Sage de Fontenay, døbt 23. marts 1746, d. 2. juli 1820. Mindetavlen opsat 1. okt. 1905 af »Trøstens Bolig« ved 100-års jubilæet i taknemlig erindring om sin stifter; af bremersandsten bestående af indskrifttavle med fordybede, forgyldte versaler, profileret ramme hvilende på konsoller, foroven trekantgavl båret af to joniske pilastre, 99 × 135,5 cm. Tavlen er indsat i muren i Lille Urtegård.

40) Minde over slægten Gerner. Fritstående ølandsk kalksten af form som stele med trekantafslutning, glat sokkel af nexøsandsten, indskrift med fordybet kursiv. Stenen står på Store Kirkegård.

41) Minde over slægten Mathiesen. Indskrift med fordybet kursiv på marmortavle i ramme af nexøsandsten, 110 × 80 cm. På Store Kirkegård.

42) Udateret gravsten sat over Vilhelm Billeskou [d. 1823] og døtrene Lovise Billeskou [d. 1844] og Petrine Branner [d. 1840]. Rødlig kalksten, 188 × 94 cm, med profileret kant, indskriften — med fordybede versaler — er nu forvitret, hvorfor den er suppleret med afskriften i Personalhist. Tdskr. 5 r. I s. 168.

KISTER

Sarkofagerne fra Juels, Benzons, Tordenskjolds og Gades gravminder er behandlet ovenfor. I kapellet står yderligere følgende kister: 1) 1672 (fig. 97) Hans Hansen Osten. Læderbetrukket kiste hvilende på løvefødder, glatte sider og svagt hvælvet låg, på langsiderne tre og på kortsiderne én bærehank af jern med stort metalbeslag; kistelåget, der kantes af frynser, har følgende beslag: i hvert hjørne et englehoved, tre våben omkring et krucifiks, kistepladen holdt af en engel og nederst et dødningehoved. Se epitafium i kirken nr. 7, gravsten nr. 3 og kisteplade nr. 3.

2) 1676 (fig. 97). Abel Cathrine Wolfsdaatter Von der Wisch. Kiste som nr. 1, på låget dog kun eet våben over krucifikset. Se epitafium i kirken nr. 7, gravsten nr. 3 og kisteplade nr. 4. Kisterne nr. 1 og 2 er i 1911 flyttet fra begravelsen i Urtegårdsgangen til kapellets øverste sal.

3) 1744 (fig. 98). Friederich Woldemar von Falckersam. Fløjlsbetrukket kiste, der tilspidser mod fodenden, hvilende på kuglefødder; på hver af kortsiderne en og på hver af langsiderne tre bærehanke med akantusbeslag; på det karnisformede låg følgende beslag: over kistepladen en krone holdt af to engle, under

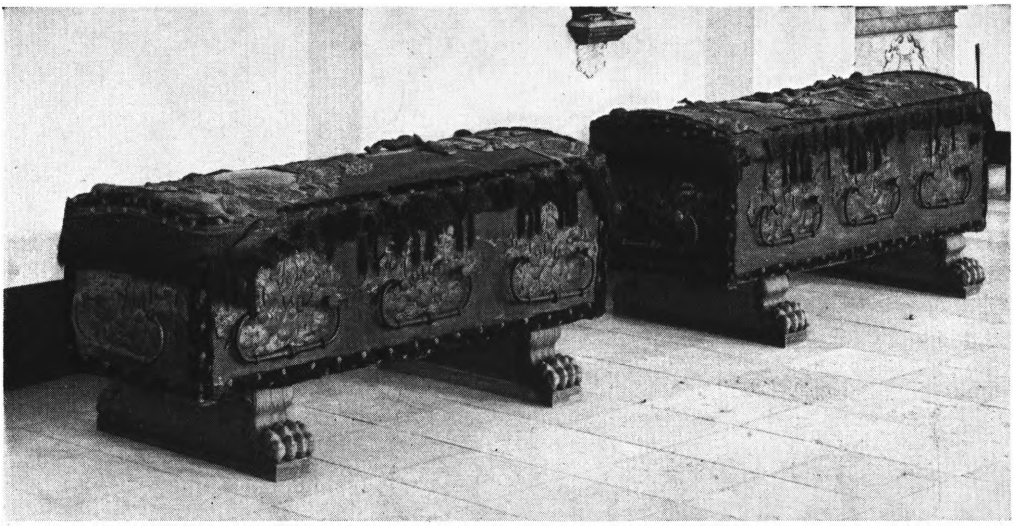

N. E. 1959

Fig. 97. Holmens kirkes kapel. Hans Hansens og Abel Cathrines kister (s. 166).

kistepladen et krucifiks, nederst et dødningehoved, på fodendens kortside findes den anden kisteplade. Se kisteplade nr. 21.

4) 1845 (fig. 99). Gehejmekonferensråd Hans Krabbe-Carisius. Kiste betrukket med sort klæde hvilende på løvefødder; siderne er af forgyldte trælister opdelt i felter, hvert af dem smykket med et englehoved; på det karnisformede lågs nederste kant er anbragt en æggestav, øverst en palmetbort. Der er ingen indskrift på kisten. Se epitafium i kapellet nr. 13 og kisteplade nr. 172.

GRAVMINDER I KAPELLETS UNDERSTE SAL

Følgende ældre indskrifter og gravminder:

1) 1671. På en rødlig kalksten, 23 × 23 cm, er følgende indridset med ubehjælpsomme versaler: PSS / SPS / ANO 1671 / D 22 DESEM/BER. Ved indgangen.

2) 1724. »Effter Hans Kongl: Mayts. / Allernaadigste til mig Peter / Raben som Holmens Kirkes / forsvar ergangne befalning / Datered Friderichsberg dend / 7 Augustij A° 1724 er nest folgende /17 Augustij fra det Kongl. Slots / Capel needkommen 2de smaa Liig, / der udi denne Begravelse ere need-satte og ev maa Aabnes.« Det drejer sig formentlig om to af Frederik IV's børn med Anna Sophie Reventlow. Stenen, der er indsat i muren lige før krypt nr. 17, måler 35,5 × 40,5 cm, indskrift med fordybet kursiv. Bobé s. 288.

3) 1763. I krypt nr. 4 står en karnissvunget egetræskiste med højt aftrappet låg og mange profileringer. Oven på låget ligger løst en kisteplade over Anna Catharina Schuchart. Se kisteplade nr. 55.

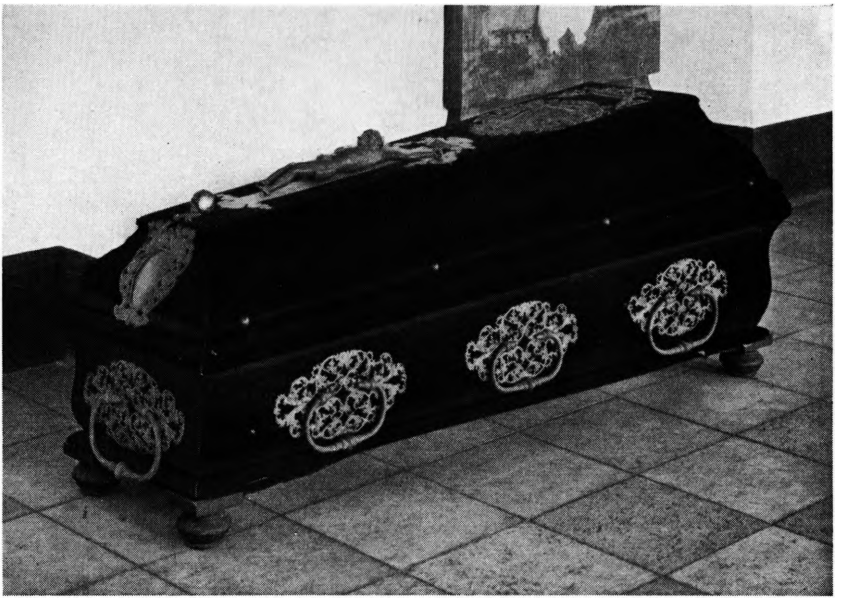

N. E. 1959

Fig. 98. Holmens kirkes kapel. Generalmajor Falckersams kiste (s. 166).

N. E. 1959

Fig. 99. Holmens kirkes kapel. Gehejmekonferensråd Hans Krabbe-Carisius' kiste (s. 167).

4) O. 1808. Ved indgangen til Gerners tilmurede begravelse, krypt nr. 25, er indsat en sten, 56 × 105 cm, med en versalindskrift over kommandørkaptajn Henrich Gerner, d. 1787 og hustru Charlotte Sophie Gerner, d. 1808. (Gerners dødsår er fejlagtigt angivet til 1783). Bobé s. 288. Se epitafium i kapellet nr. 7.

5) O. 1813. Krypt nr. 15 er indrettet til begravelse for familien Haxthausen. Forrest står to store sarkofager af rødlig sandsten med indskrifter på lågene over Gregers Christian greve af Haxthausen, f. 1. feb. 1733, d. 1802 10. juli, og hans hustru Lovise Charlotte, født von der Osten, f. 10. okt. 1735, gift 1. marts 1758, d. på Solitude 5. juli 1766. I bunden af krypten et vægfast monument ligeledes af rødlig sandsten med indskrift i fordybede versaler over: Ana Elisabeth grevinde af Haxthausen, født Juel, g. 18. sept. 1767 m. Gregers Christian greve af Haxthausen, d. i København 10. april 1813; Christian Ove greve af Haxthausen, født i København 16. juni 1769, d. smst. 30. okt. 1769; Clemens Anton baron af Haxthausen, f. i Slesvig 22. dec. 1778, d. der 20. sept. 1781; Charlotte Elisabeth komtesse af Haxthausen, f. i Slesvig 20. sept. 1783, d. i Soroe 22. maj 1785; Wibecke Christiane komtesse af Haxthausen, f. i Slesvig 24. jan. 1781, d. i København 23. juni 1788. Bobé s. 288. Se epitafium i kapellet nr. 10, kisteplader nr. 146 og 168.

6) 1835. I krypt nr. 2 er indsat en marmortavle, hvis indskrift med fordybet, sortmalet kursiv meddeler, at kammerherre F. Hoppe og kontreadmiral I. C. Hoppe ved skøde af 24. marts 1835 har erhvervet denne begravelse til evig og upåtalt ejendom. Se kisteplade nr. 93 a, 161 a og b og †kisteplade nr. 77, sml. epitafium i kirken nr. 16.

7) 1842. I krypt nr. 13 findes på væggen følgende indskrift: Generalkrigskommissær Haagen Mathiesens (d. 1842) familiegravsted. Se kisteplade nr. 169.

8) 1847. I krypt nr. 3 står en empirekiste betrukket med brunt fløjl, på låget en kisteplade over lensbaronesse Ida Wilhelmine Rosenkrantz. Se epitafium i kapellet nr. 14 og kisteplade nr. 174.

9) På forsiden af Lütkens tilmurede begravelse nr. 22 er indsat en marmorplade, 69 × 125,5 cm, med en sortmalet kursivindskrift, der angiver familiemedlemmernes data, se Bobé s. 289. Se kisteplader nr. 153 og 161.

I kapellets underste sal står endvidere talrige, fortrinsvis utilgængelige, empirekister.

KISTEPLADER

Det store antal kisteplader, der er bevaret i Holmens kirke, findes nu hengemt forskellige steder i kirken, men vil inden for en overskuelig tid blive monteret og ophængt et passende sted i kirken (eventuelt i trappeopgangen). Pladerne var indtil 1946 ophængt i kapellet. De hidrører fra kister, der i løbet af 19. årh. blev fjernet fra hjemfaldne begravelser i kirken og kapellet; kisterne blev gravet ned på kirkegården, mens kistepla-

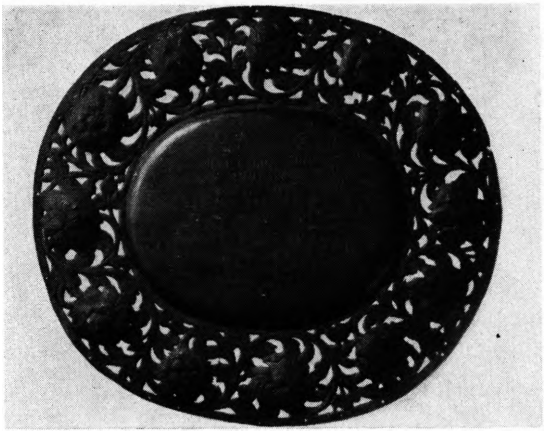

L. L. 1959

Fig. 100. Holmens kirke. Kisteplade nr. 1, 1665.

derne blev opbevaret i kirken. Den forste fremdragelse af kister fandt sted 1834-35, ved hvilken lejlighed der blev foretaget en afskrift af de nu forsvundne plader; denne afskrift, der var ukendt for Bobé, opbevares på Det Kongelige Bibliotek (Ny Kgl. Sml. 1859, fol.). 1853 blev fire kisteplader (nr. 8, 37, 66 og 97) afleveret til Nationalmuseet.

1) 1665 (fig. 100). Morten Mickelsøn, kgl. proviantskriver i 15 år, siden rådmand i København i 10 år, f. 12. maj 1602, d. 13. feb. 1665, (g. m. nr. 2). Oval kisteplade i ét med bred bladbort, 53 × 62 cm, af kobber med spor af forgyldning, dansk indskrift med graverede versaler. Pladen er nu ophængt i kapellet. Se †epitafium nr. 3.

2) 1669. Kirstina S. L. Morten Michelsøns (nr. 1), »Raadmandske« i København, f. 20. dec. 1610, d. 10. marts 1669. Oval kisteplade i ét med bred bladbort, 57 × 65 cm, af kobber med spor af forgyldning, dansk indskrift med graverede versaler. Pladen er nu ophængt i kapellet. Gravsat i koret.

3) 1672. Hans Hansen Osten, »Hans Kongelig Mayestets oc Hendis Kongl: Mayesteds Encke Dronningens offver Laaland oc Falster Ampters Høybetroede Inspecteur, saa oc welforordnede Proviant skriffver her for Kiøbenhaffns Slot«, f. 25. marts 1617 i Holsten, søn af Hans Pedersen og Maria Tygis[da]tter, d. i København 3. april 1672. (G. m. nr. 4). Kisteplade af form som flad cirkel omgivet af tre engle med palmegrene, bekranset dødningehoved og -ben og to englehoveder med korslagte vinger, 33 × 40 cm, af tin, dansk indskrift med graveret fraktur. Pladen findes på Hans Hansens kiste i kapellet. Gravsat i Urtegårdsgangen. Se epitafium i kirken nr. 7, gravsten nr. 3 og kiste nr. 1.

4) 1676. Abel Cathrine Wolfsdaatter Von der Wisch, f. 13. dec. 1626, sal. Hans Hansøns på »Nittin Aars Tid Høielschte Hustrue«, d. 1. jan. 1676. (G. m. nr. 3). Cirkulær kisteplade omgivet af tre engle med palmeløv, et bekranset dødningehoved og -ben og to englehoveder med vinger, 35 × 35 cm, af tin, dansk indskrift med graverede versaler. Pladen findes på Abel Cathrines kiste i kapellet. Gravsat i Urtegårdsgangen. Se Epitafium i kirken nr. 7, gravsten nr. 3 og kiste nr. 2.

5) 1697. Niels Juel, se s. 144.

6) 1703. Margrethe Ulfeld, se s. 144.

7) 1709. Knud Juel, se s. 144.

8) 1726. Bodelle Mads Datter Friis, f. i Svendborg 5. okt. 1641, datter af Mads Lucasen Friis, rådmand i Svendborg og Elen Peders-Datter, g. i 18 år fra 1660 m. Povel Boson, rådmand i Svendborg, g. anden gang i 36 år fra 23. okt. 1678 m. dr. Peter Jesperson (†kisteplade nr. 13), to kongers konfessionarius og hofprædikant, d. 15. marts

1726, tre børn hvoraf to er i live, 18 børnebørn, deraf 15 i live, 28 børnebørnsbørn, deraf 22 i live. Gravvers af P. Hersleb. Rektangulær kisteplade af tin, 31 × 21 cm, dansk indskrift med graveret kursiv. Pladen findes nu på Nationalmuseet (inv. nr. 12950). Gravsat 27. marts i nr. 16 i kapellet[6], hvorfra kisten i 1850 blev udtaget[1]. (Pladen angives hos Bobé som forsvunden). Epitafium i kapellet nr. 1.

9) 1727. Christian Leegaard, etats-, justits- og kancelliråd, sekretær i Danske Kancelli, f. 30. sept. 1664, søn af Hans Knudsen Leegaard, rådmand i København, og Kirstine Jens Daatter, studerede og rejste udenlands, 6. feb. 1697 sekretær i Danske Kancelli, 14. marts 1705 kancelliråd, 1711 justitsråd, 12. jan. 1720 Maitre des Reqvetes, 30. jan. 1722 etatsråd, g. 26. okt. 1705 m. Ædel Elisabeth Klein (nr. 17), enke efter kaptajn Frorup, tre sønner (se nr. 46) og en datter, (se nr. 72) heraf er en søn død, d. 24. dec. 1727. Rektangulær kisteplade, 39 × 19 cm, af tyndt kobber med rester af forgyldning, lang dansk indskrift med graveret kursiv. Gravsat i kapellet nr. 32[35]. 1728 købte enken gravsted nr. 32 i kapellet[2]. Bobé nr. 92.

10) 1729. Ole Judichær, admiral, f. 20. marts 1661, g. 16. sept. 1696 m. Elisa Schavenia Foss (nr. 23), fire sønner og to døtre, hvoraf to efterlever: Nicolai Peter Judichær (nr. 26), kaptajnløjtnant ved Søetaten, og Anna Christina Judichær (nr. 89), begge ugifte, d. 29. sept. 1729. Oval kisteplade, 39 × 25 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. 1730 fik enken skøde på grav nr. 11 i kapellet[3], hvorfra kisten i 1864 blev udtaget[1]. Bobé nr. 73.

11) 1732. Jens Reiersen, justits- og krigsråd samt bogholder ved det kgl. Søetatsgeneralkommissariat, f. i København 9. sept. 1670, kom først i kongens tjeneste 1694, g. 11. marts 1706 m. Catharina Wineke, seks sønner (se nr. 112) og fem døtre (se nr. 41 og 118), en datter d. 1711, efter at have tjent konge og fædreland i 38 år d. 27. april 1732. Oval kisteplade 33,5 × 22,5 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Gravsat i grav nr. 10 i kapellet, familiens gravsted til 1826[4], hvorfra kisten i 1872 blev udtaget[1]. Bobé nr. 117.

12) 1735. Catharina Elisabeth Ross, f. Abbestee, enke efter Alexander Ross, f. 8. juli 1675, datter af Michael Abesteen, gift 12. dec. 1689, en søn og to døtre, der alle er døde, fire datterbørn: to sønner og to døtre efterladt, enke 24. aug. 1722, d. 9. juni 1735. Oval kisteplade, 35 × 23 cm, af tin, tysk indskrift med graveret kursiv. Bobé nr. 124.

13) 1737. Laurentz Kreyer, kancelliråd, præsident i Underadmiralitetet og skifteforvalter ved Søetaten, f. 15. feb. 1697, g. 7. maj 1734 m. Anne Kirstine Judichær (nr. 89), d. 22. maj 1737. Oval kisteplade, 35 × 22 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Kisten blev i 1863 udtaget af nr. 11 i kapellet[1]. Bobé nr. 89.

14) 1737. Laurents Kreyer, f. 19. sept. 1737, eneste søn af afdøde kancelliråd og præsident Laurents Kreyer (nr. 13) og Anne Kirstine Judichær (nr. 89), d. 28. nov. 1737, »levede altsaa ikkun 10 uger«. Oval kisteplade, 14,5 × 9,5, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Kisten blev i 1863 udtaget af nr. 11 i kapellet[1]. Bobé nr. 90.

15) 1738. Elisabeth von Knuth, f. 2. feb. 1675, g. m. Knud Juel, etatsråd og amtmand over Københavns amt, g. anden gang m. Alexander Friederich von Moesting, ridder, hofmester hos prinsesse Charlotta Amalia, d. 26. feb. 1738. Oval kisteplade, 35 × 22 cm, af tin, tysk indskrift med graveret kursiv. Bobé nr. 104.

16) 1738. Carl Bielche, landsdommer, fødselsår ubekendt, d. 23. dec. 1738. Oval kisteplade, 25 × 22,5 cm, af tin, forneden to våben med hjelme og hjelmløv, på det ene våben to tværbjælker, over hjælmen to båndbelagte horn, diagonalt på det andet fire kvadrater, over hjelmen kvinde med hænderne samlet om ring over hovedet, dansk indskrift med graveret kursiv. Bobé nr. 17.

17) 1739. Edel Lisbeth Klein, f. i København 1. juni 1673, datter af Johan Petersøn Klein, kommerceassessor, og Lene Niels Daatter Ib, g. 22. sept. 1702 m. kaptajn Andreas Frorup, d. 15. feb. 1704, g. anden gang 26. okt. 1705 m. Christian Leegaard (nr. 9), tre sønner (se nr. 46) og en datter, d. 20. juli 1739. Oval kisteplade, 36 × 23 cm,

af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Formentlig gravsat i kapellet nr. 32[35]. Bobé nr. 93.

18) 1742. Johannes Petrus Piper, f. 19. okt. 1741, (forældre se nr. 86 og nr. 88), d. 19. okt. 1742. Oval kisteplade, 15 × 10 cm, af tin, indskrift på latin med graveret kursiv. Kisten blev i 1863 udtaget af nr. 28 i kapellet[1]. Bobé nr. 111.

19) 1743. Florentine Ols Daatter, f. 15. maj 1681, g. i 12 år m. skipper Steener Hanssen, d. 2. maj 1743. Oval kisteplade, 30,5 × 20,5 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Kisten blev i 1872 udtaget af nr. 9 i kapellet[1]. Bobé nr. 51.

20) 1743. Christian Gierløf, brygger i København, en af de 32 fornemme borgere, oldermand for stadens rodemestere, f. 9. juli 1668, g. 29. nov. 1702 m. Rackell Jørgens Daatter, som er død før ham, syv sønner og tre døtre (se †kisteplade nr. 12), seks sønner og en datter efterlever ham, d. 14. juni 1743. Oval kisteplade 36 × 22 cm af bemalet metal hvorpå dansk indskrift med graveret kursiv. Indskriften er nu næsten ulæselig, hvorfor den er suppleret med en afskrift fra 1835 i Det kongelige Bibliotek (Ny kgl. saml. 1859 fol.). Gravsat i Gabriel Jacobsens grav i Skippergangen.

21) 1744. Friederich Woldemar von Falckersam, ridder, generalmajor i infanteriet og kommandant på fæstningen Glückstadt, f. 28. juni 1678 (gift med nr. 114), d. 22. okt. 1744. To kisteplader af tin, 36 × 19 cm og 17 × 10 cm; på kistelåget en skjoldformet, svagt hvælvet kisteplade omgivet af bred bort med blomsterguirlander og putti, på siderne to kvindefigurer med tro- og håbsymbolerne; på kistens kortside oval kisteplade omkranset af bladborter, foroven to engle; tysk indskrift med graveret kursiv. Kisten med pladerne står nu i kapellets øverste sal. I juni 1746 overført fra Garnisons kirke til nr. 24 i kapellet[34]. Se kiste nr. 3. Bobé s. 287

22) 1745. Pauline Piper, f. 3. marts 1745, (forældre se nr. 86 og nr. 88), d. 5. april samme år. Oval kisteplade, 12,5 × 9 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Kisten blev i 1863 udtaget af nr. 28 i kapellet[1]. Bobé nr. 110.

23) 1745. Elisa Schavenia Foss, enke efter admiral Judichær (nr. 10), f. 10. juni 1672, d. 18. nov. 1745. Oval kisteplade, 35 × 21,5 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Gravsat i kapellet nr. 11, hvorfra kisten i 1863 blev udtaget[1]. Bobé nr. 74.

24) 1747. Maria Jacobea Fabritius, f. 8. april 1744, datter af agent Just Fabritius (nr. 62) og Marianne Fabritius f. Bruguier (nr. 90), d. 20. marts 1747. Oval kisteplade, 29 × 15,5 cm, af tin, tysk indskrift med graveret kursiv. Kisten blev i 1874 udtaget af nr. 20 i kapellet[1]. Bobé nr. 39.

25) 1748. Johann Conrad Wodroff, viceadmiral og deputeret i Admiralitetets og Søetatens Generalkommissariatskollegium, f. 4. aug. 1690, tjente fædrelandet i 40 år, d. 30. dec. 1747. Oval kisteplade omgivet af solgisel, 35 × 22 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Pladen er nu ophængt i kapellet. Bobé nr. 150.

26) 1748. Nicolai Peter Judichær, kommandørkaptajn, f. 21. okt. 1705, søn af admiral Ole Judichær (nr. 10) og Else Schaveni Foss (nr. 23), g. 11. juni 1731 m. Elisabeth Lucie Kreyer (nr. 94), d. 18. marts 1748. Oval kisteplade. 35,5 × 21 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Kisten blev i 1863 udtaget af nr. 11 i kapellet[1]. Bobé nr. 71.

27) 1749. Jens Severin Wartberg, etatsråd, generalprokurør, assessor i Højesteret og Kancellikollegiet og sekretær i det Danske Kancelli og arkivet, f. 10. nov. 1697, søn af Peter Wartberg, vejermester ved Søetaten, og Maria Bentsen, d. 11. sept. 1749. Oval kisteplade omgivet af solgisel, 35 × 22 cm, af tin, dansk indskrift, underskrevet af Peter Wartberg, med graveret kursiv. Pladen findes nu ophængt i kapellet. Faderen Peter Wartberg (kirkeværge ved Holmens kirke) fik 19. dec. 1731 skøde på begravelse nr. 21 i kapellet[5], hvorfra kisten i 1874 blev udtaget[1]. Bobé nr. 145.

28) 1750. Georgia Elisabeth Schlösser, f. 29. juli 1695, g. 11. sept. 1721 m. kommandørkaptajn Nicolaus Dominicus Arff (nr. 49), fire sønner og syv døtre, hvoraf en søn og tre døtre er døde, d. 26. aug. 1750. Oval kistepladc, 34,5 × 22 cm, af tin, på bagsiden Københavns bystempel 1739 med bogstaverne S M S for kandestøber Søren Madsen

(jfr. vinflaske s. 84), dansk indskrift med graveret kursiv. Kisten blev i 1872 udtaget af nr. 9 i kapellet[1]. Bobé nr. 6.

29) 1750. Herman Diedrich Fabritius, f. i København 7. okt. 1732, søn af agent Michael Fabritius (†kisteplade nr. 31), d. 20. nov. 1750. Oval kisteplade 35,5 × 19,5 cm, af tin, tysk indskrift med graveret kursiv. Bobé nr. 32.

30) 1750. Peter Abbestee, negotiant i København, f. i Helsingöer 16. april 1726, søn af Johan Ludvig Abbestee (nr. 78) og Anna Birgitha Hansen (nr. 75), besøgte Franckerie og China, d. 1. dec. 1750, gravsat 4. dec. samme år. Oval kisteplade, 35,5 ×1 8 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Gravsat i kapellet nr. 33[36]. Bobé nr. 3.

31) 1750. Jens Christian Thorrup, regimentskvartermester ved det holstenske, hvervede infanteriregiment og postmester ved den jyske agende post, f. 30. juli 1708, g. 25. april 1743 m. Lene Kirstine Leegaard (nr. 72), en fem-årig søn, d. 8. dec. 1750. Oval kisteplade, 37 × 18 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Bobé nr. 135.

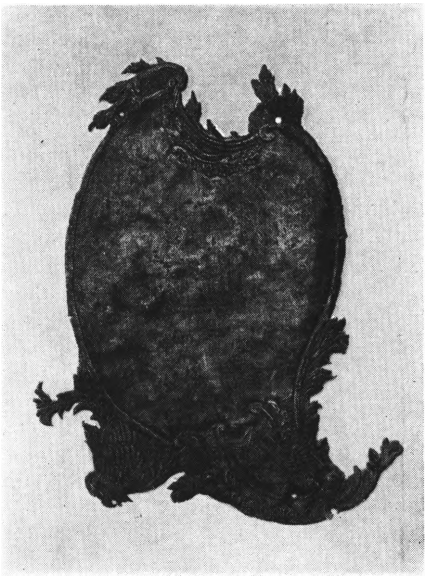

L. L. 1959

Fig. 101. Holmens kirke. Kisteplade nr. 32, 1750.

32) 1750 (fig. 101). Hans Reimert Schumacher, kommandør til søs og direktør ved Friderichswærns værft, f. 12. jan. 1708, g. i 14 år m. Hedevig Sophia Reiersen (nr. 118), d. 21. dec. 1750. Skjoldformet kisteplade med bladranker, 20 × 16 cm, af tin, dansk indskrift med indprikkede majuskler. 1872 fandtes pladen løst i kapellet nr. 10[1]. Bobé nr. 129.

33) 1751. Agnethe Elisabeth Höyer, f. Hagen, f. 26. sept. 1706, g. m. Hans Höyer, kaptajn af infanteriet, d. 14. juni 1751. Oval kisteplade, 38 × 20,5 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv med følgende gravvers: Min læser stat og see i denne Arme Bolig / Er lagt de matte Been af den som elskte trolig / Sin Gud, sin Mand og Børn, Hun hviler der forsödt / Udi sin Frelsers haand skiönt Legemet er dödt. — På bagsiden er indridset »Stelle oben«. Kisten blev i 1863 udtaget af nr. 31 i kapellet[1]. Bobé nr. 65.

34) 1752. Elisabeth Maria Fabritius, f. Abestee, f. 26. juni 1677, g. m. Herman Fabritius, kgl. vinleverandør og køb- og handelsmand, fem sønner og fire døtre, hvoraf tre sønner (se †kisteplade nr. 31) og to døtre er døde, d. 13. maj 1752. Oval kisteplade 38 × 23 cm, af tin med tre stempler på bagsiden: 1) med årstallet 1739 og bogstaverne SMS for kandestøber Søren Madsen; en engel angiver, at materialet er engelsk tin, 2) ovalt stempel: Kjøbenhavn, 3) Københavns bystempel 1739 med bogstaverne SMS; tysk indskrift med graveret kursiv. Købmand Herman Fabritius fik sammen med Alexander Ross 8. juni 1716 skøde på grav nr. 2 i kapellet[7]. Bobé nr. 33.

35) 1752. Elisabeth Maria Frawen, f. 5. dec. 1718, g. 14. feb. 1742 m. Paul Egede, to børn, d. 18. juli 1752. Oval kisteplade, 32,5 × 22 cm, af tin, på bagsiden bogstaverne R.O.E., dansk indskrift med graveret kursiv. Hendes kiste blev i 1863 udtaget af nr. 31 i kapellet[1]. Sml. nr. 52. Bobé nr. 27.

36) 1753. Frederich Piper, f. 20. april 1747, (forældre se nr. 86 og nr. 88), d. 23. jan. 1753. Oval kisteplade, 17 × 11 cm, af tin, (pladen er nu sammenkrøllet), dansk indskrift med graveret kursiv. Kisten blev i 1863 udtaget af nr. 28 i kapellet[1]. Bobé nr. 107.

37) 1753. Anna Sophia Brugman, f. 9. maj 1716, datter af etatsråd Gregorius Klau-

man (†kisteplade nr. 36) og Maren Agers (†kisteplade nr. 33), g. m. Terkel Brugman (†kisteplade nr. 40), justitsråd og bogholder ved Søetatens Generalkommissariat, en søn og to døtre, d. 22. dec. 1753. Oval kisteplade 37 × 19 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Pladen nu på Nationalmuseet (inv. nr. 12950), findes ikke opført hos Bobé. Gravsat 29. dec. 1753 i nr. 29 i kapellet, hvorfra kisten blev udtaget i 1850[1], arvingernes skøde er dateret 30. maj 1755[8].

38) 1754. Mariann[e] Fabritius, f. 18. marts [17]40, datter af etatsråd Just Fabritius (nr. 62) og Marianne Fabritius født Bruguier (nr. 90), d. 30. jan. 1754. Oval kisteplade, 28,5 × 19 cm, af tin, tysk indskrift med graveret kursiv. Etatsråd Just Fabritius fik 12. feb. 1754 skøde på grav nr. 20 i kapellet[9], hvorfra kisten i 1874 blev udtaget[1]. Bobé nr. 40.

39) 1754. L[ou]isa Fabritius, f. 26. maj 174[2], datter af etatsråd Just Fabrit[ius] (nr. 62) og Marianne Fabritius f. Bruguier (nr. 90), d. [1. feb. 1754]. Oval kisteplade, 29 × 21 cm, af tin med dårligt bevaret overtræk af voks eller maling, tysk indskrift med graveret kursiv. Gravsat i kapellet nr. 20[9], hvorfra kisten i 1874 blev udtaget[1]. Bobé nr. 38.

40) 1755. [M]ichael Christian Ludwi[g] Ferdinand Tønder, viceadmiral, f. 25. okt. 1692 på gården Næss ved Christiania, søn af Jørgen Tønder, kaptajn ved det »Smaalanske« Regiment, d. 1698 og Martha Faro d. 1740, fra 1703 ved søkadetterne; fra 1709 havde han stået i virkelig kgl. tjeneste i 45 år, »og i Krigens Tiid Aar fra Aar bivaanet mange Actioner i hvilke Som og da Hand i sine Unge Aar medens Hand stod Ved Cadetterne, var ude i fremmed Kriigs Tieneste Hand havde erholdet Mange Blessurer Dem Hand deels med besværlighed bar til sin Død.« G. 1740 m. Mette Maria Rabeck, d. 17□, g. anden gang 30. aug. 1747 m. søschoutbynacht Suhms enke Sophia Elisab[eth] Benzon (nr. 69). Død i København 2. jan. 1755. Oval kisteplade med bladbort, foroven et englehoved, forneden timeglas, le, spade, dødningehoved og ben; pladen måler uden bort 34 × 22 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Pladen er nu ophængt i kapellet. 1847 stod kisten i kirkens ligkammer i kapellet nr. 35[1]. Bobé nr. 140.

41) 1755. Elisabeth Reiersen, f. 10. maj 1718, datter af justitsråd og bogholder ved Søetaten Jens Reiersen (nr. 11) og Catrina Winecken, g. 26. marts 1738 m. kammerråd og toldinspektør Cornelius Schumacher (se nr. 93), 14 børn, hvoraf otte lever, d. 6. jan. 1755. Oval kisteplade, 39 × 23 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Kisten blev i 1872 udtaget af nr. 10 i kapellet[1]. Bobé nr. 128.

42) 1756. Viglas von Schindel, herre til Wabnitz, Naucke og Kuntzendorff i Schlesien, »Hands Indgang og Födsel i Verden Var herlig Thi hand var föd af Adelige forældre i Slesien« 9. juni 1684, kaptajn 8. marts 1710, kommandørkaptajn 23. januar 1711, kommandør 19. maj 1715, schoutbynacht 24. dec. 1717, viceadmiral 9. dec. 1720, admiral 7. maj 1735, d. 10. juli 1756. Oval kisteplade med flad kant, 39,5 × 25 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Bobé nr. 131.

43) 1756. Anne Chatrine Ollufs Datter, f. 10. nov. 1689, g. 16. nov. 1719 m. overskibsbygger Anders Turesen (nr. 45), syv børn, der alle døde, opfostrede tre fremmede, d. i sit 67. år. Oval kisteplade, 39 × 23 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv, følgende gravvers: »Udi disse Fiire Fiæle / ligger den hvis Eftermæle / Lever skiønt hun selv er død / Legemet er her i giemme / men den ædle Siæl alt hiemme / i sin Frelsers søde skiød / Hun sin Gud her troelig tiente / som nu Hende lod ophente / Til een ævig Fryde-Fæst / Thi Hun har bestandig levet / Saa Hun stedse var opskrevet / Som en Lamets Bryllups Giæst.« 1872 blev kisten udtaget af nr. 9 i kapellet[1]. Bobé nr. 138.

44) 1757. Søren Elsegaard, f. 7. juni 1696, direktør for Det Kgl. Oktrojerede Islandske og Finmarkske Kompagni og Det Kgl. Oktrojerede Almindelige Handelskompagni og en af Københavns 32 mænd, d. 27. marts 1757 efter 33 års ægteskab med Catharina Birgitha Holst (nr. 48). Oval kisteplade, 39,5 × 26 cm, af tin, på bagsiden to utydelige kandestøberstempler for Søren Madsen (S.M.S.) og årstallet 1739, dansk indskrift med

graveret kursiv. Søren Elsegaard fik sammen med Peder Clausen 24. okt. 1734 skøde på grav nr. 28 i kapellet[11], hvorfra kisten i 1863 blev udtaget[1]. Bobé nr. 28.

45) 1757. Anders Turesen, f. 3. marts 1695, overskibsbygmester i 30 år »og i same Tiid ere fra Hans Haand 25 Orlogs Skibe og 11 Fregatter udlobne«, g. 15. nov. 1719 m. Anna Cathrina Olufs daatter (nr. 43) d. 21. sept. 1756, g. anden gang 8. dec. 1756 m. Christence Mølholm (se nr. 106), d. 15. juli 1757. Oval kisteplade, 39 × 24 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Fik 4. maj 1743 skøde på grav nr. 26 i kapellet[10], men kisten blev i 1872 udtaget af nr. 9 i kapellet[1]. Bobé nr. 137.

46) 1758. Andreas Leegaard, f. 28. juli 1715, søn af etatsråd Christian Leegaard (nr. 9) og Edel Elisabeth Klein (nr. 17), kancellisekretær 14. okt. 1735, kancelliråd 21. maj 1745, titulær justitsråd 25. april 1750, og virkelig justitsråd 11. jan. 1754, d. 18. jan. 1758. Oval kisteplade, 39 × 24 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Formentlig gravsat i kapellet nr. 32[2]. Bobé nr. 94.

47) 1758. Jens Ibsen, hofkantor, klokker og hofbedemand, f. 3. jan. 1683, g. i 45 år m. Anna Magretha Holst (†kisteplade nr. 83), tre sønner og fire døtre (se nr. 61, 107 og 134), d. 2. maj 1758. Oval kisteplade, 37,5 × 23 cm, af tin, på bagsiden tre stempler som på nr. 34, dansk indskrift med graveret kursiv. Gravsat i kapellet nr. 23[12], hvor sønnen Reinholt Ibsen (nr. 107) lader et epitafium opsætte. Bobé nr. 66. Se epitafium i kapellet nr. 6.

48) 1758. Catharina Birgitta Holst, f. 7. maj 1676, g. m. Poul Jørgensen Holst, løjtnant ved Søetaten, i ni års ægteskab en søn og en datter, g. anden gang m. Søren Jensen Elsegaard (nr. 44), i 33 års ægteskab ingen børn, d. 7. maj 1758. Oval kisteplade, 39,5 × 22 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Gravsat i kapellet nr. 28[11], hvorfra kisten i 1863 blev udtaget[1]. Bobé nr. 29.

49) 1758. Nicolay Dominicus Arff, kommandør, f. 28. nov. 1695, søn af kommerceråd Nicolay Jansen Arff og Juditta Raitard, g. 11. sept. 1721 m. Georgia Elisabeth Schløsser (nr. 28), datter af oberst Schløsser, 11 børn, hvoraf tre sønner og tre døtre lever, g. anden gang 28. aug. 1751 m. Maria Lemvig (†kisteplade nr. 76), kaptajn Taas enke, siden 1711 i kgl. tjeneste, først som volontør ved søkadetterne, siden som officer »Da Han formedelst sin værdige og tappre Opførsel i den sidste Krig blev benaadet med en Medaille«, 2. jan. 1744 kommandant på Københavns »Tolboe«, 31. marts 1751 virkelig kommandør, d. 7. aug. 1758. Oval kisteplade, 38 × 20,5 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Kommandør Arff købte 17. jan. 1754 grav nr. 19 i kapellet[13], men kisten blev 1872 udtaget af nr. 9[1]. Bobé nr. 5.

50) 1759. Margaretha Sophia Walther, f. Strobel, tidligere kammerfrue hos dronning Sophia Magdalena, f. 24. aug. 1700, en søn, en datter, fire børnebørn, d. 14. september 1759. Oval kisteplade med bladbort, øverst englehoved, nederst timeglas med vinger, spade, le, dødningehoved og ben, mål uden borten 37 × 19,5 cm, af tin, tysk indskrift med graveret kursiv. Pladen er nu ophængt i kapellet. Bobé nr. 144.

51) 1759. Hans Hendrich Koefoed, f. 28. dec. 1753, søn af Hans Koefoed, justitsråd og kasserer ved Kgl. Militære Uldmanufaktur, og Christence Bendtsen, 7. nov. 1759 landkadet, d. 10. nov. 1759 (sml. nr. 57). Oval kisteplade, 29,5 × 17,5 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Hans kiste blev i 1872 udtaget af nr. 9 i kapellet[1]. Bobé nr. 86.

52) 1760. Christian Vallentien Frawen, f. i Christiania 16. marts 1717, premierløjtnant ved kronprins Christians regiment, d. i København 22. april 1760, gravsat 26. april samme år. Oval kisteplade med flad kant, 36,5 × 24 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Hans kiste blev i 1863 udtaget af nr. 31 i kapellet[1]. Sml. nr. 35 og epitafium i kapellet nr. 4. Bobé nr. 43.

53) 1760. Niels Kjær, kammerfourer og »Forder Marechal«, f. i Weile 2. jan. 1691, g. i 33 år m. Johanne Morup (nr. 59), tre døtre, hvoraf én er død, d. 30. dec. 1760. Oval kisteplade, 37 × 23 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Bobé nr. 78.

54) 1761. Charlotha Amalia Løwe, f. de Arff, f. 8. april 1734, d. 7. okt. 1761. Oval kisteplade, 39 × 24 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Kisten blev i 1872 udtaget af nr. 9 i kapellet[1]. Bobé nr. 98.

55) 1763. Anna Catharina Schuchart, f. 4. april 1691, tjente ved Anna Sophias hof til dronningens død, siden 1723 gift i 10 år med Mathias Grönvald, kammerråd og toldinspektør ved Københavns Toldkammer, »Det Hende af det store Forsyn tildeelte Lykkens gode hvor af Hun i Hendes sidste Villie rigelig igien deelte med Kirke, Skole, og Fattige«, »En Roelig Alderdom fremdraget i Aarhuus nesten 20 Aar«, d. 9. feb. 1763. Oval, stærkt hvælvet kisteplade af kobber, 43 × 28,5 cm, med profileret kant, indskrift med graveret kursiv. Pladen ligger løst på kisten i kapelkrypt nr. 4. Fru kammerrådinde Grönvald købte i 1734 begravelse i kapellet, som blev fornyet 27. april 1757[14]. Se gravminder i kapellets underste sal nr. 3.

56) 1763. Birgitta von Plessen, f. Rosenkrandtz, f. 8. jan. 1723, datter af Iver Rosenkrandtz, gehejmeråd og Ridder af Elefanten, og Charlotta Amalia Rosenkrandtz, f. Scheel, g. 10. nov. 1747 m. Friderich Christian von Plessen, Ridder af Dannebrog, kammerherre, generalmajor af kavalleriet og chef for den Kgl. Livgarde, d. 8. juli 1763. Oval kisteplade, 39 × 23, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Bobé nr. 112.

57) 1763. Absalon Koefoed, f. 23. feb. 1757, søn af Hans Koefoed, justitsråd og kasserer ved det Kgl. Uldmanufaktur, og Christence Bendtsen, d. 24. dec. 1763. (Sml. nr. 51). Oval kisteplade, 25 × 15 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Bobé nr. 85.

58) 1764. Bodelette Kirstine Reiersen, f. Wium, f. 25. dec. 1731, d. 14. maj 1764. Kisteplade af form som en skriftrulle med skraveret kant, 14×26 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Kistepladen fandtes 1872 løst i nr. 10 i kapellet[1]. Bobé nr. 121.

59) 1764. Johanne Kjær, f. Morup, f. 4. juli 1698, g. 8. jan. 1728 m. Niels Christian Kjær, kgl. kammerfourer og »Forder Marechal« (nr. 53), tre døtre, hvoraf den ældste er død, d. 27. maj 1764. Oval kisteplade, 36 × 20,5 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Bobé nr. 79.

60) 1764. Janus Schielderup Sneedorff, juridisk professor i Sorø, lærer for prins Frederik, f. i Sorø 22. aug. 1724, g. m. Ingr Lous, g. anden gang m. Øllegaard Wilhelmina Thestrup, d. i København 5. juni 1764. Oval kisteplade, 35 × 21 cm, af tin, indskrift på latin med graveret kursiv. Gravsat 9. juli 1764 i kapellet nr. 31[15], hvorfra kisten i 1863 blev udtaget[1]. Bobé nr. 133.

61) 1765. Christian Friederich Ibsen, f. 27. marts 1731, søn af hofkantor Jens Ibsen (nr. 47) og Anne Magretha Holst (†kisteplade nr. 83), g. 26. nov. 1764 med Anneke Bentzen, d. 6. april 1765. Oval kisteplade, 36 × 24 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Formentlig gravsat i kapellet nr. 23[12]. Bobé nr. 69.

62) 1766. Gotthilff Just Fabritius, etatsråd, f. 1. sept. 1703, [g. m. nr. 90], d. 7. maj 1766. Rektangulær kisteplade med skraveret kant, 19 × 30,5 cm, af tin, tysk indskrift med graveret kursiv. Etatsråd Just Fabritius fik 12. feb. 1754 skøde på grav nr. 20 i kapellet[16], hvorfra kisten i 1874 blev udtaget[1], Bobé nr. 35.

63) 1766. Just Fabritius, f. 6. juni 1748, søn af etatsråd Just Fabritius (nr. 62) og Marianna Fabritius, f. Bruguier (nr. 90), d. 8. okt. 1766. Rektangulær kisteplade med skraveret kmt, 20 × 31 cm, af tin, tysk indskrift med graveret kursiv. Gravsat i kapellet nr. 20[16], hvorfra kisten i 1874 blev udtaget[1]. Bobé nr. 37.

64) 1767 (fig. 102). Friderich af Günthelberg, schoutbynacht, f. 29. feb. 1696, g. 23. aug. 1741 m. Anna Christina Judicher (nr. 89), d. 13. maj 1767. Oval kisteplade, 36 × 22,5 cm, af tin, på midten et ovalt våben med skråtstillet lysere bånd med tre hestehoveder, foroven hjelm med to hestehoveder og hjelmløv, dansk indskrift med graveret kursiv. Hans kiste blev i 1863 udtaget af nr. 11 i kapellet[1]. Bobé nr. 48.

65) 1768 (fig. 103). Otto Mandrup Rantzau, »IS. LAN. DIAE. PRAE .TOR«, f. 22.

maj 1719, (g. m. nr. 126), d. 2. okt. 1768. Rektangulær kisteplade, 41 × 25 cm, af sølv, indskrift på latin med skraverede versaler. Kisten stod 1847 i kirkens ligkammer i kapellet nr. 35[1]. Bobé nr. 113. Epitafium i kapellet nr. 8.

66) 1768. Maria Dorothea Top, f. Brügmann, f. 4. april 1738, g. 29. juli 1753 m. Hans Peter Top (†kisteplade nr. 78), justitsråd og deputeret i Søetatens Generalkommissariat, d. 1. dec. 1768 (se †kisteplader nr. 47, 53, 63 og 71). Rektangulær kisteplade med skraveret kant, 16 × 25 cm, af forgyldt tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Pladen nu på Nationalmuseet (inv. nr. 12950), findes ikke opført hos Bobé. Gravsat 9. dec. 1769 (!) i nr. 29 i kapellet, hvorfra kisten i 1850 blev udtaget[1].

67) 1768. Nicolai Wogensen, f. i Aalborg 23. maj 1694, d. på Københavns »Wester Broe« 15. dec. 1768. Oval kisteplade omgivet af bort med englehoveder, vinger og skyer, foroven hvilende engel med blomsterkrans, forneden vinget mand med skæg og stav, ved hans side et timeglas, mål uden bort 37 × 17 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Pladen er nu ophængt i kapellet. Bobé nr. 151.

L. L. 1959

Fig. 102. Holmens kirke. Kisteplade nr. 64, 1767.

68) 1769. Sören Lemvigh Tybring, f. 13. marts 1766, d. 23. juli 1769. Kisteplade af form som et fliget blad med skraveret kant, nu sammenkrøllet, 8 × 17 cm, af tin, dansk indskrift med graveret skriveskrift. Bobé nr. 139.

69) 1769. Sophia Elisabeth Benzon, enke efter viceadmiral Tønder (nr. 40), f. 11. juni 1706, d. 4. sept. 1769. Rektangulær kisteplade med skraveret kant, 17 × 26,5 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Pladen er nu ophængt i kapellet. 1847 stod kisten i kirkens ligkammer nr. 35 i kapellet[1]. Bobé nr. 141.

70) 1769. Hans Høyer, generalkrigskommissær, f. i Trundhiem 27. juli 1699, d. i København 6. nov. 1769. Rektangulær kisteplade med skraveret kant, 23,5 × 18 cm, af tin med gult overtræk, dansk indskrift med graveret kursiv. Kisten blev i 1863 udtaget af nr. 31 i kapellet[1]. Bobé nr. 64.

71) 1770. Birgitha Peders Dotter Hegelund, f. 2. marts 1690, g. 21. juli 1728 m. Hans Hendrich Bendtzen, d. 19. marts 1751, bogholder og kasserer ved Vestindisk-Guineisk Sukkerraffinaderi, d. 10. jan. 1770. Rektangulær kisteplade, 13,5 × 22,5 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Birgitha Hegelund fik 22. marts 1754 som enke skøde på grav nr. 18 i kapellet[17], men kisten blev i 1872 udtaget af nr. 9 i kapellet[1]. Bobé nr. 11.

72) 1770. Helene Kirstine Leegaard, f. 5. dec. 1708, datter af etatsråd Christian Leegaard (nr. 9), g. m. regimentskvartermester Jens Christian Thorup (nr. 31), en søn, g. anden gang m. Søren Lemwigh, dansk sognepræst ved Garnisonskirken i København, »I og efter samme mange Børn i Moders Sted«, d. 12. april 1770. Rektangulær kisteplade af tin, 17 × 23 cm, dansk indskrift med graveret kursiv. Bobé nr. 95.

73) 1770. Anna Christina Hæseker, f. Kreyer, f. 15. okt. 1714, g. 5. juni 1737 m. Johan Jacob Hæseker (nr. 115), etatsråd og borgmester i Københavns Magistrat, fire børn, hvoraf to døtre overlever, d. 7. nov. 1770, mindet sat 16. nov. 1770. Rektangulær kisteplade af form som en skriftrulle, 35,5 × 20 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv og versaler. Bobé nr. 63.

74) 1772. Sophia Hedevig Hansen, kammerjomfru hos kronprinsesse Sophia Magdalena af Danmark, nu regerende dronning af Sverige, f. 12. aug. 1712, d. 20. marts 1772. Oval hvælvet kisteplade med flad kant, 36 × 23 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Kisten stod i 1847 i kirkens ligkammer nr. 35 i kapellet[1]. Bobé nr. 54.

75) 1772. Anna Birgitta Abbistee, f. Hansen, f. 21. aug. 1696, g. 11. marts 1722 (m. nr. 78), en søn (nr. 30) og to døtre, som er døde, fem børnebørn, d. 13. juli 1772. Kisteplade af form som en skriftrulle med skraverede kanter, 25 × 19 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Hendes mand Johan Ludvig Abbestee fik 7. jan. 1751 skøde på grav nr. 33 i kapellet[18]. Bobé nr. 1.

76) 1772. Johann Schlyter, kommandørkaptajn, f. 8. juni 1696, g. 1727 m. sal. Anna Sophia de Briün, d. 17. juli 1772. Kisteplade af form som et fliget blad med graveret kant, 14 × 20 cm, dansk indskrift med graveret kursiv. Bobé nr. 125 a.

77) 1773. Peter Rejersen, justitsråd, f. 17. dec. 1713, g. 30. okt. 1739 m. Anna Elisabeth Lunde (nr. 96), otte sønner og otte døtre (se nr. 120), d. 4. sept. 1773, »Sættes dette af Hans efterladte dybsørgende Encke og Syv Børn«. Kisteplade af form som en skriftrulle, 11 × 30 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Gravsat i kapellet nr. 10[4], hvorfra kisten 1872 blev udtaget[1]. Bobé nr. 119.

78) 1774. Johan Ludvig Abbestee, f. 31. juli 1697, søn af Peder Abbestee, købmand og vinhandler i København, og Catharina Maria von Achen, g. m. Anna Birgitta Hansen (nr. 75), en søn (nr. 30) og to døtre, der er døde, fem børnebørn, d. 14. nov. 1774. Kisteplade af form som en skriftrulle, 45 × 24,5 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Gravsat i kapellet nr. 33[18]. Bobé nr. 2.

79) 1775. Maria Barbara von Hurck, f. Fabritius, f. 1. sept. 1704, g. m. etatsråd Peter von Hurck (nr. 81), d. 3. maj 1775. Kisteplade af form som skriftrulle, 39 × 28 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Pladen er nu ophængt i kapellet. Etatsråd v. Hurck købte 8. maj 1753 grav nr. 30 i kapellet[19]. Pladen findes ikke opført hos Bobé.

80) 1775. Knud Jacobsen Lyne, konsumptionsskriver, f. 2. feb. 1701, d. 5. maj 1775. (Gift med nr. 119). Kisteplade af form som skriftrulle med skraveret kant, 43 × 22 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. »Gudsfrygt er Viisdom; Frihed er / at vælge Viisdoms Veye / Vel den, som Dyd og Viisdom her / I Livet helst vil eye; / Thi hvad er Siælens Arv og Ret? / Og hvad dens Kald i Live? / Kuns Dyden! Hvad dens Roes? Kun det / Gud evig liig at blive!« Arvingerne købte 4. juli 1775 grav nr. 8 i kapellet[20]. Bobé nr. 96.

81) 1775. Peter van Hurck, etatsråd og »Banco Commissaire«, f. i Amsterdam 17. juli 1697, d. i København 16. okt. 1775 (gift med nr. 79). Kisteplade af form som skriftrulle, 42 × 24 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Pladen er nu ophængt i kapellet. Blev gravsat 21. okt. 1775 i grav nr. 30 i kapellet[19]. Pladen findes ikke opført hos Bobé.

82) 1776. Engelke Mouritsen, f. 4. april 1768, d. 12. feb. 1776 (sml. nr. 84 og 85). Rektangulær kisteplade af tin, 25 × 18 cm, dansk indskrift med graveret kursiv. Bobé nr. 101.

83) 1776. Peter Laurentz Zeuthen, bogholder ved Den Civile og Adskillige Stænders Enkekasse, f. 23. juli 1711, g. i 31 år m. Maria Margarete Gertsen (nr. 95), tre sønner og fem døtre, hvoraf to sønner lever, d. 13. feb. 1776. Kisteplade af form som skriftrulle med skraveret kant, 48,5 × 26 cm, af tin, dansk indskrift med graverede versaler og skriveskrift. Pladen er nu ophængt i kapellet. Kisten blev i 1863 udtaget af nr. 28 i kapellet[1]. Bobé nr. 152.

84) 1776. Wigantine Lovise Mouritsen, f. 5. marts 1773, d. 27. feb. 1776 (sml. nr. 82 og 85). Kisteplade af form som en skriftrulle, 14 × 11 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Kisten blev i 1863 udtaget af nr. 28 i kapellet[1]. Bobé nr. 103.

85) 1776. Johanna Magdalena Mouritsen, f. 12. aug. 1770, d. 1. marts 1776 (sml. nr.

L. L. 1959

Fig. 103-104. Holmens kirke. Kisteplade nr. 65, 1768 og nr. 126, 1791.

82 og 84). Rektangulær kisteplade af tin, 22 × 16 cm, dansk indskrift med graveret kursiv. Kisten blev i 1863 udtaget af nr. 28 i kapellet[1]. Bobé nr. 102.

86) 1776. Johann Piper, etatsråd og kgl. første livmedicus, f. 15. aug. 1703, g. 6. marts 1734 m. Anne Magdalena Holst (nr. 88), otte børn (se nr. 18, 22, 36), hvoraf tre døtre lever, to af dem er gift, tilsammen ni børnebørn hvoraf fem er døde (se nr. 105 og 108), d. 17. marts 1776. Rektangulær kisteplade af tin, 35 × 28 cm, dansk indskrift med graveret kursiv. 1863 blev kisten udtaget af nr. 28 i kapellet[1]. Bobé nr. 108.

87) 1776. Peter Herman Abbestee, f. i Tranquebar 2. jan. 1773, d. i København 14. april 1776 (se nr. 133). Kisteplade af form som en skriftrulle med skraveret kant, 21,5 × 16 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Bobé nr. 3 a.

88) 1776. Anne Magdalene Piper, f. Holst, f. 6. maj 1711 i Pestens tid, g. 1734 m. Johann Piper (nr. 86), tre sønner og fem døtre, d. 14. maj 1776. Rektangulær kisteplade af tin, 33 × 27 cm, dansk indskrift med graveret kursiv. Kisten blev 1863 udtaget af nr. 28 i kapellet[1]. Bobé nr. 109.

89) 1776. Anne Christine Ross, f. Judichar, f. 7. juli 1699, datter af admiral Judichar (se nr. 10), g. m. kancelliråd Kriger (nr. 13), g. anden gang m. kontreadmiral Günthelberg (nr. 64), g. tredie gang m. generalkrigskommissær Ross (nr. 128), d. 23. maj 1776 (se nr. 14). Kisteplade af form som en skriftrulle, 29 × 21 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Gravsat i kapellet nr. 11^{21}, hvorfra kisten i 1863 blev udtaget[1]. Bobé nr. 123. Se epitafium i kapellet nr. 9.

90) 1776. Elisabeth Mariane Bruguier, f. i Hamborg 4. dec. 1709, enke efter etatsråd Just Fabritius (nr. 62), d. i København 28. nov. 1776. Rektangulær kisteplade med skraveret kant, 18 × 22 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Gravsat i kapellet nr. 20^{16}, hvorfra kisten i 1874 blev udtaget[1]. Bobé nr. 36.

91) 1776. Christian Julius von Undal, f. 14. sept. 1776, søn af Andreas von Undal, major og chef for et kompagni i den Kgl. Livvagt, og Charlotta Dorothea, f. von Roder, d. 22. dec. 1776, han var »Den Förste Föde af et Kiærligt Ægteskab«. »Foraaret Smilede / Til Den Fremspirende Knop / Men Winterens Led hug den af / Fören den

Kom i Blomster.« Trapezformet kisteplade med rundede hjørner, 17,5 × 10,5 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Pladen er nu ophængt i kapellet. I 1872 blev kisten udtaget af nr. 9 i kapellet[1]. Bobé nr. 142.

92) 1776. Carl von Meier, sekundløjtnant, f. 26. feb. 1756, søn af sal. Emanuel von Meier, kaptajn i Søetaten, fenrik i sit fjerde år, derefter sekondløjtnant, d. 28. dec. 1776 (se nr. 138). Kisteplade af form som skriftrulle, 37 × 24 cm, af tin, på bagsiden tre stempler: to er ens med bogstaverne E L B for Erich Lundberg, en engel (angiver materialet til engelsk tin) og årstallet 1764, det tredie med Københavns tårne, årstallet 1764 og bogstaverne E L B, dansk indskrift med graveret kursiv. 1872 blev kisten udtaget af nr. 9 i kapellet[1]. Bobé nr. 99.

93) 1777. Cornelius Schumacher, etatsråd, f. 6. aug. 1702 (gift med nr. 41), to sønner og fire døtre samt ni børnebørn, d. 1. jan. 1777. Rektangulær kisteplade af tin, 19 × 22 cm, dansk indskrift med graveret kursiv. 1872 blev kisten udtaget af nr. 10 i kapellet[1]. Bobé nr. 127.

93 a) 1777. Indskriften på en kobberbenkiste i familien Hoppes begravelse, nr. 2 i kapellet, oplyser, at kisten er bekostet af generalløjtnant, ridder Friderich Hoppe (†kisteplade nr. 77), og efter hans død besørget forfærdiget og her nedsat 1777 af hans søn konferensråd og højesteretsassessor Peder Hoppe (†kisteplade nr. 81). Dansk indskrift med graveret kursiv på rektangulær kobberplade med aftrappede hjørner, 20,5 × 26 cm. Se epitafium i kirken nr. 16 og gravminder i kapellets underste sal nr. 6.

94) 1778. Elisabeth Lucia Krejer, f. i København 8. juni 1708, datter af justitsråd Lorentz Krejer og Sara Sohl, g. 11. juni 1731 m. kommandørkaptajn Nicolai Peter Judichær (nr. 26), barnløs, d. i København 1. juni 1778. Rektangulær kisteplade med skraveret kant, 18 × 23 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. 1863 blev hendes kiste udtaget af grav nr. 11 i kapellet[1]. Bobé nr. 72.

95) 1778. Marie Margarethe Zeuthen, født Giertsen, f. 30. marts 1715, g. i 31 år (m. nr. 83), otte gange moder, to år enke, d. 19. aug. 1778. Kvadratisk kisteplade med tilbagebøjede sider, 25 × 25 × 4,5 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Pladen er nu ophængt i kapellet. Bobé nr. 153.

96) 1779. Ane Elisabeth Lunde, f. 18. feb. 1719, datter af borgmester Niels Lunde i Roeskilde og Maren Lars Datter Weyle, g. 30. okt. 1739 m. justitsråd og toldinspektør Peter Rejersen, d. 4. sept. 1773 (nr. 77), otte sønner og otte døtre (se nr. 120), hvoraf fem sønner og fire døtre døde før hende, d. 26. feb. 1779. Kisteplade af form som skriftrulle med rocaillebort, 39 × 25 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Gravsat i kapellet nr. 10[4], hvorfra kisten i 1872 blev udtaget[1]. Bobé nr. 120.

97) 1779. Carl Friderich Reutzer, kammerfourer, f. 26. dec. 1725, g. 26. marts 1763 m. kammerjomfru Sare Cathrine Kiær (†kisteplade nr. 102), død 28. maj 1779. Kisteplade af form som skriftrulle, 32 × 24 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Pladen findes nu på Nationalmuseet (inv. nr. 12950). Gravsat i kapellet 1. juni 1779[22], kisten blev i 1850 udtaget af nr. 29 i kapellet[1]. Pladen findes ikke opført hos Bobé.

98) 1779. Gisbert von Hemert, kommandørkaptajn, f. 29. juli 1739, g. m. Maria Elisabeth, datter af generalkrigskommissær Ross (nr. 128), to døtre og en søn: Elisabeth Alexandrine f. 31. juli 1768, Joost f. 24. april 1772 og Justine Christine f. 21. juli 1769, d. 20. okt. 1770, d. 21. okt. 1779. Kisteplade af form som skriftrulle med bladborter, 35,5 × 24 cm, dansk indskrift med graveret kursiv. Hans kiste blev i 1863 udtaget af nr. 11 i kapellet[1]. Bobé nr. 58.

99) 1780. Peter Falck, »Professor Matheseos Extraordinarius«, informator ved Søkadetakademiet i historie, geografi og navigation, f. 17. juni 1730, d. 26. marts 1780. Kisteplade af form som skriftrulle med rocailleborter, 31 × 24 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Bobé nr. 41.

100) 1781. Johan Gerhard Arff, dansk kontreadmiral, »Ridder af Frankrigs Orden for hans Fortieneste«, f. 2. juli 1723, g. 12. juni 1767 m. Bollette Høyer, en søn, d. 5.

marts 1781, »En Krigere / Som Europa har talt om med Agtelse — / Som Engelland har elsket — / Frankrig har hædret — / Rusland har været stolt af — / Og Dannemark savner«. Kisteplade af form som en skriftrulle, 36 × 20,5 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Hans kiste blev i 1872 udtaget af nr. 9 i kapellet[1]. Bobé nr. 4.

101) 1781. Christ. Schaarup Black, f. 14. feb. 1737, g. 19. okt. 1768 m. Johanne Black, f. Vadum, fem sønner og to døtre (se nr. 103 og †kisteplade nr. 88), heraf er fire døde, d. 1. juni 1781. Kisteplade af form som en skriftrulle med rocailleborter, 34,5 × 21 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Enken fik 25. juli 1781 skøde på grav nr. 9 i kapellet[23], hvorfra hans kiste i 1872 blev udtaget[1]. Bobé nr. 19.

102) 1781. Niels Lunde Reiersen, kancellisekretær, f. 24. okt. 1748, søn af Andreas Reiersen (nr. 112), provst og slotspræst i Friderichsborg slotskirke, og Christine Lunde (nr. 125), g. i fire år m. Johanne Elisabeth Reiersen, to sønner, d. 11. aug. 1781. Kisteplade af form som en skriftrulle, 31 × 22 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Gravsat i kapellet nr. 10[4], hvorfra hans kiste i 1872 blev udtaget[1]. Bobé nr. 118.

103) 1782. Johanne Christiane Black, f. 17. sept. 1779 (se nr. 101), d. 10. febr. 1782. Kisteplade af form som skriftrulle med egebladsbort, 21,5 × 14 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Gravsat i kapellet nr. 9[23], hvorfra kisten i 1872 blev udtaget[1]. Bobé nr. 20.

104) 1782. Børge Trolle, f. 20. marts 1753, søn af kammerherre og oberst Herluf Trolle til Kiersgaard i Fyen og Anne Trolle Gersdorff, løjtnant i Det Bornholmske Regiment i 1772, kammerjunker i 1776, d. 10. marts 1782 i København, »Han var den sidste af den Mandlige Linnie i disse Riger / Hans Forfædres Troeskab og Tiennester mod Fædrenelandet / I de vigtigste Embeder ere bekiendte i Historien / og ville blive udødelige til den sildigste Alder.« Kisteplade af form som skriftrulle med rocailleborter, 35 × 25 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Bobé nr. 136.

105) 1782. Johanne Colbiörnsen, f. Piper, f. 22. maj 1743 (se nr. 86), g. 12. sept. 1763 m. Mouritzen, supercargo i Asiatisk Kompagni, g. anden gang 19. juli 1776 m. Christian Colbiörnsen, justitsråd og kammeradvokat, d. 30. april 1782. Kisteplade af form som skriftrulle, 58 × 26 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Hendes kiste blev i 1863 udtaget af kapellet nr. 28[1]. Bobé nr. 25.

106) 1782. Christence Hviid, født Mölholm, f. 24. nov. 1724, enke efter ritmester Hviid, d. 24. maj 1782 (se nr. 45). Kisteplade af form som en skriftrulle, 31 × 21 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Hendes kiste blev i 1872 udtaget af nr. 9 i kapellet[1]. Bobé nr. 61.

107) 1783. Reinholdt Ibsen, kgl. hofkantor og bedemand, f. 27. jan. 1716 (forældre: se nr. 47), d. 8. maj 1783. Kisteplade af form som en skriftrulle med skraveret kant, 28 × 24 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Formentlig gravsat i nr. 23 i kapellet[12], (se nr. 47). Bobé nr. 70.

108) 1783. Catrine Birgitte Piper, f. 14. april 1735, datter af etatsråd og livmedicus Piper (nr. 86), d. 10. maj 1783. Rektangulær kisteplade med graveret tungekant, 20 × 25 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. I 1863 blev kisten udtaget af nr. 28 i kapellet[1]. Bobé nr. 106.

109) 1783. Catharina Maria Elisabeth Lovisa Dorothea Hauser, f. i Marseille 26. okt. 1772, datter af etatsråd Conrad Hauser og Catharine Arreboe, d. i København 19. sept. 1783 efter 57 dages sygdom. Oval kisteplade af tin, 26 × 18,5 cm, dansk indskrift med graveret kursiv. I 1874 blev kisten udtaget af nr. 21 i kapellet[1]. Bobé nr. 56.

110) 1784. Johan Christian Growe, etatsråd og departementssekretær ved Søetaten, f. 18. dec. 1713, g. 26. nov. 1755 m. Mette Æreboe (nr. 121), 17 børn, syv sønner og to døtre lever, d. 9. okt. 1784. Oval kisteplade med egeblade og rocailleværk, 34 × 24 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Hans kiste blev i 1874 udtaget af nr. 21 i kapellet[1]. Bobé nr. 46.

L. L. 1959

Fig. 105. Holmens kirke. Kisteplade nr. 114, 1786.

110 a) 1784. Jochum Schou C[ollstrup], f. 7. jan. 1775, d. 12. nov. 1784. Oval kisteplade, 32 × 21,5 cm, af bemalet metal, med meget dårligt bevaret indskrift. Bobé nr. 24.

111) 1785. Anne Edvardine Johanne Colbiörnsen, f. 1. okt. 1783, datter af kammeradvokat, justitsråd Colbiörnsen og Engelke Margrethe Falbe, d. 13. marts 1785. Oval hvælvet kisteplade af tin, 17,5 × 11 cm, dansk indskrift med graveret kursiv. Hendes kiste blev i 1863 udtaget af nr. 28 i kapellet[1]. Bobé nr. 23.

112) 1785. Andreas Reiersen, provst og slotspræst ved Fridrichsborg, sognepræst for Hillerød og Herløv menigheder, f. 5. nov. 1716, søn af justitsråd Jens Reiersen (nr. 11) og Cathrine Wennike, g. i 42 år m. Christine Lunde (nr. 125), 10 børn (se nr. 102), hvoraf seks efterlever, d. 9. april 1785. Oval kisteplade, der foroven er omgivet af en laurbærkrans, 43 × 30 cm, af tin, på bagsiden et stempel: Københavns bystempel 1777 »GRÖNNANDER« for kandestøber Johan Grønnander; dansk indskrift med graveret kursiv. Gravsat i familiegraven nr. 10 i kapellet[4], hvorfra kisten i 1872 blev udtaget[1]. Bobé nr. 115.

113) 1785. Christian Gierløf, f. 29. nov. 1706, borger her i staden, (g. m. nr. 132), fire børn, d. 11. juli 1785. Kisteplade af form som skriftrulle, 36,5 × 20 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv og versaler. »Han var ærlig og Gudfrygtig / Tiente hver og Een oprigtig / Rett og Skiæl han gav Eenhver / Fordrede ey heller meer / Stræbte for sit Huusest vel / Herren glæd derfor Hans Siæl«. Findes ikke opført hos Bobé. Formentlig gravsat i Gabriel Jacobsens grav i Skippergangen.

114) 1786 (fig. 105). Dorothea Tugentreich von Fölckersam, f. von Zeplien, generalmajorinde, f. 9. jan. 1705, (g. m. nr. 21), d. 16. marts 1786. Kisteplade af form som en skriftrulle med guirlander, 37 × 24 cm, af tin, tysk indskrift med graveret kursiv. Grav- i kapellet nr. 24[34]. Købte 25. maj 1746 grav nr. 24 i kapellet[24]. Bobé nr. 45.

115) 1786 (fig. 106). Johan Jacob Hæseker, f. i København 6. sept. 1714, vicerådmand i København 1738, kancelliråd 1752, justitsråd 1758, virkelig rådmand 1759, etatsråd 1768, viceborgmester 1770, g. 5. juni 1737 m. Anna Christine Kreyer (nr. 73), en søn og fem døtre, to døtre lever, d. 17. marts 1786. Oval kisteplade, foroven med bånd endende i to kvaster, forneden rocailleværk, 35 × 22 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Bobé nr. 62.

116) 1787. Cathrine Hansen, fordum kammerjomfru hos dronning Juliane Marie, f. 18. okt. 1710, d. 31. okt. 1787. Kisteplade af form som skriftrulle, 36,5×23 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Hendes kiste stod 1847 i kirkens ligkannner i kapellet nr. 35[1]. Bobé nr. 52.

117) 1788. Wilhelm Friman Koren, forhen stiftamtmand over Trundhiems stift, f. 1723 på Storöen i Bergens stift, hvor faderen Johan Koren var sognepræst og provst over Sundhordlehns provsti, moderen var Drude Marie Koren, datter af biskop Smidt, 23. jan. 1749 auditør i den kombinerede ret i Søetaten, 11. aug. 1757 tillige præsident i Underadmiralitetsretten, 20. sept. 1765 assessor i Højesteret, 15. maj 1767 virkelig justitsråd, 29. jan. 1773 etatsråd, 10. maj 1776 virkelig etatsråd, 18. april 1781 konferensråd, 31. marts 1783 stiftamtmand over Trundhiems stift, formedelst svageligt helbred søgte han og fik afsked 1785, ugift, d. 5. marts 1788. Oval hvælvet kisteplade,

39 × 24 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Gravsattes 1789 i Urtegårdsgangen nr. 2[25]. Bobé nr. 87. Se gravsten nr. 17.

118) 1788. Hedevig Sophie Schumacher, f. Rejersen, f. 1. maj 1712 (se nr. 11), enke efter kommandør Hans Reimert Schumacher (nr. 32), d. 8. april 1788. Kisteplade af form som skriftrulle, 35 × 23 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. I 1872 blev kisten udtaget af nr. 10 i kapellet[1]. Bobé nr. 130.

119) 1788. Ane Sophia Geertsen, gift Lyne, f. 1707, g. i 33 år (m. nr. 80), ingen børn, d. 31. dec. 1788. Kisteplade af form som halvmåne med afskårne spidser, 26 × 37 cm (ved udløberne 31 cm), af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Formentlig gravsat i kapellet nr. 8[20]. Bobé nr. 97.

120) 1789. Chatarine Christiane Reiersen, f. 7. feb. 1756, datter af justitsråd Peter Reiersen (nr. 77) og Anne Elisabeth Lunde (nr. 96), g. 7. jan. 1785 m. Jean de Conenik, russisk kejserlig agent, to sønner (en død) og en datter, »og tabte Livet ved en Daatter Hun födte, og Som hviler her i Hendes Arme«, d. 3. juni 1789. Oval kisteplade af tin, 30 × 21,5 cm, dansk indskrift med graveret kursiv. Gravsat i familiegraven nr. 10 i kapellet[4], hvorfra kisten i 1872 blev udtaget[1]. Bobé nr. 26.

L. L. 1959

Fig. 106. Holmens kirke. Kisteplade nr. 115, 1786.

121) 1789. Mette Æreboe, f. 27. marts 1737, g. m. etatsråd Johan Christian Grove (nr. 110), moder til 17 børn, »Staten skylder hende nie Borgeres Opdragelse«, d. 27. sept. 1789. Kisteplade af form som skriftrulle, 30 × 18 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Hendes kiste blev i 1874 udtaget af nr. 21 i kapellet[1]. Bobé nr. 47.

122) 1789. Anna Birgitta Graah, f. 21. nov. 1760, forhen g. m. kaptajnløjtnant Horstman i Søetaten, en søn, d. 7. okt. 1789. Kisteplade af form som skriftrulle med blomsterbort, 38 × 24 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Gravsat i kapellet nr. 33[36]. Bobé nr. 60.

123) 1790. Maria Sophia Schumacher, f. 6. juli 1744, g. 14. dec. 1763 m. kommandør Johan Peter Wleugel (nr. 156), 12 børn, fem sønner og seks døtre lever, d. 12. feb. 1790. Oval kisteplade af tin, 29,5 × 22 cm, dansk indskrift med graveret kursiv. Pladen er nu ophængt i kapellet. Kisten blev i 1872 udtaget af nr. 10 i kapellet[1]. Bobé nr. 149.

124) 1791. Elisabeth von Krogh, forhenværende hofdame hos prinsesse Lovise Auguste, d. 24 år gl. 6. maj 1791. Oval kisteplade af tin, 32 × 21 cm, dansk indskrift med graveret kursiv. Kisten stod 1847 i kirkens ligkammer nr. 35 i kapellet[1]. Bobé nr. 91.

125) 1791. Provstinde Rejersen, f. Lunde, f. 23. feb. 1722, g. 3. sept. 1744 (m. nr. 112), 10 børn (se nr. 102), 23 børnebørn, d. 17. sept. 1791. Kisteplade af form som skriftrulle med bladbort, 36 × 26 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Gravsat i familiebegravelse nr. 10 i kapellet[4], hvorfra kisten i 1872 blev udtaget[1]. Bobé nr. 116.

126) 1791 (fig. 104). Eva Margaretha Levetzow, f. 26. dec. 1736, g. m. grev Otto Manderup Rantzau (nr. 65), d. 26. dec. 1791. Rektangulær kisteplade med ophøjet skriftfelt, tunget kant og graverede borter, 29 × 19 cm, af sølv, tysk indskrift med graveret kursiv. 1847 stod kisten i kirkens ligkammer i kapellet nr. 35[1]. Bobé nr. 114. Se epitafium i kapellet nr. 8.

127) 1792. Catharina Elisabeth Klingberg, f. Schumacher, f. 21. sept. 1745 (se nr. 32), g. m. etatsråd Lauritz Klingberg i næsten 24 år, otte børn, hvoraf fire er døde, d. 19. feb. 1792. Kisteplade af form som en skriftrulle, 31,5 × 20 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Bobé nr. 82.

128) 1792. Alexander Ross, generalkrigskommissær, f. 17 dec. 1710, g. m. Magdalena Elisabeth Eyraud, en søn og en datter (se nr. 98), g. anden gang m. Anna Kirstine Judiker (nr. 89), d. 22. april 1792. Oval kisteplade med perlebort, 30 × 21 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Gravsat i kapellet nr. 11, hvor en søn 10. maj 1793 lod opsætte et epitafium[26], kisten blev i 1863 udtaget af nr. 11 i kapellet[1]. Bobé nr. 122. Se Epitafium i kapellet nr. 9.

129) 1792. Hans Fisker, f. 24. juni 1791, anden søn af generaladjudant og søkaptajn Lorentz Hendrich Fisker og Charlotte Amalia f. Kofoed, d. 24. aug. 1792. Kisteplade af form som en skriftrulle, 11,5 × 18 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Hans kiste blev i 1872 udtaget af nr. 9 i kapellet[1]. Bobé nr. 42.

130) 1793. Hansine Christiane Fridsch, f. 27. maj 1790, datter af justitsråd og højesteretsassessor Mads Fridsch og Elisabeth Sophie Koefoed, d. 29. maj 1793. Fliget kisteplade med graverede kanter, 14,5 × 12,5 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Hendes kiste blev i 1872 udtaget af nr. 9 i kapellet[1]. Bobé nr. 44.

131) 1793. Margrethe Hansen, forhen kammerjomfru hos enkedronningen, f. 20. okt. 1715, d. 22. dec. 1793. Følgende sørgevers af Zeuthen: »Snart fulgte Du Gode / Din ædle Veninde / Hendes og Din Velsignelse / svæve over mig og mine / Som erkiendelig hædre Eders Minde.« Rektangulær kisteplade af tin, 33 × 22 cm, dansk indskrift med graveret kursiv. Gravsat i nr. 8 i kapellet[31]. Bobé nr. 53.

132) 1794. Maren Gierlöf, f. Müntoft, f. i Thisted i Jylland 10. maj 1715, g. 7. marts 1753 m. brygger Christian Gierløf (nr. 113), .. døtre, d. her i staden 7. marts 1794. Kisteplade af form som en skriftrulle med blomsterbort, 39 × 23 cm, af bly med maling eller voks hvorpå dansk indskrift med graveret kursiv. Madam Gierløf blev gravsat 1794 i Gabriel Jacobsens grav i Skippergangen (syd) nr. 19[27], en datter muligvis begravet i koret nr. 8, graven fornyet 1794[27]. Pladen findes ikke opført hos Bobé, den blev først fremdraget 1937.

133) 1794. Herman Abbestee, generalguvernør i Trankebar, f. 7. aug. 1728, d. 29. dec. 1794 (se nr. 87). Kisteplade af form som skriftrulle med borter af guirlander og blomster, 33 × 22,5 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Bobé nr. 1 a.

134) 1795. Anna Lucia Ibsen, datter af hofkantor og bedemand Jens Ibsen (nr. 47), d. i sit 74. år 31. marts 1795. Kisteplade af form som en skriftrulle med blomsterborter, 36,5 × 20,5 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Formentlig gravsat i kapellet nr. 23[12]. Bobé nr. 68.

135) 1795. Tho[masiu]s W[i]nde[kil]de, [justits- og kancelliråd, bank]komm[issæ]r [og direktør ved Det Østersøiske Kompagni], f. 28. okt. 1 [71]8, g. m. Susanna Knudsen (nr. 136), d. 26. j[uli] 1795. Kisteplade af form som en skriftrulle, 40 × 22,5 cm, af bly(?) overtrukket med maling eller voks, stærkt forvitret dansk indskrift med indridset kursiv. Pladen er nu ophængt i kapellet. Gravsat i koret nr. 4, testamentet (1798) skænkede en sum til kirken mod at graven blev tilmuret og Wielands epitafium vedligeholdt[28]. Bobé nr. 146, hvorfra det i parenteser anførte er taget.

136) 1796. Susanna Knudsen, »af« sal. kancelliråd Windekilde (nr. 135), f. i København 19. okt. 1735, d. sammesteds 21. aug. 1796. Kisteplade af form som en skriftrulle, 43 × 25,5 cm, af bly(?) overtrukket med maling eller voks, forvitret dansk indskrift med indridset kursiv. Pladen er nu ophængt i kapellet. Formentlig gravsat i koret nr. 4[28]. Bobé nr. 147.

137) 1797. Catharina Maria Grove, f. 19. juli 1759, g. 3. sept. 1788 m. overkrigskommissær Jacob Bang (†kisteplade nr. 106), (sml. nr. 140 og 158), første gang moder 24. april 1797, d. otte dage derpå (2. maj 1797). Kisteplade af form som en skriftrulle,

33 × 23 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Hendes kiste blev i 1874 udtaget af nr. 21 i kapellet[1]. Bobé nr. 8.

137 a) 1800. Wilhelm C[hristian] [Ada]m Moltke, f. [28. juni 1798], d. [16. marts] 1800. Kisteplade af form som en skriftrulle, 11 × 20 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv; den stærkt forvitrede indskrift er suppleret med oplysninger fra Ny kgl. sml. 1849 fol. Gravsat i Rostgaards grav i koret.

138) 1801. Johanne Meier, f. Møllholm, f. 19. okt. 1726, enke efter søkaptajn Meier, en datter efterladt, d. 31. marts 1801 (se nr. 92). Oval kisteplade, 29 × 21 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. 1872 blev kisten udtaget af nr. 9 i kapellet[1]. Bobé nr. 100.

139) 1803. Hieronimus Joannes Schultze, gehejmeråd, deputeret i Krigskollegiet, Ridder af Dannebrog, f. i Rostoch 7. aug. 1717, d. 27. sept. 1803. Oval kisteplade med perlebort, 34 × 23 cm, af tin, indskrift på latin med graveret kursiv. Kisten blev 1874 udtaget af nr. 20 i kapellet[1]. Bobé nr. 126.

140) 1807. Martha Sophia Bang, f. Baad, f. 2. juni 1771, g. 18. sept. 1799 m. overkrigskommissær Jacob Bang (†kisteplade nr. 106), (sml. nr. 137 og 158), d. 25. marts 1807. Kisteplade af form som skriftrulle med blomsterborter, 39 × 24,5 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Hendes kiste blev 1874 udtaget af nr. 21 i kapellet[1]. Bobé nr. 9.

141) 1807. Andreas Christian Palle, landsoverrets- samt hof- og stadsretsprokurator, f. 7. aug. 1754, g. 1783 m. Bolette Lovise Ahrendrup, d. 1787, en søn (d. efter 1787) og en datter, g. 1791 m. Anna Ingeborg Gisseng, f. Arentzen, d. 5. april 1807. Kisteplade af form som en skriftrulle med bladbort, 34 × 24 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Bobé nr. 105.

142) 1807. Adam Christopher baron von Knuht, kammerjunker og ritmester, f. 28. maj 1759, g. m. Juliane Marie baronesse von Brockdorff, otte børn, d. 1. juli 1807. Oval kisteplade med perlebort, 34,5 × 23,5 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. I 1847 stod kisten i kirkens ligkammer nr. 35 i kapellet[1]. Bobé nr. 83.

143) 1808. Ulrik Christian Kaas, admiral, f. 21. april 1729, (g. m. nr. 160), børn og børnebørn, tjente kongen og fædrelandet i 59 år, d. 22. marts 1808. Kisteplade af form som skriftrulle med blomsterbort, 35 × 25 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. Bobé nr. 76.

144) 1809. Bastian Hammond, justitsråd og postmester, f. 22. marts 1733, en kærlig ægtefælle og fader (se †kisteplade nr. 105), d. 9. nov. 1809. Oval kisteplade med bred egekrans foroven og spinkel blomsterranke forneden, 36,5 × 26,5 cm, af tin, dansk indskrift med graveret kursiv. 11872 blev hans kiste udtaget af nr. 10 i kapellet[1]. Bobé nr. 49.

145) 1812. Susanne baronesse af Knuht, kammerherreinde, f. 23. feb. 1766, datter af Carl Friderich de Fontenay, admiral, Storkors af Dannebrog, og Ulrica Margrethe de Fontenay, g. 18. maj 1790 m. kammerherre Carl Gustav baron af Knuht, to sønner, hvoraf en er død, d. 4. feb. 1812. To halvcirkelformede kisteplader med punkterede dobbeltlinier i kanten, 22 × 56,5 og 19,5 × 52 cm, af tin, dansk indskrift med graveret skriveskrift. I 1847 stod hendes kiste i kirkens ligkammer nr. 35 i kapellet[1]. Bobé nr. 84.

146) 1813. Anna Elisabeth grevinde af Haxthausen, f. Jul, f. 15. dec. 1750, g. 18. sept. 1767 m. Gregers Christian greve af Haxthausen, Ridder af Elefanten, gehejmekonferensråd og statsminister, seks børn, hvoraf er i live Christian Ove greve af Haxthausen (nr. 168), kammerherre og major i Danske Livregiment og Louise Charlotte gift med kammerherre og landråd von Buchwald til Prohnstorff, d. 10. april 1813. Oval kisteplade med skraveret kant, egeguirlande med blomsterbånd foroven, 40,5 × 28 cm, af tin, dansk indskrift med graveret skriveskrift. Gregers Christian greve Haxthausen fik 24. dec. 1776 skøde på grav nr. 15 i kapellet, 14. nov. 1788 anmodede han om tilladelse til at lade opsætte et epitafium[29]. Bobé nr. 57. Se Epitafium i kapellet nr. 10, og gravminder i kapellets underste sal nr. 5.

147) 1814. Friedrich Fabritius, kaptajn af Norske Livregiment, d. 63 år gammel 16. okt. 1814. Kisteplade af form som en skriftrulle med skraveret bort, 37 × 23 cm, af tin, dansk indskrift med graveret skriveskrift. Hans kiste blev i 1874 udtaget af familiebegravelsen nr. 20 i kapellet[1]. Bobé nr. 34.

148) 1816. Justine Classen, f. Fabritius, gehejmekonferensrådinde (g. m. nr. 159), f. 13. okt. 1739, d. 20. dec. 1816. (Se †kisteplade nr. 67). Kisteplade af form som en skriftrulle med skraveret kant, 46,5 × 30 cm, af tin, dansk indskrift med graveret skriveskrift. 1874 blev hendes kiste udtaget af familiebegravelsen nr. 20 i kapellet[1]. Bobé nr. 22.

149) 1817. »Fra en elsket Huustro / hvis Hjerte end bløder ved Savnet af en ædel Fader / fra uforsørgede Smaa / der i barnlig Uvidenhed / ej endnu forstaae at ændse deres Tab / bortgik til hiin bedre Verden« Hendrik Sigismund Gerner, kommandørkaptajn i Søetaten, d. 3. marts 1817. Kisteplade af form som en skriftrulle, 46 × 28 cm, af tin, dansk indskrift med graveret skriveskrift. Pladen er nu ophængt i kapellet.

150) 1817. Anne Marie Rye, f. Greve, f. 15. april 1754, g. 1784 m. generalkrigskommissær Engelbrecht Hesselberg, tre sønner hvoraf to er døde, g. anden gang 13. dec. 1793 m. overkrigskommissær Benedict Salomon Rye, to børn, der begge døde spæde, d. 27. marts 1817. To halvcirkulære kisteplader, 24 × 43 cm og 19 × 31 cm, af tin, dansk indskrift med graveret skriveskrift. I 1847 stod hendes kiste i kirkens ligkammer nr. 35 i kapellet[1]. Bobé nr. 125.

151) 1817. Amalia Abigael Sølling, f. Esskildsen, f. 23. juni 1772, d. 28. aug. 1817. Kisteplade af form som en skriftrulle, 36 × 26 cm, af tin, dansk indskrift med graveret skriveskrift. 1847 stod hendes kiste i kirkens ligkammer nr. 35 i kapellet[1]. Bobé nr. 134.

152) 1818. Hans Rudolph Grabov Juuel, kammerherre og forhen major af kavalleriet, herre til Nordrupslund og Ødemark i Sielland, f. 10. jan. 1775, to børn, d. 29. sept. 1818. Kisteplade af form som en skriftrulle med skraveret kant, 53,5 × 32,5 cm, af tin, dansk indskrift med graveret skriveskrift. Bobé nr. 75.

153) 1819. Frederik Lutken, [f. 3. dec. 1774, d. 18. april] 1819, søkaptajn, under krigen hvervningschef, efter krigen kommandant i Nyeboder. Kisteplade af form som skriftrulle med skraveret kant, 36 × 26,5 cm, af tin, dansk indskrift med graveret skriveskrift. Bobé s. 289. Se gravminder i kapellets underste sal nr. 9.

154) 1819. Marie Jacobine Henriette Fabritius, f. i Hanau 20. aug. 1775, g. 28. juni 1794 m. gehejmekonferensråd og hofjægermester Christopher Frederik Sehestedt, d. 28. okt. 1819. Kisteplade af form som en skriftrulle, 43 × 27 cm, af tin, dansk indskrift med graveret skriveskrift. 1874 blev hendes kiste udtaget af familiebegravelsen nr. 20 i kapellet[1]. Bobé nr. 132.

155) 1821. Christiane Charlotte Gerner, f. 13. nov. 1770, g. 13. juli 1813 m. justitsråd Otto Himmelstrup Hvidberg, d. 13. feb. 1821. Kisteplade af form som en skriftrulle med skraveret kant, 41 × 27 cm, af tin, dansk indskrift med graveret skriveskrift, gravskrift underskrevet af Otto Himmelstrup Hvidberg. Pladen er nu ophængt i kapellet.

156) 1825. Johan Peter Wleugels, admiral og 1. deputeret i Det Kgl. Admiralitets- og Kommissariatskollegium, Ridder af Elefanten, Storkors af Dannebrog og Dannebrogsmand, f. 14. feb. 1736, g. m. Marie Sophie Schumacher (nr. 123), 12 børn, tre sønner lever, 11 børnebørn og otte børnebørnsbørn, d. 4. jan. 1825. Kisteplade af form som en skriftrulle med lodret skraveret bort med guirlander, 45,5 × 30,5 cm, af tin, dansk indskrift med graveret skriveskrift. Pladen er nu ophængt i kapellet. Kisten blev i 1872 udtaget af nr. 10 i kapellet[1]. Bobé nr. 148.

157) 1825. Justitsråd Eskildsen, ridder, direktør ved Den Grønlandske Handel og skibsmåler, f. 31. maj 1778, d. 26. jan. 1825, »I ham tabte / Kongen en ivrig Embedsmand / Staten en troe Borger / Familien en kjærlig Fader«, (g. m. nr. 165). Kisteplade af form som en skriftrulle, 33,5 × 27 cm, af tin, dansk indskrift med graverede ver-

saler og kursiv. I 1847 stod hans kiste i kirkens ligkammer nr. 35 i kapellet[1]. Bobé nr. 30.

158) 1825. Gunnild Magdalene Bang, f. Lytzen, f. 28. feb. 1776, g. 31. juli 1807 m. etatsråd og ridder Jacob Bang (†kisteplade nr. 106) (sml. nr. 137 og 140), d. 31. jan. 1825. Kisteplade af form som en skriftrulle med graveret guirlande, 46 × 29,5 cm, af tin, dansk indskrift med graveret skriveskrift. 1874 blev hendes kiste udtaget af nr. 21 i kapellet[1]. Bobé nr. 10.

159) 1825. Peter Hersleb Classen, Ridder af Elefanten, Storkors af Dannebrog og Dannebrogsmand, gehejmekonferensråd, f. 10. marts 1738, d. 19. maj 1825 (g. m. nr. 148, se †kisteplade nr. 67). Oval kisteplade af forsølvet metal, 36 × 22 cm, dansk indskrift med graveret kursiv. Hans kiste blev i 1874 udtaget af nr. 20 i kapellet[1]. Bobé nr. 21. Se Gravsten nr. 25.

160) 1828. Frederikka Amalia Kaas, f. Charisius, f. 23. dec. 1749 på Constantinsborg, g. m. admiral Kaas (nr. 143), d. 18. marts 1828. Kisteplade af form som en opslået bog, 17 × 22 cm, forsølvet, dansk indskrift med graveret kursiv. Gravsat i kapellet nr. 17[32]. Bobé nr. 77.

161) 1835. Otto Lütken, admiral, f. 1. dec. 1749, d. 21. dec. 1835. Rektangulær kisteplade med graveret egebladsbort, 44,5 × 29,5 cm, af tin, dansk indskrift med graverede versaler og fraktur. Gravsat i kapellet nr. 22[33]. Pladen er nu ophængt i kapellet. Bobé s. 289. Se gravminder i kapellets underste sal nr. 9.

161 a) 1837. Frederik Hoppe, Frederik VI's kammerherre og hofjægermester, i sin tid ejer af godserne i Sielland: Tyrierggaard, Rosenfeldt, Aunöe, Lövegaard og Söbyegaard, søn af konferentsråd og højesteretsassessor P. Hoppe (†kisteplade nr. 81) og Elisabeth v. Holst (†kisteplade nr. 74 og epitafium i kirken nr. 16), g. 1800 m. Josephine Scheel, fire sønner (se nr. 161 b) og to døtre, to sønner og hustruen gik »forud til de lyse Boliger«, »Sin moralske og videnskabelige Dannelse / Den lærde Rrof.[!] B. Riisbrigh / Sin Formue Abraham Pelt Stifter af Pleye Boligen i Peters / Minde, hans Billed hænger i Petersens Kloster«, efter studier ved Københavns og Göttingens universiteter og gentagne rejser i ud- og indland trådte han i statens tjeneste, da han her ikke hurtigt nok nåede målet, helligede han sig »Muserne og Landbovæsenet«, d. 22. feb. 1837. Rektangulær kisteplade med afskårne hjørner og tilbagebøjede sider, 42,5 × 30 × 1,5 cm, af tin, dansk indskrift med graveret skriveskrift, fraktur og versaler. Pladen findes på kisten i kapelbegravelse nr. 2.

161 b) 1837. Christian Conrad Sophus Hoppe, forstkandidat, f. 19. sept. 1810, d. 5. marts 1837, fem dage efter at have fulgt sin fader til graven (se nr. 161 a). Rektangulær kisteplade med afskårne hjørner og graveret guirlande i kanten, tilbagebøjede sider, 32 × 24 × 1,5 cm, af tin, dansk indskrift med graverede versaler og fraktur. Pladen findes på kisten i kapelbegravelse nr. 2.

162) 1837. Christian Conrad Mathiesen, f. 21. jan. 1805, d. 24. nov. 1837. Rektangulær kisteplade med afskårne hjørner og profileret kant, 13 × 18 cm, af tin, dansk indskrift med graveret skriveskrift. Pladen findes på kisten i begravelse nr. 13 i kapellet.

163) 1838. Adam Wilhelm von Hauch, overkammerherre, overhofmarskal, overstaldmester, de kgl. ordeners vicekansler, Ridder af Elefanten, Storkors af Dannebrog, Dannebrogsmand, dr. phil., chef for Det Store Kgl. Bibliotek, Kgl. Mønt- og Medaillekabinet, Kgl. Kapel, Kgl. Malerisamling, Kgl. Museum for Naturvidenskaberne, Kgl. Kobberstiksamling, første medlem af kommissionen angående de i Danmark værende oldsagers bevaring og anvendelse, præsident for Det Kgl. Danske Videnskabernes Selskab i København og for Det Kgl. Selskab til Veterinærkyndighedens Fremme, æresmedlem af Det Kgl. Akademi for de Skjønne Kunster, af Det Kgl. Medicinske Selskab samt medlem af flere inden- og udenlandske lærde selskaber og institutioner, f. 26. sept. 1755, seks søskende og hans hustru Wibecke Magdalena født Brockenhuus død før ham, hans eneste broder overlever ham, d. 26. feb. 1838. Oval kisteplade med siderne

tilbagebøjede, 35 × 26 cm, af tin, dansk indskrift med graverede versaler, skriveskrift og fraktur. Den 7. dec. 1830 fik overkammerherre Hauch skøde på begravelse nr. 12 i kapellet[30]. Bobé nr. 55. Se epitafium i kapellet nr. 12, Gravsten nr. 32.

164) 1838. Gustav Carl Christian Frederik greve af Blücher-Altona, f. 16. juni 1837, d. 7. maj 1838. Oval kisteplade med skraveret kant og bladguirlander, 22 × 18 cm, af tin, dansk indskrift med graveret skriveskrift. Bobé nr. 20 a.

165) 1838. Julie Esskildsen, f. Lose, f. 15. feb. 1784, (g. m. nr. 157), d. 25. dec. 1838. Rektangulær kisteplade, 37,5 × 24 cm, af tin, dansk indskrift med graverede versaler og fraktur. I 1847 fandtes hendes kiste i kirkens ligkammer nr. 35 i kapellet[1]. Bobé nr. 31.

166) 1841. Agnes Victoria Beatrice Steinbach, f. 28. juni 1840, d. 14. aug. 1841. (Se nr. 175, 181 a og 196). Oval kisteplade, 19 × 13 cm, af tin, dansk indskrift med skriveskrift. Pladen lindes på kisten i kapelkrypt nr. 5. Bobé p. 281. Epitafium i kapellet nr. 19.

167) 1842. Andreas Gerner, kommandør i Søetaten, f. 25. sept. 1763, (g. m. nr. 180), d. 11. juli 1842. Rektangulær kisteplade, 33,5 × 26,5 cm, af tin, dansk indskrift med graverede versaler. Pladen er nu ophængt i kapellet.

168) 1842. Ove Christian greve af Haxthausen, herre til Tienhausen, overhofmarskal, generalmajor, kammerherre, de kgl. ordeners marskal, Storkors af Dannebrog og Dannebrogsmand, Ridder af Svenske Sværdorden med brillanter, f. 26. maj 1777, d. 19. dec. 1842, (søn af nr. 146). Rektangulær kisteplade, 39,5 × 29 cm, af tin, dansk indskrift med graverede versaler og fraktur. Pladen er nu ophængt i kapellet. Gravsat i kapellet nr. 15[29]. Se Gravminder i kapellets underste sal nr. 5.

169) 1842. Haagen Mathiesen, generalkrigskommissær, Ridder af Nordstjernen og Wasaordenen, f. 17. okt. 1759, d. 12. okt. 1842. Rektangulær kisteplade af tin, 36,5 × 29 cm, dansk indskrift med graverede versaler og fraktur. Pladen er nu ophængt i kapellet. Se gravminder i kapellets underste sal nr. 7.

170) 1845. Carl Emil Suenson, f. 17. jan. 1835, d. 22. jan. 1845. »Vort Hjertes Lyst! Vort Samlivs Smil / Vor kjække, venlige Emil! / Vor egen Dreng! saa drag da bort / Vi sees jo snart; — vort Liv er kort«. Rektangulær kisteplade, 23 × 18 cm, af bly (?), dansk indskrift med graveret skriveskrift. Pladen er nu ophængt i kapellet.

171) 1845. »Her under hviler / Conferentsraad, Overbygningsdirecteur / Christian Frederik Hansen / Storkors af Dannebroge / og Dannebrogsmand / født / den 29de Februar 1756 / død / den 10de Juli 1845.« Rektangulær kisteplade med afskårne hjørner og graveret egebladsbort, 36 × 26,5 cm, af tin, dansk indskrift med graveret skriveskrift og fraktur. Pladen lindes på kisten i kapelkrypt nr. 18. Bobé p. 286. Se Epitafium i kapellet nr. 16.

172) 1845. Hans von Krabbe-Carisius, gehejmekonferensråd, Ridder af Elefanten, Storkors af Dannebrog og Dannebrogsmand, Storkors af Østrigske Leopoldsorden, af Russiske Alexander Newsky Orden, af Spanske Carl den 3. Orden og af Belgiske Leopolds Orden, Ridder af Russiske St. Anna Ordens 2. klasse i brillanter, f. 16. april 1771, d. 23. juli 1845. Rektangulær kisteplade med graveret egebladsbort, 42,5 × 32 cm, af tin, dansk indskrift med graveret skriveskrift og fraktur. Bobé nr. 88. Se Epitafium i kapellet nr. 13 og kiste nr. 4.

173) 1845. Syster Ane Christiane Sporon, f. Brorson, f. 28. juni 1798, g. i 25 år m. etatsråd og kammeradvokat Poul Egede Sporon, Ridder af Dannebrog, to sønner, d. 1845. Kisteplade af form som en skriftrulle med skraverede kanter og egeranker, 41 × 26 cm, af tin, dansk indskrift med graveret skriveskrift. Pladen lindes på kisten i begravelse nr. 14 i kapellet.

174) 1847. Ida Wilhelmine Rosenkrantz, lensbaronesse til Rosenholm, f. komtesse af Raben, f. 1. dec. 1765, d. 20. jan. 1847. Rektangulær kisteplade med pålagt blomsterkrans, 27 × 20 cm, forsølvet, dansk indskrift med graverede versaler og fraktur. Pladen findes på kisten i kapelkrypt nr. 3. Se epitafium i kapellet nr. 14, og gravminder i kapellets underste sal nr. 8.

175) 1848. Heinrich Jacob Steinbach, agent og vinhandler, f. 22. april 1801, d. 15. jan. 1848. (Se nr. 166, 181 a og 196). Oval kisteplade 21 × l4,5 cm, løs træramme med stiliserede kornaks foroven, 34,5 × 26,5 cm, forsølvet, dansk indskrift med graveret skriveskrift. Pladen findes på kisten i kapelkrypt nr. 5. Bobé s. 281. Se epitafium i kapellet nr. 19.

176) 1850. Andreas Valentin, krigsassessor, f. 1. nov. 1784, d. 7. april 1850. Dansk indskrift med påsatte metalversaler på træplade overtrukket med stof. Findes på kisten i begravelse nr. 29 i kapellet.

177) 1850. Augusta Saabye, f. Lauerwald (intet fødselsår), g. 9. sept. 1810 m. generalkrigskommissær Peter Saabye (nr. 178), d. 11. april 1850. Rektangulær, tynd kisteplade bøjet om ramme, 46 × 32,5 × 8,5 cm, af tin, dansk indskrift med graveret fraktur og skriveskrift. Pladen findes på kisten i begravelse nr. 9 i kapellet.

178) 1852. Peter Saabye, generalkrigskommissær, f. 8. nov. 1784, (g. m. nr. 177), d. 19. okt. 1852. Rektangulær kisteplade bøjet om ramme, 46 × 32,5 × 7 cm, af tin, dansk indskrift med graveret fraktur og skriveskrift. Pladen findes på kisten i begravelse nr. 9 i kapellet.

179) 1852. Iens Hansen Lund, silke- uld- og lærredshandler, Ridder af Dannebrog, f. 27. jan. 1783, d. 9. dec. 1852. Kisteplade af form som en skriftrulle med perlebort, 39,5 × 28,5 cm, af tin, dansk indskrift med graverede versaler og skriveskrift. Pladen findes på kisten i kapelkrypt nr. 19.

180) 1853. Gjertrud Marie Torp, enke efter kommandør Andreas Gerner (nr. 167), f. 22. april 1770, d. 6. nov. 1853. Oval kisteplade med bladbort, 37 × 27,5 cm, af tin, dansk indskrift med graveret skriveskrift. Pladen er nu ophængt i kapellet.

180 a) 1854. Nicoline Kirstine Sporon, frøken, f. 19. okt. 1785, datter af etatsråd, højesteretsassessor Frederik Gottlob Sporon, d. 3. jan. 1854. Rektangulær kisteplade med profileret kant og riflet bort, 31,5 × 24 cm, af tin, dansk indskrift med graveret fraktur og skriveskrift. Pladen findes på kisten i kapelbegravelse nr. 14.

181) 1856. Julie Sophie Angelica Cathinca Bloch, f. 13. feb. 1854, d. 28. juni 1856. Oval kisteplade af tin, 29 × 23 cm, med graveret bladguirlande forneden, dansk indskrift med graveret skriveskrift. Pladen findes på kisten i begravelse nr. 29 i kapellet.

181 a) 1858. Frederikke Caroline Steinbach, f. Brendstrup, f. 25. aug. 1808, d. 23. aug. 1858, (se kisteplader nr. 166, 175 og 196). Kisteplade af form som en skriftrulle, 37 × 26 cm, af tin, dansk indskrift med graverede versaler og skriveskrift. Pladen findes på kisten i kapelbegravelse nr. 5. Se epitafium i kapellet nr. 19.

182) 1860. Christen Lauesen Jersild, f. 5. juni 1774, d. 1. feb. 1860. Rektangulær kisteplade, 36 × 24 cm, af tin, dansk indskrift med graveret skriveskrift. Pladen findes på kisten i begravelse nr. 28 i kapellet.

183) 1860. Margrethe Louise Lempfert, f. Lütken, f. 1790, d. 1860. Rektangulær kisteplade med tilbagebøjet kant, 27,5 × 20,5 × 1 cm, dansk indskrift med graveret fraktur. Bobé s. 289. Se gravminder i kapellets underste sal nr. 9.

184) 1864. F. Klee, f. 26. nov. 1808, d. 13. marts 1864. Rektangulær kisteplade med indgraveret kors, 12 × 8 cm, af forsølvet messing (?), dansk indskrift med graveret skriveskrift og fraktur. Bobé nr. 80. Se gravsten nr. 37.

185) 1864. Peter Christian Jersild, vekselerer, f. 7. juli 1806, (gift med nr. 204), d. 16. juli 1864. Rektangulær kisteplade, 36 × 24 cm, af tin, dansk indskrift med graveret skriveskrift. Pladen findes på kisten i begravelse nr. 28 i kapellet.

186) 1864. Gustav Frederik Hetsch, f. 28. sept. 1788 i Stuttgart, d. 7. sept. 1864 i København, »han uddannede sig som Konstner i Paris og Italien fr. 1808—1815 / ankom d. 15. Octb. 1815 til Kiöbenhavn blev ansat som Lærer / ved Konstacademiet og Decorateur ved Christiansborg Slot / 1820 eenstemig valgt til Medlem og 1821 (?) ansat som Professor / i Architectur Decoration og Perspektiv ved Konstacademiet / 1828 ansat som Decorateur ved Den kongelige Porcelainsfabrik / Æresmedlem af Söndagssko-

lerne Medlem af Bestyrelsen for / Industriforeningen og Det techniske Institut Konstacademierne / i Stokholm & München Institut of British Archteets i London / Stadtforeningen i Goetheborg og Gewerbeforeningen i / Sachsen Altenburg Ridder af Dannebrog og Dannebrogsmand, den österrigske / Jernkroneorden og den græske Frelserens Orden / blev hædret af den danske Haandværkerstand med en / Fortjenstmedaille i Guld / Han byggede Kirkerne i Fredericia og Svaneke Synagogen / og det katholske Capel i Kiöbenhavn Herregaardene Steensgaard, Basnæs og Gjörslev og flere private Bygninger / Han udtænkte og udarbeidede i 30 Aar Planen til Gammel / holms Bebyggelse Marmorkirkens Fuldendelse og var / den förste som fremkom med disse Tanker / Han virkede med utrættelig Iver i alle sine Ansættelser / og uddannede mange Elever. Haandværksstanden gavnede / han lige til sin Död. / 1823 indtraadte han i Ægteskab med Annette Datter af / Bygningsdirecteur Hansen (nr. 171) og efter hendes Död med / Sösteren Caroline (nr. 192). I förste Ægteskab havde han / 2 Dötre.
I andet en Sön og en Datter — / Fred være med hans Stöv.« Oval kisteplade med graverede laurbær, egeblade og blomsterløv, der forneden omkranser en olielampe. 46,5 × 27,5 cm, af tin, dansk indskrift med graverede, udfyldte versaler. Pladen findes på kisten i kapelkrypt nr. 18. Bobé s. 286. Se epitafium i kapellet nr. 16.

187) 1865. Frederikke Rasmine Crestine Jørgensen, f. 6. marts 1808, d. 20. maj 1865. Skjoldformet kisteplade 12 × 15 cm, dansk indskrift med graveret skriveskrift. Pladen findes på kisten i kapelkrypt nr. 20.

188) 1866. Charles William Schauv Schiöpffe, f. 25. nov. 1850, d. 30. okt. 1866. Oval kisteplade 16,5 × 24,5 cm, af bronce, dansk indskrift med graveret skriveskrift. Pladen findes på kisten i kapelkrypt nr. 21.

189) 1867. Johan Louis Friedrich Pflüger, f. 5. dec. 1831, d. 22. marts 1867. Rektangulær kisteplade, 35 × 26,5 cm, af tin, dansk indskrift med graveret skriveskrift. Pladen findes på kisten i kapelkrypt nr. 31.

190) 1871. Jens Gerner, kammerassessor, f. 25. dec. 1803, d. 19. feb. 1871. Rektangulær kisteplade, 8,5 × 18 cm, af tin med gul maling, dansk indskrift med sortmalet skriveskrift.

191) 1872. Anna Susanna Suenson, f. Lütken, f. 4. nov. 1778, d. 25. (?) sept. 1872. Rektangulær kisteplade, 15,5 × 19,5 cm, af bly (?), dansk indskrift med graveret skriveskrift. Pladen er nu ophængt i kapellet. Se gravminder i kapellets underste sal nr. 9.

192) 1874. C. A. A. Hetsch, f. Hansen, f. i Altona 15. okt. 1800, (g. m. nr. 186), d. i København 31. maj 1874. Oval kisteplade, 6,5 × 9 cm, af tin, dansk indskrift med graveret skriveskrift. Pladen findes på kisten i kapelkrypt nr. 18. Bobé s. 286. Se epitafium i kapellet nr. 16.

193) 1877. Juliane Ulrikke Birgitte Nicoline Sporon, f. Olsen, f. 5. april 1806, g. 14. feb. 1867 m. grosserer Christian Gottlieb Sporon (nr. 194), d. 30. maj 1877. Skriftrulleformet kisteplade med bladbort, 33,5 × 22 cm, af tin, dansk indskrift med graveret skriveskrift og fraktur. Pladen findes på kisten i kapelkrypt nr. 14.

194) 1879. Christian Gottlieb Egede Sporon, f. 5. juni 1823 (g. m. nr. 193), d. 1. april 1879. Skriftrulleformet kisteplade med graveret bladbort, 34,5 × 22,5 cm, af tin, dansk indskrift med graveret skriveskrift og fraktur. Pladen findes på kisten i kapelkrypt nr. 14.

194 a) 1881. Christian Frederik Schiöpffe, guldtrækker, f. 29. marts 1815, efterlader sig hustruen Hansine Schiöpffe, f. Engelstoft (nr. 207), d. 26. nov. 1881. Oval kisteplade af kobber, 19,5 × 28 cm, dansk indskrift med graveret kursiv. Pladen findes på kisten i kapelbegravelse nr. 21.

195) 1882. Rasmus Petersen, f. 17. okt. 1828, d. 9. aug. 1882. To ovale kisteplader, den ene 12 × 24 cm, af bronce, den anden 21 × 17,5 cm, forsølvet, på begge dansk indskrift med graveret skriveskrift og versaler. Pladerne findes på kisten i kapelkrypt nr. 11.

196) 1884. H. Steinbach, f. 25. okt. 1834, d. 19. feb. 1884. (Se nr. 166, 175 og 181a).

Rektangulær kisteplade, 7,5 × 14 cm, af tin, dansk indskrift med graveret skriveskrift. Pladen lindes på kisten i kapelkrypt nr. 6. Bobé s. 281. Se epitafium i kapellet nr. 19.

197) 1884. Justitsrådinde Klee, f. Moth (ifølge Bobé d. 14. dec. 1884). Rektangulær kisteplade, 8 × 14,5 cm, af tin, dansk indskrift med graveret skriveskrift. Bobé nr. 81.

198) 1886. Frk. Hedevig Margrethe Frideriche Gerner, d. 31. dec. 1886. Rektangulær kisteplade, 10 × 14 cm, af bly (?), dansk indskrift med graveret skriveskrift. Pladen er nu ophængt i kapellet.

199) 1892. Conrad Emil Mathiesen, løjtnant, cand. phil., f. 4. okt. 1841, d. 2. feb. 1892. Rektangulær kisteplade af tin, 10,5 × 21 cm, dansk indskrift med graveret skriveskrift. Pladen findes på kisten i begravelse nr. 13 i kapellet.

200) 1893. Marie Lempfert, frøken, f. 11. okt. 1823, d. 23. marts 1893. Rektangulær kisteplade, 13 × 21 cm, af gult metal, dansk indskrift med graveret skriveskrift. Bobé s. 289.

201) 1894. Andrea Christine Schiöppfe, f. Ørsted, f. 11. nov. 1864, d. 16. marts 1894. Oval kisteplade, 17 × 24 cm, af bronce (?), dansk indskrift med utydelig graveret skriveskrift. Pladen findes på kisten i kapelkrypt nr. 21.

202) 1894. Nanna Camilla Suenson, f. 16. maj 1810, d. 7. april 1894. Rektangulær kisteplade, 7 × 13,5 cm, af bronce, dansk indskrift med graveret skriveskrift. Bobé s. 289.

203) 1894. Erik Petersen, krigsassessor, f. 25. juni 1822, d. 6. juli 1894. Rektangulær kisteplade, 10 × 21 cm, af bronce, dansk indskrift med graveret skriveskrift og versaler. Pladen findes på kisten i kapelkrypt nr. 12.

204) 1895. Christine Marie Jersild, f. Höyen, f. 17. juni 1803, enke efter vekselerer P. C. Jersild (nr. 185), d. 2. jan. 1895. Rektangulær kisteplade med graveret kors foroven og roset og lille guirlande forneden, 36 × 24 cm, af tin, dansk indskrift med graveret skriveskrift. Pladen findes på kisten i begravelse nr. 28 i kapellet.

205) 1896. Petra Christine Jersild, f. 25. sept. 1836, d. 23. jan. 1896. Rektangulær kisteplade af tin, 36 × 24 cm, dansk indskrift med graveret skriveskrift. Pladen findes på kisten i begravelse nr. 28 i kapellet.

206) 1902. Niels Larsen, grosserer, kommerceråd, Ridder af Dannebrog, æresmedlem af våbenbrødreafdelingen i Kolding, f. 9. maj 1827, d. 20. juni 1902. Pladen findes på kisten i kapelkrypt nr. 27.

207) 1902. Hansine Schiöpffe, f. Engelstoft, f. 25. april 1817, d. 17. juli 1902. (G. m. nr. 194 a). Pladen findes på kisten i kapelkrypt nr. 21.

208) 1902. Jens Christensen Tranekjær, malermester, f. 17. jan. 1849, d. 7. okt. 1902. Pladen findes på kisten i kapelkrypt nr. 34.

209) 1903. Svend Lauritz Svendsen, grosserer, f. 8. maj 1837, d. 1. aug. 1903. Kisteplade af sølv med stempler, 16,5 × 16,5 cm. Pladen findes på kisten i kapelkrypt nr. 32.

210) 1905. Josephine Svendsen, frue, f. 16. sept. 1844, d. 31. maj 1905. Pladen findes på kisten i kapelkrypt nr. 32.

211) 1907. P. Petersen, f. 2. april 1838, d. 19. dec. 1907. Pladen findes på kisten i kapelkrypt nr. 1.

212) 1908. Marie Petersen, f. Mohr, f. 21. aug. 1829, d. 15. april 1908. Pladen findes på kisten i kapelkrypt nr. 12.

213) 1908. Frants Lund, cand. theol., f. 29. nov. 1832, d. 30. aug. 1908. Pladen findes på kisten i kapelkrypt niche A.

214) 1908. I. Chr. Thorup, kammerassessor, Dannebrogsmand, f. 29. nov. 1835, d. 31. okt. 1908. Pladen findes på kisten i kapelkrypt nr. 16.

215) 1909. Karen Marie Aurelia Jersild, f. 23. april 1843, d. 19. feb. 1909. Pladen findes på kisten i kapelkrypt nr. 28.

216) 1910. Gustav Ferdinand Bock, etatsråd, Ridder af Dannebrog, Dannebrogsmand, f. 30. maj 1836, d. 20. jan. 1910. Pladen findes på kisten i kapelkrypt nr. 26.

217) 1910. Thorvald S. Thrane, grosserer, direktør for Københavns Tivoli, f. 8. feb. 1842, d. 19. april 1910. Pladen findes på kisten i kapelkrypt nr. 24.

218) 1911. Fru Johanne Riisberg, f. 1. aug. 1834, d. 3. okt. 1911. Pladen findes på kisten i kapelkrypt nr. 9.

219) 1911. Christine Marie Antoinette Bock, f. Terkelsen, etatsrådinde, f. 1. maj 1840, d. 26. okt. 1911. Pladen findes på kisten i kapelkrypt nr. 26.

220) 1912. Vilhelmine Larsen, f. Hansen, f. 22. jan. 1828, d. 10. maj 1912. Pladen findes på kisten i kapelkrypt nr. 27.

221) 1912. Valborg Petersen, f. Andersen, f. 13. okt. 1839, d. 16. juni 1912. Pladen findes på kisten i kapelkrypt nr. 1.

222) 1912. Emmy Mossin, f. Toxen Worm, f. 24. aug. 1871, d. 23. juli 1912. Pladen findes på kisten i kapelkrypt niche B.

223) 1915. Anne Marie Petrea Thrane, f. 7. aug. 1852, d. 10. juni 1915. Pladen lindes på kisten i kapelkrypt nr. 24.

224) 1915. Otto Bernh. Mossin, f. 20. aug. 1858, d. 21. aug. 1915. Pladen findes på kisten i kapelkrypt niche B.

225) 1917. Bolette Petersen, f. Petersen-Erritzøe, f. 2. maj 1829, d. 11. april 1917. Pladen findes på kisten i kapelkrypt nr. 11.

226) 1918. Caroline Amalie Thorup, f. Gundersen, f. 6. juli 1840, d. 31. marts 1918. Pladen findes på kisten i kapelkrypt nr. 16.

227) 1919. Svea Linnea Hempel, f. Bindslev, f. 8. dec. 1893, d. 14. marts 1919. Pladen findes på kisten i kapelkrypt nr. 7.

228) 1923. Frk. Birgitte Christensen Ruskjær, f. 4. dec. 1845, d. 2. nov. 1923. Pladen findes på kisten i kapelkrypt nr. 20.

229) 1926. E. J. Stormgaard, grosserer, f. 2. april 1854, d. 19. jan. 1926. Pladen lindes på kisten i kapelkrypt nr. 10.

230) 1928. Fru Anna Henriksen, f. 24. nov. 1844, d. 18. juli 1928. Pladen findes på kisten i kapelkrypt niche D.

231) 1934. Anna Stormgaard, f. Olsen, f. 8. april 1856, d. 2. dec. 1934. Pladen findes på kisten i kapelkrypt nr. 10.

232) 1935. Johan Chr. Hempel, f. 16. sept. 1932, d. 19. juni 1935. Pladen findes på kisten i kapelkrypt nr. 7.

233) 1940. Ellen Stormgaard, f. 13. dec. 1879, d. 7. marts 1940. Pladen findes på kisten i kapelkrypt nr. 10.

234) 1943. Anna Thorup, f. 19. dec. 1874, d. 14. marts 1943. Pladen findes på kisten i kapelkrypt nr. 16.

235) 1943. Laura Karolina Dreyer, f. Svendsen, f. 24. dec. 1867, d. 21. okt. 1943. Pladen findes på kisten i kapelkrypt nr. 33.

236) 1946. Carl Johan Behrens, f. 18. april 1867, d. 26. april 1946. Pladen findes på kisten i kapelkrypt nr. 17.

237) 1946. Martha Stormgaard, f. 8. sept. 1885, d. 19. dec. 1946. Pladen findes på kisten i kapelkrypt nr. 10.

238) 1948. Marius Engelbredt, f. 19. jan. 1886, d. 12. feb. 1948. Pladen findes på kisten i begravelse nr. 35 i kapellet.

239) 1948. Carl Oppen, f. 10. sept. 1908, d. 12. feb. 1948. Pladen findes på kisten i begravelse nr. 35 i kapellet.

240) 1957. Astrid Behrens, f. Poulsen, f. 24. juli 1875, d. 8. marts 1957. Pladen findes på kisten i kapelkrypt nr. 17.

Udaterede kisteplader:

1) Otto F[riedr]ich Gerner. Oval kisteplade med kartouchelignende ornamenter, 16,5 × 22,5 cm, af blik med rester af forsølving, gulmalet skriveskrift på sortmalet bund.

2) Jenny Cohen, rektangulær kisteplade, 3,5 × 11 cm. Pladen findes på kisten i kapelbegravelse nr. 3.

3) Alma Cohen, rektangulær kisteplade, 3,5 × 11 cm. Pladen findes på kisten i kapelbegravelse nr. 4.

4) P. Gammeltoft. Rektangulær kisteplade, 3,5 × 14,5 cm, indskrift med graveret kursiv. Pladen findes på kisten i begravelse nr. 19 i kapellet.

5) Adam Petersen. Rektangulær kisteplade af oxyderet messing, 8 × 18,5 cm, indskrift med graveret skriveskrift. Pladen findes på kisten i begravelse nr. 9 i kapellet.

I 1787 blev der på Tordenskjolds kiste påsat en tinplade med følgende indskrift: Herudi er needlagt / Det Forkrænkelige / af Den berømmelige / Søe-Helt / Vice Admiral Tordenskiold. Kisten med pladen står nu inden i sarkofagen, der ikke har været åbnet siden 1819. Se epitafium i kapellet nr. 11.

**Kisteplader:* 1) 1735. Peder Benzon, konferensråd, f. 1684, søn af gehejmeråd Niels Benzon og Elisabeth Scavenii, g. 13. maj 1709 m. den nu sørgende enke Anne Sophie Wissing Meulengracht (*kisteplade nr. 4), tre børn (se *kisteplade nr. 2), d. 10. juni 1735. Dansk indskrift på oval kisteplade omgivet af solstråler med udløbere foroven og forneden. Bobé nr. 15.

2) 1758. Nieels Bentzon, justitsråd, hofjunker og assessor i hofretten, f. 23. okt. 1711, søn af Peder Bentzon (*kisteplade nr. 1), konferentsråd og assessor i højesteret, og Anne Sophie Wissing (*kisteplade nr. 4), d. 10. juli 1758. Dansk indskrift på oval kisteplade omgivet af solstråler med udløbere foroven og forneden. Bobé nr. 13.

3) 1761. Niels Benzon, f. 5. april 1724, søn af Lars Benzon, konferens- og etatsråd, deputeret i Søetatens Generalkommissariat, og Charlotta Amalia Adeler, d. 21. jan. 1761. Oval kisteplade med dansk indskrift. Bobé nr. 14.

4) 1761. Anna Sophia Wissing, enke efter konferensråd Peder Benzon (*kisteplade nr. 1), f. 15. feb. 1691, d. 5. marts 1761. Bobé nr. 16.

5) 1775. Jacob Bentzon, til Cathrineberg og Ruegaard, Ridder af Elefanten, virkelig statholder i Norge, f. 1. nov. 1688, søn af Niels Bentzon, gehejmeråd, ridder og vicepræses i Kammerkollegiet, og Else Scavenius (sml. *kisteplade nr. 1), 1704 hof- siden kammerjunker, 1729 stiftsbefalingsmand over Trondhiem stift, 1731 Ridder af Dannebrog, 1735 stiftsbefalingsmand over Aarhuus stift, 1737 præses i det kgl. rentekammer, 1740 stiftsbefalingsmand over Agerhuus stift, gehejmeråd, 1747 overpræsident i København, 1753 gehejmekonferensråd og vicestatholder i Norge, Ridder af Elefanten, virkelig statholder over samme rige, 177 — entlediget fra sit embede på grund af alder, d. i Aarhuus 25. nov. 1775. Dansk indskrift. Bobé nr. 12.

Disse fem kistepladers indskrifter er taget efter: »Samling af Indskrifter paa Ligplader opbevarede i Holmens Kirkes Kapel, heri indbefattet Samlingen af 1892,« afskrifterne ved Gerhard L. Grove, juni 1910. Bogen opbevares i kirken. Pladerne er nu i familiens eje. Familien ejede begravelse nr. 34 i kapellet. Se Benzons kapel s. 148.

†EPITAFIER

1) 1661. David Danell, assessor i Admiralitetskollegiet, f. i Alt Stettin 29. maj 1608, d. 1661 28. juli, og hustru Marie Pedersdatter, d. 16□, efter et ægteskab, der varede 12 år, 10 mdr. og 13 dage, to sønner og fire døtre. Tysk indskrift. Uden for koret[1].

2) 1665. Pieter Pietersen Kierteminde, kgl. kommandør til søs og ekvipagemester på Bremerholm, d. 1665 17. april. Tysk indskrift. I midten af kirken[2].

3) 1665. Morten Mikkelsen, rådmand, d. 1665. Lang indskrift på latin. I koret[3]. Se kisteplade nr. 1.

4) 1671. David Skytt, f. i Rostock 1618, d. □, og hustru Kirstine Pedersdatter, f. i Ringkøbing 1619, d. 1671 1. juli, epitafiet opsat 14. aug. 1671. Uden for koret[4].

5) 1673. Rejst af Ane Matthiasdatter, f. i Flensborg, over husbond, handelsmand Niels Nielsen Bagge, f. i Bahuus i Norge, d. 48 år gl. 11. dec. 1673, samt deres tre børn. I midtergangen[5].

6) 1674. Lauridtz Worm, kgl. billedhugger, [d. 1674, begravet i maj samme år], og hustru Elsebeth Henrichsdatter; herunder hviler også hendes første mand Giøris Jansen, skibskaptajn, og Lauridtz Worms første hustru Karen Jørgensdatter. Uden for koret[6].

7) Før 1685. Forsvundet epitalfiemaleri, som har siddet i den epitafieramme, enken Elisabeth von Dort i 1685 solgte til Bendix Mese[7], (se epitafium i kirken nr. 10). Elisabeth von Dort var gift første gang med kirkeværgen Niels Olufsen, d. 1656, anden gang med Ludvig Lorentz; Resen omtaler et epitafium med tysk indskrift over Niels Olufsen og hans hustru[8], men den bevarede epitafierammes form udelukker, at den kan være blevet til omkring Niels Olufsens død i 1656.

8) 1736. Johan Anthon von Poulson, viceadmiral, g. 1720 m. Christine Schöller, d. 1729, g. anden gang 1735 m. Christine Margrethe Dysseldorph, domherre Christian Voskams enke; viceadmiralen d. 49 år gl. 1736. Dansk indskrift. Kapellet[9].

**Epitafium.* 1644 over Jørgen Vind. Efter Frue kirkes brand 1807 kom epitafiet i private hænder; 1842 blev det foreslået opstillet i Holmens kirke[10], hvor Algreen-Ussing i midten af 19. årh. har afskrevet indskriften[11]. Epitafiet er nu i Frue kirke (se bd. I s. 62).

† GRAVSTEN

1) 1653. Poul Jensen Lund, forvalter i kongens spisekælder, f. i »Angen« i Holsten, d. 49 år gl. 30. jan. 1653. I koret[1].

2) 1653. Peder Gorresen, kaptajn, d. 49 år gl. 9. aug 1653. Midt i kirken[2]. Bobé s. 265.

3) 1653. Velas Christensen, d. 12. nov. 1653, med begge sine hustruer: Kirsten Hendrichsdatter og Else Ifuersdatter. I midtergangen[3].

4) 1653. Niels Jensen Biørn, renteskriver, d. 41 ½ år gl., begr. 16. dec. 1653, og hans arvinger[1].

5) O. 1653. Jacob Madsen, borgmester i Christianshavn, d. 57 år gl. 21. maj 1653, og hustru Karen Eylersdatter, d. 82 år gl. 24. nov. 1674, ægteskabet varede i 32 år. Bobé s. 269. Se epitafium i kirken nr. 2.

6) 1654. Hendrich Wintherborg, kgl. vinskænk, d. 1654[4].

7) 1662. Matthias Geitzler, kongens »Stych Hopmand«, f. i Helsingør 20. nov. 1622, d. 8. nov. 1662, og hustru Kirsten Hansdatter, d. — — M D C —, — år gl.[5]. Koret.

8) 1662. »Mr. Charl Le Sage, Chirurgien Du Roy de Dannemarck C4 et Roy Friderich le troisieme. Dieu Ivy donne vne resurrection reijovisante«, [d. 1662]. Gravsten uden for kirken[6]. Bobé s. 267.

9) O. 1664. Niels Christensen Spend, Holmens provst, præst ved kirken i 22 år, d. 60 år gl. 1. jan. 1664, og hustru Anna Lauridsdatter, d. 82 år gl. 1669[1]. Bobé s. 267. Se epitafium i kirken nr. 4.

10) 1665. Arent Tingnagel, befalingsmand over den hollandske flåde 1659, »Ober Compagnie Meister« på Bremerholm, f. i Goude 1619, d. i København 16. feb. 1665. Tysk indskrift[7]. Ifølge begravelsesbogen lå stenen, der var i to stykker, på en jordgrav nr. 6 i koret, hvorover epitafiet hang[8]. Bobé s. 268. Se epitafium i kirken nr. 3.

11) 1666. Hans Hoppe, handelsmand, d. 1666[4].

12) 1668. Jan Jansen, skibskaptajn, og hustru Anne Jens Daatter, børn og arvinger. Gravsat i korgangen. Resen: inscriptiones[9] anfører året 1648, mens et kgl. missive af 2. feb. 1668 (Kbh. Dipl. VI s. 442) bestemmer, at afg. Jan Jansen må begraves uden betaling i Holmens kirke. Bobé s. 264.

13) 1673. Corneles Krause, søkaptajn, d. 1673[4].

14) 1674. Hans Christophersen, kunstdrejer i København, d. 55 år gl. 27. marts 1674. I Midtskibet[10].

15) 1678. Peder Jensen Morsing, viceadmiral, d. 55 år gl. 1678[4].

16) 1678. Niels Baje, handelsmand, d. 1678. Gravsted neden for koret[4].

17) 1684. Rasmus Pedersen, student og klokker her til kirken i 28 år, d. 72 år gl. 1684, sammen med sin hustru gav han 300 sietdaler til korskolen. Store Kirkegård[12].

18) 1692. Ved gravning af en kalkkule til det nye søkortarkiv blev 1827 fundet en ligsten fra 1692 på kirkens materialgård[13].

19) 1693. Iwer Hoppe, viceadmiral og admiralitetsråd, f. på Christianshavn 2. sept. 1649, fra det 20. til det 26. år i fremmed tjeneste, d. 5. aug., begr. 30. aug. 1693. Hans hustru Margarethe Elisabeth von Boye, med hvem han i 13 års ægteskab havde to sønner og fire døtre, lod ham nedsætte i den begravelse, han i levende live havde ladet indrette for sig og sine arvinger (koret nr. 14). Bobé s. 270.

20) Før 1683. Christopher Baar, overskipper ved Holmen, d. 64 år gl. og hustru Sara Henningsdatter, dødsår ubekendt[14].

21) En gravsten uden årstal med et bomærke og initialerne I M S og C H D, stenen lå på den murede grav nr. 7 i koret[15].

22) En gravsten, der har tilhørt Carsten de Rechter, ekvipagemester, blev 20. juni 1696 solgt[16].

23) 1702. Detlev Møller, hofsmed, d. 1702, tysk gravvers. Korurtegården. Bobé s. 293.

24) 1703. Jomfru Cicilia Parup, d. 22 år gl. 25. jan. 1703. Store Kirkegård. Bobé s. 294.

25) 1703. Christian Schiönning, justitsråd, assessor i Højesteret og præsident i Admiralitetet, d. 1703, og fru Christine Grubbe[17]. Bobé s. 271.

26) O. 1707. Joen Jensen, skipper, f. i Ollestrup i Skaane 6. marts 1669, d. 14. juli 1707, og hustru Giertrud Olsdatter, begr. 25. aug. 1755. Store Kirkegård. Bobé s. 295.

27) 1709. Erich Petersen, ekvipagemester, d. 1709[17].

28) O. 1711. Niels Mogensen, mester-, anker- og klejnsmed på Bremerholm, f. 22. maj 1665 i Mariager, 10. feb. 1674 klejnsmedesvend, ti år efter mestersvend, forestod smedjen til 14. jan. 1696, da han blev mester i begge smedjer, d. 30. sept. 1711, g. m. Kesten Jensdatter, f. i Solbjergby i Jylland 30. nov. 1659, d. 20. juni 1726. Store Kirkegård. Bobé s. 294.

29) 1730. Jens Bendixen, kvartermand ved blokkedrejerværkstedet på Bremerholm, f. i København 6. nov. 1680, i 30 års ægteskab med Dorothea Maria Christine Nielsdatter syv børn, d. 9. nov. 1730. Store Kirkegård. Bobé s. 294.

30) 1730. Ole Sørensen, islandsk købmand, d. 55 år gl. 1730[17].

31) 1733. Andres Nielsen, skipper, d. 2. nov. 1733. Store Kirkegård. Bobé s. 295.

32) O. 1734. Jens Nielsen Aastrup, kgl. sadelknægt, d. 78 år og 14 d. gl. 3. nov. 1734, og hustru Ingeborg Pedersdatter, d. 70 år gl. 13. jan. 1735, deres datter Anna Christina Aastrup, d. 21. feb. 1759, gift med juveler Rasmus Krag. Korurtegården. Bobé s. 293.

33) 1735. Robert Andersen Graulov, kgl. renteskriver, f. 5. april 1693, d. 12. juni 1735. Gravsten formentlig øst for kirken. Bobé s. 293.

34) O. 1736. Thøger Lorentsen Sommer, f. 26. april 1680, d. 14. maj 1736, og hustru Sidse Sommer, f. 1. maj 1678, d. 11. nov. 1751, og deres fire børn. Store Kirkegård. Bobé s. 294.

35) O. 1738. Christen Sparkier, kantor ved Holmens kirke, d. [73 år gl.] 27. nov. 1738, og hustru Kirsten Hansdatter, [d. 84 år gl. 1752]. Store Kirkegård. Bobé s. 295.

36) O. 1740. Christian Andersen, fyrbøder ved Det Kgl. Gehejme-Conseil, d. 21. nov. 1740, og hustru Elisabeth Marie Berns, d. 1. maj 1730. Store Kirkegård. Bobé s. 294.

37) 1741. Matthias Hack, sergent ved Holmen, d. 30. marts 1741. Store Kirkegård. Bobé s. 295.

38) O. 1741. Søren Willumsen, fyrbøder ved Landetatens Generalkommissariat, d. 5. aug. 1741, og hustru Anna Pedersdatter, d. 17. nov. 1734, og deres børn. Store Kirkegård. Bobé s. 295.

39) 1744. Hans Christian Lund, kaptajn, [d. 31. okt. 1744]. Store Kirkegård. Bobé s. 294.

40) 1744. Claus Wiegen, tøjhusskriver, d. 1744. Korurtegården. Bobé s. 293.

41) 1745. Lawe Pedersen, kgl. livkusk, f. 16. juni 1695, d. 7. nov. 1745. Store Kirkegård. Bobé s. 294.

42) 1745. Michael Hendrichsen Wibe, sergent ved Søetaten i 33 år, druknede 61 år gl. 14. okt. 1744, da han ville opsøge to desertører, fundet og begravet i 1745[18], og hustru Anna Catharina Hendrichsdatter, d. 74 år gl. efter 33 års ægteskab, en lille søn død før dem. Formentlig øst for kirken. Bobé s. 293.

43) O. 1745. Maren Poulsdatter Ehm, f. i Jylland, g. første gang m. Erich Andersen, borger i København, f. i Sverige, d. 50 år gammel 1716, i 15 års ægteskab tre børn, her begravne, g. anden gang m. Anders Gregersen Becker, borger i København, f. i Arendal, d. 70 år gl. 9. aug. 1745, efter 28 års ægteskab ingen børn. Store Kirkegård. Bobé s. 294.

44) 1746. Claus Bonde Rasch, sergent ved Holmen, f. 25. feb. 1706, d. 25. jan. 1746. Store Kirkegård. Bobé s. 295.

45) 1746. Henrich Nissen, sergent ved Holmen, f. i Slesvig 11. okt. 1686, d. 28. marts 1746. Store Kirkegård. Bobé s. 295.

46) 1748. Anna Christina Nielsdatter, d. 28. feb. 1748. Korurtegården. Bobé s. 293.

47) O. 1748. Peder Olsen, undergraver ved Holmens kirke, d. 13. maj 1748, og to hustruer Mette Nielsdatter, begr. 28. dec. 1725 og deres børn, og Anna Espensdatter, begr. 13. juni 1740. Store Kirkegård. Bobé s. 295.

48) O. 1748. Lars Jørgensen, fyrbøder ved Generalpostamtet, f. 6. sept. 1691, d. 19. maj 1748, og hustru Johanne Pedersdatter, f. 27. marts 1684, (dødsår ubekendt), i 30 års ægteskab fem børn. Store Kirkegård. Bobé s. 295.

49) O. 1748. Hans Hansen, bud ved Rentekammeret, f. 19. feb. 1693, (dødsår ubekendt), og hustru Ermuth Johannesdatter, f. 14. okt. 1703, d. 6. juni 1748, og deres seks børn. Store Kirkegård. Bobé s. 294.

50) 1749. Wibeke Oliegren, d. 1749, med tre børn. Lille Urtegård. Bobé s. 294.

51) 1750. Jens Fisker, borger og købmand i København, d. 65 år gl. 11. feb. 1750. Korurtegården. Bobé s. 293.

52) O. 1753. Else Maria Svendsdatter Haderup, f. 10. aug. 1707, g. i 19 ½ år m. Andres Jensen Haderup, d. 12. marts 1753, og Maria Berniker Haderup, f. 17. nov. 1704, d. 19. sept. 1754. Store Kirkegård. Bobé s. 295.

53) O. 1754. Niels Biørn, søkrigsprokurør, f. 31. aug. 1689, d. 7. feb. 1754, og

hustru Birgitte Bragaard, f. 8. aug. 1689, d. 2. okt. 1772. Korurtegården. Bobé s. 293.

54) 1756. Friderich Bondo, f. 20. aug. 1724, d. 28. sept. 1756. Korurtegården. Bobé s. 293.

55) 1756. Andreas Christensen, kammerråd og renteskriver, f. 18. okt. 1689, d. 18. okt. 1756. Korurtegården. Bobé s. 293.

56) 1756. Anna Margaretha, neé de Smith, Matthias Bruuns hustru, f. 5. jan. 1728, d. 5. nov. 1756. Store Kirkegård. Bobé s. 295.

57) 1756. Birthe Jensdatter, mestersvend Svend Gregersens hustru, d. 86 år gl. 9. nov. 1756. Store Kirkegård. Bobé s. 294.

58) O. 1758. Michael Høyer, havnefoged, f. 29. sept. 1684, d. 25. sept. 1758, og hustru Margaretha Høyer, f. 10. nov. 1700, d. 4. okt. 1746. Korurtegården. Bobé s. 293.

59) O. 1761. Karen Bierrebye, kgl. staldkarls enke, hendes datter Anne Chirstine Bierreby, d. 33 år gl. 2. maj 1761. Store Kirkegård. Bobé s. 295.

60) O. 1762. Gregers Madvig, borger og skipper i København, f. 27. aug. 1695, d. 8. maj 1762, og hustru Mette Sophie Lindegaard, d. 67 år gl. 13. nov. 1761, og deres datter Regine Madvig, (dødsåret ubekendt)[19].

61) O. 1762. Joh. Michael Herbst, schoutbynacht og chef for Holmen, f. 1. maj 1699, d. 22. okt. 1762, og hustru Anna Cath. Herbst, f. 19. jan. 1706, d. 28. feb. 1769. Stenen, der var smykket med et støbt metalvåben, lå på kirkegulvet lige neden for koret[20].

62) 1764. Hans Hendrich Lund, kontrollør, [d. 65 år gammel 11. sept. 1764]. Store Kirkegård. Bobé s. 294.

63) 1767. Peder C. Fischer, [tjener hos etatsråd van Hemert], begr. 16. maj 1767. Store Kirkegård. Bobé s. 295.

64) 1768. Lorents Oxholm, krigsråd og mønsterskriver, [d. 63 år gl. 3. nov. 1768]. Korurtegården. Bobé s. 293

65) 1774. Christopher Wildskiøt, generalauditør, mønsterskriver, krigsråd, f. 1693, tjente ved Søetatens Generalkommissariat fra 1713 til sin død, [d. 14. april 1774]. Lille Urtegård. Bobé s. 294.

66) O. 1774. True Bærentzen, kaptajnløjtnant og tøjmester, f. 1708, (dødsår ubekendt), og hustru Zidsel Wernersdatter, f. 1710, d. 1774. Formentlig øst for kirken. Bobé s. 294.

67) 1781. Erich Torm Rasch, f. 6. jan. 1745, g. i tre år, fire mdr. og 26 dg. m. Mette Sophie Horn, d. 17. okt. 1781. Formentlig øst for kirken. Bobé s. 294.

68) O. 1790. Matthias Due, etatsråd, sekretær ved Søetatens Tredie Departement, direktør ved Søkvæsthuset og Assistentshuset, ældste værge for Holmens kirke, f. 28. dec. 1723, [d. 11. sept. 1790], og hustru Bodel Elsman, f. 26. dec. 1723, [d. 2. okt. 1785]. Korurtegården. Bobé s. 293.

69) 1815. Hans Grüner, auditør i Søetatens Kombinerede Ret, d. 27 år gl. [21. okt. 1815]. Hos Bobé opført blandt de bevarede gravsten nr. 2.

70) 1817. Frederik Christian Ibsen, månedsløjtnant, f. 23. dec. 1793, d. 27. juni 1817. Hos Bobé opført som nr. 1 blandt de bevarede sten.

71) O. 1825. Christian Hohlenberg, kommandørkaptajn, f. 27. april 1767, d. 7. dec. 1825, og hustru Caroline Margrethe, f. Gianelli, f. 19. sept. 1772, d. 22. jan. 1842, og deres yngste søn Gustav Henrik, f. 1. marts 1807, d. 7. nov. 1823. Hos Bobé opført som nr. 10 blandt de bevarede sten.

72) 1827. Dorte Charlotte Borch, f. Podal, f. 27. marts 1780, [g. m. vinhandler Herman Henrich Borch], d. 3. feb. 1827. Hos Bobé opført som nr. 24 blandt de bevarede sten.

73) O. 1833. Cornelius Wleugel, kontreadmiral, divisionschef, Ridder af Dannebrog, Dannebrogsmand, officer af Den Franske Æreslegion, f. 16. okt. 1764, d. 22. jan. 1833, hviler ved siden af sin første hustru Juliane Marie von Holmskjold, d. 1. marts 1814. Indskrift på en hvid marmorplade ved foden af et hvidt marmorkors[19].

74) 1837. Julie Louise Holst, f. i Tønsberg 8. dec. 1818, d. i København 1. sept. 1837. Hos Bobé opført som nr. 3 blandt de bevarede sten.

75) 1838. Christiane Finck, f. Jacobsen, f. 22. maj 1761, d. 12. feb. 1838. Hos Bobé opført som nr. 23 blandt de bevarede sten.

76) 1840. Hans Jacob Søbøtker, kaptajnløjtnant i Søetaten, f. 22. juli 1751, d. 18. aug. 1840. Hos Bobé opført som nr. 22 blandt de bevarede sten.

77) 1841. Karen Christine Johansen, f. Weidemann, f. 10. marts 1811, [g. m. værtshusholder Peder Johansen], d. 13. dec. 1841. Hos Bobé opført som nr. 21 blandt de bevarede sten.

78) 1843. Adolph Hans Heinrich Christen, kammerskriver, f. 6. jan. 1819, d. 16. dec. 1843. Hos Bobé opført som nr. 20 blandt de bevarede sten.

79) 1844. Caroline Emilie Mohr, f. 15. nov. 1820, [datter af kgl. kapelmusikus C. Mohr], d. 2. feb. 1844. Hos Bobé opført som nr. 9 blandt de bevarede sten.

80) O. 1845. Familien Wexschall, [kgl. koncertmester Frederik Thorkildsen Wexschall, d. 24. okt. 1845]. Stenen er opført hos Bobé som nr. 17 blandt de bevarede sten.

81) 1845. Axelia Nicoline Henriette Ursin, f. 2. nov. 1784, d. 11. juni 1845. Hos Bobé opført som nr. 16 blandt de bevarede sten.

Følgende †gravsten er udaterede:

82) Peder Colbiørnsen, arkelimester, og hustru Anna Kirstine Colbiørnsen. Store Kirkegård. Bobé s. 294.

83) Johan Engelbrecht. Store Kirkegård. Bobé s. 295.

84) Hans Jørgen Hald. Store Kirkegård. Bobé s. 295.

85) Jacob Jochimsen, kaptajnløjtnant, og hustru Magdalena Lassen, og

Friderich Daniel Sidow, (tysk indskrift). Formentlig øst for kirken. Bobé s. 293.

86) Niels Michelsen Hegelund, formand ved tømmermændene. Store Kirkegård. Bobé s. 295.

87) Christian Petersen, hattemager. Store Kirkegård. Bobé s. 294.

88) Poul Torchildsen, skrædder. Store Kirkegård. Bobé s. 295.

89) Svale Østensen, skibsmand. Store Kirkegård. Bobé s. 294.

†KISTEPLADER

1) 1658. Hendrich Brehmer, generalmajor til hest, »so aus den Uhralten Adelichen gesleckte der Brehmer und von der Tehken entsprossen«, såret 3. sept. 1658 under Københavns belejring, d. 5. sept. 1658, 53 år gl. Tysk indskrift[1]. Bobé s. 266.

1 a) 1660. Fredericus Castiglioneus, sekretær for Johan Friderich hertug til Braunschweig og Lüneburg, f. i Milano 1633, d. i København 4. april 1660. Tysk indskrift[2]. Bobé s. 266.

1 b) 1661. Nicolaus Guntelberg, f. i Jylland 27. aug. 1626, Frederik III's bygningsherre over Danmarks rige i »Civil oc militariske Architectur« [d. 1661]. Dansk indskrift[1].

2) 1666. Eschild Moridson, f. i København påskedag 1664, søn af admiralitetssekretær Morids Eschildson (†kisteplade nr. 5) og Anna Jensdaatter, salig borgmester Jens Christenson i Nestved hans datter, d. fredag d. 31. aug. 1666 om eftermiddagen kl. 2, tre år gl.. Kisteplade af kobber med dansk indskrift. Gravsat i en muret grav under stolene på vestsiden i Kaptajnsgangen[3].

2 a) 1667. Fru Veronica von Metz, født von Wallerwitz, fra Dessau, d. 1667, 81 år gl. Kisteplade af messing. Indskriftens ordlyd er ikke overleveret[4].

3) 1668. I Gabriel Jacobsens grav i Skippergangen stod i 1835 en lille jernbeslået kiste med seks side- og endehanke af jern, på hver side stod CJS 1668[3].

3 a) 1670. Jomfru Sophie Marie von Metz, datter af Veronica von Metz (se †kisteplade nr. 2 a), d. 1670,18 år gl. Kisteplade af messing. Indskriftens ordlyd er ikke overleveret[4].

4) 1672. Gabriel Jørgensen, f. 5. marts 1660, d. 18. juni 1672. Kisten var forsynet med otte store jernhanke på siderne og enderne og en jernplade med »Romerskrift«, dansk indskrift. Kisten stod 1835 i Gabriel Jacobsens grav i Skippergangen[3].

4 a) 1674. Maria Morids Datter, f. i København 17. marts 1672, datter af admiralitetssekretær Morids Eschildson (†kisteplade nr. 5) og Anna Jens Datter, d. i København 23. april 1674. Kisteplade af kobber med dansk indskrift. Gravsat samme sted som †kisteplade nr. 2[3].

5) 1674. Morids Eschildson, fordum sekretær ved Admiralitetskollegiet, f. i København 23. juli 1630 »Klocken 3 Quarteer ofver Tou Formiddag«, søn af Eschild Jensen, byfoged i København, og Maren Moritz Dater, d. i København 9. nov. 1674 ca. kl. 9 om formiddagen. Kisteplade af messing med dansk indskrift. Gravsat samme sted som †kisteplade nr. 2[3].

6) 1675. Sophia Amalia Mesen, f. i København 6. aug. 1674, datter af proviantskriver for Københavns slot Bendix Mese (†kisteplade nr. 11) og Engen (!) Christophers Daater Nyendort (†kisteplade nr. 9). Kisteplade af messing. Gravsat i koret[3]. Sml. epitafium i kirken nr. 10.

7) 1675. Cort Adeler, f. 16. dec. 1622, herre til Bradsbierg og Giemsøe, Ridder af Dannebrog, generaladmiral, vicepræsident i Admiralitetskollegiet og admiralitetsråd, Ridder af St. Marco til Venetien, efter 18 års tjeneste »hos et fremmed Herskab« tjente

han Frederik III og Christian V i 13 år, d. 5. nov. 1675. Forsølvet kisteplade[5]. Kisten overflyttet til Frue Kirke (se bd. I p. 74 og 108 f.).

7 a) 1676. Ædele Wlfeldt, f. 11. marts 1630 på Helsingborg slot, datter af Christoffer Ulfeld til Svenstorp og Maren Urup, g. m. Henrik Bjelke, d. 46 år gl. 10. jan. 1676. Plade på kiste i koret[6]. Dansk indskrift. Se †kisteplade nr. 7 b.

7 b) 1676. Dorothea Christine Bielche, f. 25. feb. 1658, datter af rigsadmiral Henrik Bjælke til Ellingegaard og fru Edele Ulfeld til Næsbyholm, d. 1676 23. jan. Plade på kiste i koret[6]. Dansk indskrift. Se †kisteplade nr. 7 a.

8) 1676. Ellene Peders Daatter, f. i København 1605, d. 6. nov. 1676. En stor kiste med otte jernhanke, indskrift på låget med store »Romerbogstaver« af jern. Gravsat i Gabriel Jacobsens grav i Skippergangen[3].

8 a) 1676. Charlotta Amalia Gyldensparre, f. i København 17. feb. 1676, d. samme år 19. dec. Dansk indskrift. Plade på kiste i koret[6].

8 b) 1677. Malte Juel Lindelow til Borebygaard, f. på sin mødrene gård Maltisholm i Skaane 16. nov. 1650, søn af Ottho Lindenow til Boringaard og fru Else til Klaarup, d. i København 19. jan. 1677. Dansk indskrift. Plade på kiste i koret[6].

8 c) 1677. Floris Castensen, schoutbynacht, f. i København 23. dec. 1641, omkom ved et kanonskud »for Lante Rugen af de Pommerske Kust« 27. okt. 1677. Dansk indskrift. Plade på kiste i koret[6].

9) 1682. Anna Christophers Daater Nöyendorph, f. 6. marts 1644 i Sønderborg i Holsten, efter otte års opvartning som kammerpige hos dronning Sophia Amalia og siden kammerfrue g. 18. jan. 1671 m. Bendix Mesen (†kisteplade nr. 11), proviantmester og siden rådmand i København, gift i 11 år og otte måneder, tre sønner og to døtre (se †kisteplade nr. 6), d. 16. sept. 1682. Kisteplade af messing. Gravsat i koret[3]. Se epitafium i kirken nr. 10.

10) 1684. På låget af Gabriel Jacobsen Kyngs kiste stod med jernbogstaver G J SK[3]. Et kistebeslag af tre krydslagte fisk er bevaret. Se epitafium i kirken nr. 8.

11) 1688. Bendix Mese, rådmand i København, f. 13. feb. 1636 i Areskiøbing på Als, søn af Uldrich Mese og Margarethe Mule, fader til tre sønner og to døtre (se †kisteplade nr. 6) med en ægtehustru (†kisteplade nr. 9), d. 3. juni 1688. Kisteplade af messing. Gravsat i koret[3]. Se epitafium i kirken nr. 10.

11 a) 16 — —. F. W[interberg]. Kisten blev i 1712 udtaget af den murede grav nr. 19 i koret[7].

12) 1710. Kara Gierlöf, f. i København skærtorsdag d. 17. april 1710, datter af Christian Gierlöf (kisteplade nr. 20) og Rackell Jørgens datter, d. sammesteds 19. nov. 1710. Kisteplade af messing. Gravsat i Gabriel Jacobsens grav i Skippergangen[3].

13) 1714. Dr. Petter Jespersen, kgl. konfessionarius, (se kisteplade nr. 8 og †kisteplade nr. 69), kistepladens ordlyd er ikke overleveret. I 1850 blev kisten udtaget af begravelse nr. 16 i kapellet, hvor den da havde stået fra 7. nov. 1714[8]. Se epitafium i kapellet nr. 1.

14) 1727. »Der Geheime königliche Cabinetssecretair Andreas Lüders nachdem er Friderich den 4ter 29 Jahre gedient ist den 1 September 1727 sanft und selig auf Friederichsburg (!) gestorben, gebohren den 1 Marts also sein ganzes Alter 53 Jahre 6 Monathen dieser Welt gewesen.« 1817 blev kisten udtaget af nr. 13 i kapellet[8]. Bobé s. 308. Se epitafium i kapellet nr. 3.

15) 1727. Bolette Sophie Hersieb, fire år gl. (se †kisteplader nr. 49 og 69). Indskriftens ordlyd er ikke overleveret. 1850 blev kisten udtaget af kapelbegravelse nr. 16, hvor den havde stået fra 29. nov. 1727[8].

16) 1728. Magister Peter Herslebs datter 16 uger gl. (se †kisteplader nr. 49 og 69). Indskriftens ordlyd er ikke overleveret. 1850 blev kisten udtaget af kapelbegravelse nr. 16, hvor den havde stået fra 21. jan. 1728[8].

17) 1728. Magister Peter Herslebs datter Christiane, lo år gl. (se †kisteplader nr. 49

og 69). Indskriftens ordlyd er ikke overleveret. 1850 blev kisten udtaget af kapelbegravelse nr. 16, hvor den havde stået fra 5. maj 1728[8].

18) 1729. Joachim v. der Lippe, f. 5. marts 1728, d. 25. feb. 1729 (se †kisteplader nr. 19 og 20). Dansk indskrift. 1847 blev kisten udtaget af kapelbegravelse nr. 3[8].

19) 1729. Marie Magdalene v. der Lippe, f. 5. marts 1729, d. 29. april 1729 (se †kisteplader nr. 18 og 20). Dansk indskrift. 1847 blev kisten udtaget af begravelse nr. 3 i kapellet[8].

20) 1734. Jean Jacob v. der Lippe, f. 1. april 1734, d. 14. april 1734 (se †kisteplader nr. 18 og 19). Dansk indskrift. 1847 blev kisten udtaget af begravelse nr. 3 i kapellet[8].

21) 1736. Jacob Olsen, kommerceråd og toldskriver ved toldkammeret i København, tjente konge og fædreland i 54 år, gift to gange, efterleves af Susanna Christina Winnicke (†kisteplade nr. 46), d. 68 år gl. Kisteplade af tin med dansk indskrift. Gravsat under stolene på vestsiden i Kaptajnsgangen[3].

22) 1737. Marie Sophie Klaumann, f. 21. okt. 1713, datter af bankkommissær, direktør ved Det Ost- og Vestindiske Kompagni Greg. Klaumann (†kisteplade nr. 36), g. m. kancelliråd Jørgen Tuxen, en søn og en datter, død efter et dødfødt drengebarns fødsel 15. marts 1737 efter tre års og 9 mdr.'s ægteskab. Dansk indskrift. 1847 blev kisten udtaget af begravelse nr. 14 i kapellet[8].

23) 1737. Sidse Marie Hassel (fødselsår ubekendt), g. 8. okt. 1720 m. kaptajn ved Søetaten Olfert Fisker, d. 8. juli 1737. Dansk indskrift. 1847 blev kisten udtaget af begravelse nr. 3 i kapellet[8].

24) 1738. Anna Magdalene Buckholdt, f. 6. jan. 1701, g. 30. nov. 1728 m. Povl Boson (†kisteplade nr. 91), assessor i Højesteret og Hofretten og kancelliråd, d. 15. nov. 1738. Dansk indskrift. 1850 blev kisten udtaget af kapelbegravelse nr. 16, hvor den havde stået fra 29. nov. 1738[8]. Bobé s. 309.

25) 1741. Judithe Abbestee, f. v. Marle, f. i »Mersel« 20. nov. 1667, g. 1. juli 1696 m. Mathias Abbestee, købmand i København, i hvilket ægteskab til 1711 var fire børn, hvoraf en søn og en datter er i live, d. 24. aug. 1741. Tysk indskrift. 1847 blev kisten udtaget af begravelse nr. 3 i kapellet[8]. Bobé s. 306.

26) 1741. Jomfru Anna Margareta Gierlöf, f. 20. aug. 1716, d. 25. okt. 1741, gravsat 31. okt. 1741. Kisteplade af tin med dansk indskrift. Gravsat i koret[3].

27) 1741. »Hvad er dyrebarere end Siælen, hvad er lyksaligere end Himlen, hvad er uslere end Legemet og hvad er roligere end Graven. Herpaa findes Svar under dette Kistelaag af«: Marie Franck, g. m. sekretær og kancelliforvalter Andreas Graah (†kisteplade nr. 86), en søn Nicolay Graah fødtes 30. nov. 1740, d. 10. dec. næst efter. Dansk indskrift. 1847 blev kisten udtaget af kapelbegravelse nr. 5[8]. Bobé s. 306.

28) 1742. Johan Franziskus Comes de Bagorani, d. 12. april 1742. Udførligere indskrift er ikke overleveret. 1847 blev kisten udtaget af begravelse nr. 3 i kapellet[8]. Bobé s. 306.

29) 1745. Gregorius Nielsen, f. 8. juni 1676 i Nibe i Jylland, tog borgerskab som negotiant og grosserer i København 15. sept. 1710, en af stadens 32 mænd, overformynder 1728, efter Københavns ildebrand kvæsthusdirektør fra 1730-1745, rådmand i København fra 1731 til sin død, kammer- og justitsråd 1744, g. 17. feb. 1712 m. Maren Simonsdatter, d. 31. aug. 1715, ingen børn, g. anden gang 19. april 1710 (!) m. Gjertrud Cathrine Graah (†kisteplade nr. 58) i 26 år 5 mdr. og 16 dg., en datter d. syv uger gammel og en søn, d. 6. okt. 1745 om morgenen kl. 6. Dansk indskrift. 1847 blev kisten udtaget af kapelbegravelse nr. 5[8]. Bobé s. 307.

30) 1746. Inger Margrethe Numsen, frøken, f. 24. maj 1683, datter af sal. Mathias Numsen og sal. Maria Worm, d. i København 9. jan. 1746 (se †kisteplade nr. 45). Dansk indskrift på kisteplade af tin. Gravsat i koret[3]. Sml. epitafium i kirken nr. 1.

31) 1746. Michel Faberitzius, kgl. dansk agent, direktør for Det Asiatiske Kompagni, »Bankconf.« og grosserer, f. 2. maj 1697, søn af Herman Faberitzius, kgl. vin-

leverandør, og Marie Elisabeth f. Abestee (kisteplade nr. 34), g. 17. maj 1726 m. Anna Marie Köster, datter af den kgl. danske konsul i »Oberrheinischen Kreise« Diderich Köster, 12 børn (se kisteplade nr. 29), hvoraf fem er døde, d. 13. nov., bisat 19. nov. 1746. Tysk indskrift. 1847 blev kisten udtaget af begravelsen nr. 3 i kapellet[8]. Bobé s. 306.

32) 1747. Gabriel Gierlöf, borger og urtekræmmer i København, f. 5. dec. 1707, d. 6. okt. 1747 efter fem års ægteskab med Anne Marie Anders Daatter Bersøe (†kisteplade nr. 39), fire børn, hvoraf to er døde. Følgende gravvers: »Hviil dig nu og sov kun roelig, du har striidt og vundet vel; / Vist arbeidede du troelig i dit Embed Gabriel; / Hvil dig indtil Jesu kommen, til han raaber Op til Dommen.« Kisteplade af tin med dansk indskrift. Gravsat i koret[3].

33) 1749. Marie Ager, f. 9. jan. 1676, datter af købmand Knud Christensen Ager, en af Københavns 32 mænd, og Ingeborg Lovise, datter af en fornem kræmmer i København, g. 2. jan. 1711 m. Gregorius Klaumann (†kisteplade nr. 36), tre sønner og fire døtre (se kisteplade nr. 37) lever, mens to sønner og en datter (†kisteplade nr. 22) er døde, d. 3. jan. 1749. Dansk indskrift. 1847 blev kisten udtaget af kapelbegravelse nr. 14[8]. Bobé s. 308. Se epitafium i kapellet nr. 5.

34) 1749. Elisabeth Ludvigs, f. 4. okt. 1669 i Christianstad i Skaane, enke efter kommerceråd Hans Albert Hæseker, d. 27. feb. 1749. Oval kisteplade med dansk indskrift. Kistepladen er hos Bobé (nr. 59) opført blandt de bevarede plader, men den findes ikke i kirken nu[9].

35) 1750. Kaptajn Jesper Richardts søn Anton, seks år gl.. Indskriftens ordlyd er ikke overleveret. 1850 blev kisten udtaget af kapelbegravelse nr. 16, hvor den havde henstået fra 26. sept. 1750[8].

36) 1752. Gregorius Thellesen Claumann, virkelig etatsråd, bryghusforvalter, bankkommissær og direktør ved Det Asiatiske Kompagni, f. 30. nov. 1678, g. m. Marie Ager (†kisteplade nr. 33), syv gange fader (se kisteplade nr. 37 og †kisteplade nr. 22), d. 13. sept. 1752. Dansk indskrift. 1847 blev kisten udtaget af begravelse nr. 14 i kapellet[8]. Bobé s. 308. Se epitafium i kapellet nr. 5.

37) 1752. Biskop Herslebs søn, seks dg. gl., (se †kisteplader nr. 49 og 69). Indskriftens ordlyd er ikke overleveret. 1850 blev kisten udtaget af kapelbegravelse nr. 16, hvor den havde stået fra 12. okt. 1752[8].

38) 1753. August de Klaumann, f. 27. aug. 1753, søn af Kn. Gre. de Klaumann (†kisteplade nr. 61) og Ulriche Sophie Mauritzen, d. »14. selv næst efter« to mdr. og 19 dg. gl.. Dansk indskrift. 1847 blev kisten udtaget af begravelse nr. 14 i kapellet[8]. Bobé s. 308.

39) 1754. Anna Maria Bersöe, f. 19. aug. 1717, i første ægteskab med Gabriel Gierløf (†kisteplade nr. 32), borger og urtekræmmer i København d. 28. nov. 1747 (!), to sønner og to døtre, kun den ene datter lever, g. anden gang 2. okt. 1748 m. Christen Christensen Borup, ligeledes borger og urtekræmmer i København, en søn og en datter, d. 25. feb. 1754. Kisteplade af tin med dansk indskrift. Gravsat i koret[3].

39 a) 1754. Johan Thomas Hoffmann, justitsråd og kabinetssekretær hos dronning Anna Sophia, f. i byen Sula i det fyrstelige grevskab Henneberg 4. feb. 1675, begyndte som »Stats Chirurgus« ved de kgl. tropper i Brabant, siden regimentskvartermester ved oberst von Grobous »Cuirassier« regiment, omsider kabinetssekretær hos dronningen, d. 28. sept. 1754. Oval, hvælvet kisteplade med dansk indskrift[9].

40) 1755. Terkel Brygmann, etats- justits- og kancelliråd, bogholder ved Det Kombinerede Generaladmiralitetskollegium, f. 18. maj 1695, g. 19. maj 1734 m. nu salige Anna Sophia Klauman (kisteplade nr. 37), »hvilket Ægteskab ... var fornøieligt og aldrig bedrøveligt, uden da det ved Døden blev opløst,« fem børn, hvoraf to er døde, en søn og to døtre efterlever, d. 21. maj 1755. Dansk indskrift. Kisten blev 1850 udtaget af kapelbegravelse nr. 29, hvor den havde henstået fra 26. maj 1755[8].

41) 1755. Julianne Christiane de Röder, f. 17. marts 1755, datter af Chr. Fr. de Röder og Ingeborg Marie Thombsen, d. 13. aug. 1755 (se †kisteplader nr. 59 og 60). Dansk indskrift. 1847 blev kisten udtaget af begravelse nr. 14 i kapellet[8]. Bobé s. 308.

42) 1756. Johan Ludvig Graah, d. fem år og nogle dage gl. 10. maj 1756, (se †kisteplader nr. 82 og 86). Dansk indskrift. 1847 blev kisten udtaget af begravelse nr. 5 i kapellet[8]. Bobé s. 307.

43) 1756. Hans Jacob Rostgaard, viceadmiral, schoutbynacht og admiralitetsråd, f. 1684, i kongens tjeneste 1701 som kadet ved Søetaten, 1708 sekundløjtnant, 1709 premierløjtnant, 1710 kaptajnløjtnant, 1712 virkelig kaptajn og 1719 kommandørkaptajn; 1736 schoutbynacht, chef for tredie divisions søfolk og medlem af Admiralitetskollegiet, 1746 viceadmiral, d. 2. juni 1756, »og har saaledes ved sit Endeligt tilendebragt den Höi-Adelige Rostgaards Familie, saa at nu ingen efterlever i Mands Linien«. Kisteplade af tin med dansk indskrift. Gravsat i koret[3].

44) 1756. Johan Michael Iselin, f. 23. marts 1754, søn af Richart Iselin, købmand, og Anna Elisabeth Iselin, f. Fabritzius, d. 20. juni 1756 (se †kisteplade nr. 56). Tysk indskrift. 1847 blev kisten udtaget af begravelse nr. 3 i kapellet[8]. Bobé s. 306.

45) 1756. Christian Numsen, ridder, generalløjtnant, f. 4. sept. 1687, søn af Mathias Numsen, ridder, gehejmeråd etc., og Maria Worm, g. m. nu afdøde Sophia Hedevig von der Maase, to døtre, d. 25. sept. 1756 (se †kisteplade nr. 30). Kisteplade af tin med dansk indskrift. Gravsat i koret[3]. Sml. epitafium i kirken nr. 1.

46) 1756. Susanna Christina Winnicke, f. i København 13. okt. 1689, i første ægteskab med Thomas Therschmede to døtre, g. anden gang m. kommerceråd og toldskriver Jacob Olsen (†kisteplade nr. 21), d. 28. sept. 1756 om formiddagen »¼ til II«. Kisteplade af tin med dansk indskrift. Gravsat under stolene på vestsiden i Kaptajnsgangen[3].

47) 1757. Krigsråd Tops datter Cathrine Sophie, syv mdr. gl. (forældre se †kisteplade nr. 78 og kisteplade nr. 66, søskende se †kisteplade nr. 53, 63 og 71). Indskriftens ordlyd er ikke overleveret. 1850 blev kisten udtaget af begravelse nr. 29 i kapellet, hvor den havde stået siden 26. jan. 1757[8].

48) 1756. Jens Jensen Bang, kammerråd og renteskriver, f. i Grenaa 9. sept. 1691, kom i Rentekammeret 1709, blev fuldmægtig sammesteds 1717, beskikket til renteskriver 1734, virkelig kammerråd 1754, gift i 21 år, efterlader sig fire sønner, en datter og en enke, d. 18. aug. 1756. Dansk indskrift. Kisten blev i 1847 udtaget af begravelse nr. 7 i kapellet[8]. Bobé s. 307.

49) 1757. Peder Hersleb, biskop over Sjællands stift, f. 25. marts 1689, 1714 feltpræst ved armeen, 1718 præst for Gunderløv menighed i Falster, 1718 slotspræst i Frederiksborg, 1725 til København som kgl. hofprædikant, 1730 biskop over Aggershusstift, 1737 over Sjællands stift, har foretaget to kongesalvinger, indviet 11 biskopper, 50 provster, 42 præster og 17 kirker, g. 1719 m. Boletta Hjort (†kisteplade nr. 69), ti børn (†kisteplader nr. 15, 16, 17 og 37); to sønner, fire døtre (†kisteplade nr. 82, 92 og 93) og moderen begræder tabet af faderen, d. 4. april 1757. Dansk indskrift. 1850 blev kisten udtaget af kapelbegravelse nr. 16, hvor den havde stået siden 13. april 1757[8]. Se epitafium i kapellet nr. 1. Bobé s. 308.

50) 1757. Johan Friderich Schaffalitzhy de Muchadell, f. i København 28. maj 1757, søn af oberstløjtnant Jacob Friderich Schaffalitzhy de Muchadell, d. 13. juni 1757 (se †kisteplade n pellet[3]. Bobé s. 306.

51) 1758. Friderich Julianus Christian Kraft, f. i Sorø 8. dec. 1753, d. i København 29. jan. 1758 ved »inoculation«, følgende gravvers: »Her al Fortroelighed til andre — store Konst, for at beholde Dig i Live — blev omsonst; for min Forsigtighed jeg fik et — Hiertestöd som jeg desværre vist vil føle til min Død« signeret P. Kraft (†kisteplade nr. 64). Kisteplade af tin med dansk indskrift. Gravsat i kirkens grav i koret[3].

52) 1758. Heinrich Bernhard Sch. de Muchadell, f. 28. maj 1757, d. 26. aug. 1758 kl. 2 om morgenen (se †kisteplade nr. 50). Tysk indskrift med følgende gravvers: »Ich bin vergnügt in Jesu Armen / An seiner treuen, lieben Brust / Ich kann mein kaltes Herz erwarmen / Ich achte keines Menschen Lust / Ich habe nun die Welt besiegt / Und bin volkommen vergnügt«. 1847 blev kisten udtaget af begravelse nr. 3 i kapellet[8]. Bobé s. 306.

53) 1758. Krigsråd Tops søn Peter Terkel, tre uger gl. (forældre se †kisteplade nr. 78 og kisteplade nr. 66, søskende se †kisteplade nr. 47, 63 og 71). Indskriftens ordlyd er ikke overleveret. 1850 blev kisten udtaget af kapelbegravelse nr. 29, hvor den havde stået fra 26. sept. 1758[8].

54) 1759. Engelke Falbe f. Mouritzen, f. 16. april 1719, en kærlig ægtemage af Christian Ludowig Falbe (†kisteplade nr. 57), kammerråd og zahlkasserer, »som nu er inderlig bedrøvet over den kiereste Deel ham ved Døden er berøvet,« i næsten 20 års ægteskab seks sønner og en datter, fire sønner efterlever hende, d. 9. jan. 1759. Kisteplade af tin med dansk indskrift. Gravsat i koret[3].

55) 1759. Justitsråd Herslebs datter Boletta Laurentia Sara, ¾ år gl., (se †kisteplade nr. 93). Indskriftens ordlyd er ikke overleveret. 1850 blev kisten udtaget af kapelbegravelse nr. 16, hvor den havde stået fra 25. feb. 1759[8].

56) 1759. Reinhart Iselin, f. 16. feb. 1757, d. 8. okt. 1759 (se †kisteplade nr. 44). Tysk indskrift. 1847 blev kisten udtaget af begravelse nr. 3 i kapellet[8]. Bobé s. 306.

57) 1760. Christian Ludowig Falbe, kammerråd og zahlkasserer, f. 22. aug. 1699, fik sit embede 1753, i næsten 20 års ægteskab med Engelke Mouritzen (†kisteplade 54) seks sønner og en datter, efterleves af fire sønner, d. 6. april 1760. Kisteplade af tin med dansk indskrift. Gravsat i koret[3].

58) 1760. Gertrud Cathrine Graah, f. 3. sept. 1698, datter af Jacob Sørensen Graah d. 15. april 1705 og Inger Windekilde, g. 19. april 1719 m. sal. Gregorius Nielsen (†kisteplade nr. 29), en datter, der døde seks uger efter fødslen, en søn Jacob Gregorius Graah (†kisteplade nr. 95) f. 16. maj 1721, d. 13. april 1760. Dansk indskrift. 1847 blev kisten udtaget af begravelse nr. 5 i kapellet[8]. Bobé s. 307.

59) 1761. Johan Georg v. Röder, af den højædle og velbårne Röderske Familie, f. i København 21. sept. 1756, d. i Assens i Fyn 4. marts 1761 (se †kisteplader nr. 41 og 60). Dansk indskrift. 1847 blev kisten udtaget af begravelse nr. 14 i kapellet[8]. Bobé s. 308.

60) 1761. En søn af den nu salige Fr. v. Röder, løjtnant ved Det Bornholmske Regiment, d. 12. marts 1761 otte år gl. (se †kisteplader nr. 41 og 59). Dansk indskrift. 1847 blev kisten udtaget af begravelse nr. 14 i kapellet[8]. Bobé s. 308.

61) 1762. Knud Gregorius de Klaumann, justitsråd og forhen assessor i Højesteret, f. 2. okt. 1711, g. 27. okt. 1741 m. Ulriche Sophie Klaumann f. Mauritzen, syv sønner og fem døtre (se †kisteplade nr. 62 og 70), fire sønner (se †kisteplade nr. 38) og en datter (†kisteplade nr. 62) er døde, d. 23. dec. 1762. Dansk indskrift. 1847 blev kisten udtaget af begravelse nr. 14 i kapellet[8]. Bobé s. 308.

62) 1762. Mariane Margrethe de Klaumann, f. 23. okt. 1748, datter af afdøde justitsråd Kn[ud] Gr[egorius] de Kl[aumann] (†kisteplade nr. 61) og fru Ulr[iche] Sop[hie] Mauritzen, d. 30. dec. 1762. Dansk indskrift. 1847 blev kisten udtaget af begravelse nr. 14 i kapellet[8]. Bobé s. 308.

63) 1763. Krigsråd Tops datter Engelique Charlotte, et år gl., (forældre se †kisteplade nr. 78 og kisteplade nr. 66, søskende se †kisteplade nr. 47, 53 og 71). Indskriftens ordlyd er ikke overleveret. 1850 blev kisten udtaget af kapelbegravelse nr. 29, hvor den havde stået fra 5. feb. 1763[8].

64) 1764. Peder Kraft, herre til Kattrup, virkelig justitsråd, landsdommer i Sjælland og Møen, kancellisekretær, f. 10. aug. 1712, g. 1748 med den nu dybtsørgende enke Bergitte f. Borthuus, tre sønner og en datter, en søn (†kisteplade nr. 51) er død, d. 30. jan. 1764. Kisteplade af tin med dansk indskrift. Gravsat i kirkens grav i koret[3].

65) 1765. Gabriel Hjelmand, f. 3. sept. 1692, søn af Lars Hjelmand, købmand i Stavanger, og Margrete Nagel, g. 22. maj [1726] m. Johanne Schuurmann (†kisteplade nr. 66), 25. maj 1731 rådmand i København, 2. dec. 1746 justitsråd, 28. juni 1754 borgmester, 31. marts 1755 virkelig justitsråd, d. 24. dec. 1765. Dansk indskrift. 1847 blev kisten udtaget af begravelse nr. 7 i kapellet[8]. Bobé s. 307.

66) 1766. Johanne Hjelmand f. Schuurmann, f. 17. feb. 1709, datter af Corfitz Schuurmann, provst til Holmens menighed, og Johanne Fisker, g. 22. maj 1726 m. Gabriel Hjelmand, justitsråd og borgmester i København, (†kisteplade nr. 65) en søn, Corfitz Schuurmann, som kun kort så dette lys, d. 5. jan. 1766. Dansk indskrift. 1847 blev kisten udtaget af begravelse nr. 7 i kapellet[8]. Bobé s. 307.

67) 1766. Just Frederich Classen, f. 3. aug. 1766, søn af gehejmekonferensråd Peter Hersleb Classen (kisteplade nr. 159) og Justine Fabritius (kisteplade nr. 148), d. 28. aug. 1766. Dansk indskrift. 1874 blev kisten udtaget af begravelse nr. 20 i kapellet[8].

68) 1766. Hans Hagerup Falbe, f. 26. feb. 1766, d. 11. nov. samme år. Kisteplade af tin med dansk indskrift. Gravsat i koret[3].

69) 1767. Bolette Hjort, f. 12. april 1690, datter af Hans Hjort, sognepræst i Steenstrup i Fyen, og Helene Boesen, opfødt fra sit femte år og antaget i datters sted af sin morfader dr. Peter Jespersen (†kisteplade nr. 13), kgl. konfessionarius og øverste hofprædikant, g. 25. okt. 1719 m. magister Peter Hersleb, biskop over Sjællands stift (†kisteplade nr. 49), gift i 37 år og seks måneder, 10 børn (se †kisteplader nr. 82, 92 og 93), hvoraf seks er døde (se †kisteplader nr. 15, 16, 17 og 37), d. 16. maj 1767. Dansk indskrift. 1850 blev kisten udtaget af kapelbegravelse nr. 16, hvor den havde henstået fra 25. maj 1767[8]. Bobé s. 308. Se epitafium i kapellet nr. 1.

70) 1767. Sophie Amalie de Klaumann, f. 18. april 1756, datter af justitsråd Kn[ud] Greg[orius] de Klaumann (†kisteplade nr. 61) og Ulriche Sophie Mauritzen, d. 24. okt. 1767. Dansk indskrift. 1847 blev kisten udtaget af begravelse nr. 14 i kapellet[8]. Bobé s. 308.

71) 1769. Frederik Wilhelm Top, 1 ½ år gl., (forældre se †kisteplade nr. 78 og kisteplade nr. 66, søskende se †kisteplader nr. 47, 53 og 63). Indskriftens ordlyd er ikke overleveret. 1850 blev kisten udtaget af kapelbegravelse nr. 29, hvor den havde stået fra 21. juli 1769[8].

72) 1770. Søren Jensen Kramer, borger og garver i København, f. 23. jan. 1707. g. 3. juli 1733 m. hans nu efterlevende enke Gjertrud født Aashow (†kisteplade nr. 98), 13 børn (se †kisteplade nr. 100), hvoraf to sønner og fire døtre er døde, d. 8. marts 1770. Dansk indskrift. 1847 er kisten udtaget af nr. 13 i kapellet[8]. Bobé s. 307.

73) 1770. Conradine Rostgaard, f. Revenfeldt, konferensrådinde, f. 9. juli 1687, g. 1. marts 1703 m. Friderich Rostgaard, konferensråd og oversekretær i Danske Kancelli, d. 26. april 1745, i 42 års ægteskab en søn og seks døtre, som nu alle er døde, den sal. frues efterladte børnebørn og svigerbørn sørger, d. 22. okt. 1770. Kisteplade af tin med dansk indskrift. Gravsat i koret[3]. Se gravsten nr. 9.

74) 1773. Elisabeth Holst, f. 10. juli 1740, ældste datter af kommandørkaptajn Joh. Christopher Holst og Dorothea Hansen, g. 3. dec. 1766 m. etatsråd Peder Hoppe (†kisteplade nr. 81), en datter og tre sønner (se kisteplade nr. 161 a), d. 6. feb. 1773 om morgenen kl. 3 ½. Kisteplade af tin med dansk indskrift. Gravsat i koret[3]. Se epitafium i kirken nr. 16.

75) 1775. Frederich Aashov, f. 13. dec. 1774, søn af Urban Bruun Aashov, kgl. livmedicus, og Anna Marie Kalle, d. 5. sept. 1775 (se †kisteplader nr. 79 og 84). Dansk indskrift. 1847 blev kisten udtaget af begravelse nr. 13 i kapellet[8]. Bobé s. 308.

76) 1776. Maria Arff, f. Lemvig, kommandørinde, f. 22. maj 1702, gift 28. aug. 1751 (se kisteplade nr. 49), død 7. feb. 1776. Kisteplade af form som et dokument[9] med dansk indskrift. 1872 blev kisten udtaget af begravelse nr. 9 i kapellet[8]. Opført hos Bobé som nr. 7 blandt de bevarede plader, men er nu forsvundet.

77) 1776. Friderich Hoppe, generaladiniralløjtnant, Ridder af Dannebrog, f. 1. aug. 1690, eneste søn af viceadmiral Iwer Hoppe og Margaretha Elizabeth Bøye, d. 26. okt. 1776, (se †kisteplade nr. 81 og kisteplade nr. 93 a). Kisteplade af tin med dansk indskrift. Gravsat i koret[3].

78) 1776. Hans Petter Top, virkelig etatsråd, deputeret i Admiralitetskommissariatskollegiet, bogholder ved Søetaten, f. 24. juni 1720, g. m. Marie Dorthea Brygman (kisteplade nr. 66), d. 1. dec. 1768, to sønner og to døtre efterlevede hende, af hvilke den ene søn døde kort efter hende (se †kisteplade nr. 71), (se †kisteplader nr. 47, 53 og 63), g. anden gang m. Mette Kirstine Dahldorf f. Dinesen (†kisteplade nr. 101), nu enke, der med to sønner og to døtre beklager tabet af faderen, d. 19. nov. 1776. Dansk indskrift. 1850 blev kisten udtaget af kapelbegravelse nr. 29, hvor den havde stået fra 26. nov. 1776[8]. Bobé s. 310.

79) 1777. Barnet Julianne Marie Aashov, f. 24. juli 1777, d. 27. juli 1777. (Se †kisteplader nr. 75 og 84). Dansk indskrift. 1847 blev kisten udtaget af begravelse nr. 13 i kapellet[8]. Bobé s. 308.

80) 1777. »Forskende Læser, som med Gysen betragter disse Støvets sidste højtidelige Tabernakler, gjæt dig til af disse matte Penseldrag, hvad Grumhed Forskrækkelsens Konge udøvede, da den berøvede Verden en« Mecthele Dorothea Carl, f. 25. feb. 1740, datter af kommandørkaptajn Carl, g. m. premiermajor Carl Ludvig Ahrenfeldt, som mistede hende alt for tidligt i første barselsseng 21. — 1777, efter syv års, fem mdr.'s og ni dg.'s ægteskab. Dansk indskrift. 1847 blev kisten udtaget af begravelse nr. 14 i kapellet[8]. Bobé s. 308.

81) 1778. Peder Hoppe, konferensråd og assessor i Højesteret, f. 22. jan. 1727, søn af generaladiniralløjtnant Friderich Hoppe (†kisteplade nr. 77) og Else Marie Lemvig, g. 3. dec. 1766 m. Elisabeth Holst (†kisteplade nr. 74), fire børn, hvoraf tre umyndige moderløse, to sønner (se kisteplade nr. 161 a) og en datter nu begræder tabet af en fader, d. 21. feb. 1778. (Se kisteplade nr. 93 a). Kisteplade af tin med dansk indskrift. Gravsat i koret[3]. Se epitafium i kirken nr. 16.

82) 1778. Petronella Helene Graah, f. 18. juli 1724, datter af biskop Peter Hersleb (†kisteplade nr. 49) og Bolette Hjort (†kisteplade nr. 69), g. 26. juni 1744 m. Andreas Graah (†kisteplade nr. 86), fire børn (se †kisteplade nr. 42) og et barnebarn, d. 4. april 1778. Dansk indskrift. 1847 blev kisten udtaget af begravelse nr. 5 i kapellet[8]. Bobé s. 306.

83) 1779. Anne Margrethe Holst, f. 9. nov. 1697, g. 19. juli 1713 m. hofkantor Jens Ibsen (kisteplade nr. 47), d. 27. jan. 1779. Kisteplade af form som et dokument med dansk indskrift[9]. Hos Bobé opført som nr. 67 blandt de bevarede plader, men er nu forsvundet. Se epitafium i kapellet nr. 6.

84) 1779. Barnet Frederich Aashow, f. 21. nov. 1778, d. 12. marts 1779 (se †kisteplader nr. 75 og 79). Dansk indskrift. 1847 blev kisten udtaget af begravelse nr. 13 i kapellet[8]. Bobé s. 308.

85) 1779. Ellen Kirstine Thune, frøken, d. 98 år gl. 9. juli 1779. Dansk indskrift. Gravsat i Morten Mikkelsens grav i koret[3].

86) 1780. Andreas Graah, konferensråd, f. 5. sept. 1701, g. første gang m. Marie Franck (†kisteplade nr. 27), g. anden gang m. Petronelle Helene Hersleb (†kisteplade nr. 82), savnes af en søn, to døtre og en datterdatter, d. 5. marts 1780. Dansk indskrift. 1847 blev kisten udtaget af begravelse nr. 5 i kapellet[8]. Bobé s. 306.

87) 1783. Hans Christian Seehus Hilmand, f. i Stavanger 27. nov. 1738, søn af købmand Lauritz Hilmand og Ide Christine Suhms (?), der begge er døde, 23. feb. 1768 fuldmægtig, revisor og renteskriver for Det Islandske, Finmarkske, Færøiske og Grønlandske, men til sidst for Det Jyske og Fynske Konsumtions-Kontor, 30. dec. 1774 virkelig kammerråd, g. i 15 år m. den nu efterladte enke Johanne Baag, d. 22 m— 1783. Dansk indskrift. 1847 blev kisten udtaget af begravelse nr. 7 i kapellet[8]. Bobé s. 307.

88) 1784. Anna Karina Black, f. 6. maj 1772, d. 3. april 1784 (se kisteplader nr. 101 og 103). Dansk indskrift på kisteplade af form som skriftrulle[9]. 1872 blev kisten udtaget af begravelse nr. 9 i kapellet[8]. Hos Bobé opført blandt de bevarede plader nr. 18, men den er nu forsvundet.

89) 1784. Charlotte Amalie Claumann, d. 14. juni 1784 15 år gl.. Dansk indskrift. Kisten blev 1847 udtaget af begravelse nr. 3 i kapellet[8]. Bobé s. 306.

90) 1785. Peder Hersleb, kancellisekretær og advokat i Højesteret, f. 7. sept. 1756, sønnesøn af Sjællands biskop (†kisteplade nr. 49), søn af Hans Christopher Hersleb (†kisteplade nr. 93), konferensråd og borgmester i København, og Katrine Magdalene Hersleb født Munck (†kisteplade nr. 103), g. m. Lovise Henriette Beck, tre døtre, d. 25. nov. 1785. Dansk indskrift. 1850 blev kisten udtaget af kapelbegravelse nr. 16, hvor den havde stået fra 28. feb. 1788[8]. Bobé s. 309.

91) 1786. Poul Boson, assessor i Højesteret, f. i Viborg 20. jan. 1701, g. 30. nov. 1728 m. Anna Magdalena Buckholdt (†kisteplade nr. 24) til hendes død 15. nov. 1738, d. 10. sept. 1786. Dansk indskrift. 1850 blev kisten udtaget af kapelbegravelse nr. 16, hvor den havde stået fra 23. sept. 1786[8]. Bobé s. 309.

92) 1786. Ane Charlotte Magdalene Hersleb, f. 14. juli 1725, datter af biskop Peter Hersleb (†kisteplade nr. 49) og Bolette Hjort (†kisteplade nr. 69), d. 3. nov. 1786. Dansk indskrift. 1850 blev kisten udtaget af kapelbegravelse nr. 16, hvor den havde stået fra 11. nov. 1786[8]. Bobé s. 309.

93) 1788. Hans Christopher Hersleb, konferensråd og borgmester i København, f. 11. juni 1722, søn af biskop Peter Hersleb (†kisteplade nr. 49) og Bolette Hjort (†kisteplade nr. 69), g. i 33 år m. Catharina Magdalene Munch (†kisteplade nr. 103), d. 22. feb. 1788, (se †kisteplader nr. 55 og 90). Dansk indskrift. 1850 blev kisten udtaget af begravelse nr. 16 i kapellet[8], hvor den havde stået fra 29. feb. 1788. Bobé s. 309.

94) 1788. Charlotte Amalie Scheel, f. 10. marts 1737, datter af konferensråd Constantin Charisius og Kirstine baronesse Gyldencrone, g. 4. aug. 1758 m. gehejmeråd Andreas Scheel, herre til stamhuset Birkelse, amtmand over Dronningborg og Silkeborg amter, d. uden arvinger 11. nov. 1778; hun døde efter mange års svaghed 26. juni 1788. Dansk indskrift. Gravsat i koret[3].

95) 1790. Jacob Greg. Graah, generalkrigskommissær, direktør for Søkvæsthuset i mere end ¼ seculum, efterlader enken fru A. E. Graah født Fabritius, d. 29. maj 1790. (Forældre se †kisteplader nr. 29 og 58). Dansk indskrift. 1847 blev kisten udtaget af begravelse nr. 5 i kapellet[8].

96) 1791. Hans Westergaard, justitsråd, som i en alder af 72 år forlod denne verden 28. aug. 1791, g. i 23 år m. Catharina Thygesen (†kisteplade nr. 99), tre sønner, hvoraf kun den yngste lever. Kisteplade af tin med dansk indskrift. Gravsat i krydset[3].

97) 1795. Marie Petronelle Lütken, f. 21. feb. 1794, d. 2. okt. 1795. Kisteplade af tin med dansk indskrift. Gravsat under stolene i Kaptajnsgangens østside[3].

98) 1796. Gjertrud Cathrine Aashov, enke efter grosserer Søren Jensen Kramer (†kisteplade nr. 72), f. 20. april 1711, d. 25. feb. 1796. (Se †kisteplade nr. 100). Dansk indskrift. 1847 blev kisten udtaget af begravelse nr. 13 i kapellet[8]. Bobé s. 307.

99) 1799. Catharina Westergaard, f. Thygesen, justitsrådinde, f. 5. okt. 1742, g. 1768 m. justitsråd Hans Westergaard (†kisteplade nr. 96), tre børn, kun den yngste søn lever, d. 10. dec. 1799. Kisteplade af tin med dansk indskrift. Gravsat i krydset[3].

100) 1800. Mariane Cramer, f. 24. dec. 1748, datter af grosserer S. J. Cramer (†kisteplade nr. 72) og Gjertrude Cathrine Aashow (†kisteplade nr. 98), d. 7. jan. 1800. Dansk indskrift. 1847 blev kisten udtaget af begravelse nr. 13 i kapellet[8].

101) 1801. Mette Cathrine Top, f. Dinesen, (se †kisteplade nr. 78), d. 25. dec. 1801. Dansk indskrift. 1850 blev kisten udtaget af kapelbegravelse nr. 29, hvor den havde henstået fra 31. dec. 1801[8]. Bobé s. 310.

102) 1804. Sara Catharina Kiær, enke efter kammerfourer Reutzer (kisteplade nr. 97),

f. 11. nov. 1728, d. 8. jan. 1804. Dansk indskrift. 1850 blev kisten udtaget af kapelbegravelse nr. 29, hvor den havde stået fra 14. jan. 1804[8]. Bobé s. 310.

103) 1804. Cathrine Magdalene Hersleb, konferensrådinde, (se †kisteplade nr. 93). Indskriftens ordlyd er ikke overleveret. 1850 blev kisten udtaget af kapelbegravelse nr. 16, hvor den havde stået fra 5. maj 1804[8].

104) 1821. Andreas Gede, kasserer, f. i Laurvig i Norge 6. juni 1757, d. i København 12. aug. 1821. Oval kisteplade med dansk indskrift. Kisten stod 1847 i kirkens ligkammer kapellet nr. 35[8]. Hos Bobé opført blandt de bevarede plader som nr. 45 a, men pladen er nu forsvundet[9].

105) 1826. Anna Dorothea Reiersen, f. 1745, g. 24. — 17 — m. justitsråd Bastian Hammond (kisteplade nr. 144), postmester, fire døtre, ti børnebørn, en søn er død, d. 2. feb. 1826. Kisteplade af form som en skriftrulle med dansk indskrift[9]. Pladen blev i 1872 udtaget af kapelbegravelse nr. 10 som en løs blikplade formedelst rust næsten ulæselig[8]. Hos Bobé opført blandt de bevarede plader nr. 50, men den er nu forsvundet.

106) 1826. I 1874 blev af kapelbegravelse nr. 21 udtaget en rusten blikplade uden synlig inskription, den antages at være over: etatsråd, kontorchef Jacob Bang, d. 31. okt. 1826 64 år gammel (se kisteplader nr. 137, 140 og 158)[8].

MINDETAVLER

1) I kirken:

På korets nordvæg hænger to mindetavler for omkomne søfolk under de to verdenskrige.

Ved opgangen til prædikestolen er opsat en mindetavle for provst H. M. Fenger, d. 1930.

I Urtegårdsgangen er i 1950 indrettet et mindekapel efter tegning af Arne Nystrøm over frivillige, der faldt i allieret tjeneste 1940—45.

2) I kapellet:

På kapellets vestvæg en mindetavle over provst Balthasar Münter, dr. theol., f. 14. feb. 1794, d. 1867 26. feb., sat som taknemligt minde om kirkelig virken i 44 år i Holmens menighed. Egekrans af sølv indsat i træramme i nyrenæssance, indskrift med påsatte sølvversaler.

På østmuren over krypt nr. 8 en mindetavle over Carl Hammerich, d. 21. marts 1945.

På østmuren over krypt nr. 2 opsattes 1948 en mindetavle over flådens faldne under Anden Verdenskrig.

KIRKEGÅRDSMONUMENTER

1) 1878 21. okt. rejstes på korurtegården en statue af Tordenskjold, udført af H. W. Bissen, skænket til Københavns kommune af grosserer R. Puggaard.

2) 1903 12. maj afsløredes på kirkegården et monument for biskop B. J. Fog, d. 1896, med en broncebuste udført af Aug. V. Saabye.

3) 1948 11. dec. indviedes på kirkegården et mindesmærke over søfolk faldne i Anden Verdenskrig, efter tegning af Viggo Sten Møller med vers af Kaj Munk.

KILDER OG HENVISNINGER

Forkortelser

Kbh. Dipl. = Københavns Diplomatarium, udgivet af O. Nielsen 1872 ff.
RA = Rigsarkivet.
LA = Landsarkivet for Sjælland.
RR = Rentemestrenes regnskaber, i Rigsarkivet.
KB = Kancelliets Brevbøger.
HMK = Historiske Meddelelser om København.
Reg. I—IV = Registrant osv., hentydende til Landsarkivets registrant over Bremerholms kirkes arkiv.

Hovedmassen af Holmens kirkes arkiv findes nu i Landsarkivet for Sjælland (LA) og er her indregistreret i seks hovedgrupper, hvoraf de fire første fortrinsvis er anvendt: Reg. I, arkivet vedkommende; II, patronatet; III, kirkeværgerne; og IV, klokkerembedet. Ved Københavns brand 1795 synes værdifulde arkivalier at være gået tabt vedrørende Holmens kirke, særlig savnes provstearkivet og de fleste ældre regnskaber, hvoraf en meget væsentlig part endnu var i behold 1754 (Reg. I, registratur 1623—1754, nr. 11). Kirkens brevsager opbevaredes i en særlig bygning på kirkegården; den var opført o. 1740 (ovenfor s. 12) og synes at være brændt eller dog ødelagt 1795. På Landsarkivet opbevares desuden Holmens kirkebøger, de ældste i hele hovedstaden, hvori findes enkelte værdifulde oplysninger om kirkens ældre historie (Bobé s. 38). Det må beklages, at en særlig vigtig gammel kilde, som Bobé synes at have kendt og benyttet, »Registerbog contre Holmens Kirke 1664«, nu ikke mere har kunnet opspores.

Litteratur. Den trykte, almindelige litteratur, omtalt i bd. I s. 220, 445, 614 og 719, er også anvendt her. Af den specielle litteratur om Holmens kirke nævnes i første række: Louis Bobé, Bremerholms Kirke (1920), som er det uomgængelige hovedværk om dette emne. Endvidere nævnes Fr. Thaarup, Holmens Kirke (1829). Udover disse to værker henvises til litteraturlisten i »Københavns Bibliografi« I (1957), s. 178.

Holmens kirke, s. 3—7. [1] Jfr. ovenfor bd. I, s. 462. — Lind, Kong Kristian den Fjerde og hans Mænd paa Bremerholm (1889), s. 400. [2] Bobé, Bremerholms Kirke (1920), s. 9 og 47. [3] Kbh. Dipl. V, s. 28 (7. dec. 1617); II, s. 744 f. (12. okt. 1623); III, s. 110 (19. maj 1632); s. 313 f. (14. april 1649). [4] Bd. I, s. 459. — (LA) Reg. IV, klokkeren Ole Bangs afskrifter under 7. maj 1660. Smst. under 21. nov. 1760 findes en fuldstændig redegørelse for sognets udstrækning i ældre tid. [5] Reg. IV, klokkeren Ole Bang etc., s. 353 ff., nr. 91. [6] Kgl. res. af 27. maj 1878; Bobé, s. 22. [7] Bobé, s. 133. [8] Bobé, s. 215. [9] Bobé, s. 22 f. [10] Kbh. Dipl. III, s. 269, 22. nov. 1646. [11] Kbh. Dipl. VII, s. 143, 153, 192—95, 337 f. — Thaarup, Holmens Kirke (1829), s. 7. [12] Personalhist. Tdskr. 6. R. I, s. 4 ff. — Jfr. Kbh. Dipl. V, s. 707 f. — Reg. I, registratur 1623—1754, nr. 19, under 7. april 1665; nr. 37, under 23. feb. 1697; smst. Indkomne breve 1742 litra B, under 27. april 1742. [13] Reg. III, værgens kopibog 1694—1713, fol. 4 b, 20. aug. 1692; Reg. I, arkivdesignationer 1699—1851, fol. 4 b (26. aug. 1692); Reg. III, kopibog 1694—1713, fol. 85 ff. og 87 f., (maj—juni 1705); Reg. II, patronats kopibog 1704—17, fol. 57 a (11. juni 1705). Jfr. værgens historiske oversigt over gaver til kirken i kopibog 1755—78, fol. 11 b, under 27. aug. 1758. [14] Kbh. Dipl. VIII, s. 122 f., 30. maj 1710; s. 132, 3. nov. 1710; s. 143, 12. jan. 1711. [15] Reg. II, patronats kopibog, s. 172 f. (11. maj 1743) og 189 (25. sept. 1745); Reg. III, 2. værges kopibog 1759—78, s. 90 f. (6. sept. 1761), s. 553 f. (juli 1777); 2. værges kopibog 1779—1803, s. 53 f. (aug.—nov. 1787), s. 58 ff. (feb.—marts 1788) og s. 113 f. (2. feb. 1790). [16] Chr. Elling, Holmens Bygningshistorie (1933), s. 61. [17] Martin Due, Carl Marcus Tuscher (1916), s. 71 f. — Carl Bruun,

Kjøbenhavn III, s. 11. — Chr. Elling, Holmens Bygningshistorie, s. 85 og 177. [18] Reg. III, 1. værges kopibog 1778—98, s. 385, 5. feb. 1794. [19] Samme kopibog, s. 457, 31. juli 1795. [20] Reg. III, 2. værges kopibog 1759—78, s. 342 ff., 15. maj 1771.

Kirkegården, s. 8—19. [1] H. G. Garde, Den dansk-norske Sømagts Historie 1535—1700 (1861), s. 45. [2] H. U. Ramsing, Københavns Historie og Topografi i Middelalderen (1940) I, s. 37, pl. 33. [3] Viggo Sten Møller i »Architekten« 1924, s. 5 ff.; samme i »Holmens Bygningshistorie« (1932), s. 138 ff. [4] G. F. Lassen, Documenter og Actstykker til Kiøbenhavns Befæstnings Historie (1855), s. 25 f., 113—124. [5] Lind, Kristian den Fjerde og hans Mænd paa Bremerholm (1889), s. 332 f. [6] Lind, anf. v., s. 324. — O. Nielsen, Kjøbenhavn IV (1885), s. 95 f. — Fra Arkiv og Museum (1905—08) III, s. 183 f. — Louis Bobé, Bremerholms Kirke (1920), s. 9. [7] Et Vendepunkt i Københavns Historie (1959), s. 88 ff. — V. Lorenzen, Christian IV's Byanlæg (1937), s. 103 f. [8] H. U. Ramsing, Københavns Ejendomme 1377—1728 I (1943), Øster Kvarter, s. 160, 165. — A. D. Jørgensen, Historiske Afhandlinger IV (1899), s. 290. [9] Christian IV.s Skrivekalendere, i Danske Samlinger 2. R. III, s. 391. [10] »Guldhuset« på nuv. Teknisk Højskoles grund, se Geddes kort 1757 (ed. 1940): St. Annæ vester kvarter, matr. nr. 449. [11] Kbh. Dipl. V, s. 741. [12] Kbh. Dipl. III, s. 269, 274. [13] Patronatskopibog 1704—17, 9. jan. 1704, fol. 2 b. [14] Kbh. Dipl. V, 542, 580 f., 586. [15] Patronatskopibog 1704—17, 14. marts 1714, fol. 107 b. — Reg. III, kopibog 1712—56, 17. juni 1723, fol. 54 b. [16] Reg. I, registratur 1623—1754, aflagte rgsk. nr. 11. [17] Reg. III, 2. værges kopibog 1759—1778, 18. og 22. juni 1763, s. 122 f. [18] Anf. kopibog 1759—78, 14. sept. 1770, s. 309. [19] Reg. III, 1. værges kopibog 1778—98, 22. jan. 1784, s. 124; 13. juni 1795, s. 438; 23. juni 1795, s. 440; 8. juli 1795, s. 446. [20] Reg. III, 1. værges kopibog 1778—98, 30. juli 1795, s. 464; 31. juli 1795, s. 465. — 2. værges kopibog 1779—1803, 22. maj 1802, s. 398; 30. aug. 1802, s. 405; 4. jan. 1803, s. 411 f. — 2. værges kopibog 1803—11, 18. jan. 1806, fol. 154 b. [21] Afbildet i »Før og Nu« II (1916), s. 287. — *Hækken* ud til vandet nævnes: Reg. III, 2. værges kopibog 1759—1778, 20. maj 1776, s. 527. — Inventarierne, der omhyggelig redegør for kirkegården og dens hegnsmure, nævner aldrig nogen mur ud mod den gamle voldgrav. [22] Reg. I, arkivdesignation 1699 ff., 24. jan. 1696, fol. 15 b. — Reg. III, 1. værges kopibog 1778—98, 4. april 1796, s. 547. [23] Kbh. Dipl. III, s. 507 f., 594; VI, s. 657 f. [24] Reg. III, kopibog 1694—1713, 24. jan. 1696, fol. 16 b; 21. okt. 1697, fol. 29 a; 15. dec. 1697, fol. 33 b; 11. marts 1698, fol. 38 a. [25] Tegningen til hegnsmuren var udført af »stadens bygmester«, altså J. C. Ernst: Reg. III, kopibog 1694—1713, 12. dec. 1699, fol. 53 b — 54 a. [26] Reg. III, kopibog 1694—1713, aug. 1699, fol. 52 a; jfr. Reg. I, registratur 1623—1754, læg 2 nr. 10 litra Y. [27] Reg. I, registratur 1623—1754 nr. 43. [28] Reg. III, kopibog 1694—1713, 5. juli 1701, fol. 58 b; 30. sept. 1701, fol. 59 a. [29] Kopibog 1694—1713, 1. okt. 1701, fol. 60 a. — Mulig har de sagkyndiges syn medført ændringer; værgen anfører i nævnte kopibog under 10. marts 1702, fol. 61 b, en udtalelse af patronen: muren med portalen er nu omsider færdig, et nyt syn påkræves. [30] Kopibog 1694—1713, 15. maj 1703, fol. 175 a. — Reg. I, registratur 1623—1754, læg 2 nr. 10 litra KK (patronens ordre om nedbrydelse af muren ved korets urtegård, dateret 15. maj 1703). [31] Reg. I, registratur 1623—1754, læg 2 nr. 9 litra C. [32] Reg. III, kopibog 1694—1713, 12. sept. 1704, fol. 88 a; nov. 1704, fol. 79 b. — Reg. IV, Ole Bangs afskrifter 1617—1779, 9. aug. 1705, s. 191. — Da de første planer fremkom om at lade kirkegårdens hegnsmur flugte med Generalkommissariatets façade, skrev værgen til kongen 13. juli 1711, at muren skulle forlænges til det yderste hjørne af Kommissariatsbygn., og at »Jernporten« skulle forflyttes hertil (kopibog 1694 etc., fol. 146 b); jfr. 1. værges kopibog 1755—78, 8. maj 1758, fol. 38 ff.). [33] 1. værges kopibog 1755—78, 14. juni 1759, fol. 88 a; 28. juni 1759, fol. 89 a. [34] Vilh. Lorenzen i »Den danske Centraladministration« (1921), s. 23—27. — Fr. Weilbach, Dansk Bygningskunst i 18. Aarh. (1930), s. 56 f. — Chr. Elling, Hol-

mens Bygningshistorie (1932), s. 32 f. [35] Reg. II, patronatskopibog 1704—17, 12. juni 1714, fol. 115 ab. — Om den »forflyttede« mur se endv. Kbh. Dipl. VIII, s. 319; reg. I, registratur 1623—1754, 30. april 1714, nr. 65; reg. III, kopibog 1712—56, 3. sept. 1716, fol 19 a. [36] Reg. III, 1. værges kopibog 1755—78, 8. maj 1758 (Banner Mathiesens synsforretning), fol. 38 f. [37] Kopibog 1755 etc., 19. dec. 1759, fol 107 a. — Reg. III, b. Inventarium 1759, s. 2 (tilføjet note 1760: »forfærdiget to jernporte«); kopibog 1755 etc., 18. juni 1760, fol. 140 ff. [38] Illustreret Tidende 1872—73, s. 454. [39] Reg. III, Inventarium 1759, s. 7. [40] Reg. III, 2. værges kopibog 1759—78, 20. maj 1776, s. 527.

[41] Lysthusene nævnet Inventarium 1759, s. 7, og atter Inv. 1797, s. 8, men denne gang som »aldeles forfaldne«. — Mulig var stensøjlerne med kuglerne først opsat 1759, jfr. 1. værges kopibog 1755—78, fol. 40 b og 42 a. Stakitporten fornyedes ved denne lejlighed med to poster efter »Dorica Col(u)m(n)e«. [42] Reg. III, kopibog 1712—56, 19. aug. 1733, fol. 146 b. [43] Reg. II, patronatskopibog 1704—17, 9. jan. 1704, fol. 2 b. — Reg. III, 2. værges kopibog 1759—78, 20. dec. 1766, s. 172. [44] Ovenn. kopibog 1759 ff., 6. aug. 1771, s. 361. [45] Patronatskopibog 1704 ff., 9. jan. 1704, fol. 2 b. — Reg. III, inventarium 1797, s. 45. — 2. værges kopibog 1803—11, 18. jan. 1806, fol. 154 b. [46] 2. værges kopibog 1803—11, 18. jan. 1806, fol. 154 b. — 1. værges kopibog 1778—98, 24. juli 1795, s. 449 f. [47] 2. værges kopibog 1779—1803, 30. aug. 1802, s. 405. [48] Bobé, Bremerholms Kirke, s. 180—188. — Villads Christensen, Vestre Kirkegaard (1920), s. 56. [49] Matr. nr. 392 købt 1698: Reg. I, registratur 1623—1754, læg 2 nr. 5, skøder; solgt 17. april 1795: 1. værges kopibog 1778—1798, s. 408, 428 ff. — Matr. nr. 397, skødet dat. 23. juni 1739, se Reg. I, registratur 1623—1754, læg 2 nr. 5. — Provsteresidensen matr. nr. 405: Hist. Medd. Kbh. 4. r. I, s. 2; 1. værges kopibog 1778—98, 13. juni 1795, s. 439.

Bygningshistorien. S. 20—70. [1] Bobé, s. 322. [2] Planen i Den danske Vitruvius viser, hvor disse gennembrud skal søges: i Skippergangens nordside under det 2. og 3. vindue fra øst; i Korurtegården (også kaldet Tordenskjoldgården) var et gennembrud i selve hjørnet mellem koret og Kaptajnsgangen, skønt en svækkelse af muren netop på dette sted var betænkelig. Faktisk viser soklen endnu på disse steder spor af gennembrudene. En lign. breche har været brudt i hjørnet mellem Skipper- og Kaptajnsgang, men uden at efterlade sig spor. Derom nærmere s. 103. [3] Spor af gammel sandstensprofil ses dog et par steder i Korurtegården. [4] H. U. Ramsing, Københavns Ejendomme 1377—1728, I (Østre Kvarter) s. 165 f. [5] R R, 8. jan. og 23. feb. 1620, gengivet Bobé, s. 316 f.

[6] Otto Norn, Serlio and Denmark, i Analecta romana instituti danici (1960). [7] Chr. Elling, Holmens Bygningshistorie (1933), s. 61. [8] Bobé, s. 48, 316 f.; R R, 23. jan. og 29. april 1620. [9] Bobé, s. 47. [10] K B 1616—20, s. 290, 7. dec. 1617; Kbh. Dipl. V, s. 28. [11] Gengivet i fyldigt uddrag hos Bobé s. 315—17. Det må dog indskydes, at rentemestrenes regnskaber løber fra 1. maj 1619 til 30. april 1620; da årstallet ikke gengives hos Bobé, skal alle datoer fra 1. maj til 31. dec. henføres til 1619, de andre, fra 1. jan. til 30. april, til 1620; enkelte datoer og sidetal er urigtigt anført hos Bobé, men i de fleste tilfælde er henvisningerne brugbare. [12] Jens Lauritsøn Wolf, Diarium sive calendarium ecclesiasticum, politicum et economicum perpetuum (1648), s. 576. [13] R R 1619—20, fol. 272 a (25. dec. 1619); 276 a (27. marts 1620); 293 b (glarmesterrgsk. 22. jan. 1620); 285 a (skifertækkeren 11. marts 1620). [14] R R 1619—20, fol. 259 b: 7. aug. 1619 får Jacob Wilcker murmester betaling for at skelne og understryge taget på begge sider (Bobé har fejlagtigt 17. aug.). [15] Holmens materialrgsk., citeret hos Bobé, s. 316. [16] Bobé, s. 317 (RR 1619—20, den 11. marts 1620, fol. 285 a). [17] Bobé, s. 316. — De hos Bobé anførte sted citerede udtryk »den *store* kirkedør« og »hængsler til *dørene*« tyder på, at der var mere end een dør. [18] »Dagbladet« 4. jan. 1873. Efter L. Fengers beretning her fandtes bag på frisen udhugget en hulkehl med en halv musling, et bevis på, at stenen var genanvendt. — O. Nielsen, København IV, s. 100; Bobé, s. 52. [19] Et regnskabsbilag fra hovedreparationen 1834 handler mulig om denne portal; Reg. III, diverse kor-

resp., 2. april 1835. Stenhugger Scheller meddeler heri, at han har ophugget »en dør« i kirken og gengiver dimensionerne på indfatningerne, som afgjort ikke passer til den store kirkedør. [20] Kong Christian den Fjerdes egenhændige Breve IV (1882), s. 26. — Korskirkens regnskaber er gengivet hos Bobé, s. 317—21. [21] Bobé, s. 317. [22] Vilh. Lorenzen, Christian IV's Byanlæg (1937), s. 350. [23] Bobé, s. 52 f. Oplysningen stammer fra L. Fengers redegørelse i Dagbladet 4. jan. 1873. [24] BA. Rtk. Afregninger 1647—51, III, 27 b (heri et læg fra 1643). Gengivet hos Bobé, s. 319, men med urigtig henvisning. [25] Reg. III, værgens kopibog 1694—1713, fol. 54, 12. dec. 1699. [26] Reg. III, skødebog 1647—1706, 21. marts 1674; Reg. III, regnskabs- og inventariesager 1694—99, fol. 8 b, 2. dec. 1695. [27] Bobé, s. 51. [28] Nationalmuseets arkiv. Holmens Kirke: Beretning om Hovedistandsættelsen 1834—36, s. 4. [29] Bobé, s. 320. [30] Reg. III, værgens kopibog 1694—1713, fol. 34 b—35, marts 1698. [31] Reg. III, 2. værges kopibog 1759—78, 30. maj 1776, s. 529; 1. værges kopibog 1778—98, s. 346 og 354, 30. marts 1793. [32] Reg. III, værgens kopibog 1694—1713, under 24. jan. 1696, nævner fol. 18 b, at muren 10 år tidligere, 1686, blev udvendig udpudset. [33] Reg. III, værgens kopibog 1712—56, fol. 145 b, 23. juli 1733. [34] Reg. III, værgens kopibog 1755—78, fol. 28 b—30 b, 5. juli 1757. [35] Samme kopibog, fol. 168 b, 7. juni 1763. [36] Nationalmus. arkiv. Holmens Kirke: Hovedreparationen 1834, s. 3. [37] RA. Rtk. Afregninger 1647—51 III. 27 b (gengivet hos Bobé s. 319, men med forkert kildeangivelse). [38] RA. Rtk. Afregninger XIV. 5, 1646—48; Bobé, s. 321. [39] Reg. III, skødeprotokol 1647—1706, fol. 7 b—8 a, 24. april 1692; Reg. III, 2. værges kopibog 1779—1803, s. 55, 8. nov. 1787, og s. 70, 14. okt. 1787. [40] RA Rtk. Afregninger 1638—42, XIV. 7; Bobé, s. 318 f. [41] Reg. II, patronats kopibog 1704—17, fol. 2 b, 9. jan. 1704 (jfr. Reg. III, kopibog 1694—1713, fol. 66 b). [42] Reg. II, patronats kopibog 1736—54, fol. 209 f., 4. feb. 1747. [43] Reg. III, værgens kopibog 1755—78, fol. 169 ab, 8. juni 1763. [44] Reg. III, 2. værges kopibog 1759—78, s. 529, 534, 536 f., henholdsvis 30. maj, 16. juni og 5. aug. 1776; 1. værges kopibog 1755—78, fol. 274 b og 277 b, henh. 31. maj og 19. sept. 1776. [45] Reg. III, 1. værges kopibog 1778—98, fol. 31 a. 2. maj 1779; fol. 35 a, 8. juli 1780. — En ny, ikke nærmere klarlagt reparation af gipsloftet i koret omtales 1799; Reg. III, korrespondance 1784—1801, den 20. aug. 1799. [46] Reg. III, indk. korresp. 1802—12, 26. okt. 1807; 2. værges kopibog 1811—32, s. 467 f., 30. maj 1812. [47] Reg. III, skødebog 1647—1706, fol. 24 a, 30. juli 1679; sondringen mellem den hvælvede krypt nr. 4 og den bræddedækkede grav nr. 5 fremgår af restaureringsberetn. 1834 (NM arkiv), s. 8. [48] Reg. III, 1. værges kopibog 1820—32, s. 145 f., 14. maj 1830. [49] Reg. III, skødebog 1647—1706, fol. 19 b, 25. jan. 1661. [50] Reg. III, skødebog etc., fol. 24 a; Regnskabs- og inventariesager 1694—99, fol. 3 b, 11. maj 1695. [51] Reg. III, skødebog etc. fol. 7 b—8 a, 24. april 1692. [52] Reg. IV, begravelsesbog 1698—1850, fol. 115 b; Reg. III, rgsk.- og inv. sager 1694—99, fol. 9 a. [53] Kontrakten med bygmesteren: Skødebog fra 1694, opbevaret i Holmens kirke, dateret 25. jan. 1697. — Jfr. Reg. III, rgsk.- og inv.sager 1694—99, fol. 2 b, 4. juni 1697; kopibog 1694—1713, fol. 25 b, 29. juli 1697, og fol. 26 b (uden dato, men if. Reg. I, arkivdesignationer, dateret 28. sept. 1697). [54] Reg. III, kopibog 1694—1713, fol. 27 b, 24. sept. 1697; jfr. fol. 28 a, 12. nov. 1697. [55] Reg. III, kopibog 1694—1713, fol. 130 a, 21. april 1709. [56] Reg. III, kopibog etc., fol. 58 b, 11. juli 1701. [57] Reg. III, kopibog etc., fol. 71 b, 9. maj 1704. [58] Reg. III, kopibog etc., fol. 85 ff., 28. maj 1705, og fol. 87 b, 11. juni 1705; Reg. III, patronats kopibog 1704—17, fol. 57 a, 11. juni 1705. — Kontante lån: kopibog etc. fol. 88 b (12. aug. 1705); fol. 94 a (11. dec. 1705); fol. 98 a (27. marts 1706). [59] Reg. III, kopibog 1712-56, s. 55, 28. juni 1723. [80] Reg. III, kopibog 1694—1713, fol. 96 b, 4. feb. 1706. [61] At J. C. Ernst som formodet elev af Tessin næppe kan have ansvaret for kapellets ydre arkitektur, er fremhævet af Weilbach i »Dansk Bygningskunst i 18. Aarhundrede« (1930), s. 52; jfr. samme forf. »Bygningsvæsenet under Frederik IV« i HMK, 2. R. V, s. 469—89, og i »Frederik IV.s Slotte«, Architekten XXII, s. 10, samt i en notits i »Fra Arkiv og Museum«, 2. R. I, s. 368 f. — Chr. Elling, Holmens Byg-

ningshistorie, 1933, s. 30 ff., går ind for Ernst som kapellets bygmester, men har udeladl det i listen over Ernst's arbejder i Weilbachs Kunstnerleksikon. — V. Wanscher, i »Artes« II (1933), tilskriver W. Fr. von Platen alle vigtige bygninger fra Frederik IV.s tidligere år, deriblandt kapellet ved Holmens kirke. — De i teksten fremførte arkivalier synes afgjort at pege mod Ernst som kapellets virkelige arkitekt, og at den dom, som er fældet af Elling i Holmens Bygningskunst må være den rette. [62] Reg. III, kopibog 1694—1713, fol. 75 a, 17. nov. 1704, og fol. 85 b, 28. maj 1705. [83] Skildret i Reg. III, kopibog etc., fol. 90 ff., 18. maj 1705, udførligt refereret hos Bobé, s. 67. [64] Fra Arkiv og Museum I, s. 578; refereret i Reg. III, kopibog 1712—56, fol. 55 a, under 28. juni 1723. [65] Reg. II, patronats kopibog 1704—17, fol. 33 a, 29. sept. 1706. — Fra Arkiv og Museum I, s. 578 f. [66] Reg. III, kopibog 1694—1713, fol. 107 ff., 19. maj 1706. [67] Reg. III, kopibog etc., fol. 182, 21. maj 1706. [68] Reg. III, kopibog etc., fol. 133 b, 8. juni 1709. [69] Rimeligvis kan dette helt afspærrede rum give bygningshistoriske oplysninger, når det engang, f. eks. ved en fremtidig omlægning af kapellets kobbertag, bliver tilgængeligt. [70] Andreas Gerckens overslag over leverance af fliser, dateret 21. marts 1706, se kopibog etc., fol. 137 b. [71] Reg. III, 2. værges kopibog 1779—1803, s. 150, 22. juli 1790. [72] Personalhist. Tdskr. 6. R. V, s. 172. [73] Dobbeltdør med glasruder fra koret til kapellet omtales i 1759-inventariet. [74] Jonge II, s. 171. [75] Kbh. Dipl. VII, s. 225 f., 21. april 1688. — Reg. I, arkivdesignationer 1699—1851, fol. 12 a. [76] Reg. III, kopibog 1694—1713, fol. 4 b, 9. april 1688 (kontrakt med Søren Jensen blytækker); jfr. Reg. I, arkivdesignationer etc., fol. 2 b (Klaumanns oversigt over kirkens arkiv 1699); jfr. kopibog etc. fol. 22 a (17. juli 1694); fol. 2 b (31. juli 1694); fol. 16 b (24. jan. 1696); fol. 18 b ff. (juni—aug. 1701). Endvidere Reg. III, rgsk.- og inventariesager 1694—99, fol. 22 a (17. juli 1694); fol. 24 a (28. dec. 1694); fol. 41 a (31. dec. 1695); fol. 4 b (aug.—sept. 1696); fol. 43 b (19. nov. 1696); fol. 46 a (21. dec. 1696); fol. 33 a (28. sept. 1697); fol. 5 a (29. juni 1698). [77] Reg. III, kopibog 1694—1713, fol. 67 a, 9. jan. 1704. [78] Reg. II, patronats kopibog 1736—54, fol. 209 f., 4. feb. 1747. [79] Reg. III, kopibog 1712—56, s. 276, 7. juli 1754; kopibog 1755—78, fol. 11 a, 29. maj 1756. Nordgavlens udseende med de forstørrede vinduer kendes bl.a. fra gamle fotografier fra 1860'erne. [80] Kontrakt med malerne Nicolai Hintze og Johan Evertsen af 7. juni 1763 om kirkens ydre bemaling; Reg. III, 1755—78, fol. 168 b. [81] Reg. III, rgsk.- og inv.sager 1694—99, fol. 3 b, 11. maj 1695. [82] Reg. III,
1. værges kopibog 1755—78, fol. 28 b ff., 5. juli 1757. [83] Reg. III, 2. værges kopibog 1759—78, s. 310, 9. okt. 1770; s. 321, 3. nov. 1770. — Synsforretning på det nye sakristi: ovenn. kopibog s. 354, 3. juli 1771. [84] Værgens anmodning om sakristiets nedrivning; Reg. III, 1. værges kopibog 1778—98, s. 272 f., 2. juli 1789. — Reg. III, kopibog over skøder 1788—1850, nævner fol. 9 a, under 29. maj 1793, det sted på den store kirkegård, »hvor der tilforn har staaet et Sakristi«. [85] Nationalmuseets arkiv. Holmens Kirke: Hovedreparationen 1834, s. 8. [86] Reg. III, indkommen korresp. 1802—12, under 26. okt. 1807. — 2. værges kopibog 1811—32, s. 467 f., 30. maj 1812, samt s. 470 (Admiralitetets resolution af 1. juni 1812). [87] Reg. III, indk. korresp. 1813—33, 27. marts 1828 og 19. okt. 1829. [88] Reg. III, 1. værges kopibog 1820—32, s. 145 f., 14. maj 1830. [89] Nationalmuseets arkiv. Holmens Kirke: Hovedrep. 1834, mskr. — Reg. III, diverse korrespondancesager: hovedrep. 1834—36. [90] »Kronometertrappen« er afsat på kort fra 1846 (håndtegnet i NM arkiv), men er ganske ukendt på ældre kort. Den blev vistnok anlagt o. 1830 i forbindelse med Sokortarkivet. [91] Reg. III, indk. korrespondance
1855—60, s. 142 (1. nov. 1858); s. 174 (12. april 1859); s. 266 ff. (29. juni 1860). Jfr. Synsprotokol, opbevaret i kirken, under 28. sept. 1881: »En lille Bygning af Grundmur med Zinktag var opført over Varmeapparatet til Opbevaring af Kul«; jfr. samme synsprotokol under 20. sept. 1901. [92] Oplysningen om hovedrestaureringen 1872 stammer dels fra Bobés bog, dels fra to artikler i Dagbladet, 13. april 1872 og 4. jan. 1873. Se endv. 111. Tid. 1872—73, s. 454, 13. sept. 1873. [93] Danmarks Kirker III, Københavns amt 3. bd, s. 1420 f. [94] Da man samtidig indrettede toiletter i den østre vestibule under orgelop-

gangen, stødte man på resterne af Gabriel Jacobsen Kyngs gravkrypt med de deri værende kister.

Inventar, s. 71—122. [1] HA, Afregninger XIV. 5, Jørgen Ibsens snedkerregnskab 1646—48, dat. 6. juni (uden årstal); Bobé s. 321. [2] Inventarium 1759, s. 21. [3] LA Holmens kirke, Reg. III, indk. korrespondancesager 1802— 12, 27. maj 1809 (her er dog forhængets årstal fejlagtig gengivet som 1809 i st. f. 1808). [4] Reg. III, Indk. korresp.sager 1834—61, 22. maj 1851. [5] Reg. IV, Oluf Leths afskrifter 1628—1714; Niels Christensen Spends inventariefortegnelse o. 1650, s. 257 f. — Inv. 1759, s. 21; Inv. 1797, s. 32. [6] Chr. A. Jensen hos Bobé, s. 81—87, samt i »Danmarks Kirker«, Præstø Amt II, s. 1081 ff. — Udover den lange indskrift bag på altertavlen (s. 78) har Abel Schrøders værk kun sat sig få spor i Holmens kirkes bevarede arkivalier, og intetsteds nævnes kunstnerens navn: se således Reg. IV, klokkeren Ole Bangs afskrifter 1617—1779, s. 42 f. (om kongens, borgm. Jørgen Nielsens og admiral Jørgen Biørnsens pengegaver til tavlen); Reg. III, værgens kopibog 1755—78, fol. 71 ff. Resen, Inscriptiones, s. 184. [7] Nationalmuseets arkiv. Holmens Kirke. Hovedreparationen 1834—36, s. 5. [8] Jonge II, s. 173; Holmens kirkes synsprotokol (ved kirken), under 30. sept. 1876; beretn. om hovedreparationen 1872. [9] Carl Svenstrup, Grenaa Bys Historie, Bd. C I, s. 321 f. [10] RA, Rtk. Afregninger XIV, 5, Jørgen Ibsens snedkerregnskab 1646—48, gengivet hos Bobé, s. 321.
[11] RA. Chr. IV.s Farvekammerregnskaber 1610—26, under 1615 og 1619, fol. 23 b—26 a, (bibliotekar mag. art. Kirsten Weber har venligst henledt opmærksomheden på denne kilde). [12] Inv. 1759, s. 22. Bobé, s. 92; henvisningen gælder også 1639-kalken. [13] Reg. III, indk. korresp. 1834—61, 22. marts 1851. [14] Inv. 1759, s. 22; inv. 1797, s. 34.
[15] Reg. I, registratur 1623—1754 (sen. tilføjelse fra 1758). Både Reg. III, kopibog 1755—78, fol. 71 b, og Hofmans Fundationer IX, s. 316, har overensstemmende årstallet 1758, mens inv. 1797—1897, s. 31, samt Bobé, s. 92, og Jonge II, s. 174, nævner årstallet 1728.
[16] Reg. IV, klokkeren Oluf Leths afskrifter; inventarium o. 1650. [17] Reg. III, rgsk.- og inv.sager 1694—99, fol. 9 a; begravelsesbog 1698—1850, fol. 115 b. [18] Jonge II, s. 174. Reg. III, 1. værges kopibog 1712—56, 31. okt. 1713, fol. 110 a. [19] Tinstemplerne her og på kistepladerne nr. 34,44,47, 92 og 112 (s. 173 ff.) er bestemt af museumskonsulent P. Halkjær Kristensen. [20] Reg. III, rgsk.- og inv.sager 1694—99, fol. 37 b, 47 a og 52 b. [21] Reg. III, værgens kopibog 1778—98 nævner s. 335 under 13. marts 1792, at kapellan Munthes berettelseskalk skal omgøres, da den »er for ubekvem at bære i lommen«. Det kan være den her omtalte. [22] Reg. III, 1. værges kopibog 1778—98, s. 443, 2. juli 1795.
[23] Reg. III, 1. værges kopibog 1712—56, fol. 203 b, 28. okt. 1739; inv. 1759, s. 22. — Ældre, nu forsvundne kalkdækker omtales i Reg. III, rgsk.- og inv.sager, fol. 36 b, 18. jan. 1698. [24] Reg. III, rgsk.- og inv.sager 1694—99, fol. 47 b. [25] Reg. III, indk. korresp. 1834—61, 22. marts 1851. [26] Reg. III, indk. korresp. etc., inv. dat. aug. 1652. [27] Illustreret Tid. 1872—73, s. 455, 14. sept. 1873. [28] Reg. IV, Leths afskr., inv. ca. 1850. [29] Reg. III, kopibog 1712—56, fol. 203 b, 28. okt. 1739. [30] En tilskr. til 1797-inv., s. 31, meddeler: »Bortstjaalet i Oktober 1808, da de fattiges Bøsser, som alle Søndage udsættes for Kirkens Døre, tillige blev opbrækkede«. [31] Reg. III, ind. korresp. 1834—61, inventarium 1852, meddeler for aug. måned, at der ved kirken fandtes to forgyldte kandelabre af træ, hver med syv løse piber af messing. [32] RA. Rtk. Afregninger XIV. 7, 1638—42; Bobé, s. 318; Afregninger XIV. 5, Jørgen Ibsens snedkerrgsk. 1646—48 (Bobé, s. 321).
[33] Jonge II, s. 171; inv. 1759, s. 21. [34] Nationalmus. ark. Holmens kirke: Hovedreparation 1834, s. 8. [35] Bobé, s. 56; Lind, Kong Kristian den Fjerde og hans Mænd paa Bremerholm s. 400. [36] Reg. IV, Ole Bangs afskrifter 1619—1779, s. 42. [37] Reg. I, arkivdesignationer 1699—1851, fol. 9 b, 11. dec. 1686; Reg. III, originalskøder etc. 1651—1846, 4. marts 1696; Reg. III, kopibog over skøder på gravsteder 1647—1706, fol. 36 a. [38] Jonge II, s. 180. [39] Reg. II, patronats kopibog 1704—17, fol. 6 a, 1. sept. 1704. Nationalmus. ark. Holmens kirke: Beretn. om hovedreparationen 1834, s. 2.

[40] Reg. III, værgens kopibog 1755—78, fol. 16 b, 10. aug. 1756; og fol. 12 b, 11. aug. sa. år. — Inv. 1759, s. 15. — Bobé, s. 75. — Jonge II, s. 180. [41] Nationalmuseets arkiv. Protokol over indkomne Genstande 1852—53, Inventarienummer 12949. [42] Bobé, s. 101. Ill. Tid. 1872—73, s. 455 (14. sept. 1873). [43] Reg. III, 1. værges kopibog 1755—78, fol. 16 b, 10. aug. 1756: »En hvid italiensk Malmors Font, hvilken efter Prof. Stanleys Overslag vil koste 65 Rdlr.« [44] Reg. IV, begravelsesbog 1698—1850, fol. 123 b. [45] Reg. III, kopibog 1755—78, fol. 12 b. [46] »Danmarks Kirker« III, Kbhv. amt, 1. bd., s. 325. [47] Reg. IV, Ole Leths afskrifter: inventarium o. 1650; inv. 1759, s. 15. [48] Inv. 1797, s. 28 ff. [49] Reg. IV, Ole Leths afskrifter, inv. 1650; Reg. III, rgsk.- og inv.sager 1694—99, fol. 36 a, 8. feb. 1695. [50] Inv. 1797, s. 32. [51] Korgitrets oprindelige placering fremgår dels af planen i Den danske Vitruvius, dels af redegørelsen for omordningen 1834 (i Nationalmuseets arkiv); den sidstnævnte kilde nævner også flytningen af kordørens søjler til altertavlen. [52] Gengivet hos Resen, Inscriptiones, s. 191 f., samt Bobé, s. 264. [53] RA. Rtk. Afregninger XIV. 5, Søren Ibsens snedkerrgsk. 1646—48; Afregninger XIV. 7, Eskild Gorrisens snedkerrgsk., 1638—42, gengivet hos Bobé, s. 318. [54] »Danmarks Kirker« VI, Præstø Amt, 2. bd. s. 1081. [55] Reg. I, arkivdesignationer 1699—1851, fol. 3 b, dat. efteråret 1697. — Prædikestolspanelet var beskadiget ved indrettelsen af Niels Juels gravsted; værgen lod udtage »Martinus Luthers Contrafej, som var i sønder«. [56] H. M. Fenger, Erindringer fra mit Liv (1925), s. 263. [57] Reg. IV, Ole Bangs afskrifter 1617 — 1779, s. 42: »1663 den 12 October forærede Kongl. Mayts Cammer Tiener Jacob Petersen til den nye Prædicke Stoel — 300 Slettedaler; den 14 ditto forærede Hendes Maitt. Dronningens Forvalter over Lolland og Falster Hans Hansen til ditto Prædicke Stoel — 300 Sldlr«. — Reg. III, værgens kopibog 1755—78, fol. 71 ff.: den 26. feb. 1664 forærer viceadmiral Jørgen Biørnsen 50 slettedaler til prædikestolen. [58] RA. Rtk. afregninger XIV. 7, Eskild Gorrisens snedkerrgsk. for Holmens kirke 1638—42, under 10. feb. 1642 (Bobé, s. 318). [59] Reg. I, registratur 1623—1754, indk. breve 1706, litra M. Reg. III, indk. korresp.sager 1784—1801, aug. 1791. [60] Reg. II, patronats kopibog 1736—54, s. 283, 29. okt. 1753. Reg. III, rgsk.- og inv.sager 1755—56, s. 20—69 (stolestaderegister 1755). Reg. IV, Ole Bangs afskrifter 1617—1779, s. 410 f., 22. marts 1760. [61] Reg. I, registratur 1623 1754, læg II nr. 10, 19. marts 1703, og smst. Indk. breve 1719, litra I, jan.—marts 1719. Reg. IV, begravelsesbog 1698—1850, fol. 34 b, 22. juli 1726. Reg. III, rgsk.- og inv.sager 1755—56 (stolestaderegister), s. 20—69: af mandsstolene i koret bruges nr. 4—11 af kadetterne. [62] Reg. I, registratur 1623—1754, læg II nr. 12, 7. maj 1670. Reg. III, diverse korrespondance 1665—1848, 6. okt. 1716. [63] Jonge II, s. 180. [64] Reg. I, registratur 1623—1754, indk. breve 1717. Reg. II, patronats kopibog 1736—54, s. 209 f., 4. feb. 1747. Nationalmus. arkiv. Holmens kirke. Hovedreparation 1834, s. 3. [65] Holmens kirkes synsprotokol (ved kirken), 30. dec. 1876. [66] RR 1618—19, 26. jan. 1619; 1619—20, 7. sept. 1619, fol. 211. [67] »Danmarks Kirker« I, København, 1. bd., s. 491. [68] RA. Rtk. Afregninger XIV. 5, Soren Ibsens snedkerrgsk. 1646—48, gengivet hos Bobé, s. 321. [69] Reg. III, 1. værges kopibog 1755—78, fol. 159 b, 13. feb. 1762: »De grønne Gardiner, der hænger om Skriftestolene og Alteret, er saa slidt, at de bør fornyes«. [70] Reg. IV, Oluf Leths afskrifter, s. 64. [71] Reg. IV, Ole Bangs afskrifter, s. 484. [72] Inv. 1759, s. 27. [73] Nationalmuseets arkiv. Holmens kirke: Hovedistandsættelsen 1834, s. 6. [74] Reg. III, korrespondance 1784—1801, overslag til skriftestol af B. Magens (Søetatens bygmester), dateret 22. juli 1797; jfr. samme kilde under 15. juni 1798. Beretn. om reparationen 1834 i NM arkiv, s. 6: »Omtrent to Fod fra Opgangen til Capellet, paa det Sted hvor nu Indgangen er til de nye Skriftestole, stod den 3. Skriftestol, som var halvcirkelformig«. Det umiddelbart fig. citat, se samme beretn. s. 8. [75] Reg. III, korrespondance 1665—1848, 30. maj 1665. Værgens kopibog 1694—1713, fol. 10 a. Kbh. Dipl. VI, s. 408, 5. maj 1665. Stolen synes nedlagt 1713: Reg. I, registratur 1623—1754, indk. breve 1713, litra CC, 26. juni 1713. [76] Reg. III, kopibog 1712—56, s. 245. [77] Reg. III, rgsk.- og inv.sager 1694—99, fol. 36 a, 31. dec. 1697. Stolen erhvervet 1683: Reg. I, arkivdesigna-

tioner læg nr. 1; registratur 1623 ff., under 12. juni 1683. [78] Reg. III, kopibog 1712—56, fol. 144 a, 16. april 1737. [79] Reg. II, patronats kopibog 1736—54, korrespondance maj—sept. 1736. Reg. III, kopibog 1712—56, fol. 185 b, 25. april 1737. [80] Admiral Trojels arvinger afstod 1737 et vinduesfag af deres forældres stol til politimester Torm: Reg. III, kopibog 1712—56, fol. 144 a, 16. april 1737; samme reg., indk. korresp. 1813—33, dateret 16. feb. 1815, med plantegning af den opdelte juelske stol. [81] Reg. III, rgsk.- og inv.sager 1694—99, nævner under 1693 »Jerngitterværket« (?) for viceadmiral Hoppes stol. — Værgen Jacob Andersen fik ved fæstebrev af 1. jan. 1716 en herskabsstol, der fordum havde seks vinduer, men 1748 var den formindsket ved, at den måtte afgive fire fag vinduer til kommandør Juels nabostol: Reg. II, patronats kopibog 1736—54, fol. 291 f., 28. juni 1748. Forskydelige vinduer synes først nævnet ved nyindretningen i 1750'erne; Reg. III, kopibog 1712—56, s. 247, marts 1752; samme kilde, fol. 293 b, 8. marts 1756. [82] Reg. III, 1. værges kopibog 1778—98, s. 346 f. 5. feb. 1793. [83] Reg. II, patronats kopibog 1736—54, s. 84 f., 14. juni 1738. Reg. III, 1. værges kopibog 1712—56, fol. 133 a, dat. 7. okt. 1732. [84] Bobé, s. 316. [85] RA. Rtk. Afregninger XIV. 5 (Bobé, s. 321). [86] Kongestolens billedskærerarb. repareret; Reg. III, værgens kopibog 1694—1713, s. 666, 9. jan. 1704. — Havde form som en »runddel«; Reg. III, kopibog 1712—56, s. 277, under 4. juli 1754. [87] Reg. III, 1. værges kopibog 1712—55, s. 277 ff., 13. juli 1754. [88] Reg. I, registratur 1623—1754, indk. breve 1752, litra R. [89] Nationalmus. arkiv. Holmens kirke: Hovedreparation 1834, s. 10. [90] Architekten 1903, s. 279; tegning af kongestolen i NM arkiv. [91] Bobé, s. 315. [92] RA. Rtk. Afregninger 1643 XVII. 25 og 27 b (jfr. Bobé, s. 319). [93] RA. Rtk. 1638—42, Afregninger XIV. 7, under 30. jan. 1643—8. nov. 1644 (Bobé, s. 318). [94] Reg. III, skødebog 1647—1703, fol. 18 b, 26. dec. 1659. [95] Reg. III, skødebog 1647 ff., fol. 19 b, 25. jan. 1661; jfr. værgens kopibog 1712 ff., fol. 30 a. — NM arkiv. Holmens kirkes hovedreparation 1834, s. 6. Bobé, s. 43. [96]Reg. III, skødebogen 1647 ff., fol. 25 b. [97] Reg. III, kopibog 1694—1713, fol. 67 b, 9. jan. 1704. [98] Reg. III, rgsk.- og inv.sager 1694 99, fol. 38 a, 21. okt. 1695. [99] Reg. I, registratur 1623—1754, indk. breve 1718, litra M, 2. april 1718. [100] Reg. II, patronats kopibog 1736—54, s. 209 f., 4. feb. 1747. [101] Reg. II, Patronats kopibog 1736—54, s. 257 f., 9. nov. 1751. [102] Reg. II, anf. kopibog, s. 258 ff. [103] Reg. III, 1. værges kopibog 1712—56, s. 245 og 255. [104] Reg. III, 1. værges kopibog 1755—78, fol. 1 ff., 1. feb. 1755. [105] Reg. III, 1. værges kopibog 1712- 56, s. 245, 29. april 1752; s. 293, 4. marts 1756. [106] Reg. III, værgens kopibog 1712 ff., s. 248, 266. [107] Nationalmus. arkiv. Holmens kirke: Hovedreparation 1834, s. 2 f., 9 f. [108] Kastens kontrakt af 18. feb. 1738, se Reg. III, kopibog 1712—56, s. 193 ff. [109] Afsnittet om orgelets disposition og forskellige omdannelser er skrevet af Else-Marie Boyhus. — Niels Friis, Holmens Kirkes Orgel 1646—1956. — Kontrakten, se ovenstående note. Syn 20. juni 1740, se ovenn. kopibog s. 208 ff.

Reparationerne i 1700'rne: 1795 (nedenfor under note 112); 1757, se kopibog 1755—78, fol. 19 a og 21 b; 1772, se Reg. III, 2. værges kopibog 1759 ff., fol. 379 a og 413 ff.; 1778, se Reg. III, 2. værges kopibog., 1759 ff., fol. 379 a, 383 a, 386 b ff., 413 a. Reparation 1778: Reg. III, 1. værges kopibog 1778 ff., fol. 5 a, 31. aug. 1778; fol. 8 b, 24. sept. 1778, samt fol. 11 b. [110] Reg. III, diverse korrespondancesager 1665—1848, rgsk. 1834—36: orgelbygger Ramus for tvende nye stemmer til og reparation af orgelet—1379 rdlr. 1 mark 3 sk. Jfr. også note 111—12. [111] Reg. III, indk. korresp.sager samt korresp. for udgåede skrivelser 1855—60, s. 150 ff. — N. W. Gades beskrivelse af orgelets tilstand 1858 med disposition og hans forslag til ombygning, samt Ramus' forslag til ombygning 21. jan. 1859, s. 154 ff. [112] I kirkens eksemplar af Berggreens koralbog (ved embedet) har N. W. Gade optegnet Köhne-orgelets disposition. — Ligeledes ved embedet findes et bind, indbundet i hellæder, hvor Gade 1871 på grundlag af klokker Chr. Ravens uddrag af kirkens arkiv, har gennemgået kirkens orgelers og organisters historie. De vigtigste afsnit i denne bog omhandler Köhnes orgel, med afskrift af synet foretaget af J. P. E. Hartmann, kapelmester H. Paulli, organist Joh. Chr. Gebauer og hofpianofortefabrikant

Fr. Møller. [113] Kbh. Dipl. V, s. 171. [114] Kbh. Dipl. III, s. 263 f., 269, 409; Bobé, s. 60, har fejlagtigt 1658. [115] Reg. III, skødebog 1647 ff., fol. 43 a, 2. juni 1658. [116] Reg. II, patronats kopibog 1736 ff., s. 238, 21. nov. 1748. [117] Reg. III, 1. værges kopibog 1712 ff., fol. 191 b, 9. juli 1737. [118] Reg. IV, Oluf Leths optegnelser, s. 62, 5. dec. 1699. [119] Reg. III, korrespondancesager 1834—61, inventarium 1852. [120] Reg. I, arkivdesignationer 1699, fol. 19 b. [121] Nationalmuseets arkiv: Holmens kirke. Hovedreparation 1834, s. 6. [122] Lind, Kristian IV og hans Mænd paa Bremerholm, s. 405. [123] Resen, Inscriptiones, s. 191. [124] Reg. III, rgsk.- og inv.sager 1694—99, fol. 20 b, 16. juni 1694, samt fol. 6 a, 2. jan. 1695. [125] Reg. III, 1. værges kopibog 1694—1713, fol. 23. januar 1697. [126] Illustreret Tidende 1877—78, s. 132. [127] Reg. III, 1. værges kopibog 1778—98, s. 584 f., 24. dec. 1784. [128] Inv. 1759, s. 8 f.; inv. 1797, s. 47. — Hofmans Fundationer IX, s. 310. [129] Reg. III, 1. værges kopibog 1694—1713, fol. 4 a; kopibog 1712—56, fol. 132 ff., 22. sept. 1732; Reg. IV, Ole Bangs afskrifter 1617—1779, s. 243, under 13. sept. 1717. Hofmans Fundationer IX, s. 318. [130] Hofmans Fundationer IX, s. 310. Jfr. inv. 1759, s. 14: »En Messingkrone med 8 Lysearme og 16 Piber, som skal være foræret af Frederik III« (omtales i 1797-inv. som værende ukomplet); jfr. inv. 1759: »I Kapellet 1 Messinglysekrone paa 8 store og 8 smaa Arme«. [131] Inv. 1797—1897, s. 50, under 10. dec. 1801; smst. s. 52, under 1. sept. 1802. [132] Reg. III, 2. værges kopibog 1832—47, s. 120, 28. maj 1842; smst. s. 162, 2. aug. 1847. Reg. III, indk. korresp. 1834—61, 10. aug. 1847. [133] H. M. Fenger, Erindringer af mit Liv (1925), s. 263. [134] Reg. III, 2. værges kopibog 1832—47, s. 120 f., 28. maj og 14. juni 1842. [135] Reg. IV, klokkerens inv. 1856—73, s. 54. — Synsprotokol (ved kirken), under 30. sept. 1876. [136] Bobé, s. 57 f.; Resen, Inscriptiones, s. 195. [137] Reg. IV, Oluf Bangs afskrifter 1617—1779, s. 40—42. Inv. 1759, s. 25. Reg. III, 2. værges kopibog 1759—78, s. 534, 16. juni 1776; inv. 1797—1897, s. 51 og 90. Hofmans Fundationer IX, s. 325 f. Bobé, s. 66. [138] Inv. 1759, s. 16. Reg. III, 2. værges kopibog 1832—47, s. 120, 28. maj 1842. Om Morten Mikkelsens grav i koret, se endvidere Bobé, s. 310. — Metal fra den nedfaldne krone bortsolgt: Reg. III, indk. korresp. 1834—61, aug. 1852. [139] Inv. 1759, s. 9, 10 og 16, samt (ang. Samuel Nielsens lysearm) Reg. IV, Ole Bangs afskr., s. 43. — Om lysearmene 1643, se Bobé, s. 54 og 320 (RA. Rtk. Afregninger XIII. 25 og 27 b; Bobés henvisning er dog ikke helt korrekt, idet henvisningen kun gælder XIII, 25, og han taler s. 54 om en lysekrone, mens rgsk. viser, at der kun er tale om arme). [140] Reg. III, 2. værges kopibog 1832—47, s. 162 og 166, 2. aug. 1847. [141] Bobé, s. 60. [142] Reg. III, værgens kopibog 1694—1713, fol. 24 a, 9. jan. 1696; samme kilde fol. 31 a, 26. nov. 1697; rgsk.- og inv.sager 1694—1699, fol. 36 a, 31. dec. 1697. Reg. IV, Ole Bangs afskr. s. 55, 26. nov. 1697. [143] Reg. II, patronats kopibog 1704—17, fol. 84 f, 12. feb. 1712. Reg. III, værgens kopibog 1712—56, fol. 7 a, 1. okt. 1712. [144] Reg. II, patronats kopibog 1736—54, s. 24 f., 24. okt. 1736; s. 48, 8. april 1737. Reg. III, 1. værges kopibog 1712 ff., s. 187, 1. juni 1737, og s. 195, 3. maj 1738. [145] Reg. III, indk. korresp. 1802—12, 15. sept. 1807. [146] Reg. III, værgens kopibog 1712—56, fol. 146 b, 24. juni 1733. Reg. II, patronats kopibog 1736—54, s. 171 f., 6. maj 1743 (heri meddelelsen om årstallet 1721 for fornyelsen). [147] Jonge II, s. 170. [148] Reg. III, 2. værges kopibog 1832—47, s. 155, 24. okt. 1846. [149] Reg. III, værgens kopibog 1694—1713, fol. 18 b, 24. maj 1696 (heri nævnes reparationerne 1689 og 1690). [150] Jonge II, s. 171. — Thaarup, Holmens Kirke (1829), s. 10. [151] Synsprotokol (ved kirken), under 30. sept. 1876. [152] Bobé, s. 49. Thaarup, Holmens Kirke, s. 11. [153] Bobé, s. 60. Reg. III, værgens kopibog 1712—56, fol. 7 a, 1. okt. 1712; samme kilde fol. 187, 1. juni 1737. Reg. III, indk. korresp. 1834—61, aug. 1852.

Epitafier i kirken, s. 124—139. [1] Personalhist. Tdskr. 6. r. VI s. 81. Bobé s. 260. [2] Personalhist. Tdskr. 7 IV s. 278. Bobé s. 260. [3] Reg. IV begravelsesbog 1698—1850, fol. 12. Bobé s. 263. [4] Reg. III Skødeprotokol 1647—1706. (Henvisningen skyldes Bobé s. 324). Bobé s. 260. [5] Reg. IV begravelsesbog 1698—1850, fol. 21 b. Bobé s. 260.

[6] Reg. IV klokkeren Ole Bangs afskrifter s. 17. Bobé s. 262. [7] Reg. III 1. værges kopibog 1712—56 fol. 276, 4. juli 1754. Epitafiet, der opr. havde front mod nord, er vist nok 1872 flyttet til sin nuv. plads med front mod vest. [8] Resen 1683 s. 351. Bobé s. 262.
[9] Reg. II patronatets kopibog 1736—54 s. 86. [10] Reg. IV begravelsesbog 1698—1850 fol. 94 a. [11] Fr. Thaarup, Holmens Kirke, 1829, s. 27. Bobé s. 262. [12] Reg. III regnskabs- og inventariesager 1694—99 fol. 3 b. Bobé s. 261. [13] Reg. IV begravelsesbog 1698—1850 fol. 125 b og 127 a. Bobé s. 263. [14] Skødebog 1694 s. 100—101, (opbevaret i Holmens kirke). Bobé s. 263. [15] Reg. III 2. værges kopibog 1759—78 s. 269. Bobé s. 260. [16] Reg. III indkommen korrespondance 1813—33, 22. sept. 1828. Fr. Thaarup, Holmens Kirke, 1829, s. 19. Afsn. om epitafier er red. af Else-Marie Boyhus.

Gravminder i kapellet, s. 139—160. [1] Reg. III, 2. værges kopibog 1759—78, s. 345, 15. maj 1771. [2] Reg. III, 1. værges kopibog 1778—98, s. 313, 21. nov. 1790, samt ovenn. kopibog 1759—78, s. 100, 20. dec. 1761. [3] Gudmund Boesen, Christian den Femtes Rosenborgtapeter fra den skaanske Krig (1949), s. 65 f. [4] Roar Hauglid, Akantus I (1950), s. 116. [5] H. M. Fenger, Erindringer fra mit Liv (1925), s. 257 f. [6] Reg.
III, kapellets begravelsesbog 1709—1832, s. 71, 6. marts 1710. — Bobé s. 279. [7] Reg.
III, 1. værges kopibog 1712—56, fol. 34 a, 18. juni 1715. — Bobé, s. 284. [8] Reg. III, kapellets begravelsesbog 1709—1832, s. 3, 12. okt. 1750. — Bobé, s. 280. [9] RA. Anna Sophie Schacks arkiv, D. 1: skiftet efter Peder Lüders 1743—57; jfr. H. Glarbo, Privatarkiver 1660—1800, s. 89. Bobé har s. 127 og 325 henvist til, at Heimbrods tegning lå i denne arkivsag. [10] Reg. III, kapellets begravelsesbog 1709—1832, s. 29, 17. marts 1728. [11] Kapellets begravelsesbog osv. s. 65, 2. juli 1731. — Bobé, s. 286. [12] Reg. III
2. værges kopibog 1811—32, s. 640, og kapellets begravelsesbog osv, s. 31, 30. okt. 1748.
Bobé, s. 283. [13] Reg. III, 2. værges kopibog 1759—78, s. 235 ff., okt. 1768. — Bobé, s. 286. [14] Reg. III, 2. værges kopibog 1779 1803, s. 114 f., 9. feb. 1790; s. 118 f., 16. feb. 1790; s. 121 og 123, 8. marts 1790. 1. værges kopibog 1820—32, s. 4, 15. maj 1820. — Bobé, s. 286. [15] Bobé, s. 280. [16] Reg. III, 1- værges kopibog 1778—98, s. 351 f..
6.—10. maj 1793, hvor skødet af 1730 omtales; Reg. III, kapellets begravelsesprotokol 1709 ff., s. 26, 30. april 1792, med tilføjelse om, at epitafiet blev opsat 18. maj 1793. Reg. III, begravelsesprot. 1698—1850, fol. 145 a. — Bobé, s. 282. [17] Reg. III, 2. værges kopibog 1779—1803, s. 62, 2. aug. 1788; s. 63, 11. aug. 1788. — Bobé, s. 283. [18] Bobé omtaler s. 119, at Tordenskjolds kiste 1750 blev nedsat i kapelbegravelse nr. 20, men nogen hjemmel for denne oplysning har det ikke været muligt at fremskaffe. — Personalhist. Tidskr. 6. r. V, s. 172; Danske Saml. 2. r. II, s. 184. [19] Reg. III, indk. korresp. 1813—33, 30. nov. 1830; 2. værges kopibog 1811—32, s. 639, 30. nov. 1830; kapellets begr.bog 1709 ff., s. 27, 20. juli 1729 og 7. dec. 1830. — Bobé, s. 282 f. [20] Reg. III,
2. værges kopibog 1811—32, s. 640, 12. nov. 1830; 2. værges kopibog 1832—47, s. 20 f.,
29. marts 1834. — Bobé, s. 286. — Oplysningerne om gravmonumentets data og om de kunstnere, der i 1880'erne udførte det, stammer fra overretssagfører Stefan Hetsch. [21] H. M. Fenger, Erindringer fra mit Liv (1925), s. 263.

Gravsten, s. 160—166. [1] Reg. III Skødeprotokol 1647—1706 fol. 25 b. [2] Personalhist. tdskr. 6 V s. 49—70. [3] Reg. IV begravelsesbog 1698 1850, fol. 20 a. Stenbestemmelser ved billedhugger Vitus Nielsen.

Kisteplader, s. 169—193. [1] som †kisteplader note 8. [2] Reg. III 1. værges kopibog 1712—56 fol 67 a. [3] Reg. III 1. værges kopibog 1778—98 s. 52. [4] Reg. III kapellets begravelsesbog 1709—1832 s. 23. [5] Reg. III kapellets begravelsesbog 1709—1832 s. 45. [6] Reg. III 2. værges kopibog 1811—32 s. 640. [7] Reg. III kapellets begravelsesbog 1709—1832 s. 7. [8] Reg. III kapellets begravelsesbog 1709—1832 s. 61.
[9] Reg. III kapellets begravelsesbog 1709—1832 s. 43. [10] Reg. III kapellets begravelses-

bog 1709—1832 s. 55. [11] Reg. III 2. værges kopibog 1811—32 s. 640. [12] Reg. III 2. værges kopibog 1759—78 s. 235 f. [13] Reg. III 1. værges kopibog 1712—56 fol. 283 a. [14] Reg. III 1. værges kopibog 1755—78 fol. 28 a. [15] Reg. III kapellets begravelsesbog 1709—1832 s. 65. [16] Reg. III kapellets begravelsesbog 1709—1832 s. 43. [17] Reg. III 2. værges kopibog 1811—32, s. 640. [18] Reg. III 2. værges kopibog 1811—32, s. 640. [19] Reg. III kapellets begravelsesbog 1709—1832 s. 63. [20] Reg. III 2. værges kopibog 1759—78 s. 503. [21] Reg. III 1. værges kopibog 1778—98 s. 351 f. [22] Reg. III 2. værges kopibog 1803—11 fol. 29 a. [23] Reg. III kapellets begravelsesbog 1709—1832 s. 21. [24] Reg. III kapellets begravelsesbog 1709—1832 s. 5. [25] Reg. III 2. værges kopibog 1803—11 fol 57. [26] Reg. III 1. værges kopibog 1778—98 s. 351 f. [27] Reg. III 2. værges kopibog 1803—11 fol. 57. [28] Reg. III 2. værges kopibog 1803—11 fol. 57 a og 291 f. [29] Reg. III 1. værges kopibog 1755—78 fol. 279 b, reg. III 2. værges kopibog 1779—1803 s. 62. [30] Reg. III 2. værges kopibog 1811—32 s. 639 og reg. III kapellets begravelsesbog 1709—1832 s. 28. [31] Reg. III kapellets begravelsesbog 1709—1832 s. 20. [32] samme kilde s. 37. [33] samme kilde s. 47. [34] samme kilde s. 49. [35] samme kilde s. 67. [36] samme kilde s. 69.

†*Epitafier,* s. 193—194. [1] Resen 1683 s. 359 f. [2] Resen s. 191. [3] Resen s. 185. [4] Resen 1683 s. 359. [5] Resen 1683 s. 354. [6] Resen 1683 s. 358. [7] Reg. III skødebog 1647—1706 fol. 47 a og Kbh. Dipl. VII s. 163. [8] Resen 1683 s. 340. [9] Hofman IX s. 313. [10] Reg. III 2. værges kopibog 1832—47 s. 122 f. [11] Algreen-Ussings kommentarer 1840 til Fr. Thaarup, Holmens Kirke, 1829, på Nationalmuseet.

†*Gravsten,* s. 194—200. [1] Resen 1683 s. 342. [2] Resen s. 194. [3] Resen 1683 s. 355. [4] Hofman IX s. 311, Resen, 1683, s. 342. [5] Resen 1683 s. 341. [6] Resen s. 198. [7] Resen s. 189. [8] Reg. IV begravelsesbog 1698—1850 fol 12. [9] Resen s. 194. [10] Resen 1683 s. 355. [11] Resen 1683 s. 343. [12] Hofman IX s. 314. [13] Reg. III 2. værges kopibog 1811—32 s. 590 f. [14] Resen 1683 s. 356. [15] Reg. IV begravelsesbog 1698—1850 fol 13. [16] Skødebog 1694 s. 3, i Holmens kirke. [17] Hofman IX s. 312. [18] Hofman IX s. 313. [19] Algreen-Ussings kommentarer 1840 til Fr. Thaarup, Holmens Kirke, 1829, på Nationalmuseet. [20] Ny kgl. sml. 1859 fol., Algreen-Ussings kommentarer til Fr. Thaarup, Holmens Kirke, 1829, på Nationalmuseet, s. 25. Den af Bobé benyttede kilde: F. Smith, Protokol over indskrifter 1761 (kirkens arkiv), har ikke været tilgængelig ved udarbejdelsen af nærværende fortegnelse.

†*Kisteplader,* s. 200—209. [1] Resen s. 191. [2] Marmora Danica I s. 99. [3] Ny kgl. sml. 1859 fol. [4] Hofman IX s. 312. [5] Peter Benzon Mylius, den vidt-berømte Søe-Heltes Herr Cort Sivertsøn Adlers . .. Hans mærkværdige Livs og Levnets Beskrivelse, København 1740, s. 75—76. Resen 1683 s. 345—346. [6] Resen 1683 s. 343 ff. [7] Reg. IV begravelsesbog 1698—1850 fol. 22 a. [8] Et læg arkivalier, der opbevares i Holmens Kirke, med titlen diverse unummererede sager. [9] En afskrift af kistepladerne fra 1910 opbevares i Holmens kirke under titlen: Gerhard L. Grove, Samling af Indskrifter paa Ligplader opbevarede i Holmens Kirkes Kapel. Afsnittene om gravminder (undt. i kapellet) er redigeret af Else-Marie Boyhus.

INDHOLDSFORTEGNELSE

Noter og henvisninger s 210—220

BYGNING

Historisk indledning..... 3
Kirkegården..... 8
Hegnsmur..... 12, 66, 68
Residenser..... 19

Ankersmedjen
s. 20—26

Sokkel..... 21
Vestgavlen..... 23

Den ældste kirke
s. 27—30

Smedjens omdannelse..... 27
Portaler..... 28
Indre..... 29

Korskirken
s. 31—48

Grundplanen..... 31
Bygmesteren..... 32
Sokkel..... 34
Vinduer..... 34
Portaler..... 34
Gavle..... 38
Spiret..... 39
Murbehandling..... 40
Tilbygninger..... 42
Hvælvinger..... 43

Kapellerne
s. 49—58

†Kapel 1660..... 49
†Kapel 1660'erne..... 50
†Niels Juels kapel..... 50
Det store kapel 1705 51
Kapellets gravkrypter..... 54
Kapellets senere skæbne..... 58

Kirkens senere skæbne
s. 59—70

Tagbeklædning..... 59
Murbehandling..... 60, 68
†Sakristi..... 60
Bombardementet 1807..... 61
Restaurering 1834..... 64
Restaurering 1872..... 65
Hegnsmur og gitter..... 66
Kongeportalen..... 68
Kapellets ombygning 1911 og 1936 .. 70

INVENTAR

s. 71—122

Alterbog..... 87
Alterbord..... 71
Alterkande..... 82
†Alterkande..... 84
Alterklæder..... 71
†Alterklæder..... 72
Alterstager..... 86
Altertavle..... 72
*Altertavle..... 79
†Blok..... 113
Dåbsfad..... 89
Font..... 88
*Font..... 89
†Herskabsstole..... 103
Jordpåkastelsespade..... 121
Kalk og disk..... 80
Kandelabre..... 118
Klokker..... 121
Knæfald..... 87
Kongestol..... 104
Korgitter..... 90
Krucifiks..... 93
Lysearme..... 119
Lysekroner..... 116

†Lysekroner 118
Malerier 115
Oblatæsker 81
†Oblatæske 82
Orgel 109
†Orgel 111
Pengebøsser 115
Pengetavler 113
†Pengetavle 115
Prædikestol 95
Pulpitur 106
†Skriftestole 102
Stolestader 101
Sygekalke 84
†Sygekalk 85
Tårnur 120

GRAVMINDER

s. 123—209

Epitafier i kirken 124
Niels Juels gravkapel 139
Benzons gravkapel 148
Epitafier i kapellet 149
Gravsten 160
Kister 166
Gravminder i kapellets underste sal 167
Kisteplader 169
*Kisteplader 193
†Epitafler 193
†Gravsten 194
†Kisteplader 200
Mindetavler 209
Kirkegårdsmonumenter 209